

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİMDALI

**PIERRE LOTİ'NİN GÖZÜYLE TÜRKİYE VE
BATI MEDENİYETİ**

DOKTORA TEZİ
Bahar GİDERSOY
2902040003

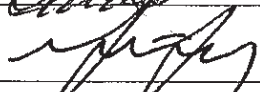

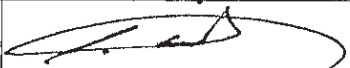
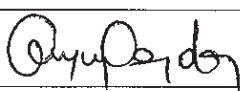
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sabahattin Özel

İstanbul, 2010

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ Bilim Dalında 2902040003 numaralı Bahar Gidersoy'un hazırladığı 'Pierre Loti'nin Gözüyle Türkiye ve Batı Medeniyeti' konulu **DOKTORA TEZİ** ile ilgili **Tez Savunma Sınavı**, İ.Ü. Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 10./28. Maddesi uyarınca 9 Kasım Perşembe günü saat 11.00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin kabulü'ne* **OYBİRLİĞİ** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI(*)	İMZA
Prof.Dr. Sabahattin Özel	Kabul	
Prof. Dr. Mustafa Kaçar	Kabul	
Prof. Dr. Cemil Öztürk	Kabul	
Doç. Dr. Işıl Çakan Hacıbrahimoğlu	Kabul	
Yrd. Doç. Aynur Soydan Erdemir	Kabul	

“Doktora tezi olarak sunduğum ‘Pierre Loti’nin Gözüyle Türkiye ve Batı Medeniyeti adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.”

10/11/2010

Bahar Gidersoy

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	381812
Yazar Adı / Soyadı	Bahar Gidersoy
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 24274542684
Telefon / Cep Telefonu	0212 5783002
e-Posta	bahar_cagdas@yahoo.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Pierre Loti'nin Gözüyle Türkiye ve Batı Medeniyeti
Tezin Tercümesi	Turkey and Western Civilization from Pierre Loti's point of view
Konu Başlıkları	Tarih
Üniversite	İstanbul Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Bölüm	
Anabilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı
Tez Türü	Doktora
Yılı	2010
Sayfa	240
Tez Danışmanları	Prof. Dr. Sabahattin Özel
Dizin Terimleri	Fransa=France Türk-Fransız ilişkileri=Turkish-French relations Türkiye=Turkey
Önerilen Dizin Terimleri	
Yayımlama İznı	☐ Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum ☒ Ertelemesini istiyorum [3 Yıl]

b. Tezimin Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi tarafından çoğaltılması veya yayımının **11.09.2013** tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.
NOT: (Ertelene süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.)

08.12.2010

İmza:.....

Yazdır

ÖZ

Batı toplumları ile Türklerin ilişkileri tarihin her döneminde yoğun, önemli ve vazgeçilmez olmuştur. Ancak doğunun en batısı, batının en doğusu olan Osmanlı Devleti ve sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile sürdürülen ilişkilerde batının kafasında bu topraklar zaman zaman dost, zaman zaman da içinde nefret duygusunu da barındıracak şekilde düşman gibi ve daima öteki olarak algılanmıştır. İçinde batının doğuya karşı klasik doğu klişeleriyle dolu bakışının yer aldığı bu algılama, bu resim her zaman ilişkilerle birlikte varolmaya devam etmiştir. Türklerin Avrupa topraklarında ilerlemeleri ile Türk'ün antik dünyanın katili olduğu kanısı yayılmış ve bu kanı Avrupa siyasi çevrelerinin tüm eylemlerinin felsefi dayanağını oluşturmuştur. Bu noktada Pierre Loti, Batı kafasındaki Türk resminin dışına çıkan, Trablusgarb, Balkan Savaşları daha sonrasında Birinci Dünya Savaşı'nda ve Milli Mücadele döneminde Türk'ü tüm dünya karşısında savunan, Batı kafasındaki boşluğa dokunan, bu boşluğun, bilgisizliğin başkalarınca sömürülmesine karşı çıkan bir isim olarak ortaya çıkmıştır.

Biz bu çalışmamızda tüm savunmaları ile belki de bir Türkten daha fazla milli his ve şevk ile Türkleri savunan Pierre Loti'nin Türkler üzerine düşüncelerini, Türk dünyasını nerede gördüğünü, Türkleri neden sevdiğini ve Türkleri Trablusgarb, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı boyunca sadece duygusal sebeplerle değil, ama "Hak", "Adalet" gibi kavramlara da dayanarak nasıl savunduğunu aydınlatmaya çalışacağız.

ABSTRACT

Relationships between Western societies and Turkey have always been dense, important and indispensable in every period of the history. However, in Western societies' relationships which were maintained with Ottoman Empire that was at the western part of the East and which was at the eastern part of the West, and now with Turkish Republic, these lands have sometimes been considered as a friend and sometimes as an enemy embodying the feeling of hatred and always as the other one. This perception and consideration, in which the views full of classical western clichés of West against East exist, have persistently continued in the relationships. By the progress of Turks in the European Lands, the opinion that Turks are the destroyer of the ancient world has spread and this opinion has been the philosophical base of the all activities of European Political circles. At this point Pierre Loti appeared as a character that appeared out of the consideration of West for Turks, that defended Turks against all world in the Turco-Italian War, Balkan wars, and then during the 1st World War and during the period of national struggle, and that made European realize the Turks and that was against the exploitation of the Turks.

In this research, we will try to explain the ideas of Pierre Loti, who defended Turks by defenses with national feeling and enthusiasm maybe more than the feeling and enthusiasm of a Turk, about Turks, where he saw the Turkish World, why he liked the Turkish people, how he defended Turks during the Turco-Italian Wars, Balkan Wars and 1st World War not by just emotional reason but by depending on the concepts of "right" and "justice".

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÖNSÖZ	ix
TABLOLAR.....	xiii
KISALTMALAR.....	xiv

GİRİŞ

TÜRKİYE VE BATI DÜNYASI İLİŞKİLERİNE GENEL BAKIŞ.....	1
A. Doğu ve Batı Dünyası.....	1
B. Batı'nın Doğu'yu Geleneksel Algısı İçinde Türkiye ve Batı Dünyası.....	4
C. Batı'nın Geleneksel Tutum Karşısındaki Doğu Algısı İçinde Türkiye ve Batı Dünyası.....	13

BİRİNCİ BÖLÜM

PIERRE LOTİ'DE UZAK DÜNYALAR VE DOĞU DÜNYASI.....	17
A. Pierre Loti'de Uzak Dünyaların Kaynakları: Rochefort ve Ataları	17
B. Tropikal Dünya ve Pierre Loti.....	21
C. Uzakdoğu ve Pierre Loti.....	24
D. İslam Dünyası, Türkler ve Pierre Loti	28
1. Afrika ve Loti.....	28
2. İran ve Loti.....	32
3. Osmanlı Dünyası, Türkler ve Loti.....	34
E. Pierre Loti'nin Doğu Algısı	50
1. Fantastik, Egzotik Bir Dünya ve Oryentalist Bakış	50
2. Pierre Loti' de Egzotizmin ve Oryentalist Bakışın Sınırları	60
3. Modern Dünya Karşısında Eski Bir Dünya : Doğu.....	69

İKİNCİ BÖLÜM

TRABLUSGARB, BALKAN SAVAŞLARINDA BATI DÜNYASI VE TARAF BİR İSİM : PIERRE LOTİ..... 75

A. Trablusgarb Savaşı'nda Batı Dünyası Karşısında Pierre Loti'nin Türkiye Lehine Siyasal Tavırları..... 75

B. Balkan Savaşları ve Pierre Loti'nin Derinleşen Türk Savunuları 91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PIERRE LOTİ'DE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASINDA BATI DÜNYASI - TÜRKLER VE TÜRKİYE'NİN YERİ 119

A. Birinci Dünya Savaşı'nda Pierre Loti'nin Rolü ve Türkiye Taraftarlığı..... 119

1. Birinci Dünya Savaşı, Fransa ve Vatansever Pierre Loti 119
2. Pierre Loti'nin Birinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye Savunuları 126
 - a. Almanlara Karşı Türk Savunuları 126
 - b. Yunanlılara Karşı Türk Savunuları 135
 - c. Ermenilere Karşı Türk Savunuları 150

B. Milli Mücadele Dönemi Türkiye -Türkler ve Pierre Loti..... 162

1. Milli Mücadele Dönemi ve Pierre Loti 162
2. Pierre Loti'nin Son Yılları ve Türkler İçin İfade Ettikleri 168

SONUÇ 175

KAYNAKÇA 179

TABLolar 191

EKLER 204

ÖZGEÇMİŞ 240

ÖNSÖZ

Batı Dünyası ile Türklerin ilişkileri asırlar boyu farklı biçimler almıştır. Türklerin güçlü oldukları dönemlerde onlara hayranlık duyulmuş, güçten düştüklerinde ise Türklerin “yiğitlik”, “kahramanlık” gibi erdemlerinden çok kusurları irdelenmiş ve doğulu adetleri eleştirilmiştir. Batı dünyasında korkulduğu kadar hayranlık da duyulan Türk tipinden zamanla hor görülen, kimi zamanda nefret edilen Türk tipine geçilmiştir.

11. ve 12. yüzyıllarda Haçlı Seferleri ile gerçekleşen ilk karşılaşma Doğu Roma'nın Türkler tarafından ele geçirilmesi ve Türklerin Batı mirasından pay sahibi olmalarıyla iki dünya arasındaki ilişkiler gergin bir şekilde devam etmekteydi. Türklerin Balkanlara gelmesiyle ise onlar Avrupa'nın ortasındaki rahatsız edici unsurlar olarak görülmekteydiler. 18. Yüzyılda Türklerin Avrupa'daki ilerleyişlerinde başarısızlıklar yaşamaya başlamalarıyla ise onlar Batı için ortadan kaldırılması gereken bir sorun ifade eder hale gelmişlerdi.

19. yüzyıl ise Osmanlı Devleti'nin durumunun giderek kötüleştiği bir yüzyıldır. Tanzimat, Islahat Fermanı ile gerilemeyi durdurabileceklerini zanneden Osmanlı Devleti artık ulusçuluk ve emperyalizm akımlarının da etkisiyle kaçınılmaz sona doğru gitmekteydi. İngiliz – Rus çıkar çatışmasının artık güçlenen bir Almanya ile ortadan kalkması ile Osmanlı topraklarında Osmanlı Devleti'nin yalnız bırakılması sonucunda Bosna-Hersek ayaklanması çıkmış ve imparatorluk içinde Osmanlı Kimliği altında yüzyıllar boyu birlikte yaşamış Ermenilerin isyanları başlamıştır. Berlin Antlaşması sonucunda şiddetli şekilde devam eden isyanlarla Doğu Rumeli Bulgaristan'a katılmış, Balkan Savaşları sırasında Edirne, Yanya, İşkodra ve Çatalca'ya kadar Bulgar Milliyetçileri gelmiş, kendilerine sömürge toprakları arayan ve Trablusgarb'ı hiçbir yasal gerekçeye dayanmadan işgal eden İtalyanlar yapılan haksızlıklar karşısında Türklerin sessiz kalmaları sonucunda “Katil Türkler” sıfatını tüm dünyaya kabul ettirmiştir. Bu noktada Batı Dünyasında Türkleri savunan bir isim olarak Fransız yazar Pierre – Loti ortaya çıkmıştır.

Pierre Loti Aziyade romanı ile başlayan savunmalarını Trablusgarb Savaşı sırasında daha yoğun bir şekilde devam ettirmiş ve asıl savunusunu 1913 yılında yayımladığı “Can Cekişen Türkiye” adlı kitabıyla yapmıştır. Birinci Dünya Savaşında ise Fransa'nın dış politikasını eleştirerek asıl müttefiklerinin Türkler olması gerektiğini

vurgulamıştır. Milli Mücadele döneminde de Mustafa Kemal ve arkadaşlarını desteklemiştir. Tüm eserleriyle Pierre Loti, Batı Dünyasında hep merak edilen ama bilinmeyen, üstüne düşünülmeyen Türkü, Türk resmini kalemiyle değiştirmek istemiştir.

“Pierre Loti’nin Gözüyle Türkiye ve Batı Medeniyeti” adlı çalışmamızı gerekli ve önemli kıldığına inandığımız birkaç nokta bulunmaktadır. İlk olarak, Batı toplumlarında onları tanımlayan akılcı davranış ve düşünce biçimleriyle oldukça ters düşecek şekilde yer etmiş olumsuz Türk resmi ve bu resimden itibaren sürüp giden olumsuz kültürel, siyasi ilişkilerin yönünü değiştirme kaygısı çalışmamızı gerekli kılmaktadır. İkinci nokta ise, Pierre Loti’yi gerekli kıldığı noktadır. Çünkü Pierre Loti Fransa’da saygın iki kuruma (Deniz Kuvvetleri, Fransız Akademisi) mensup olduğu halde ne Fransa da ne de eserleriyle Türkleri savunmuş olmasına rağmen Türkiye’de hak ettiği biçimde tanınmaktadır. Bir Fransız Loti’yi sorduğunuzda yüzünde bir tebessüm ile Türk Sevgilisi Aziyade’den bahsedilmekte, bir Türk’e sorduğumuzda yine aynı tebessüm ile Fransız ajanlığından, basit doğu merakından, Loti kahvesinden başka bir şeyden bahsedilmemektedir. Sanırsanız ki böyle bir tavır ona yapılabilecek büyük bir haksızlıktır. Fransızlar tarafından oryantalist olarak görülen ama yeri geldiğinde akılcılığın savunucularından daha fazla akılcı, objektif olabilen yine ajanlıkla suçlanıp Türk’ü Türklerden daha fazla düşünen Loti kendisine yapılan bu haksızlıklar karşısında gerçek Loti olarak düşündükleriyle ortaya çıkarılmalıdır. Yazdıklarıyla hangi ilişkileri nasıl değiştirdiği ortaya konulmalıdır. Çalışmamızı gerekli kılan bir diğer nokta da Pierre Loti’nin yazmış olduğu 50 kadar eserinin ve makalelerinin Türkçeye çevrilmemiş olmasıdır. Önemli Fransız gazetelerinde yayımladığı makalelerinin birçoğu sadece gazete arşivlerinde durmaktadır. Belirtilmesi gereken bir nokta da birçok kereler Türk Dünyası ve Batı Dünyası özellikle Türklerin Fransa ile ilişkileri çalışma konusu edilmiş olmasına rağmen Pierre Loti aracılığı ile ilişkiler tam olarak incelenmemiştir. Tam olarak diyoruz, zira onunla ilgili yapılan tüm çalışmalar onun edebi yanından itibaren yapılmıştır. Türkiye’de Pierre Loti ile ilgili üç yüksek lisans tezi, (Bulut, Serpil: Loti, Farrère ve Tineyre’nin Yapıtlarında Türk Kadını, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003. Bulut, Yücel: Türk Dostları Pierre Loti ve Claude Farrère, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,1993. Kurt, Mehmet: Les Images Turques dans les Oeuvres de Pierre Loti, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994)

bir tane doktora tezi (Önen, Mehtap: Pierre Loti et La Turquie, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991) bulunmaktadır. Yurt dışında ise Almanlar, İtalyanlar, Fransızlar gibi çeşitli milletler tarafından yazılmış beş önemli doktora tezi (Bilgegil, Mehmet Kaya: Pierre Loti et La Turquie, Paris Edebiyat Fakültesi, 1951. Fallah, Najmeh Therese: La Femme Musulmane vue par Pierre Loti, Paris IV, Sorbonne Üniversitesi, 1975. Hacıoğlu, Necdet: La Turquie vue par Pierre Loti, Poitiers Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1978. Lainovic, Risto: Les Thèmes Romantiques dans L'Oeuvre de Pierre Loti, Sorbonne-Nouvelle, Paris III Üniversitesi, 1977. Quella-Villéger, Alain: La Politique Méditerranéenne de la France- un témoin: Pierre Loti, Poitiers Üniversitesi, 1987.) bulunmaktadır. Ancak tüm bu çalışmalar edebi yöndedir. Siyasi manada onun objektif duruşunu Türk ve Batı Dünyası açısından inceleyen bir çalışma yapılmamıştır.

Çalışmamızda sorun sadece Pierre Loti'yi anlatmak değil, sorun sadece gözü kapalı Türkü savunmak değil, sorun sadece Batı Dünyasını yargılamak değil, sorun genelde Batı Dünyasını vareden, onu tanımlayan akılcılıklarındaki boşluğa dokunabilmek, sorun her iki toplumda da yeterince tanınmayan Loti'yi iki toplum, iki medeniyet arasında anlaşabilmenin, konuşabilmenin zemini olarak ortaya koyup ona hak ettiği yeri verebilmek ve iki toplumun sağlıklı bir şekilde konuşabilmesinin doğru zeminini bulabilmektir.

Bu sebeple çalışmamızda Türk ve Batı Dünyası ilişkilerine genel bir bakış adı altında, iki dünyanın, Doğu ve Batı Dünyasının birbirlerini yıllar boyunca nasıl algıladıklarına değindikten sonra birinci bölümde Pierre Loti için uzak dünyaların, Doğu Dünyasının ve bu dünya içinde Türklerin kendisi için ifade ettikleri incelenecektir. İkinci bölüm de ise Trablusgarb, Balkan Savaşlarında Batı Dünyası karşısında Türkleri nasıl ve nelere dayanarak savunduğu aydınlatılmaya çalışılacaktır. Son bölümde ise Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında Pierre Loti'nin derinleşen Türk savunularına değinilecek ve hangi fikirleri, hangi ilişkileri ile neleri değiştirdiği üzerinde durulacaktır. Çalışmamıza Pierre Loti'nin yazdığı 50 kadar eseri, Fransız basınında çıkan makaleleri ve Fransız arşiv kaynakları temel teşkil edeceklerdir.

Pierre Loti'nin Gözüyle Türkiye ve Batı Medeniyeti adlı bu tez çalışmasında konu seçiminde yardımcı olan ve çalışma boyunca bana yol gösteren değerli hocam ve

tez danışmanım Prof. Dr. Sabahattin Özel'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca eleştirileri ve fikirleriyle çalışmama katkıda bulunan aileme teşekkür ederim.

İstanbul, Eylül 2010

Bahar GİDERSOY

TABLÖLAR

Tablo I	Viaud ailesine ait tablo	211
Tablo II	Renaudin ailesine ait tablo.....	212
Tablo III	Jean Bart gemisinin rotasına ait tablo.....	213
Tablo IV	Vaudreuil gemisinin rotasına ait tablo.....	214
Tablo V	Flore gemisinin rotasına ait tablo	215
Tablo VI	Atalante gemisinin rotasına ait tablo	216
Tablo VII	Triomphante gemisinin rotasına ait tablo	217
Tablo VIII	Redoutable gemisinin rotasına ait tablo.....	218
Tablo IX	Couronne gemisinin rotasına ait tablo	220
Tablo X	Gladiateur gemisinin rotasına ait tablo.....	221
Tablo XI	Pierre Loti'nin Rochefort'daki evine ait kat planı.....	222
Tablo XII	Pierre Loti'nin Rochefort'daki evine ait ikinci kat planı.....	223

KISALTMALAR

A.e	Aynı eser
A.g.y	Adı geçen yayın
A.y	Aynı yayın
B.k.z	Bakınız
B.N	Bibliothèque Nationale
ev	eviren
Haz	Yayına hazırlayan
M.E.B	Milli Eğitim Basımevi
T.C	Türkiye Cumhuriyeti
T.T.K	Türk Tarih Kurumu
t.y	Tarih yok
v.d	Ve diğerleri
Y.K.Y	Yapı Kredi Yayınları
y.y	Yayımcı yok

GİRİŞ

TÜRKİYE ve BATI DÜNYASI İLİŞKİLERİNE GENEL BAKIŞ

A. Doğu ve Batı Dünyası

Birbirlerinden farklı düşünüş, davranış ve yaşam biçimleriyle ayrılan sayısız insan topluluklarının insanlık tarihi boyunca varolduğu bir gerçektir. İnsanlık tarihi de bu insan topluluklarını oluşturan insanların her birinin yaşam sürelerini aşan geniş zamanlı, geniş alanlı, farklı yaşam biçimlerini, farklı coğrafyaları kapsayan uygarlıklar tarihidir. Dicle-Fırat ve Nil vadilerinde Sümerler ve Mısırlılarla devam eden Mezopotamya ve Mısır Uygarlığı, Ganj vadisinde bir Hint, onun doğusunda bir Çin ve öteki uçta bir Yunan Uygarlığı insanlık tarihinin geniş zamanlı, geniş alanlı, farklı coğrafyalı uygarlıklarını oluştururlar.

İnsanlık tarihi görüldüğü gibi farklı coğrafyalarda doğudan batıya, batıdan doğuya farklı yaşam biçimleriyle çeşitli uygarlıklar yaratmıştır. Bu gerçekten hareketle, bugün farklı coğrafyalı, farklı yaşam biçimli uygarlıkları referans alan insan kafası toplumlar arası siyasal, ekonomik, kültürel ilişkilerde ve hatta günlük hayatlarda dahi yaşananları doğu ve batı dünyası ikiliği içinde algılamaktadır. Bu doğu-batı ikiliğini insan kafası farklı coğrafyalardaki uygarlıklardan hareketle kendinde ister istemez taşımaktadır. Ancak bu gerçeğin bugün bu netlikle ifade edilmesi, başlangıçtan itibaren bu uygarlıkların birbirlerinden ne kadar farklı, yada birbirlerine ne kadar benzer olduklarını, birbirlerinin neresinde durduklarını, her zaman aynı netlikte göstermemektedir. Bir Afrikalı Afrika'da yaşadığının, bir Sümerli Afrika'nın neresine düştüğünün var olduğu andan itibaren bilincinde değildir. Tarihin akışı içinde gerçekleşen ekonomik, siyasi, askeri bir takım ilişkiler ile birbirlerinden yayılan değişim dalgalarına göre uygarlıklar birbirlerinin farkına varmış ve şekillenmişlerdir. İnsan kafasındaki doğu- batı ikiliği de bu süreç içinde ortaya çıkmış ve farklı anlamlar kazanmıştır. Tarihin akışı içinde şekillenen bu ikiliğin varlığını açıklayabilecek gerçeklikler çeşitlidir.

İnsanlık tarihinde beden- ruh, kadın- erkek, kalp- duygu, söz- yazı, yaşam- ölüm, doğu- batı gibi karşıtlıklar hep var olmuştur. Bu karşıtlıklar üzerinde de insanlık tarihi ilerlemektedir. İnsan karşıtlıklardaki bir ucu, öteki olmadan anlatılamamaktadır. Beyaz olmazsa siyah anlatılamamakta, ölümsüz yaşam anlatılamamaktadır. Dolayısıyla bu doğu-batı kavramlarının insan kafasındaki varlığı bir anlamda yaşamsal bir önem kazanmaktadır. Zira doğu batı ikiliğinde her iki taraf karşısındakine bakarken, onu öteki yaparken, ona ait olan şeyleri dışarıda bırakırken kendini tanımlamaktadır. Kendini var edebilmesi için ötekine ihtiyaç duymaktadır. Avrupa'da doğan varoluşçu felsefesinin de dayandığı bu öteki, başkası kavramları doğu-batı ikiliğini bu yönde açıklamaktadır. Varolduğunu anlamak için bir ötekine ve kendine bakan bir ötekine ihtiyaç duyulmaktadır. Jean Paul Sartre özellikle kendine bakılmış olmakla nesneye dönmek ve kendinde özne olmak arasındaki ayrımı yaparak ötekinin ben üzerindeki etkisinden bu nedenle bahseder. Ona göre Cogito ile kendini kavrayan insan aynı zamanda başkalarını da bulmuş, kavramış olur, başkalarını kendi varoluşunun nedeni, koşulu olarak görür, yani kendisi ile ilgili bir gerçeğe varması için başkalarından geçmesi gerekir.¹

Batı ve Doğu kendi gerçeğine varabilmek için kendi dışındaki bir dünyaya böylelikle ihtiyaç hissetmektedir. Bir ötekine, yabancıya ihtiyaç hissetmektedir. Örneğin Perikles döneminde eski Yunan'da bu öteki Atinalı anne, babadan olmayan 'yabancı' idi. Oy kullanamıyordu. Oy kullanan Atina vatandaşı idi. Batı için ise doğunun olduğu şey kendisi değildi. Doğu içinde batının olduğu şey. Doğu Hıristiyan değildi. Batı da Müslüman değil, akıldışı bir duygu dünyası değildi. Batı'nın kendi yabancı, ötekisi Doğu'ydu. Doğu'nun da Batı idi. Doğu-Batı ikiliği bu varoluşsal gerçekliğin ışığında bir noktaya kadar anlaşılabilir.

Ancak Doğu-Batı ikiliğini oluşturan doğu ve batı kavramları tarihin çeşitli dönemlerinde çeşitli anlamlar kazanmışlardır. Kimi zaman güneşin doğduğu taraf doğu, battığı taraf batı gibi basit bir coğrafi önerme, kimi zaman karşısındakini var eden öteki, kimi zaman da birini diğerinin karşısına koyan, ötekisi yapan varoluşsal gerçekliğin ortaya koyduğu doğuyu doğu, batıyı da batı yapan doğu batı arasındaki sınırı sürekli sabit tutan, değişmez kılan, ekonomik, siyasi çıkarların da

¹ Jean Paul Sartre, **Varoluşçuluk**, Çev. Asım Bezirci, 15. bs, İstanbul, Say Yayınları, 1999, s.83.

eklenmesiyle, kendisini var eden ötekine bakan ve onu bakışıyla nesneye dönüştüren² edilgen kılan, onu tanımlayan mutlak bir ayrılığa işaret etmektedir. Bunun için Fas İspanya'nın daha batısında olmasına rağmen doğu içinde algılanmıştır. Çünkü mesele (Doğu-Batı ikiliği) basit bir coğrafi önerme, varoluşsal bir durum ile açıklanamayacak kadar karmaşık bir hal almıştır.

Bu karmaşıklığı, Doğu-Batı ikiliğini, batının ne olduğunu, doğunun ne olduğunu anlamak için varoluşsal gerçekliğin, siyaset, ekonomi bilimi aracılığıyla yorumlanan bir varoluşsal gerçekliğin dışında başka bir gerçeklik kendini hissettirmektedir: O da Tarihtir. Tarih toplumlar arası ilişkilerin seyrinde, düşüncelerin şekillenmesinde etkin bir belirleyicidir. Tarihsel kayıtlar, Haçlı seferleri, Rönesans, Reform hareketleri, devletlerarası kurulan ittifaklarla, ticari, ekonomik, kültürel ilişkiler ile biçimlenen doğu batı ikiliğininin tarihsel süreç içinde kazanmış olduğu olumlu, olumsuz anlamları ortaya koyarak ikiliği netlikle açıklamıştır. Ama aynı tarih, kavramların kazandıkları anlamlarla ortaya çıkarılmaları dışında önemli başka bir noktaya da işaret etmektedir. Doğu ile Batı arasındaki ilişkilerin çok eskilere, İskender'in Yunan bilim ve felsefesi ile doğu bilim ve felsefesini birleştirmeye çalıştığı eski Yunan'a, Akdeniz'de Roma'nın yarattığı yakınlaşmaya ve onların mirasçısı Bizans'a kadar gittiğini düşündüğümüzde doğuya gidildikçe batı ile, batıya gidildikçe de doğu ile karşılaştığı gerçeğini tarihsel kayıtlar göstermiştir. Tarih böylece karşıtlıkların iki ucundaki kavramların karşıtından kendinde bir şeyler taşıdığını anlatmaktadır. Örneğin Helenizm batı dünyasının gelişiminin önkoşuludur. Yine Batıda profesyonel dünyada ya da günlük hayatlarda kullanılan birçok kelime Araplardan, Doğu dünyasından gelmiştir.³ Batı dünyasının bugün kullandığı yazı Fenikelilerden, Doğu Akdeniz dünyasından alınmıştır.

² Sartre kendine bakılmış olmakla nesneye dönmenin ne olduğuna dair analiz yapar. Ona göre İnsan başka birini bakışının nesnesi yaparak kendini ona zorla dayatır.Bkz. Sartre, A.e, s. 84.

³ Doğu dünyasından Batı dünyasına geçen birçok kelime bulunmaktadır. Almandaki Matraze: şilte kelimesi, Arapçada aynı anlama gelen 'matrab' kelimesinden türetilmiştir. Kanape, divan anlamına gelen 'sofa' kelimesinin kökeni 'suffa' kelimesinden gelmektedir. Almandaki 'zucker', İngilizcede 'sugar', Fransızcada 'sucre' ise yine Arapçadaki 'sukkâr' kelimesinden gelmektedir. Ticari ilişkilerde de bu etki görülmektedir. Örneğin, Riziko, Arapçadaki 'rızk' kelimesinden trafik Arapçadaki 'taraffuk' kelimesinden gelmektedir. Boş anlamına gelen Almandaki 'ziffer', İngilizcede 'zero', Fransızcada 'zéro' Arapçadaki 'sift' den türetilmiştir .Bkz. Otto Spies, Boğaziçi Üniversitesi Doğu ile Batı Arasındaki Münasebetleri kolokyumu, İstanbul, 1974, s. 10 .

Basit coğrafi bir önerme olmasının dışında Doğu- Batı, bu iki kavram, bu iki dünya hem birbirlerinin karşısında birer ayna gibi durarak birbirlerinin var oluş nedeni, hem her iki tarafın var olabilmesinin koşullarından olan, birini diğerinin ötekisi yapan aralarındaki sınırın kesin varlığı nedeniyle bir karşıtlık ifade eden ve kendilerinde karşıtlarından bir şeyler taşıyan gerçekliklerdir.

Bilindiği gibi Batı dünyası ile Doğu dünyası, bu iki gerçeklik arasındaki ilişkiler tarihin her döneminde yoğun, önemli ve vazgeçilmez olmuştur. Bu yoğun, önemli ve vazgeçilmez ilişkiler içinde doğunun en batısı, ve batının en doğusu Osmanlı İmparatorluğu ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti ile süregelen ilişkilerde kafalardaki bu doğu-batı ikiliği varlığını hep hissettirmiştir. Tarih içinde her iki taraf da kendini karşısındaki aynadan seyretmiştir. Hititler, Frigyalılar, Lidyalılar, Persler, Büyük İskender, Roma ve Bizans'ın yarattığı karışımı devralan ve böylelikle kendi içinde karşıtımdan da bir şeyler taşıyan bu topraklar batı kafasında zaman zaman dost, zaman zaman da içinde nefret duygusunu da barındıracak şekilde düşman gibi ve daima öteki olarak algılanmıştır. Kafalardaki bu iki resim ilişkilerle birlikte devam etmiş, ilişkiler devam etmiş kafalardaki resimde hiç değişmemiştir. Kanımızca batı dünyası ile bu kadar uzun ve böylesine çelişkili ilişkiler içinde başka bir toplum daha bulmak çok zordur.

Kafalardaki Doğu-Batı ikiliğinin Türkiye ve Batı medeniyeti arasındaki ilişkileri ne yönde etkilediğini, Türkiye'nin bu ikilikte durduğu yeri anlamak için bu duruşu şekillendiren XVI.yy, XVII.yy, XVIII.yy ve XX.yy gelişmelerini toplumlar arası ilişkilerde etkin bir belirleyici olan tarihin ışığı altında incelemek kaçınılmaz olarak kendini hissettirmektedir.

B. Batı'nın Doğu'yu Geleneksel Algısı İçinde Türkiye ve Batı Dünyası

Doğu ile Batı dünyası arasındaki ilişkiler çok eskilere dayanmakta ve tarihin uzun dönemlerini kapsamaktadır. Bu iki dünyanın ilk önemli karşılaşmaları ve birbirlerini tanımaları Makedonyalı İskender'in M.Ö 334 yılında İran'a sefere çıkması ve Yunan bilim ve felsefesi ile doğu bilim ve felsefesini birleştirmeye çalıştığı 'Helenizm' ile gerçekleşmiştir denilebilir. Tarih içinde bundan sonraki ilk ciddi karşılaşmalardan biri İspanya'nın 711 yılında Müslümanlar tarafından fethi ile

gerçekleşti. Kurtuba'da 961 yılına kadar, Endülüs'te 15.yy'a kadar süren Müslümanların idaresi altında doğu-batı yan yana yaklaşık 8 yüzyıl bir arada yaşadı. Bugün İspanya'da bu tanışmanın, karşılaşmanın yarattığı mozaik mimarisiyle, yemekleriyle Toledo şehri en açık biçimde yansıtmaktadır.

Doğu dünyası ile Batı dünyası arasındaki üçüncü önemli karşılaşma ise 11 ve 12. Yüzyıllarda Haçlı Seferleri ile gerçekleşti. Bilindiği gibi Avrupa'nın Papa ve Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu ile oluşturduğu birlik 1081'de Selçuklu Süleymanşah'ın İznik'e gelmesi ve Bizans'ın çağrısı ile Haçlı seferlerini başlatmıştı.⁴ Haçlı zihniyeti öncelikle birleşik Hıristiyan bir Batıyı temsil ediyordu. İnsan kafasındaki doğu-batı ikiliğini tarih böylelikle Haçlı zihniyeti ile Hıristiyan bir Batı ve Müslüman bir Doğu ve özellikle Türk olarak ortaya çıkarıyordu. Batı dünyası bu şekilde öteki olan Türk ile ciddi olarak ilk defa karşılaşmış oluyordu. Yani Batı dünyası ve Türkler arasındaki ilk ilişkiler savaş meydanlarında başlıyordu. 1453 yılında ise Türklerin ikinci Roma'yı "Bizans"ı fethiyle savaş meydanlarında başlayan ilişkiler başka bir boyuta doğru geçmekteydi. 1000 yıldır yaşayan ikinci Roma'yı "Bizans"ı ele geçirmekle bir anlamda savaş meydanlarında batı ile karşılaşan Türkler Roma'nın doğu temsilcisi Bizans ile Roma İmparatorluğu mirasının bir parçasını da devralıyordu. Türklerle artık sadece savaş meydanlarında savaşılmıyordu. Türkler batı mirasında da söz sahibi oluyorlardı. Bu karşılaşmaktan daha fazla bir şeydi. Bizans'ın ele geçirilmesinden sonra 1480 yılında Fatih Sultan Mehmet'in İtalya sahillerine yönelmesi İngiltere, İspanya gibi Kutsal Roma İmparatorluğu ile Venedik ve Ceneviz gibi kent devletlerini de rahatsız ediyordu. Örneğin, VIII. Charles babası XI. Louis'nin ölümü üzerine 1483 yılında kral olunca, Müslümanları, Roma'nın mirasından pay sahibi olan Müslümanları İstanbul'dan atmak ve Doğu-Batı Roma İmparatoru olma hayaline kapılmıştı. Bu konuda pek çok projeler hazırlamıştı. Hatta bu amaçla Bizans İmparatoru Constantin Paleolog'un yeğeni Andre Paleolog'dan Bizans tahtı üzerindeki veraset haklarını satın almaya kadar işi götürmüştü.⁵ Ancak kendisi planladığı bu doğu seferini gerçekleştirememişti.

⁴ Halil, İnalçık, **Türkiye ve Avrupa: Dün ve Bugün, Doğu-Batı Makaleleri**, Ankara, Doğu-Batı Yayınları, 2005, s.197.

⁵ 6 Eylül 1494 tarihli Bizans tahtı üzerindeki veraset haklarını satın alan bu mukavele için İsmail Soysal ,Charrièr'in 'Negociations de La France dans le Levant adlı eserini referans verir. Bkz. İsmail Soysal **Fransız İhtilali ve Türk-Fransız diplomasi münasebetleri (1789-1802)**, 2.bs, Ankara, T.T.K Basımevi, 1987, s.3.

Batı dünyasının Türklerle ilişkileri Fransa'da I. François'nın 1515 yılında kral olmasıyla farklı bir döneme daha girdi. O zamana kadar önceleri sadece savaş meydanlarında karşılaşılan güçlü, korkulan ve öteki olarak devamlı karşıda tutulan Türk, sonrasında Bizans aracılığıyla batının mirası içinde yerini almaktaydı. Alman İmparatoru olma düşüncesini kafasında taşıyan I. François kral olduktan sonra 1519'da Charles Quintin'in Alman İmparatoru olmasıyla Alman imparatoru ile mücadeleye girişmişti. 1521 yılında yaptığı bir savaşta I. François esir düşünce Osmanlı Padişahı Kanuni Sultan Süleyman'dan Macaristan'a sefer düzenlenmesini, Charles Quintin'e karşı zafer kazanmasını istemişti. Bunun sonucunda 1526 Mohaç savaşı ve 1529 I.Viyana kuşatması ile Türkler Viyana önlerine kadar gelmişlerdi. Türkler Alman İmparatorunu o kadar zorlamıştı ki, 1521, 1526, 1529, 1530 yıllarında toplanan Alman imparatorluk meclislerinde hep 'Türk tehlikesinden' bahsedilmiş ve Kanuni Sultan Süleyman'ın Alman İmparatoru üzerine yeniden sefer düzenlemesi ile İmparator Şarlken (Karl V) Protestanlarla 1532'de Nürnberg imparatorluk meclisinde dinsel bir barış antlaşması yapmak zorunda kalmıştı. Bunun için Halil İnalçık bugün tarihçilerin Doğu'dan gelen Osmanlı tehdidi sayesinde Almanya'da Protestanların önemli tavizler elde edip, gelişebildiklerini belirtmektedir.⁶ Diğer taraftan I. Elizabeth ise Türkleri İspanyol donanmasına karşı ortak deniz harekatına davet etmiştir.⁷ Dolayısıyla Türkler bu yüzyılda yine güçlü, korku duyulan ama artık batının içinde, batı ittifaklarının içinde yer alan bir ötekiyi ve aynı zamanda batının kültürel dünyasını, siyasi coğrafyasını da biçimlendiren bir ötekiyi temsil ediyordu.

17. yy Batı dünyası için çok önemli bir yüzyıldı. Zira bugün uluslararası ilişkiler terminolojisinin temelleri bu yüzyılın içinde oluşmuştu. "Avrupa güç dengesi", "Ulusal çıkar" gibi kavramlar burada şekillenmeye başlamıştı. Roma İmparatorluğu ve onun yönetimi içinde birleşen bir Almanya ve kuzey İtalya feodal devletleri tek Tanrı, tek imparator ve kiliseyi yöneten tek bir güç "Papa" anlayışıyla merkezde, güneyden ve kuzeyden Habsburg İspanya'sı ile çevrili Fransa ve diğer tarafta İngiltere ise merkezin dışında çevrede yer alan 17.yy'ın önemli aktörlerini oluşturuyorlardı. Fransa kendini çevreleyen bu merkeze karşı onu güçlü kılacak bir kişiliği, bir kilise adamını bu yüzyılda ortaya çıkarmıştı. Kardinal Richelieu. 1618 yılında Orta Avrupa'nın Almanca konuşulan tüm bölgelerinde 30 yıl savaşları diye

⁶ Halil İnalçık, **Türkiye ve Avrupa: Dün ve Bugün**, s. 198.

⁷ A.e.

anılan din savaşlarını getiren Kutsal Roma Cermen İmparatoru II. Ferdinand'ın "Katolikliğin evrenselliği" anlayışı karşısında Fransız başbakanı Richelieu her imparatorluğun kendi güvenliği, kendi çıkarı anlayışını benimsemişti. Evrensel Kilisenin birer parçası olmaya devam etmekle birlikte, kanatlarda kalan Fransa, Büyük Britanya ve İspanya Kutsal Roma İmparatorluğu'nun otoritesini kabul etmediler.⁸ Richelieu'nun bu karar ile amacı, Fransa'nın sınırlarında, özellikle Alman sınırında büyük bir gücün oluşmasına engel olmaktı. Anlaşma yapmak için tek kriteri, Fransa'nın çıkarlarına hizmet idi. Nitekim önce Protestan devletlerle, sonra Müslüman Osmanlı İmparatorluğu ile anlaşma yaptı. Savaşı uzatmak ve savaşanları tüketmek için düşmanlarının düşmanlarına yardımlar yaptı.⁹ O kadar başarılı oldu ki, 1618'de başlayan savaş tam 30 yıl sürdü.1648 yılında sona eren 30 yıl savaşları sonrasında Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu içindeki Alman ve İtalyan devletleri ile çok zayıflamıştı. Voltaire'e göre Roma artık ne kutsal, ne Romalı ne de imparatorluktu. Bu yüzyılda kendi güvenliğine öncelik veren Richelieu ile Fransa her alanda, edebiyatta, politik hayatta duyguyu değil ama düzen, kural yasa getiren akıl ilkelerini işletti. Katolikliğin evrenselliği gibi duygusal bir ifade karşısında Fransa böylece "güvenlik", "çıkar" gibi akla dayalı kavramlarla Protestanlarla birlikte hareket edip Katoliklere karşı ittifaklar içine girdi. Ancak 17.yy'da güvenlik içindeki Fransa 'Devlet benim' diyen XIV. Louis ile bu güvenlik içinde yeni taleplerle dünya siyasi hayatında belirince, bir süre sonra İngiltere ile uzun süren savaşların içine girecek ve başta İngiltere, İspanya, Avusturya İmparatorluğu, Saksonya, İsveç olmak üzere birçok güç arasında ittifakları ortaya çıkaracaktı.

Batı kendi ekonomik, siyasal çıkarlarını böyle işletirken Osmanlı İmparatorluğu Katolik Habsburg'un düşmanları İngiltere, Hollanda ve Fransa ile ilişkilerine devam ediyordu. Hollandalı ve İngiliz tüccarlara da Fransızlara tanınan kolaylıklar tanınıyordu. Batı dünyası 30 yıl savaşlarıyla çalkalanırken Osmanlı İmparatorluğu Girit için 1645'de Venedik'e savaş açmıştı. Ancak bu savaşın 1669 yılında sonuçlandırılabilmesi Osmanlı'nın yaşadığı askeri ve idari zorlukların bir göstergesiydi. Batıda Osmanlı Macaristan'a kadar gelmişti. Doğuda ise Safeviler ile savaşıyordu. Budin- Viyana arasındaki sınır boyunun önemli kalelerinden

⁸ Henry Kissinger, *Diplomasi*, Çev, İbrahim Kurt, 3.bs, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2002, s.49.

⁹ Albert Sorel, *Europe Under the Old Regime*, Los Angeles, Ward Ritchie Pres,1947, p.10.

Yanıkale'yi ele geçirip Viyana üzerine yürüme istiyordu. Yüzyılın güçlü Fransa'sı XIV. Louis ile Alman toprakları üzerine yürürken Osmanlı da Viyana kapılarına ikinci defa dayanıyordu. 1683 Viyana kuşatması sonrasında Türkler ve Batı dünyası arasındaki ilişkiler 1699 yılına kadar süren bir dizi savaşlar tarihi oldu. Bu yenilgiden sonra Osmanlı'yı Avrupa'dan atmak isteği ile Osmanlı'ya karşı Habsburglular tarafından Papalığın tasdiki ile bir kutsal ittifak oluştu.¹⁰ 1687'de Venedik Mora'yı aldı. 1689'da Belgrad düştü. Ruslar Azak kalesini alıp Karadeniz'e girdiler. Batı dünyasında böylece yerinden oynayan dengelerin yeniden kurulması çabası 1699'da Karlofça ile gündeme geldi.

Batı içinde varlığını devam ettiren korku ve saygı duyulan Türk algısı 17.yy da 1683 başarısız Viyana kuşatması ile değişti. Yenilmez, korku duyulan ama bir çeşit saygıyı da içinde barındıran bu korku duyulan Türk algısı yerini Müslüman, gaddar, zalim, istilacı, barbar Türk algısına bıraktı. Eski Yunan ve Roma dışındakiler için Roma'nın yıkılmasına yol açan Vizigotlar, Ostrogotlar, Vandallar gibi Germen kavimlere ve Hunlar gibi Asyalı toplumlara verilen isim zamanla batı dışına ve Türkler için kullanılmaya başlandı. Nitekim Donald Quataert Osmanlı İmparatorluğu (1700-1922) kitabını yazarken bu kitabı yazma nedenini 1983 yılında Avusturya'nın başkentinde yaşanan bir olaya dayandırmaktadır. İkinci Viyana kuşatmasının 300. Yıldönümü nedeniyle o yıl yapılan bir sergi için oluşan kuyruk ve kuyruktaki insanlar için ve genel olarak batı için, kafalardaki Türk algısını kitabı yazma sebebi olarak belirtir. *"Bu çocukların, öğretmenlerin ve Avusturya (aslında genel olarak Avrupa) kamuoyunun kafasında 1683 başka bir dünyanın temsilcisi Osmanlı Devleti, tarifsiz kötülüklerin timsali Türkler tarafından hepsinin boyunduruk altında olmaktan kurtulduğu tarihi."*¹¹

Bu geleneksel Müslüman, güçlü, barbar Türk imajı Avrupa'dan atılması gereken Türk algısı en açık, en saf ifadelerini bir toplumun geçmişini bugününde biriktiren, onun değer yargılarını, zihniyetini ortaya koyan edebiyat, şiir, tiyatro, resim, gezi yazıları gibi sanat eserleri ve edebi eserlerinde kendini bulur. Örneğin, 1694 tarihli ilk Fransız Akademi sözlüğünde Türk maddesi 'Türk gibi güçlü',

¹⁰ Halil İnalçık, *Türkiye ve Avrupa: Dün ve Bugün*, s. 199.

¹¹ Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu (1700-1922)*, Çev, Ayşe Berktaş, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s.25.

'gülbüz kimse', 'Bu gerçek bir Türktü' gibi örneklerle kaba, sert, insafsız manasında ele alınırken yine Fransızların ünlü sözlüğü Littré'de ¹² 'à la turque" Türk tarzı, boğazını keserek gibi çok sert, acımasız bir şekilde manasıyla açıklanmaktadır. Robert sözlüğünde Türk kavramı ¹³ 'traiter quelqu'un de turc' zulüm etmek anlamında, Larousse'da ise 'tête de turc' eleştirilerin ve alayların olağan hedefi olan kişi olarak açıklanmaktadır. Alman dilinde halen kullanılan bazı sözcükler ve ifadelerde bu olumsuz Türk algısına örnekler vermektedir. Türken uydurmak, hile yaparak birini aldatmak¹⁴, türkenmassing (türk usulü) sert koşullarda savaş vermek anlamında, türkenstecher (türk canisi) gibi ifadeler Alman dilinde yer almaktadır.¹⁵

Yine 17.yy edebiyatı sık sık Türkleri, olumsuz Türk algısını konu eden yapıtlara tanıklık etmektedir. Molière L'Avare (Cimri) adlı eserinde Harpagon için kahramanlarından birine 'II est turc'¹⁶ dedirtir. 1669 yılında ise IV. Mehmet'in XIV.Louis'ye Girit'te zor durumda kalan Venedik'lilere yardım yollamasını da engellemek amacıyla elçi olarak yolladığı Müteferrika Süleyman Ağa ile kral arasındaki güç, kudret anlaşmazlığı sonucunda XIV. Louis'in Molère'den Türkleri küçük düşürecek bir oyun yazmasını istemesi üzerine yazılan Le Bourgeois Gentilhomme oyununun içindeki büyük sarıkları, süslü kıyafetleri ve garip dilleriyle bir Türk geçidi bölümü ile tüm Fransızların Türklere gülmeleri sağlanır. Oyun çok büyük bir başarı kazanır. Bir anlamda XIV. Louis'nin aldığı intikam bugün Fransızları güldürmeye halen devam etmektedir.

18. yüzyıl ise gaddar, zalim, barbar Türk algısına bir yenisini daha ekler. Charles Perrault'un masallarından sonra Fransızlar ve Batı dünyası Antoine Galland'ın 'Binbirgece Masalları' ile zalim, barbar Türk algısına merak edilen, egzotik, mistik bir dünyayı ifade eden Türk algısını da eklediler. İlk cildi 1704

¹² Emile Littré, **Dictionnaire de La Langue Française**, Paris, Hachete, 1889, p. 546.

¹³ **Dictionnaire de La Langue Française Robert**, Paris,Dictionnaire Le Robert,1989,p.378.
Fransa da Türk algısı için bkz. Orhan Koloğlu, **Le Turc dans la Presse Française**, Beyrouth, Maison D'Édition, Al- Hayat,1971.

¹⁴ Almancada 'Diese szene war ein Türke' (Bu sahne türktü) bu sahne sahteydi anlamında kullanılmaktadır.

¹⁵ Ali Osman Öztürk, " Alman Kültüründe Türk İmajı Araştırmalarının EtnolojikDeğerlendirmesi" **Konya Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat fakültesi Edebiyat Dergisi**, 9-10. sayı,1994,s. 45.
Alman tarihinde Türk imajı için bkz. Onur Bilge Kula, "Alman Kültür Tarihinde Türk İmajı", **Tarih ve Toplum**, 15. Cilt, 87. Sayı, s. 19-22.

¹⁶ Bkz. Molière, **L'Avare**, Paris, Librairie Hachette, 1950, p.30 Hachette tarafından bu baskıda yapılan açıklamada ifade 'Türk gibi duyarsız' şeklinde açıklanmaktadır.

yılında yayımlayan İstanbul'daki Fransız diplomatik birimine bağlı olarak görev yapan Antoine Galland'ın Binbirgece Masalları Avrupada çok büyük bir ilgi uyandırmıştı. Eser yayınlandığı anda başarı kazandı. Galland'ın daha önce yayınladığı eserlerinden farklı olarak eser, sarayda, Paris'te ve taşrada beyler tarafından olduğu kadar hanımlar tarafından da oldukça iyi kabul görmüştür.¹⁷ 1814 yılında İngiltere'de E. W. Lane'nin çevirileriyle doğu dünyası düş, gizem, parfüm, tütüsülerle romantik olanın en yüce halini ifade eder olmuştu. Bu yüzyıl aslında mutlak kuralları, din otoritesini, kralın yetkilerini tartışan, hiçbir alana ayrıcalık tanınmayarak, din kavgalarına, ağır vergilere, savaşımlara karşı aklın giriştiği savaşı anlatan ve tüm batıyı etkisi altına alan aydınlanma çağıdır. John Locke, Newton, Hume, Montesquieu, Voltaire, Rousseau çağıdır. Ancak yine bu dönemde batının kolektif bilinçaltında yaşattığı Müslüman, barbar Türk algısına merak edilen, egzotik bir hayal dünyasını insanda uyandıran bir Türk algısı eklenmiştir. Bu yüzyılda Türk hem zalim, barbar hem de batının kendi toplumsal sorunlarından, kendilerinden de kaçılacak merak uyandıran büyümlü bir dünyayı ifade ediyordu. O kadar ki 1720 yılında Fransa'ya gerçek anlamda ilk elçinin, 28 Çelebi Mehmet Efendi'nin gönderilmesiyle Fransızların elçiye gösterdikleri ilgi şaşkınlık yaratacak nitelikteydi. 28 Çelebi Mehmet Efendi bu ilgiyi şu cümlelerle ifade etmektedir:

*"Fransızlar beni görmeye öylesine meraklıydı ki, kanal üzerinde yol alırken, kıyıda geçişimi seyretmek için çepeçevre 4-5 mil uzaktan geliyorlardı. Birbirlerinin önüne geçmek için kimi zaman öylesine büyük bir istekle kalabalıklaşıyorlardı ki sıyrı düşenler oluyordu."*¹⁸

*"Kalabalık arasında sıkışıp kalması sonucu neredeyse boğulacak hale gelmiş tiz çığlıklar atmaya başlayan birkaç kişi her zaman oluyordu ve ben başıma gelip bayılan kadınlar görüyordum."*¹⁹

19.yy ise doğu ile batı arasında yeni bir karşılaşmayı getirdi. Batı kendi içinde 1600'lerin Fransa'sının yarattığı zayıf parçalanmış bir Orta Avrupa gerçeğini, Fransız devriminin yarattığı ideolojik tehlikeyi bertaraf edecek, Alman devletlerini

¹⁷ Antoine Galland, *Journal*, Paris, (y.y)1881, p. 56,57.

¹⁸ Gilles Veinstein, *İlk Osmanlı Sefiri 28 Mehmet Çelebi'nin Fransa Anıları 'Kafirlerin Cenneti'*, Çev. Murat Aykaç Erginöz, İstanbul, Özgü Yayınları, 2002, s.68.

¹⁹ A.e., s.75.

biraz güçlendirecek ama aslen, İngiltere, Prusya, Avusturya, Rusya'yı içine alan bir ittifaklar sistemini Viyana Kongresi ile düzenleyecekti. Ancak bu düzen yüzyılın ortalarında değişikliğe uğramak zorunda kalacaktı.

Osmanlı İmparatorluğunun Batı ile ilişkilerinde Napolyon'un 1798 Mısır seferi ile yeni bir sayfa açıldı. Kanuni Sultan Süleyman ile I. François arasında XVI. Yüzyılın başlarında kurulmuş olan geleneksel dostluk Napolyon'un Mısır seferi ile değişti.²⁰ Artık Türk, Batı için korku duyulan, yenilmez değil, gaddar, zalim aynı zamanda merak uyandıran, ama hepsinden önemlisi artık bir sorun olandı. Bu yüzyılda Rusya'nın Osmanlı üzerindeki siyasi çıkarları neticesinde ayrıca milliyetçilik akımının da etkisiyle, Yunanistan, Rusya, Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan ve Arnavutluk'un bağımsızlıklarına kavuşmalarıyla, Osmanlı hızlı bir şekilde toprak kaybetmeye, güçsüzleşmeye başlamıştı. Napolyon'un Mısır seferi ile İngiltere, Osmanlı'nın yanında olma zorunluluğu hissetmişti. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı Osmanlı'ya karşı destekleyen Fransa karşısında, Rusya Osmanlı'nın yanında yer almıştı. Rusya'nın Osmanlı'nın başkentine kadar yaklaşmasıyla bu sefer İngiltere ve Fransa Osmanlı'nın yanında yer almışlardı. Osmanlı'nın bu güçsüz durumunda, Türkler Batı için artık bir sorundu.

Bu siyasi manzaraya, bu manzaranın arkasında duran, başta İngiltere ve Amerika'nın dünya imalat verimliliklerini arttıran sanayi devriminin etkisi de eklendiğinde bu yüzyılda bir kazananlar ve kaybedenler olmak üzere iki grup ortaya çıkıyordu.²¹ Dolayısıyla 19.yy yeni bir karşılamayı Doğuyu sorun olarak ortaya koyan bir karşılaşmayı anlatıyordu. Bu savaş alanlarında bir karşılaşma değil, kurulan ekonomik ve politik hakimiyet ile kazanan ve kaybedenin karşılaşmasıydı. Sorun olan doğu üzerine vurgu bu yüzyılda geçen yüzyıldan farklı olarak ilkel, vahşi, barbar, azgelişmiş, durağan gibi kavramlarla daha yoğun olarak yapılıyordu. Bunun en güzel örneğini Eugène Délacroix'nın 1827 tarihli La Mort de Sardanapale adlı eseri vermektedir. Tabloda doğulu bir despot yatağının içinde uzanmış, dalgın bakışlı, etrafında gerçekleşen kıyımı, kadınların öldürülmesini, talan edilişi

²⁰ Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, Ankara, Sevinç matbaası, 1964, s. 36.

²¹ Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşleri*, Çev. Birtane Karanakçı , 8 bs, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001 , s .245.

izlemektedir. Bugün Louvre’da sergilenen Sakız Adası katliamları adlı eserindeyse Türk’ün gerçekleştirdiği kıyımlar sergilenmektedir. Jean-Léon Gérôme Sultan ve iki muhafızı adlı eserinde Topkapı sarayında itfaiye kısmında Padişahı koruyan bir muhafız ve aslanı resmederek muhafızların gözlerinde güç, izlenmeyi reddeden bir güç, ifadesi kullanmaktadır. Chateaubriand İtinéraire de Paris à Jérusalem adlı eserinde doğu dünyasından bir imamın yarattığı, bir yeniçerinin başını kestiği hayvan sürüsü şeklinde bahsetmektedir. Victor Hugo 1829 Yunanlı çocuk şiirinde “*oradan Türkler geçti ve her şey harabe ve matem*”²² demektedir. Hugo Kızıl Doğu’dan, özgür Yunan’dan, artık tiranların olmadığı özgür Yunan’dan, mezara giremeyecek kadar güzel Yunan’dan, Sakız adasından geçen Türklerden her şeyi harabe eden Türklerden 19.yy Türk algısı içinde bu ifadelerle bahsetmektedir.

19.yy 18.yy dan farklı olarak merak uyandıran, farklı olan, daha masum bir Türk algısından daha karamsar ve olumsuz imgelerle dolu bir Türk algısı yaratmıştır. Bu algının en somut ifadesi İngiltere Başbakanlığı yapmış ve bu asrın en tanınmış liderlerinden olan William Edward Gladstone’dur. Ona göre Türkler barbarı ve Avrupa’dan çıkarılmalıydı. Bu nedenle Gladstone, Rusların Balkanlar üzerindeki emellerini hoşgörüyü karşılamıştır. Türkler ‘*insanlık düşmanı, kültürleri yok eden kanun yerine zora dayalı yönetim anlayışı sergileyen kana susamış ve büyük bir askeri lanettir.*’²³

Tarih içinde yüzyılların getirdiği ve bugünün de düşüncelerini biçimlendiren bu geleneksel Türk algısının dışında bir doğu algısını, Türk algısını da Batı kendi içinde barındırmıştır.

²² Victor Hugo, **Les Orientales**, Paris, Librairie Hachette, 1868, p.88.

²³ William Edward Gladstone, **Bulgarian Horrors and the Question of the East**, London, John Murray, 1876, p.9.

C. Batı'nın Geleneksel Tutum Karşısındaki Doğu Algısı içinde Türkiye ve Batı Dünyası

Bizans'ın düşmesinden sonra Avrupa'nın siyasal yaşamında önemli bir yer tutan Türkler, bir batı gücü haline gelmişlerdi. Balkanlarda varlığı sürekli bir tehdit olarak algılanan 'öteki Türk' olumsuz yargılarla ifade ediliyordu. Ancak tarih içinde gerçekleşen yoğun karşılaşmalar, savaşlar, ittifaklar, elçilik ilişkileri sayesinde birçok yabancı gezgin, yazar, diplomat Türkleri yakından tanıma fırsatı bulmuş ve gördüklerini, izlediklerini olumsuz Türk imgesinin tersine kaleme almış ve kamuoyuna yansıtmışlardı.

Nürnbergli Hans Rosenplüt'un İstanbul'un fethinden 3 yıl sonra yayımladığı Türk karnaval oyunu, Türkleri, Hristiyan ülkelerine salıverilmemesi gereken dinsizler, Hristiyanları öldüren, inançsızlar gibi göstermesine rağmen oyunun en başında Türk sultanlarının bilge fikirleriyle, Türk ülkesinde insanların can ve mal güvenliği endişesi taşımadıklarından, adalet ve düzen içindeki yaşamlarından bahsetmektedir.²⁴ Bu olumlu Türk imgesi kendini doğu aynasından seyreden batının kendi toplumsal sorunları üzerine dikkat çekmesinin, kendini eleştirme isteğinin bir ifadesidir. Tıpkı Montesquieu'nun İran mektuplarında iki İranlıyı konuşturup Fransız toplumunu, Din olgusunu, monarşik yönetimi eleştirmek istemesi gibi. Böylece Doğu bir olumlama haline de gelmektedir.

17.yy yazarlarından Cervantes'in Türk kimliği Fransız, İngiliz yazarlardan daha başkadır. Cervantes'i farklı kılan, anlatılanlardan ziyade kişisel deyimlerini yazmış olmasındadır. II.Selim'in Kıbrıs kuşatmasına tanık olmuş, orduya katılmasından sonrada 1571 yılında İnebahtı savaşında göğsünden ve sol kolundan yaralanmış, 1572 yılında ise Türklere karşı Navarin'de savaşmış, 1575'de bindiği gemi Türklerin saldırısına uğrayınca Cezayir'e köle olarak getirilmiştir. Cervantes'in katılmış olduğu savaşlar Hristiyan savaşlarıdır. Cervantes de koyu Katolik bir vatansverdir. Ancak eserlerinde Türklerin dindeki hoşgörülerini öven ifadeleri bulunmaktadır. Los Banos de Argel (Cezayir'in Tutuk evleri) adlı oyununda

²⁴ Leyla Coşan, " Alman masallarında Türk imajı ", **Türklük Araştırma Dergisi**,18.sayı , 2005,s.261-275.

Türklerin Hıristiyan esirlere dini bayramlarını kutlamak için izin verdiklerini yazmıştır.²⁵

Türklerin hoşgörüsünden bahseden başka bir yazar, düşünür ise 18. yy yazarlarından Voltaire olmuştur. Bu yüzyıl Müslüman, barbar, merak uyandıran Türk algısını ifade ederken, Voltaire aynı yüzyılda ‘Türkler, Müslümanlar ve Ötekiler’ adlı eserinde İstanbul’un fethini anlatırken Fatih’in Rumlara verdiği tavizlerle Türk hanedanının barbarca davranmadığını belirtip onun hoşgörüsünü şu sözlerle ifade etmiştir: “*Haliç’te, Patrikhane kilisesi hala durmaktadır, O mahallede şimdi artık Yunanistan’da konuşulmayan eski yunanca, Aristo felsefesi, ilahiyat, hekimlik öğretimi üzerine bir akademi açılmasına Türkler müsaade ettiler.*²⁶ “*Hiçbir Hıristiyan devleti kendi topraklarında Türklerin bir camisi bulunmasına müsaade etmezken Türkler bütün Rumların kiliseleri olmasını hoşgörürler.*”²⁷ Türklerin hür, bağımsız karakterli, sert ve dikbaşlı aynı zamanda fütühatçı ve cahil olduklarından da bahseder Voltaire. Ancak aynı Voltaire şunları da ifade eder:

*“Türklerin sırtına yüklediğimiz iftiralarla koskoca bir kitap olur. Onlar, dünyanın en güzel, en büyük kesimine hakimdirler. Küfürler savurmaktansa o yerleri geri almaya çalışmak daha şık olmaz mıydı? Kadınları baskı altında tutan, güzel sanatlara ilgisiz davranan Türkleri sevmem. Lakin iftiradan o kadar öğrenirim ki, onlara dahi çamur atılmasına asla katlanamam.”*²⁸

*“Dinlerine pek sıkı bağlı olan Türkler, Hıristiyanlardan tiksindirler; onlara kafir gözüyle bakarlar. Böyle iken yine de onları bütün ülkeleri içinde, hatta devlet mevkiinde hoşgörür ve korurlar.”*²⁹

Candide adlı eserinde ise Lizbon’a, Hollanda’ya, Bulgaristan’a giden, buralarda hep mutsuzluklar, kötülükler gören ve olanaklı dünyaların en iyisi buyusa diğerleri nasıldır diye soran Candide’e hayatta en büyük sıkıntıdan nasıl kurtulacağını İstanbul’da rastladığı bir Türk derviş ve çiftçinin sözleriyle anlatır. Voltaire tüm soruların cevabını bir ‘Türk’e veririr.

²⁵ Metin And, “Cervantes Oyunlarında Türk imajı ve La Grand Sultana”, **Kültür ve Sanat**, 25.sayı, 1995,s.4.

²⁶ Voltaire, **Türkler, Müslümanlar ve Ötekiler**, 2.bs, haz., Osman Yenseni, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1975, s.80

²⁷ **A.e.**, s.81.

²⁸ **A.e.**, s.93.

²⁹ **A.e.**

Batı dünyasında olumsuz Türk algısını yaratan iki dünyayı ayıran farklılıklardan biri İslam'dı. Ancak bazı batılı kafalarda olumlu Türk algısını da yaratan yine bu farklılık olmuştu. Zira Türklerle karşılaşan ve onlarla yaşayan yazarlar, gezginler, diplomatlar Türk algılarını karşılaştıkları bu ilk farklılık üzerinden oluşturmuşlardır. Örneğin Lamartine İslam'ın Türklere onur ve fazilet verdiğiğine inanarak olumlu bir Türk algısı ortaya koymuştur. Türkler için şu ifadeleri kullanmıştır:

*"Bu Türkün yüzü Türkiye'de ve Suriye'de görme olanağı bulduğum, tanıdığım bütün Müslümanların yüzüne benziyordu. Yüzlerinde asalet, tatlılık, huzur ve içtenlik vardı."*³⁰

Lamartine Türkleri yeryüzünün en hoşgörülü toplumu, dini ve ibadeti en iyi anlayan toplum olarak tanımlıyordu. Yine bir 19.yy gezgin yazarı 'Nerval Doğu'ya Yolculuk' adlı yapıtında şöyle demektedir:

*"Yunanistan'da kendimi çok tanrılı bir dinin mensubu, Mısır'da Müslüman hissettim. Fakat İstanbul'da Türklerin bugün uyguladığı evrensel toleransın büyüklüğünü hissettim."*³¹

Abdolonyme Ubucini ise 'Türkiye Üzerine Mektuplar' adlı eserinde tanık olduğu hoşgörüyü şöyle ifade etmektedir:

*"Türk, müslüman olmayan Hıristiyan ve Yahudi toplumlarına karşı hoşgörülü olmuştur. Anadolu'da, Balkanlar'da ve diğer bölgelerdeki topluluklar kültür, dil ve dinlerini muhafaza ederek Osmanlı yönetiminde barış içinde yaşamışlardır. Yönetimleri altındaki halklar kendilerine has görünümelerini korumakla kalmamış, tüm ırklar, dinler, diller sultanın geniş toprakları üzerinde yan yana barış içinde bulunmuşlardır."*³²

Ubucini'ye göre Türkler volkanlar gibi fetihler yapmış, ancak herşeyi olduğu gibi bırakmışlardır.³³ Bir diğer gezgin, yazar David Urquart Osmanlı'nın ekonomik gücü üzerine araştırmalar yaparak Türkiye ve onun kaynakları üzerine adlı eserinde Türklerin karşı dindeki toplulukları yönetmede karşı taraftan daha hoşgörülü olduğunu dile getirmiştir.

³⁰ Alphonse de Lamartine, *Voyage en Orient*, Paris, Charles Gosselin-Furne-Pagnerre, 1845, p.116.

³¹ Gerard de Nerval, *Voyage en Orient*, Paris, Garnier-Flammarion, 1980, p.363.

³² M.A. Ubicini, *Lettres sur La Turquie*, Paris,(y.y), 1854, p.11.

³³ A.e., p.12.

Yüzyıllar içinde oluşan olumsuz Türk algısı yanında olumlu Türk algısı için önemli bir ifade alanı da tiyatro, roman gibi edebi eserler dışında bale ve opera sahneleri olmuştur. Her gösteride yüzlerce izleyiciyi bir araya toplayan bu eserlerin toplumların bilincinde bir yargı oluşturacağı çok açıktır. Batı dünyası Türkleri romanlarda, tiyatro, bale eserlerinde sayısız defa konu olarak işlemiştir.³⁴ Ancak her eser tamamiyle küçük düşürücü nitelikte değildir. Pek çok eser tersine Türkleri birçok yönden yüceltmekte, insanca değerlerini ortaya koymaktadır. Örneğin 1735 yılında sahnelenen ‘Les Indes Galantes’ adlı opera eserinin ilk sahnesinin adı Le Turc Généreux (Gönlü yüce Türk), 1737 yılında tekrarlanan operanın ikinci sahnesinin adı ise Le bon Turc (iyi Türk) idi. 1758 yılında III. Mustafa’nın tahta çıkması üzerine Viyana’ya gelen Türk elçisi Resmi Ahmet Efendi’nin İmparator ve İmparatoriçe tarafından kabul edilmesinden sonra onuruna düzenlenen gecede Franz Hilverding’in hazırladığı “Le Turc Généreux” adlı Türk balesi izlenmiştir. Bir Türk paşasının yüce gönüllülük ve insanca duygularla cariyesi Emilie’i kızını sevdiği asıl kişiye, paşanın kölesi Valérie’ye bırakmasını anlatır. 1801 yılında Milano’da yine Türkleri yücelten ‘Il Sultano Generoso’ (Gönlü yüce sultan) adlı bale eseri oynanmıştır.

Bütün bu edebi ve sanatsal eserlerin, yazarların, yaratıcıların, Türkü Batı dünyasında ifade biçimleri, güçlü, yüksek, medeni bir Batı karşısında her zaman barbar, cahil bir doğunun, barbar, cahil Türk algısının olmadığını ifade etmektedir.

Güçlü, medeni bir Batı karşısında her zaman cahil, barbar bir Türk resminin olmadığına inanan, Batı’nın geleneksel, merak uyandıran, cahil, barbar Türk algısı dışında kendinde başka bir Türk algısı taşıyan isimlerden biri de Fransız yazar Pierre Loti’dir. Pierre Loti, kendi tezatını kendi içinde barındıran batının, batılı aklın geleneksel Türk resmi dışındaki resmine işaret eden bir isim olmuştur.

³⁴ Türkler üzerine yazılmış bale ve opera eserlerinin çeşitliliği hakkında daha fazla bilgi için bkz. Metin And, *Gönlü Yüce Türk*, Ankara, Dost Yayınları, 1958.

BİRİNCİ BÖLÜM

PIERRE LOTI'DE UZAK DÜNYALAR VE DOĞU DÜNYASI

A. Pierre Loti'de Uzak Dünyaların Kaynakları: Rochefort ve Ataları

Pierre Loti'nin hayatında yaşamış olduğu pek çok yer ve pek çok şey bütün hayatını etkileyen, biçimlendiren ana noktalara, anlamlı ana yönler çıkarlar. Bunlardan ilki elbette doğduğu şehir Rochefort ve çevresidir. Geniş fundalıklar ve ormanlık alanlarıyla Rochefort¹'un karşı kıyısında bulunan La Limoise, okyanusu tanıdığı büyükannesini Renaudin²'lerin vatanı Oléron Adası ve nihayet Rochefort'un güneyinde, ona 20 km kadar uzakta yeşil meşelerle dolu bir ormanın içinde yer alan Saint – Porchaire köyü Loti için macera dolu ilk keşif alanlarından. Doğduğu şehrin kendi hayatındaki etkisini Loti şöyle ifade eder: *“Eğer hayatıma en sıradan küçük bir şehrin, en sakin renksiz bir köşesinde başlamış olsaydım hayatım boyunca, macera dolu bir dünyadan şüphesiz daha az etkilenecektim.”*³

Rochefort ne Paris, Roma gibi büyük tarihi ve doğal güzellikleri ne de kendisine en yakın büyük bir ticaret merkezi olan La Rochelle gibi ticaretin ve denizciliğin getirdiği bir zenginliği ifade edebilen bir şehirdir. Rochefort dar sokakları, dengesiz kaldırım taşları, herhangi bir Fransız kasabasının evleri gibi düz bir alanda sıralanmış gri renkli evleri ve ölü akan La Charente ırmağı ile sakin ve sessizdir.

¹ Rochefort Fransa'nın doğusunda Charentes – Maritimes bölgesinde yer alan küçük bir deniz kentidir.

² Pierre Loti'nin anne tarafı Renaudin'ler Oléron Adasından denizci bir ailedir. Huguenotlardandır. Huguenotlar Fransa'da IV. Henri'nin 13 Nisan 1588 Nantes Fermanı ile geniş dinsel özgürlükler kazanmış ancak XIV. Louis'nin bu fermanı yürürlükten kaldırması ile Katoliklerin işkencesine maruz kalmışlardır. Dolayısıyla Protestanlık Renaudin ailesinde güçlü bir gelenektir. Pierre Loti'nin Protestan olan anneannesi Henriette Renaudin ile evlenen Philippe Texier ise geleneksel değerlere bağlı bir Katoliktir. Ancak Renaudinlerin güçlü Protestan geleneği karşısında Henriette Renaudin'in Philippe Texier ile evliliğinden olan kızı Nadine Texier ile evlenen Loti'nin babası Jean - Théodore Viaud'da Protestan olacaktır.

³ Pierre Loti, *Le Roman d'un Enfant*, Paris, Calmann - Lévy, 1947, p.33,34.

Rochefort böylesine kendi halinde, kendi içine kapalıymış gibiyse de, ölü akan ama okyanusa açılan La Charente ırmağı ve maceralarla dolu Charantes kıyıları Loti için hayal dünyaları, uzak dünyaları ifade etmekteydi. Nehrin belirsiz melankolisinde denize doğru yol alan gemiler Loti’de uzak diyarlara yapılacak yolculuklara adeta birer davettir.⁴ Charentes kıyıları onun hayatında silinmez izler bırakmıştır. Ataları Renaudinlerin vatani olan Oléron adasında tanıştığı Okyanus, kumsallar Loti’nin uzak diyarlara yapacağı yolculukların habercisidir.

“Ben ondan (Okyanus) büyülenmiş bir halde, bir an karşılıklı öylece kalakaldık. Kuşkusuz bu ilk görüşmeden itibaren, bütün tereddütlerime rağmen beni alıkoymaya çalışan bütün irademe rağmen, onun sonunda bir gün beni alıp gideceğine dair inanılmaz bir sezgiye kapılmıştım. İçime doğmuştu.”⁵

14 Ocak 1850 tarihinde Julien Viaud⁶ adıyla Nadine Texier ile Jean – Théodore Viaud’un üçüncü çocukları olarak dünyaya gelen Pierre Loti’nin çocukluğu Rochefort’taki evlerinde sanata eğilimli bir baba⁷, anneanesi ve teyzesi Claire, kendinden 19 yaş büyük, canlı bir hayal gücü olan ablası ve yine kendinden 9 yaş büyük olan ağabeyi Gustave ile kendi kendine yeten bir çocukluk olmuştur⁸. Ailede maceraperest denizci atalarına⁹, Oléron Adasına dair anlatılan hikayeler küçük Julien’in hafızasını aralıksız saran hayallere kaynaklık etmiştir. Bütün eski hikayeler onda *“uzak çağlar arasında kaybolmuş, tıpkı rüyalar gibi yarı aydınlık bir şekilde kendilerini gösteriyorlardı”¹⁰*. Bir yandan kafasındaki hayallere kaynaklık eden

⁴ Pierre Loti, *Un Pèlerin d’Angkor*, Paris, Calmann - Lévy, 1912, p.3.

⁵ Loti, *Le Roman d’un Enfant*, p.95.

⁶ Julien Viaud adıyla vaftiz edilen yazar tüm dünyanın kendisini “Loti” olarak tanıyacağı ismini 25 Ocak 1872 tarihinde Tahiti’de alır. Bizde çalışmamızda tüm edebiyat ve siyaset dünyasının kendisini tanımış olduğu ismini, “Loti” ismini kullanacağız.

⁷ Jean-Théodore Viaud(1804-1870) bir sanatçı doğasına sahiptir.Belediyede baş sekreter olarak çalışan Jean Viaud aynı zamanda resim yapar, çizimle uğraşır, belediye tiyatrosuna amatör oyuncular tarafından oynanan komediler yazar. Sözcüklere olan tutkusu ona şair ünvanını kazandırmış ve Rochefort edebiyat salonlarına girmesini sağlamıştır.Yazdığı ‘Rochefort kentinin ve limanının tarihi ‘adlı eseri saygı gören eserlerinden biridir.

⁸ Pierre Loti’nin aile tablosu için bkz Tablo I. ve Tablo II.

⁹ Baba tarafı olan Viaud ailesinde, Pierre Viaud 7 Eylül 1805 tarihinde seferde iken tifüsten ölmüştür. Ölümünden dört ay sonra 26 Eylül 1804 tarihinde Pierre Loti’nin amcası, Pierre Viaud’un üçüncü oğlu Jean-Louis Adolphe Viaud Dakar, Senegal’de görev yapmış ancak anavatanına asla dönmemiş bir denizcidir. Bir başka amcası Henri Teyeau deniz kuvvetlerinde cerrah yüzbaşı olarak çalışmış, egzotik nesnelere oluşan büyük bir koleksiyona sahip denizcidir. Anne tarafı Renaudinlerde az çok şöhret kazanmış denizci Pierre Loti’nin annesinin büyükbabası, İngilizlere karşı yapılan bir savaşta 11 Haziran 1794 tarihinde batan Vengeur’un kaptanı Jean- François Renaudin’dır.

¹⁰ Loti, *Le Roman d’un Enfant*, p.49.

Rochefort'taki ev, diğer taraftan yaşlı büyükanneleri, kendinden 19 yaş büyük ablası ve aileden kopup deniz cerrahı olarak uzak diyarlarda görev yapan ağabeyi Gustave Loti'nin oyunlarında bile yalnız kalmasına sebep oluyordu. Bu fazla yaşlı ailede yalnız olan Loti sıkıntısını 'Le Roman d'un Enfant' adlı eserinde bir alt başlık olarak şöyle ifade etmeyi düşünür. "Açıklanamayan büyük kederlerimin ve bunları yenmeye çalıştığım rastgele birkaç yaramazlığımın günlüğü"¹¹. Ancak ev, bu yalnızlığı, sıkıntıyı ortadan kaldıracak Loti'nin etrafını saran, onun çocuk hayalini canlandıran hikayelerin dışında birçok değişik nesneyle de doluydu.

Pierre Loti'nin hayal dünyasını besleyen kaynaklardan biri de; büyük amcalarından olan eski deniz cerrahı, uzun yıllar Afrika kıyılarında yaşamış olan Henri Teyeau'nun egzotik nesnelere, bitkilerden oluşan koleksiyonu idi. Amcasının koleksiyonundan kendisine verdiği bu nesnelere Loti'nin de küçük bir müze kurma hayallerini besliyordu. Amcasının koleksiyonundaki nesnelere onun için basit bir egzotik nesnelere toplamı değildi. Ona Afrika kıyıları, Hindistan Denizi ve Polonezya Adalarını, uzak dünyaları anlatıyorlardı. Bu uzak ülkeler onun kafasında gerçek bir büyülenme etkisi yaratıyordu. Evde bulduğu uzak diyarları anlatan bir gravür onun gözünde tüm dünyayı ifade ediyordu¹². Polonezya'ya yolculuk kitabı ise en sevdiği ilk kitabıydı.¹³ İşe yarar ama monoton bir işi sürdürmek ve herkes gibi yaşlanmak düşüncesi ile umutsuzlanan Loti'yi, çocukluğundan itibaren tanımaya başladığı uzak dünyaların büyümesi teselli ediyordu.¹⁴ Deniz cerrahı olarak Pasifik Okyanusu'nda görev yapan ağabeyi Gustave'ın Tahiti'den Loti'ye yazdığı mektuplar, denizci atalarının hikayeleri, amcasının egzotik nesnelere dolu müzesi onun sıkıntılı ve umutsuz düşüncelerini dağıtıyordu. Gustave mektuplarında yerli kayıklardan, kulübelere, davul sesleri eşliğinde sonu gelmeyen el kol hareketleri, çığlıklar, küreklerin havaya kaldırılmasıyla yapılan danslardan¹⁵, "büyük dağlar arasındaki geniş bir alan Fataüa'dan, kimsenin tanımadığı büyük ağaçlar altında bu

¹¹ Alain Quella – Villéger, **Pierre Loti: Gezegen Seyyahı**, Çev. Aysel Bora, İstanbul, Y.K.Y, 2002, s.29.

¹² Nicolas Serban, **Pierre Loti, Sa Vie et Son Oeuvre**, Paris, Les Presses Françaises, 1924, p.14.

¹³ Loti, **Le Roman d'un Enfant**, p.96. Nicolas Serban, Rochefort'ta Loti'nin kütüphanesinde Eugène Dellesert tarafından yazılmış 'Voyage dans les deux Océans' adlı bir kitap bulunduğunu ve bu kitabın Polonezya'ya ait resimli kısımlarının yazar tarafından boyanmış olduğunu belirtir. Bkz. Nicolas Serban, **Pierre Loti, Sa Vie et Son Oeuvre**, p.14,15.

¹⁴ Loti, **Le Roman d'un Enfant**, p.224,225.

¹⁵ Quella - Villéger, **Pierre Loti: Gezegen Seyyahı**, s.29.

vadide geçen akşamlardan ve serin şelalelerinden¹⁶ bahsediyordu. Ağabeyinin mektuplarını okuyan Loti de “Tahiti çok şiddetle arzulanan ama ulaşılmaz bir masal ülkesi olarak hayalimi ele geçirdi”¹⁷ diye yazıyor ve ekliyordu. “Tahiti’yi göreceğim zaman çılgın bir neşe içinde olacağım.”¹⁸

Pierre Loti’nin, okyanusu tanıdığı Oléron adası, büyük fundalıklarıyla La Limoise, yosunlarla, yengeçlerle, denizin binbir çeşit canlısıyla tanıştığı Charentes kıyılarındaki maceralı hayatı, 13 yaşında Rochefort kolejinde okul hayatının başlamasıyla sıkıcı bir hal almaya başlayacaktı. “Bu yumuşak ve içli çocuğun, bu kendi içine kapanık ruhun, bu sınırlı, sıkıcı, sevimsiz havada acı çekmemesi beklenemezdi.¹⁹ Okul onun için ödevlerin ve yazma cezalarının ağırlığı altında zekâsının büzüştüğü bir yerdi.”²⁰ Can sıkıcı okul yılları, ağabeyinin beklenmedik ölümü²¹, belediye gelirlerinden sorumlu babasının hırsızlıkla suçlanması ve ailenin evlerini kiraya vermek zorunda kalışlarıyla yaşadıkları sıkıntılı hayat Loti’nin daha çok içine kapanmasına yol açacaktı.

Bu sıkıntılı anlarda, Alain Quella - Villéger’in belirttiği gibi, Jack London yada Henrik İbsen’de olduğu gibi, yoksulluğun kamçıladığı genç adama, hayal alemi, “bedavaya çıkılan tek yolculuk olan iç alemde yolculuklar”²² olarak yardım edecekti.

Hayal dünyasını besleyen denizci atalarının ve ağabeyi Gustave’ın peşinden giderek çok istediği denizcilik mesleğine adım atabilmek için Paris’e gelen Loti, yanında ağabeyinin mektupları, egzotik dünyaları anlatan kitapları, amcasının kendisine verdiği egzotik nesnelere, kafasındaki uzak diyarlarla karşılaşma fırsatını ele geçirecektir. Paris’te küçük bir günlük de tutmaya başlayan Loti, bundan böyle tüm hayatında kendine kaynaklık edecek şeyleri bu defterine aktaracaktır. Egzotik uzak ülkeler, tropikal ormanlar, görmeden gittiği Afrika kıyıları, Polenezya’dan

¹⁶ Loti, *Le Roman d’un Enfant*, p.195.

¹⁷ A.e., p.210

¹⁸ Pierre Loti, *Correspondance*, Paris, Calmann - Lévy, 1912, p.52.

¹⁹ Pierre Brodin, *Pierre Loti*, Çev. Vahdi Hatay, Ankara, M.E.B, 1973, s.13.

²⁰ Quella - Villéger, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, s.30.

²¹ 1863 Mayıs’ından itibaren Çin’de Mekong Irmağı azgında bir hapisane ve hasta asker ve subaylar için bir dinlenme merkezinin bulunduğu bu bölgede görev yapan Gustave 1864’te dizanteriye yakalanır. Saygon’da bir hastaneye sevk edilir. Dönüş yolunda 10 Mart 1865 tarihinde Hint Okyanusu’nda son nefesini verir. 27 yaşındadır. Üç renkli Fransız bayragına sarılı naaşı Bengal körfezinde denize bırakılır. Pierre Loti 1883 yılında tam bu noktada ağabeyine saygı duruşunda bulunur.

²² Quella - Villéger, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, s.38.

gelen deniz kabukları, kelebekler ile geleceğin Pierre Loti'si artık buradadır. Bilinmeyen uzak dünyaların çıkış noktası çocukluk hatıralarında bulunan Loti'nin, bu nedenle Tahiti gibi, Polonezya gibi uzak, egzotik dünyalara her zaman duyduğu ilgi anlaşılır bir durumdur. *“Oralarda çok uzak geçmişine, zaman dalgası içinde boğulmuş belirsiz çocukluğuna bir çağrı bulur.”*²³

Pierre Loti'yi bu uzak, bilinmeyenin büyüüne ve çekiciliğine, kendi çocukluğuna götürecek olan Denizcilik hayatı 1867 yılında Denizcilik Okulu sınavlarını kazanmasıyla başlayacaktır. Hayatının en önemli noktalarından biri Loti'nin denizcilik mesleğine girmesiyle gerçekleşecektir. Zira bu noktadan itibaren geleceğin Loti'si hayalinde yaşattığı uzak dünyalarla ve doğu dünyası ile tanışabilecektir.

B. Tropikal Dünya ve Pierre Loti

Denizcilik okulunu 100 kişi içinden 40. olarak kazanan²⁴ Pierre Loti 1867 sonbaharında kendisi gibi Bordo'ya²⁵ kabul edilen bir grup Rochefort'lu gençle birlikte doğduğu kentten ayrılır. 1 Ekim tarihinde imparatorluk donanmasına ilk adımını atar.²⁶ Borda'da geçen hayatından sıkıntıyla bahseden Loti ablası Marie'ye *“8 ay sonra bu hapisane gemisini terk edip yeni bir hayata, o kadar uzun zamandan beri hayalini kurduğum o hayata nihayet kavuşacağımı sevinçle düşünüyorum.”*²⁷ diye yazar. Hayallerinde görülmedik, duyulmadık yerlere gitmek olan Loti bu yerleri günlüğünde şöyle anlatır:

*“Şu sıralar bir yığın şaşırtıcı şeyin ve bilinmeyen zenginliklerin gömülü bulunduğu Afrika'nın ortasındaki seyahat ve av hikayelerini okuyorum... Tanrı isterse, ben de gidip o kavurucu güneşin altında dolaşacağım ve ancak pek az Avrupalı'nın aklına gelebilecek bütün o görülmedik, duyulmadık şeyleri seyre dalacağım”*²⁸.

²³ Pierre – Edouard Briquet, *Pierre Loti et l'Orient*, Genève, Imprimerie du journal de Genève, 1945, p.27.

²⁴ Brodin, *Pierre Loti*, s.18.

²⁵ Borda, Brest Limanında demirli, hiç sefere çıkmayan ve ismini matematikçi Jean - Charles de Borda'dan alan Askeri Denizcilik Okulu acemi erlerinin eğitim gördüğü geminin adıdır.

²⁶ Brodin, *Pierre Loti*, s.19.

²⁷ Pierre Loti, *Journal Intime I*, Paris, Calmann - Lévy, 1925, p.32.

²⁸ A.e., p.38.

1869 Ekiminin başlarında Pierre Loti ve arkadaşları bir yıllık uygulama gezilerini yerine getirmek için Jean - Bart gemisine geçerler. Jean - Bart ilk olarak Akdeniz Bölgesine, Kanarya Adalarına, Brezilya ve Amerika'ya yoklama gezisini yapar.²⁹ Brezilya'da ilk defa el değmemiş doğanın içinde, sarmaşıkları, mago ağaçlarını, kelebekleri tüm doğallığıyla görür. Brezilya'dan sonra rotasını Cezayir, Malaga ve İzmir'e yönelten Jean - Bart 31 Temmuz 1870 günü iki haftadan beri Almanya ile savaş halinde olan Fransa'ya dönmek zorunda kalır.

Barış sağlandıktan sonra subay adayı Loti, 1871 yılının 15 Martında, Lorient Limanında demirli olan Vaudreuil isimli bir haberci gemisine biner³⁰. Gemi ile Dakar, Guyana, Kanarya Adalarından geçerek Güney Amerika'ya doğru yol alır.³¹ Bu yoklama gezisinde Pierre Loti Charles Darwin'den 40 yıl sonra Patagonya'da vahşi ve uzak bir dünyanın halkıyla karşılaşır. Kafasında penguen yiyen ilkel dünya, balık yağına bulanmış bedenler ve burada yaşayan insan figürleri ile 1871 yılının aralık ayında Paskalya Adalarına hareket edecek Flore gemisiyle³² yoluna devam eder. Paskalya Adalarında Pierre Loti'nin çizdiği desenler, gördüğü yazılı işaretler, heykeller ilk kez ciddi olarak kayda geçerler. Zira Flore gemisinin kaptanı Amiral Lape bu bölgenin hidrografisini inceleme ve oradan heykeller getirme göreviyle adada bulunmaktadır³³. Bu nedenle Loti'nin çizim kabiliyeti fark edilince adayla ilgili çizimler konusunda amirale ve ekibine yardımcı olur. Tüm detaylar çizilir. Kendisi göreviyle de yetinmeyip binlerce ayrıntıyı da günlüğüne aktarır.³⁴

Flore'un bir sonraki uğrağı Pierre Loti'nin hayatında, hafızasında önemli bir yeri olan Papeete yani Tahiti'dir. Pierre Loti Tahiti'yi 1872 yılının Ocak ayında ilk defa görür. Ada ona, daha önce burada bulunmuş olan ve kendisine uzak diyarları anlatan mektuplar gönderen ağabeyi Gustave'ı hatırlatır. Tahiti kuşkusuz hindistancevizlerinin ve lagünlerin adasıdır. Ancak Loti için burası ondan daha önce adaya gelen ağabeyi Gustave'ın anısını ölümsüzleştirmektedir. *“İşte ağabeyimizin çok sevdiği o uzak adadayım, uzun süre çocukluğumun rüyalarına mekan olan*

²⁹ Jean - Bart gemisinin rotası için bkz Tablo III.

³⁰ Brodin, **Pierre Loti**, p.25.

³¹ Vaudreuil'in rotası için bkz Tablo IV.

³² Flore'un rotası için bkz Tablo V.

³³ Quella - Villéger, **Pierre Loti: Gezegen Seyyahı**, s.55.

³⁴ Ada ile ilgili günlükler için bkz **“Cahier Pierre Loti**, Ağustos 1959 – Mart 1960, sayı 27,29. Loti'nin adayla ilgili izlenimleri Ağustos 1872 tarihinde L'illustration dergisinde yayımlanmıştır.

*gizemli nokta.*³⁵ Ardından ablasına şöyle yazar: “*Şimdi artık iki vatanım var: Tahiti ve Saintonge*”³⁶. Tahiti’yi o kadar önemser ki onu sadece egzotik bir dünya, bir zevk adası olarak görenleri kınar. Düşüncelerini şöyle ifade eder:

*“Böyleleri ülkenin güzelliğinden hiçbirşey anlamıyor... Tahiti’ye daha namuslu ve daha sanatsal bir gözle bakanlar orada daima güler yüzlü, şiirsel, çiçeklerin ve güzel kadınların ülkesi bir ebedi bahar ülkesi görenler de onu anlamıyorlar... Bu ülkenin sihri başka yerdedir ve herkes onu yakalayamaz”*³⁷.

Herkesin yakalayamayacağı bu sihri Loti Papeeté’den uzaklara gidip ormanlara dalarak, uygarlığın girmediği yerlere girerek eski insanların, hareketsiz ve hülyalara dalarak yaşayan Tahiti halkının uygar dünya karşısında sürdürdüğü ve belki de bir gün silinip gidecek olan esrarengiz kaderinde yakalar. Bu büyü, hayatı boyunca kendisini etkiler. O kadar ki birgün Tahiti’den gelen bir muhabire “*Oraya döndüğünüzde tarafımdan ülkedeki şeylere, dağlara ve ağaçlara onları hâlâ sevdiğimi ama daha sonra yeniden acı çekmeye başlarım korkusuyla onları tekrar görmek istemediğimi söyleyin.*”³⁸ diye belirtir.

Pierre Loti bu adada sadece çocukluğunda hayallerinde yaşattığı büyüleri bir dünyayı bulmakla kalmaz. Aynı zamanda kendisini tüm dünyanın yazar ve Fransız Akademisi’nin bir üyesi olarak tanıdığı bir isme de sahip olur. Kraliçe IV. Pomoré³⁹, nin nedimleri kendisine Tahiti dilinde zakkum türü olan aynı isimdeki bir çiçeği ifade eden “Loti” adını verirler. Ancak deniz subayı Loti’nin bu adı kullanması için daha 8 yıl beklemesi gerekecektir⁴⁰.

³⁵ Loti, *Journal Intime I*, p.128.

³⁶ Quella – Villéger, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, s.58.

³⁷ A.e, s.58.

³⁸ A.e, s.60.

³⁹ Kraliçe Pomoré adayı sadece ünvanı itibariyle yönetmektedir. Aslında ada 1843 yılından itibaren Fransa’nın himayesindedir.

⁴⁰ Yazar, Pierre Loti adını ilk defa “Le Monde Illustré de yayımlanan bir makalede 1880 yılında, ardından 1881 yılında çıkardığı “Bir Sipahinin Romanı” adlı eserinde kullanır. Pierre adını ise 1872 yılında Sarrah Bernhardt’a ithaf edilen “Paskalya Adası” adlı eserde bulunan pek çok deseni Pierre ismiyle imzalayarak kullanır. Ayrıca Alain Quella - Villéger bu ön adı seçiminde coğrafi ve ailevi nedenlerin etkili olduğunu belirtir.. Villéger yazarın Protestan atalarının Saint – Pierre d’Oléron adasından gelmelerinin, doğduğu sokağın isminin Saint - Pierre olmasının bu adı seçiminde rol oynayabileceğini belirtir. Bkz, Alain Quella - Villéger, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, s.74.

Brezilya, Guyana, Kanarya Adaları, Patagonya, Paskalya Adasıyla başlayan ve Tahiti ile devam eden bu tropik ve egzotik dünyayı Pierre Loti Mart 1872 tarihinde terk etmek zorunda kalır. Flore gemisi Honolulu ve San Fransisco'ya uğradıktan sonra yeniden adaya dönecek daha sonra da Montevideo, Rio de Janerio yoluyla eğitim üsleri olan Brest Limanına geri dönecektir⁴¹.

C. Uzakdoğu ve Pierre Loti

Pierre Loti'nin Uzakdoğu ile tanışması 29 Mayıs 1883 yılında Atalante zırhlısıyla⁴² Uzakdoğu seferine çıkmasıyla başlar. Loti'nin Uzakdoğu ile tanışması savaş alanlarında gerçekleşir. Zira Fransa 19. Asırda Çin karşısında Uzakdoğu'da kararsız kalmak istememektedir. Annam⁴³ İmparatoru Tu - Dac'a karşı askeri bir sefer düzenler ve böylece Tonkin Deniz Tümeni sefere çıkar. Atalante zırhlısı da bu Tümenin içindedir. Atalante 2 Ağustos tarihinde Along Körfezine varır. Hue ileri karakollarında parfümler Irmağının ağzında mevzilenen tabyalar ele geçirilir. Loti Atalante'nin güvertesinden tüm savaşı izler ve Hue'nun bombalanmasını, Annamlıların öldürülüşlerini, Savaşı, Tonkin seferini 28 Eylül, 13 ve 17 Ekim tarihlerinde olmak üzere 3 makale ile Le Figaro gazetesinde Fransızlara aktarır. İlk iki makalesi isimsiz yayımlanan Loti gördüklerini şöyle anlatır:

“Göğsü deşilenler kumlara kan tükürerek boğuk ve canhıraş seslerle haykırıyorlardı. Bir tayfanın süngüsünün ucunu ağzına dayadığı biri, içeri girip, boğazını parçalamasın diye sivri noktayı kemiriyor, demire çarpıp kırılan kanlı dişleriyle bütün gücüyle eziyordu. Ama tayfa kuvvetliydi. Annamlıların dişleri kırılınca sivri uç ensesinden çıkıp onu kumlara çiviledi”⁴⁴.

Bundan sonraki 17 Ekim tarihli makalesi ise Pierre Loti imzalıdır. Bu makalede ise Loti yaralı Annamlıların hırıltılı seslerle yalvarmaları karşısında Fransız askerlerinin onların kafalarını dipçik darbeleriyle kırmalarını⁴⁵, 20 Ağustos gecesi Annamlıların öldürülmesinde şiddetin yükselişini anlatır. Annamlı sivillerin öldürülmeleri derhal büyük tepki görür. Fransa'da Ferry Hükümetine karşı tepkiler

⁴¹ Bkz. Tablo V.

⁴² Atalante zırhlısının rotası için bkz. Tablo VI.

⁴³ Bugün Vietnam, Laos, Kamboçya'yı içine alan bölgedir.

⁴⁴ **Le Figaro**, 13 Ekim 1883, p. 1.

⁴⁵ **Le Figaro**, 17 Ekim 1883, p.1.

artar. Tüm bu anlatılanlar Fransız askerlerinin davranışlarının hiç de soyluca olmadığını Fransızlara gösterir. Loti böylece 2 Aralık 1883 tarihinde Fransız Ordusunu ve Deniz kuvvetlerini küçük düşürecek mahiyette görülen hikayeleri sebebiyle bakanlık emrine, merkeze geri çağrılır. Rochefort liman amirliğinde görevlendirilerek geri hizmete alınır⁴⁶. Fransız askerlerini vahşiler gibi tasvir ederek onları küçük düşürmekle suçlanmak kendisini oldukça rahatsız eder. Ancak Rochefort'taki yarı cezalı kendini rahatsız eden durumundan kurtulması 1885 Mayıs ayında Çin seferine katılmak için Triomphante⁴⁷'a katılması ve Makung açıklarındaki Pescadores (Peng Hu) adalarına gemisinin demirlemesi ile son bulur. Loti'nin bu Uzakdoğu seferine çıktığı sıralarda Annam ve Tonkin üzerinde himaye kurulmuş ancak henüz Çin teslim olmamıştı. Loti'nin Uzakdoğu ile bu ikinci karşılaşması, hareketin başındaki Amiral Courbet'nin bir Çin filosunu Fou-Tchéou limanında bastırması ve Pescadores Adalarını almasından sonra, amiralin yanında göreve başlamasıyla gerçekleşmişti. Dolayısıyla Uzakdoğu ile bu ikinci karşılaşması savaş alanları dışında ilk karşılaşmasına oranla nispeten barış ortamında gerçekleşmiştir.

Triomphante zırhlısının Nagasaki'ye gidip demirlemesi ile Loti Uzakdoğu'da savaş alanlarından uzak bir başka dünyayı, Japonya'yı tanıma fırsatını yakalar. Ancak Nagasaki onda "*Bütün dünya bayraklarını taşıyan gemilerin her yerde görülen vapurların, kara dumanların ve rıhtımdaki fabrikaların meydana getirdikleri karmakarışık haliyle*"⁴⁸ hayal kırıklığı yaşatır. Nagasaki'de geçirdiği günler sonunda yazdığı 'Madame Chrysanthème' romanı Loti'nin Okanesan isimli bir Japon kızıyla evliliğini, kiraladıkları evlerini, şehrin yamaçlarındaki Diou – djendji mahallesini, denizi, Nagasaki körfezini, çay salonlarını, kısacası Japon dünyasını anlattığı romanıdır. Ancak Loti Okanesan ve ev sahipleri Madame Prune aracılığıyla tanıdığı Japonya'yı pek sevemez.

"Ağaçları güdük, çiçekleri dev gibi olan bu diyarda orantı diye birşey yoktu. Ya da bütün orantılar falsoluydu. Minicik vazolara minicik damlacıklarla su döken şu bebek, turnaklarını dikkatle parlatan yapmacık kırtımalarına özen gösteren şu

⁴⁶ Bkz. Tablo VI.

⁴⁷ Triomphante'in rotası için bkz. Tablo VII.

⁴⁸ Brodin, **Pierre Loti**, p.61.

Japon kızı samimiyetten ve duyudan yoksun bir memleketin tam örneğiydi. Durmadan reverans yapan, çalışkan, hünerli, kazanmaya doymayan, kurumlaşmış yapmacıklıkla, kalıtsal sahtecilikle lekelenmiş bir halk."⁴⁹

Triomphante ile Uzakdoğu'ya bu ikinci gelişinin ardından Nagasaki'den ayrılan Kôbe ve Yokohama üzerinden Fransa'ya dönen Loti için Uzakdoğu 15 yıl sonra tekrar döneceği dünya olacaktır. Bu dönüş yolculuğunda da Loti Japonya üzerine ikinci kitabı olan 'Japoneries d'Automne'u çıkaracaktır. 1885 yılının eylül ayında hiçbir pişmanlık ve üzüntü duymadan Japonya'dan ayrılan Loti için de 15 yıl sonra tekrar geleceği Japonya hakkındaki düşünceleri değişiklik gösterecektir.

Hindistan, İran, Şiraz, İsfahan gezisinden Fransa'ya dönen Pierre Loti, Tümamiral Pottler'in yaveri olarak Redoutable gemisinde 1900 yılında Uzakdoğu'ya sefere çıkmak için görevlendirilir⁵⁰. Loti Uzakdoğu ile yeniden karşılaşacağı için pek mutlu sayılmaz. 24 Eylül'de Takou'ya varan Loti, buradan Japonya'ya hareket eder. 26 Ağustos'ta vardığı Nagasaki'de uğradığı ilk çay evinde alışık olduğu bir ortamda bulur kendini. Bu yolculuğu esnasında Nagasaki'de tanıştığı, babası bir Buda papazı olan Japon kıızıyla geçirdiği zamanlar sayesinde Japon ruhunu daha iyi anlamaya başlar. Ekim 1901 tarihine kadar kalacağı bu dünyadan ayrılışından sonra kaleme aldığı 'La Troisième Jeunesse de Madame Prune' adlı eserinde Loti görüşlerini "*Şu kesin ki; güler yüzlü ve gerçek görgü kurallarının uygulandığı tek yer Japonya*"⁵¹ şeklinde ifade eder. 'Madame Chrysanthème' romanında böylesine üstün niteliklerle Japon halkından bahsedişlere rastlanmazken 'Japoneries d'Automne' ve 'La Troisième Jeunesse de Madame Prune'de Loti için başka bir Japon dünyası ortaya çıkar. Zira geleneksel Japonya'yı, son eserlerini de çıkarmış olduğu Uzakdoğu yolculuklarında daha iyi tanıma fırsatı bulmuştur. Loti'nin aradığı, sevdiği geleneksel Japonya'dır. Geleneksel Japonya kendi gözleri önüne getirdiği çocukluğudur. Loti 'Japoneries d'Automne' da küçük bir çocukken okuduğu 47 cesur samurayın kendilerini adadıkları prenslerinin ölümünün intikamını almak için harakiri yaparak kendi hayatlarını feda etmelerini anlatan hikayeden çok etkilendiğini belirtir ve ekler.

⁴⁹ Pierre Loti, **Madame Chrysanthème**, Paris, Calmann - Lévy, 1948, p.56.

⁵⁰ Redoutable'in rotası için bkz. Tablo VIII.

⁵¹ Pierre Loti, **La Troisième Jeunesse de Madame Prune**, Paris, Calmann - Lévy, 1889, p.261.

“Eğer tesadüfen birgün Japonya’ya gidersem o samurayların mezarlarını sakın, güzel bir günde ziyaret edeceğim.”⁵²

Triomphante ile Nagasaki’den ayrılan Loti Chefou’ya, Çin’e oradan Kâbe, Tokyo yoluyla Samurayların mezarlarını ziyaret etme fırsatı bulur. Tıpkı çocukluğunda düşlediği gibi.

Loti’nin önceleri tuhaf, acayip, garip, inanılmaz, ifade edilemez ve özellikle anlaşılmaz bulduğu Japonya ve Japonlar küçüktür, narindir, çocuksudur, gariptir çirkindir, çelimsizdir.⁵³ Her yerde aynı şekilde gültünür, aynı şekilde giyinilir. Sürekli reverans yapan küçük Japon kadınları vardır. Bu her şeyin tuhaf olduğu masalsi bir Japonya’dır. Ancak Loti bu tuhaf Japonya karşısında Samuray kültürü ve sanatı ile kendinden geçer. Nikko’da gördüğü saraylar, bronzdan, fildişinden yaptıkları binalar ile Batının dümdüz taştan yaptığı gri renkteki eserleri, heykelleri, kiliselerini acemilikle yapılmış eserler olarak görür.⁵⁴ ‘Japoneries d’Automne’ da ve ‘Madame Chrysanthème’ de Japonlara övgüler yağdırmasa da geleneksel süsleme sanatlarını, bunlardaki sade çıplaklığı, sadeliğin yıkıcı gücünü, hiçten yaratılan zerafeti sevdiğini belirtir.

Japonya yolculuğundan dönüşünde Loti 3 hafta kadar Hindiçini’nde de kalır. Tüm Uzakdoğu’yu ilk keşfedişi bir savaş haline denk gelen Loti’nin Hindiçini ile ilgili olarak da kafası oldukça olumsuz yargılarla doludur. Saygon kentine girdiğinde de kafası bu yargıları barındırmaktadır. Çünkü bu kent Loti’nin çok sevdiği ağabeyinin ölüm tohumlarını aldığı yerdir. Bu yüzden kente ilk girişi adeta düşman bir yere giriş gibidir. Ancak bu yolculuk esnasında karşılaştığı Kimer Uygarlığının yarı toprak altındaki kalıntıları, Kimer Sanatı tıpkı Japon Sanatı gibi onu derinden etkiler. Kimer sanatında, zamanın sanat ruhunu aşan bir şeyler bulur. *“İnsanı şaşkına döndürüyor, böylesine bir bolluk bizim ne olduğu belirsiz aşağılık çağımızda, bu*

⁵² Pierre Loti, *Japoneries d’Automne*, Paris, Calmann - Lévy, 1889, p.160.

⁵³ Alain Quella – Villéger Loti’nin tuhaf, garip, acayip sıfatlarını Madame Chrysanthème romanında sıklıkla tekrar ettiğini ifade eder. Tuhaf sıfatını 33 kere, acayip sıfatını 22 kere, garip sıfatını 18 kere kullandığını belirtir. Bkz. Alain Quella - Villéger, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, s.149.

⁵⁴ Loti, *Madame Chrysanthème*, p.58.

ortadan silinmiş milletteki çabanın, zenginliğin, imanın, büyük ve ebedi olan şeye karşı aşkın, ne dereceye ulaşmış olduğunu insan zor anlıyor.”⁵⁵

Uzakdoğu keşfi, Samuray mezarlıkları, Samuray kültürü ve Japon sanatı, Kimer uygarlığı ile Loti’de derin izler bırakır.

D. İslam Dünyası ve Pierre Loti

1. Afrika ve Loti

Pierre Loti Afrika kıtasında İslam topraklarıyla ilk defa ikinci sınıf subay adayı olarak Askeri Denizcilik Okulunun uygulamalı okul gemisi olan Jean - Bart ile Brest Limanından 1869 yılı sonlarında Cebelitarık’tan Mers - el - kebir - Oran’a, Cezayir’e gelmesiyle karşılaşır. İlk defa Arapları, Arap mahallelerini, inişli-çıkışlı sokaklarını, Cezayirli kadınları, ezanı, minareleri burada keşfeder. Bu dünyayı şöyle anlatır:

*“Cezayir’e has bir koku havayı kaplıyor. Rüzgardan, soğuktan sarhoş olmuş bir halde kendimizi atlarımıza bırakıyoruz.”*⁵⁶

Loti’nin tekrar bu havayı koklaması, 1888 yılı sonlarında Fransa’nın Tanca maslahatgüzarı vefat edince yerine Jules Patenôtre’un atanmasıyla gerçekleşir. Fas sultanı Mouley-Hüseyin’e Fransa’nın güven mektubunu sunması için Jules Patenôtre ile Fas’a gidecek bir heyet oluşturulmaya başlanır. Konsolos hariç 18 kişiden oluşacak heyette diplomatik görevliler yanında, Aimé Morot⁵⁷ gibi ödüllü bir ressam, farklı alanlardan birçok uzman da bulunmaktadır. Heyete Konsolosluğun tarih yazarı olarak Pierre Loti’de katılır⁵⁸. Yeni görevine atanan Loti Fas’a doğru yola çıkacak ‘Cettori’ adlı gemiye binmek üzere Perpignan’a geçer. 1889 Martında yola çıkan gemi 22 Mart’ta Oran şehrine varır. Loti için 20 yıl aradan sonra geldiği bu topraklar oldukça tanıdaktır. *“Ah, Bu Cezayir’in binlerce koku arasından tanıyacağım, hep*

⁵⁵ Pierre Loti’nin izlenimlerini aktaran Pierre Brodin, **Pierre Loti**, s.110.

⁵⁶ Pierre Loti, **Un Jeune Officier Pauvre**, Paris, Calmann - Lévy, 1923, p.6.

⁵⁷ Aimé Morot (1850 - 1913) Roma Büyük Ödülünü ve Delacroix Salonu Ödülünü kazanmış Fransız ressamdır.

⁵⁸ Vefat eden konsolos Fréaud, yazar Gabriel Charmes ile çalışmıştı. Jules Patenôtre’da önce Guy de Maupassant ile çalışmak istemiş ancak kendisinin yoğun işleri dolayısıyla konsolosluğun tarih yazarlığı görevini kabul etmemesiyle Pierre Loti ile konuşulmuş ve Denizcilik Bakanlığından Amiral Jourès’den alınan resmî izinle Tanca Konsolosluğunun tarih yazarlığına Pierre Loti atanmıştır. Bkz. J. Patenôtre, **Souvenirs d’un Diplomate**, Paris, Ambert , 1913, p.189,206.

aynı kalan, akli baştan alan kokusu, onu bir parfüm gibi yoğunlaştırıp yanımda zavallı, soluk ülkeme götürmeyi nasıl isterdim.”⁵⁹. 25 Mart günü Malaga’ya 26 Martta Cebelitarık’a gelen Loti burada Fas elçiliğinde Jules Patenôtre ile buluşur. Heyet böylelikle Tanca’ya doğru yola çıkar. Nihayet Fas surlarının önüne kadar gelinir. Jules Patenôtre tüm heyetle birlikte Sultana başkan Carnot’nun imzaladığı güven mektubunu sunar. Şatafatlı ve renkli bir alayla gelen beyaz atının üzerindeki Sultan Loti’yi etkiler. Ancak Loti gördüğü bu şatafatlı karşılaşmayla yetinmeyip, kendilerine ayrılan Fas elçilik konutunda kalmayı reddederek, Sultanın hekimi olan Doktor Linarès’in yardımları sayesinde bulduğu ve kiraladığı kentin eski mahallelerinde bir evde oturmayı tercih eder⁶⁰. Böylece Fas’ın arka sokaklarına girmek, çarşıda rahatça dolaşmak, günlük hayatı yakından tanımak fırsatını bulur. Loti, daha gizli, daha bilinmeyen Fas’ı merak eder. Kokusunu, ışığını, rengini merak eder. Heyetle Fas’a gelişinde, ülke için de yaptığı gezilerinde üzerinden “*çiçek kokuları ile dolu bir rüzgarın*”⁶¹ geçtiğinden bahseder. Bütün Fas yolculuğu boyunca Loti kendisini bu çiçek kokularıyla örülü halının sıcaklığına bırakır. Atının ayakları altında kalan çiçekleri, kokularını anlatır. “*Papatyalar, İrisler, lavantalar – hiç birşey büyüğü baharın Fas’taki yerini alamaz.*”⁶² Fas’ta gördüğü bu bahar havası, çiçekler, incir ağaçları, portakal çiçekleri onu öylesine büyüler ve bu büyüyü her fırsatta o kadar çok ifade eder ki; en sonunda yazılarında bu büyüğü bahar havasını anlatmak için hep kullandığı “*çiçek halısı*” ifadesinden dolayı özür diler.⁶³ Fas onda çocukluğunun geçtiği toprakları, Rochefort, Oléron Adası ve Rochefort’a birkaç kilometre uzaklıkta bulunan Limoise’ı çağırır. Bu çağırışını Loti şöyle anlatır: “*Bizi çevreleyen herşey, haziran ayının güneşli bir öğle vaktinde, eski zamanların Fransa’sının herhangi bir köşesinde olduğumuz hissini uyandırıyor.*”⁶⁴

Fas aslında Loti’ye tamamen doğduğu toprakların kendinde yarattığı bir duyguyu, bir anı hatırlatmaktadır. Bu duyguyu, bu anı Loti, kendisinin yarattığı bir sözcükle, “Elmique” sözcüğüyle anlatır. Ona göre Elmique, “*gizemli bir varlığın ifadesi, bu gizemli varlığın büyüüne bir çocuğun kendini tamamen bırakması, karşı*

⁵⁹ Aktaran Alain Quella - Villéger, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, s.169.

⁶⁰ Brodin, *Pierre Loti*, s.78.

⁶¹ Pierre Loti, *Au Maroc*, Paris, Calmann - Lévy, 1927, p.18.

⁶² A.e., p.79.

⁶³ A.e., p.78.

⁶⁴ A.e., p.348.

konulmaz bir çekim ve şüphesiz bir kendinden geçme halidir”⁶⁵ Loti'nin Limoise'a babası ile yaptığı gezilerde gördüğü Roman tarzındaki Echillais Kilisesi, Limoise meşelikleri, solgun renkli yapraklar, duyduğu sessizlik, çiçeklerin kokusu, kilise çanları, teyzelerinin anlatmış olduğu hikayelerle birlikte onu atalarının yaşadığı Fransa'ya götürmüş ve buraya her gelişinde duyduğu coşkulu çağrısı ile eskiyi birbirine bağlayıp bir duygu yoğunluğu yaşamıştır. Bu duygu yoğunluğunu Loti şöyle ifade eder:

“Ah! Yumuşak ve hoş eski zamanların sesleri gibi bu çan sesi. Geçmişin sıcaklığı.”⁶⁶

Meşeleri, çiçek kokulu yeşillikleri ile Limoise, büyük ağaçları ile Fontbruant, ablasını ziyarete gittiği eski zamanlardan kalma Rönesans şatosu ile Saint-porchaire köyü, Loti'nin hafızasında mutluluğa dokunduğu anlar olarak dururlar. *“Elmique sözcüğü ile ifade ettiği bu anlar onun etrafını saran herşeyi unuttuğu donmuş bir mutluluk anı”⁶⁷* dır. Ancak kendisinin ifade ettiği bu “Elmique” duygusunu yaşamak her zaman mümkün değildir. Bu duyguyu yakalayabilmek için Gürültüden, hareketten kaçmak ve kendini kaybetmek gerekmektedir. Loti bunun için kendini kaybetmenin ve gürültüden kaçışın yollarını arar. Loti Fas'ın güneşe, kuma, uçsuz bucaksızlığa gömülmüş, çiçeklerle bezeli vahşi ovalarında, Arap kavallarında, ezan sesinde aradığını bulur.

Pierre Loti, Osmanlı toprakları, Cezayir ve Fas'ta tanıma fırsatı bulduğu İslam dünyası ile firavunlar toprağı Mısır'da da karşılaşır. Pierre Loti aslında bu topraklara çok uzak değildir. Onun çocukluk hayallerinde çok eskiden beri yer eden Mısır, Louvre Müzesinde bulunan Mısır koleksiyonunu gezmesi ile onu oldukça büyülemiştir. Ancak 1870 tarihinde bu topraklarla Port Said'de ilk karşılaşması Loti için bir düş kırıklığıdır. *“Firavun toprağı üzerinde, Kahire'nin bu kadar yakınında bu Avrupa yavanlıklarından ve ziyaret etmeyi umduğumuz dev kalıtlardan başka bir şey bulamamak bizi düş kırıklığına uğrattı.”⁶⁸*

İkinci defa 1894 yılında Kutsal topraklara giderken yolu üzerindeki Mısır'ı yeniden keşfeder. 1875 yılından itibaren Mısır Hidivinin mali sıkıntıları ve Süveys

⁶⁵ Pierre Loti, *Prime Jeunesse*, Paris, Calmann - Lévy, 1947, p.148.

⁶⁶ Loti, *Le Roman d'un Enfant*, p.65.

⁶⁷ Quella - Villéger, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, s.45.

⁶⁸ A.e., s.341,342.

kanalında sahip olduğu hisse senetlerinin İngiliz hükümetine satılması sonucu Mısır ile ilgili sorunlar Uluslararası ilişkilerde çok önemli bir yer tutmaya başlar. İngiliz birliklerinin Mısır'ı işgali ile Mısır Avrupa devletleri arasında en can alıcı politik sorun haline gelir. Bu esnada, Nil vadisini kontrolü altında tutan, bağımsız bölgede gerçek hükümdar olacak bir ulusu savunan Mustafa Kamil'in⁶⁹ Fransız diplomasisindeki tutarsızlıkları eleştiren La Nouvelle Revue'nün sahibi Juliette Adam ile irtibat kurmasıyla, Loti dostu Adam aracılığıyla Mustafa Kamil ile tanışır. Loti bundan böyle, çocukluk hayallerinde yer eden Mısır'ın Milli Mücadele Hareketi içine girmiş olur. 1907 yılında Sydney gemisiyle yola çıkan Loti, iki hafta kaldığı Kahire'den sonra başlıca Asyut, Luksor, Assuan uğraklarıyla Nil üzerinde gidişli-gelişli unutulmayacak bir yolculuk yapar⁷⁰. Mustafa Kamil'in Loti'ye El Ezher'de rehberlik etmesi, Karnak harabelerini gezdirmesi, Loti'nin İstanbul'da, Fas'ta yaptığı gibi Kahire'de de halkın arasına karışmasıyla, Loti Mısır'ı daha yakından tanıma fırsatı bulur. Mısır'dan ayrılışından önce günlüğüne şunları yazar:

“Kahire'deki son akşamım. Mustafa günbatımı zamanı Nil kıyısında, piramitlerin karşısında son bir nargile içmek için beni eski Kahire'ye her zamanki küçük kahvemize götürüyor”⁷¹.

Mısır'da camilerde müezzinlerin okuduğu ezanı dinleyip camiye girmeden dışarıdan sessizlik içinde edilen duaları izleyen⁷², Kahire'nin gökyüzüne uzanan kırmızı minarelerini⁷³ Fas ve İstanbul'dakilerle karşılaştıran Loti gezdiği bu uzak diyarların tarzlarını, farklarını mimaride, günlük hayatların içinde anlamaya çalışmıştır.

⁶⁹ Mustafa Kamil 1874 yılında Kahire'de doğmuştur. Küçük yaşlarında Kuran eğitimi alan Mustafa Kamil 1891'de Medresetü'l-hukukî'l-hidiviyeye kaydolmuştur. Paris Üniversitesi'nin Kahire'deki şubesi Ecole de Droit'ya yatay geçiş yapmış ve Fransa'ya gitmiştir. 2 yıl Toulouse'da hukuk okumuştur. 1893 yılında “El Medrese” adlı İngiliz İşgaline karşı çıkan muhalif dergiyi çıkarmıştır. 1900 yılına El-Liva gazetesini çıkarmıştır. İngiliz işgaline karşı ulusal bir parti kurmuştur. 1898 yılında yazdığı “Şark Meselesi” adlı kitabı Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığını devam ettirmesinin Arap halklarının özgürlükleri için vazgeçilmez olduğunu anlatmaktadır. Mustafa Kamil 1908 yılında 34 yaşındayken ölmüştür. Bkz. **Meydan Larousse**, XIICilt, İstanbul, Meydan Yayınevi, Cilt IX, 1972, s.94.

⁷⁰ Quella- Villéger, **Pierre Loti: Gezegen Seyyahı**, s.345.

⁷¹ A.e.

⁷² Pierre Loti, **La Mort de Philae**, Paris, Calmann - Lévy, 1930, p.81.

⁷³ A.e., p.24.

2. İran ve Loti

Pierre Loti, Kutsal Kitap'ta sözü geçen ırkların ve geçmiş çağlardaki dinlerin esrarını anlamak niyetiyle, Fransız Hükümetinin Travancare mihracesine bir nişan sunma görevini kendisine vermesiyle beraber Aralık 1899 tarihinde insan düşüncesinin ve duanın beşiği Hindistan'a doğru yola çıkar.⁷⁴ Seylan'a gelen Loti, yeşilliğin, ışığın, çiçeklerin ve palmyelerin büyüsunü sever. Ancak çok merak ettiği Budizm tapınaklarının kalıntıları onu pek etkilemez. Şunları ifade eder: "*Esasen onların inandıkları din, Budizm, bu dakikada bana ne kadar bitmiş, ölmüş, yıkıntı ve putların eski külleri altında gömülmüş görünüyor*"⁷⁵. Yaşayan hayatla bağı kuramadığı Brahmanların tapınaklarını "*sıkıcı şekilde putperest, üstelik kapalı, düşmanca bir şey*"⁷⁶ olarak algılar. Kapalı ve ziyaret yasağı olan tapınaklar onda aradığı rahatlama hissini uyandırmazlar. Yaptığı bu hüznü ve hayal kırıklığı içindeki Hind yolculuğunu unutmak ister gibi Loti Avrupa'ya, evine Müslüman dünyasından geçerek dönme kararı alır. Bunun için İran'a doğru 1900 yılında yolculuğa çıkar. Küçük bir liman kenti olan Bouchir'de karaya çıkan Loti buradan İsfahan'a doğru birkaç yerli ve bir Fransız uşak ile çöl yolculuğuna başlar. Gündüzün öldürücü güneşi, gecenin dondurucu soğuğu, kırılmış iri taşlarla dolu keçi yolları, pek temiz olmayan kervansaray odaları gibi sıkıntılara rağmen Loti, bu İslam coğrafyasında kendisini çeken bir ışık görür.⁷⁷ "*Çatıda kiremitlerin arasından çıkan otların arasından, duvardaki deliklerden içeri giren altın sarısı güneş ışıkları, portakal kokuları, kuşların sesleri karşısında neyin önemi olabilir ki.*"⁷⁸ ve şöyle devam eder Loti:

*"Gece yarısında eski zaman müzikleriyle dolu bu eski küçük ülkeyi hangi geçmişin, hangi esrarlı doğunun sarıp sarmaladığını bilmiyorum. Ama bu şehrin büyüülü bir havası var."*⁷⁹

Şiraz şehrinin dar yolları, büyük duvarları, gül kokuları ona pek yabancı gelmez. Cezayir'de, Fas'ta, Osmanlı topraklarında, İstanbul'da daha önce yaşadığı mutluluk ve kendinden geçme halini burada da yaşar. Aynı hava, aynı kokular, aynı görüntü Loti'de aynı duyguları uyandırır. Loti'deki karşılığı "Elmique" olan bu duyguyu Şiraz'da ona hissettirir. "*İşte Şiraz, çiçeklerle kaplı kalın otları ile buradan*

⁷⁴ Brodin, Pierre Loti, s.96.

⁷⁵ Pierre Loti, *L'Inde Sans Les Anglais*, Paris, Calmann - Lévy, 1903, p.129.

⁷⁶ A.e., p.132

⁷⁷ Pierre Loti, *Vers Ispahan*, Paris, Calmann - Lévy, 1904, p.46,47.

⁷⁸ A.e., p.47.

⁷⁹ A.e., p.41.

muhteşem görünüyor."⁸⁰ Acem şairleri Sadi ve Hafız'ın mezarlarını ziyaretinde de dondurulmuş mutluluk anını yakalar Loti.

*"Zaman burada durmuş ve hareketsiz. Zaman kaçıp gidemiyor"*⁸¹.

Persepolis kalıntılarını da gezen Loti, Persepolis'te yok olmuş eski kentin muhteşem yapısının çiçekler arasından fırlayan kalıntıları dondurulmuş mutluluk anını ortaya çıkarır. Bu anı şu cümlelerle ifade eder: *"Barış eski dünyaların hiçbir zaman terk edilmeyen barışı bu nisan kırlarının üzerinde dolaşiyor."*⁸² İsfahan'a doğru çöl yolculuğuna tekrar başlayan Loti nihayet İsfahan'ı uzaktan, mavi kubbeleri, minareleri ile görür.

*"Önce beyaz büyük çiçek tarlaları. Sonra ağaçlar ve otlar arasından çıkan tüm mavi kubbeler, İsfahan'ın tüm mavi minareleri! Bu bir orman, bir şehir."*⁸³

İsfahan'da uzun beyaz minareleri, turkuaz renkli halılarıyla, ezan sesiyle ziyaret ettiği Valide Şah Camii Loti'ye tanıdığı bir dünyayı anlatır. Bu dünya Yeşil Camii'nin gül kokulu bahçeleri, mavi çinili eşsiz çiçek desenli çinileri ile Bursa'dır.⁸⁴

Karadeniz yolu ile İsfahan'dan ayrılırken Loti İran'ı düşünür ve 'İsfahan'a Doğru' adlı eserinde İran'ı şöyle anlatır:

*"Orada gördüğümüz ve bize acayip görünen şeylerden bizde en uzun süre şunlar kalacak, yükseklerde beyaz çiçeklerin meydana getirdikleri vahada, viran bir kent, 300 yıllık çınarları altında dökülmekte olan toprak ve mineden bir kent, sayısız duru derelerin uyutucu gürültüsü, müezzinlerin ve kuşların sesleri arasında yardımsızlıktan parça parça dökülen son derece güzel mozayik ve fayanstan saraylar... Mineli yüksek duvarlar arasında, gül fidanlarıyla dolu, işlemeli gümüş ve soluk lâlden kapıları olan bazı eski bahçeler; kısacası yüreklerin yarı saydam havasıyla yıkanan bütün bu ışık ve ölü kenti İsfahan."*⁸⁵

⁸⁰ Pierre Loti, *La Galilée*, Paris, Calmann - Lévy, 1895, p.216.

⁸¹ Loti, *Vers İspahan*, p.106.

⁸² A.e., p.130.

⁸³ A.e., p.187

⁸⁴ Loti, *La Galilée*, p.227.

⁸⁵ Loti, *Vers İspahan*, p.256.

3. Osmanlı Dünyası, Türkler ve Loti

Pierre Loti İslam Dünyası ile ilk defa 1869 Ekim ayında subay adayı olarak Jean - Bart gemisiyle uygulama gezisi sırasında uğradığı Cezayir'de ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bir liman şehri olan İzmir'de karşılaşır. İslam topraklarına önce Cezayir'de bulunan Meis - el - Kebir ve Oran'da ayak basan Loti 21 Aralık 1869 ile 3 Ocak 1870 tarihleri arasında kaldığı Cezayir'de⁸⁶, Arapları, her yöne kıvrılan sokakları, sürmeli ve iri gözleriyle çarşaflarının altında saklanan Mağripli kadınları ve ezan sesini burada keşfeder. Ardından Şubat 1870 tarihinde Jean - Bart gemisinin İzmir körfezine demirlemesi ile ilk defa Türklerle karşılaşır. Türklerle karşılaştığında 20 yaşındadır. İzmir'e akşam saatlerinde giren Loti'de bu ilk karşılaşma derin izler bırakmaz. İzmir'e fırtınalı bir yağmur yağarken girer.⁸⁷ Loti'nin hafızasına yerleşecek ilk görüntüler ise İzmir'in dar yolları, şehrin sessizliğini bozan sokak köpeklerinin havlamaları, yollarda karşılaştığı, masallardaki insanlar gibi giyinmiş silahlı sopalı gece bekçileri olacaktır.⁸⁸ Ancak Loti'nin önce Cezayir sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli bir liman şehri olan İzmir'de ilk defa karşılaştığı İslam topraklarından etkilenmesi aslen 16 Mayıs 1876 tarihinde Couronne zırhlısıyla⁸⁹ Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer bir önemli liman şehri olan Selanik'e gönderilmesi ile gerçekleşecektir.

Selanik'teki Fransız ve Alman konsoloslarının öldürülmesi üzerine Batılı güçler suçluları bulup cezalandırmak ve Osmanlı İmparatorluğu'na gözdağı vermek için aralarında Couronne zırhlısının da bulunduğu savaş gemilerini Selanik limanına gönderirler. 'Bulgar kızı olayı'⁹⁰ olarak adlandırılan bu olaylar üzerine Selanik'e gelen Loti'nin ilk gördüğü resim, konsolosları öldüren 6 kişinin darağacındaki görüntüsü, Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu siyasi çıkmaza tanıklık eder gibidir.

⁸⁶ Bkz Tablo III.

⁸⁷ Loti, *Un Jeune Officier Pauvre*, p.9.

⁸⁸ A.e.

⁸⁹ Couronne Zırhlısının rotası için bkz Tablo X.

⁹⁰ Bosna Hersek ayaklanmasından sonra 1876 yılında Bulgaristan'da bir ayaklanma daha çıkmıştır. Bu Ayaklanma sert bir şekilde bastırılmıştır. Sırada Selanik vardı. Selanik'te ayaklanmalar çıktı ve burada Alman ve Fransız konsoloslukları öldürüldüler. Osmanlı Devleti Almanya, Avusturya ve Rusya tarafından Balkanlarda Islahat çalışmalarının bir an önce yapılması için uyarıldı. Bunun üzerine konsolosları öldürenler idam cezasına çarptırıldılar. Selanik olayları üzerine Almanya ve Fransa Selanik'e donanmalarını gönderdiler.

“Yüzleri gerilmişti ve darağaçları öylesine alçaktı ki mahkumların çıplak ayakları yere değiyordu... Türk zabıtları tepkisizdi, sessiz kalabalık zorlukla zapt edildi.”⁹¹

1876 yılı Balkanlarda oldukça sıkıntılı bir süreci anlatmaktadır. Balkanlar Batılı güçlerin kendi aralarındaki hesaplarının görüldüğü alandır. 1871 yılında Alman Birliği sağlandıktan sonra güçlü bir Almanya karşısında yalnız kalmak istemeyen Fransa'nın Rusya ile anlaşma çabaları, Almanya'nın buna karşılık Avrupa kıtasında Avusturya-Macaristan ile anlaşması, Alman Birliği'nin Panislavizm için yarattığı tehlike ile Balkanlara yönelen Rusya'nın İngiltere ile birlikte Balkanlar, Osmanlı İmparatorluğu topraklarını önemsemeleri ve bu toprakların yaşamsal öneme sahip olan yollar üzerinde olmaları sebebiyle sözü geçen büyük güçlerin devamlı çatışma halinde olmaları, Balkanlarda birçok karışıklığın, birçok savaşın yaşanmasına sebep olmuştur. Osmanlı Devleti ile Rusya'nın yaşadığı 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı da 1875 yılından itibaren başlayan Balkanlarda yaşanan karışıklıkların, Avrupa diplomasisinin de işe karışması ile meydana getirdiği gelişmelerin bir sonucudur. Bu savaş Balkanlardaki bunalımlı dönemin en açık örneklerindedir. 19. Yüzyıldaki ilk bunalım Yunan ihtilâli ise ikincisi 1875-78 bunalımıdır.⁹² 1875 yılından başlayarak çıkan Balkan karışıklıklarının arkasında Rusya tarafından kışkırtılan Panislavizm hareketi yer almıştır.⁹³ Alman Birliği kurulduktan sonra kendisi için Balkanlarda tehlike hisseden Rusya Balkanlara daha fazla yüklenip, bu bölgede kendilerini hak sahibi sayıp Osmanlı Devleti'nden Karadağ, Bosna Hersek, Kuzey Arnavutluk, Macaristan'da Voyvodina, Makedonya, Girit, Rodos, Kıbrıs, Anadolu'nun Ege kıyılarını ve İstanbul'u istiyordu.⁹⁴ Panislavizm'in ihtiraslarıyla 1877-78 Osmanlı-Rus savaşına varan olaylar, Hersek ayaklanması, Bosna, Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan'da çıkan ayaklanmalar, bu ayaklanmaların sert bir şekilde bastırılması ve Loti'nin Couronne zırhlısı ile görevli olarak geldiği Selanik'te 6 Kasım idamlarıyla sonuçlanan “Bulgar kızı olayı” Balkanlarda Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşadığı bunalımlı dönemi anlatıyordu.

İmparatorluk içinde ve İstanbul'da meydana gelen tüm bu ayaklanmalar 1876 Mayısında Abdülaziz'in tahttan indirilip yerine 3 ay tahtta kalacak V. Murad'ın tahta

⁹¹ Pierre Loti, *Aziyadé*, Paris, Collection du “Livre de poche”, 1974, p.36.

⁹² Metin Kunt, vd., *Türkiye Tarihi*, 7.bs, İstanbul, Cem Yayınevi, 2002, s.149.

⁹³ Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s.260.

⁹⁴ A.e., s.261.

geçmesiyle sonuçlanıyordu. Abdülaziz'in tahttan indirilip yerine geçen V.Murad'ın tahta çıkışını o sırada Selanik'te olan Loti Le Monde İllustré'de şöyle anlatıyordu:

“Selanik bayram yapıyor. Bütün minareler aydınlatılmış, özellikle Türk mahallelerinde büyük canlılık var”⁹⁵.

V.Murad'ın akıl sağlığındaki bozuklukları ve en önemlisi Yeni Osmanlıların ve onların yakın çevrelerinin meşrutiyetçi bir kamuoyu oluşturmasıyla II.Abdülhamit 31 Ağustosta tahta çıkacak ve İmparatorlukta 33 yıllık sürecek olan iktidarı başlayacaktır. 6 Kasım idamlarıyla sonuçlanan Selanik olayı ile somut bir şekilde Osmanlı İmparatorluğu'nun, bu İslam coğrafyasının çıkmazlarla, bunalımlarla dolu siyasi dünyasına tanıklık eden Loti bir taraftan da 2,5 ay kaldığı Selanik sokaklarında, mahallelerinde dolaşırken kendisini çocukluğuna, zamandan kaçırılan mutluluk anlarına götüren başka bir dünyaya da tanıklık eder.

Loti Selanik'e gökyüzünün açık olduğu, güneşli güzel bir mayıs gününde ayak basar.⁹⁶ Böylece Loti'nin Osmanlı Dünyasına ilk seyahati aydınlık ve güneşli bir günde başlar. Bu doğu ülkesine gelmesinin mutluluğunu Loti günlüğüne de kaydeder. Selanik limanında tanık olduğu korkunç idam sahnelerini çabuk unuttur. Memleketine döndüğü zamanda bu güneş ülkesini hayal etmeyi hiç bırakmaz. 1881 yılında günlüğüne şöyle not alır: *“Doğu'ya, güneşli herhangi bir köşesine tekrar döneceğim.”*⁹⁷ Bu topraklar için sürekli kullandığı sıfat “güzel” sıfatıdır. *“Güzel güneşli bir gün”*⁹⁸, *“güzel bir ilkbahar günü”*⁹⁹ onun sık kullandığı ifadelerdendir. Çocukluğu güneş, ışık, deniz, ormanlar, kokular arasında geçen Loti doğaya oldukça duyarlıdır. Selanik'te de tüm bunları keşfetme fırsatını bulur.

*“Verimli topraklar üzerinde büyük leylak çiçeklerinin yumuşak kokusu yayılıyor. Gece sakin, leyleklerin gürültüsüne karışmış bir sessizlik, yaz kokularının karıştığı temiz bir hava.”*¹⁰⁰

⁹⁵ Le Monde İllustré, 8 Temmuz 1876, p.2.

⁹⁶ Loti, Aziyadé, p.9.

⁹⁷ Loti, Journal Intime I, p.247.

⁹⁸ Loti, Aziyadé, p.9.

⁹⁹ A.e., p.10.

¹⁰⁰ A.e., p.16,17.

Selanik şehrinde Castelnou'da ya da Limoise'daki gibi “*leyleklerin gürültüsüne karışmış kırım sessizliği*”¹⁰¹ vardır. İlk andan itibaren bu topraklar Rochefort'un sıcaklığını ona hatırlatmaktadır. Loti'nin Selanik'te geçirdiği günler, onun Türklerle ilişkileri açısından çok önemli bir noktadır. Güneşli Selanik günlerinden birinde eski bir caminin kapısı önünde, aslında İstanbul'da yaşayan fakat yazları Selanik'te geçiren eski bir tüccarın haremde olan bir Çerkez kıızıyla tanışır. Selanik'te gerçekleşen gizli buluşmalar ardından “*aşk yada onun gibi bir şey*”¹⁰² gelir. Ancak bu esnada Loti Gladiateur¹⁰³ gemisinde göreve atanır ve İstanbul'a doğru yola çıkmak zorunda kalır. Gladiateur ile İstanbul'a gelişinden sonra Loti'nin Türklerle karşılaşmasında çivi biraz daha derine batar. Selanik'in güzel güneşinden sonra İstanbul'un güzel güneşli havası gelir. “*Güneşle yıkandım.*”¹⁰⁴ dediği İstanbul'da Loti Türkleri daha yakından tanıma fırsatı bulur. Önceleri şehri sıradan bir turist gibi gezen Loti Pera'da bir otele yerleşir. Ardından yine Pera'da ama Haliç'e bakan bir ev kiralar. Penceresinden Haliç'e bakarken bu Türk şehrinin silüetini, minarelerini, kubbelerini birşeyin pembeye boyadığını gördüğü İstanbul'un Pera'dan, bir Avrupa şehriden ibaret olmadığını anlar.¹⁰⁵ Buradan itibaren Loti “*İstanbul'da olduğumu hatırladım.*”¹⁰⁶ diye yazar. Haliç'in uzaktan görüntüsü onu oldukça etkiler ve İstanbul'a geldiği andan itibaren düşündüğü, Selanik'te karşılaştığı Çerkez kızı Aziyade ile bir Türk mahallesinde yaşama fikri kendisinde uyanır.¹⁰⁷ Türklere özgü bir semte yerleşmeyi düşünür. Bunun için Eyüb'ü ziyaret etmek ister. Kendinde geçmişi canlandıran güneş, koku, ışık gibi her türlü öğeyi önemseyen Loti İstanbul'da Eyüp'te bu dünyanın hiç duyulmamış farklı renklerini yakalama fırsatını bulur. Bu fırsat bir culüs töreniyle gelir. II.Abdülhamit 7 Eylül 1876'da kardeşi V. Murad'ın yerine tahta çıkmış ve culüs törenine hazırlanıyordur. Dervişler, paşalar, ulemalar, imamlar ve şeyhülislam eşliğinde Eyüp Camii'ne gelen II.Abdülhamid'in görüntüsü bu tipik Türk mahallesinde Loti'yi oldukça büyüler. Abdülhamit, kortejin başında beyaz anıtsal bir atın üzerine binmiştir.¹⁰⁸ İstanbul'a gelişinden 1 ay sonra

¹⁰¹ A.e., p.16.

¹⁰² A.e., p.20.

¹⁰³ Gladiateur'un rotası için bkz. Tablo X.

¹⁰⁴ Loti, *Aziyadé*, p.22.

¹⁰⁵ A.e., p.47.

¹⁰⁶ A.e.

¹⁰⁷ Asıl adı Hatice'dir. Loti romanında esas isimleri değiştirir. Hatice'yi Aziyade, kendini ise Loti adında bir İngiliz deniz subayı yapar.

¹⁰⁸ Loti, *Aziyadé*, p.63.

gerçekleşecek olan bu culüs töreni onda Eyüp'ü daha yakından keşfetme arzusu uyandırır. İlk olarak Eyüp Camii'ne giden Loti cami avlusuna girmeyi başarır ve bu kutsal yere bir bakışla dalar.¹⁰⁹ Eyüp Camii'ni bu ziyaretiyle başlıyan ilk tanışmadan sonra kafasındaki tek düşünce bu geleneksel mahallede yaşamak olur. Cami'nin kar beyazlığı Loti'yi çok etkiler.¹¹⁰ Avlusunda renkli kıyafetlerle dolaşan, dua eden insanlar, tıpkı Venedik Saint-Marco Meydanındaki gibi avluda uçuşan güvercinler, etrafında kendisini çevreleyen mezarlıklarla ki bu mezarlıklar ona Eyüb'ü bir ölümler şehri olarak tasvir ettirir.¹¹¹ Müezzinlerin okuduğu ezan sesleri ile Loti'yi bu bölge büyüler. Özellikle insana derin uçurumların yaşattığı baş dönmesini hissettiren ve insanın sonsuz hüznünü anlatan müezzinlerin doğüstü seslerinden etkilenir.¹¹²

Hıristiyanların yaşadığı Beyoğlu'nun kendisine sıkıcı geldiği Loti, çarşaları, kahveleri, dervişleri, Eyüp halkıyla, ışıklar, güneş, camiler, ölümler, yaşayanlardan kurulu bu egzotik dünyadan o kadar etkilenir ki, Hıristiyan Loti, Beyoğlu'nda evinde kaldığı sırada tanıştığı bir Ermeni papazından Türkçe dersleri almaya kadar işi götürür.¹¹³ Loti bununla da yetinmez. Şehrin içinde bir Türk gibi yaşamak ister ve kılık değiştirir. Türk gibi giyinir, Türk gibi konuşur. Fes ve kaftan giyerek Türkler arasında dolaşmaya başlar. Tam bir başkalaşmadır söz konusu olan. Türk mahallelerinde kafasında fesi ile Arif Efendi olarak tanınır. Oysa ki o Hıristiyan Pierre Loti'dir. Camileri, mezarlıkları, tahta evlerin çevrelediği dar sokaklarıyla, kahveleriyle bu egzotik dünyada bir Türk gibi giyinmesi sevdiği kadınla rahat bir şekilde buluşmak için düşündüğü bir çare ise de diğer bir sebebi de Keith Millword'a göre gizliden bir kaçış, sıyrılmış isteğidir.¹¹⁴ Türk gibi giyinerek "*Batıdan ve modernizimden sıyrılmış saf insanın, eski zaman Türk insanının resmini sergiliyordu*"¹¹⁵. Bu kıyafet değiştirme uygulamasına Loti ister o bölge hayatının içine girmek adına ister daha geniş manada bir kaçış olarak olsun İstanbul'a her geldiğinde uyacaktır. Örneğin 1904 yılında İstanbul'a beşinci kez geldiğinde yine

¹⁰⁹ A.e., p.57.

¹¹⁰ A.e.,p.56.

¹¹¹ A.e.

¹¹² Briquet, *Pierre Loti et l'Orient*, p.123.

¹¹³ Abdülhak Şinasi Hisar, *İstanbul ve Pierre Loti*, İstanbul, Y.K.Y, 2005, s.37.

¹¹⁴ Keith G. Millward, *L'Oeuvre de Pierre Loti et l'Esprit "fin de siècle"*, Paris, Nizet, 1955, p.142.

¹¹⁵ Roland Barthès, "Le nom d'Aziyadé", *Critique*, no.297, 1972, p.112.

geleneksel kıyafetlerle İstanbul'da dolaşmak isteyecektir. Çünkü o kendisine ait hissettiği bu mahalleye başka türlü gitmeyi hiçbir zaman düşünmemiştir.¹¹⁶

Dil ve kıyafet değişikliği sonrasında, bu egzotik dünyaya tam manasıyla girebilmek için yapılması gereken tek birşey kalır. Bir Türk evi bulmak. Selanik'te yaptıkları kayık gezintilerinden sonra Aziyade ile beraber yaşayabileceği bir sığınak arayan Loti, Yahudi asıllı Makedon bir kayıkçı olan Samuel aracılığıyla Hasköy'de Eyüb'ü gören bir ev kiralar.¹¹⁷ Bu evden Loti, "*Selanik'ten dönüşten sonra Aziyade ile ilk defa biraraya geldiğimiz, yaklaşık 2 ay saklanarak yaşadığım ilk Türk evim*"¹¹⁸ diye bahseder. Aziyade ile yaşadığı aşk, oturduğu geleneksel Türk mahallesi ona Türk dünyasının kapılarını açar. Türk rolünü oynadığı bu dünyada zamanla düş gerçeğe dönüşür ve Loti farkına varmadan Türkleştiğini itiraf eder.¹¹⁹ Ancak bu çok sevdiği ülkeden Balkanların bunalımlı zamanlarında çıkan Osmanlı - Rus Savaşı neticesinde ayrılmak zorunda kalır. Bu ayrılık sonrasında şahsi günlüğünden hareketle bir çeşit otobiyografik bir eser olan 'Aziyade' isimli romanını yazar. Kahramanları hiç yabancı değillerdir. Aziyade ve Loti adında bir İngiliz deniz subayı romanın kahramanlarındandır.

Loti'nin günlüğünden hareketle yazdığı, Aziyade bir güneş, camiler, kahveler, haremden bir Çerkez kıızıyla yaşanan bir aşkın romanı olarak doğulu, egzotik, farklı bir dünyayı, doğulu kadınları, doğu hayatını, gizemini batılı okurlara anlatsa da, o aynı zamanda Loti'nin İslam'ı anladığı, anlattığı bir eser olmuştur. "*Çılgınca! (bu roman) baharın ve tehlikenin, Doğu'nun ortasında, İslam'ın uyanışının tam ortasında söylenen bir aşk şiiri olacaktır*"¹²⁰.

İslam ile ilk karşılaşmasını 1870 yılında Cezayir'de yaşayan Loti, kendi dünyasından farklı bu dünya için bazı fikirleri kafasında taşımaktadır.. Ama Osmanlı dünyasında, Eyüp'te Türklerin dinlerine bağlılıkları sebebiyle bu gizemli atmosferi daha yakından tanıma fırsatı bulur. Bu dünya onun üzerinde derin ve gerçek bir büyülenme etkisi yaratır. Nitekim tuttuğu günlüğünde "*yakından yada uzaktan İslam*

¹¹⁶ Pierre Loti, *Les Désenchantées*, Paris, Collection du Livre de poche, 1970, p.131.

¹¹⁷ İstanbul'da ikamet ettiği evler için bkz. Abdülhak Şinasi Hisar, *İstanbul ve Pierre Loti*, s.43-51

¹¹⁸ Pierre Loti, *Fantôme d'Orient*, Paris, Calmann - Lévy, 1926, p.84-85.

¹¹⁹ Loti, *Aziyadé*, p.56.

¹²⁰ Alain Quella, Villéger, "Aziyade ve İstanbul Aşığı", *P dergisi*, 30. Sayı, 1999, s.90.

ile ilgili herşey beni çekiyor”¹²¹ diye yazmaktadır. İstanbul ile ilk karşılaşması onda bir İslam şehrinin resmini ortaya koyar. Loti’den önce de bu İslam dünyası birçok gezgin-yazarı etkilemiştir. Örneğin, Lamartine Türkleri şöyle anlatmıştır.

“Türk rüya görür, düşünür ve dua eder. Filozoflar halkı, herşeyi doğadan alırlar, Tanrı’ya verirler. Tanrı her zaman ağızlarında ve düşüncelerindedir.”¹²²

Pierre Loti’de İslamın her sokakta, her Türkün evinde, her yerde bulunduğunu ve bununda kendisi gibi İslamın dışındakilerin ilgisini çektiğine işaret eder. Aziyade’ye söyledikleri Lamartine’nin düşüncelerine örnek gibidir.

“Bilmiyorum Loti, gelip gelmeyeceğini sadece Allah bilir. Hergün Allah selamet versin diyeceğim Loti! Allah seni korusun Loti! Sonunda Allah’ın dediği olur.”¹²³

Hasköy’deki Türk evinin etrafında bulunan küçük camii ve İstanbul’da gördüğü tüm camiler, minareler, müezzinler ve her gün duyduğu ezan sesi İslam dünyasını daha derinden anlamasına yardımcı olan unsurlardandır. Örneğin Loti, gün içinde müezzinlerin 5 defa okuduğu ezanın bu dünyada zamanı belirttiğini ve farklı ses tonlarıyla günün farklı zamanlarında okunduğuna dikkati çeker.¹²⁴ Bu nüansı daha önce bu şekilde yakalayabilmiş başka bir gezgin-yazar bulmak çok güçtür. Loti bu İslami anlayışla dolu çağrıdan çok etkilenmiştir. Her gün duyduğu ezan, her Türkün ağzında olan “Allah” kelimesi, mahallelerin içinde yaşayan mezarlıkları, ölüleriyle İslam Loti’de bir çeşit yarı felsefi-dini bir etki bırakmıştır. Aziyade ile, Eyüp ile tanışmasıyla başlayan İslami düşüncenin etkisi Osmanlı topraklarına daha sonra yapacağı gezilerinde daha da derinleşecektir. Bunun için 1890 yılında yeniden geldiği İstanbul’da bir ramazan gecesinde kutsal camilerin görüntüsünde “İslamın yoğun duygusu iliklerime kadar beni titretiyor.”¹²⁵ diyecektir.

17 Mart 1877 tarihinde deniz subayı Pierre Loti Osmanlı topraklarından ayrılır. Ve ancak 10 yıl sonra Aziyade’nin hatıralarını bulabilmek umuduyla tekrar

¹²¹ Loti, *Journal Intime I*, p.151.

¹²² Alphonse de Lamartine, *Voyage en Orient*, Paris, Hachette, 1856, p.159.

¹²³ Loti, *Aziyadé*, Paris, p.211.

¹²⁴ Loti sabah ezanının çok yavaş okunduğunu, ikinci ve akşam ezanlarının hüzünlü bir Allah’a yakarış gibi söylendiğini ve hızlı okunduğunu, yatsı ezanının daha sakin ve yavaş bir şekilde okunduğunu belirtir. Daha geniş bilgi için bkz. Necdet Hacıoğlu, ‘*La Turquie vue par Pierre Loti*’, Poitiers Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, 1978, (Doktora Tezi), p.216-218.

¹²⁵ Pierre Loti, *L’Exilée*, Paris, Calmann - Lévy, 1920, p.189,190.

İstanbul'a geri döner. Loti'nin 10 yıl sonra bulabildiği ise sadece Topkapı'da bir mezartaşı olacaktır. Ancak 10 yıl önce tanıdığı bu topraklar onun için oldukça tanıdiktir. Loti "*Daha dün bu Türk ülkesini terk etmiş gibiyim.*"¹²⁶ diyecektir. Geçen 10 yıl içinde biriktirdiklerini, Aziyade'nin mezarını arayışını "Fantôme d'Orient" adlı eserinde anlatır. Bunun için Nedim Gürsel Doğu Hayaleti'ni (Fantôme d'Orient), "*önceden haber verilen bir ölüm kroniği*"¹²⁷ olarak nitelendirir. "*Bu kronik şimdiki zamanda yazılmış gibiyse de yazar sık sık 10 yıl evvel Eyüp'te geçmiş olan olayları anlatır.*"¹²⁸

Pierre Loti'nin İstanbul'a üçüncü defa gelişi 12-15 Mayıs 1890 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'na yaptığı dördüncü yolculukla gerçekleşir. İstanbul Loti için hala ilgi çekicidir. Pierre Loti'nin ifadeleri şöyledir:

*"Ah İstanbul! Beni etkileyen tüm isimler içinde en büyüğü olanı hala odur"*¹²⁹

İstanbul onu etkiler. Ancak bu ziyaretinde Loti artık sadece Eyüp'te sevgilisiyle, kahvelerinde içtiği kahvesiyle, sandallarında dolaştığı halk adamı değildir. Bir sosyete adamıdır da. Günlüğünde resmi bir ziyaret için İstanbul'a geldiğini belirtmesi onun Sultan Abdülhamid'in davetlisi olduğunu akıllara getirir. Gerçekten de bu gelişinde Loti Yıldız Sarayı'nda Sultan Abdülhamid ile görüşmüş ve Mecidiye Nişanı ile onurlandırılmıştır. Loti'nin Abdülhamid'e karşı bir hayranlığı vardır. Gerçi hükümdarların hepsi onu büyülemiştir. Kralları hep bir peri masalı kahramanı olarak algılamıştır¹³⁰. Onun gözünde Osmanlı padişahı, insanüstü sorumlulukları olan halifedir. Asya çöllerinin derinliklerinde Tanrı'nın gölgesi diye adı geçen adamdır.¹³¹ Sadece imparatorluğun başı değil, İslamın da başıdır. Abdülhamid onun için Türklere zafer ve son bir hamle yaşatacak kişidir.¹³² 1876 yılında sultana karşı duyduğu sempatisi bu yolculuğunda daha da derinleşecektir. Sultanın kendisini Yıldız Sarayı Hamidiye Camii'nde kadir gecesi törenine davet etmesiyle artık Loti ne basit bir deniz subayı ne de Aziyade'sine kavuşmak isteyen

¹²⁶ Pierre Loti, *Fantôme d'Orient*, Paris, Calmann - Lévy, 1926, p.5.3

¹²⁷ Nedim Gürsel, "Bir Doğu Büyüsü", *İstanbul*, Temmuz 1993, s.112.

¹²⁸ A.y.

¹²⁹ Loti, *L'Exilée*, p.116.

¹³⁰ Faruk Ersöz, "Güdümlü bir Yazar olarak Pierre Loti", *Toplumsal Tarih* 73. sayı Ocak, 2000, s.12.

¹³¹ Pierre Loti, *Voyage à Constantinople en 1890*, Paris, Calmann - Lévy, 1890, p.10.

¹³² Faruk Ersöz, a.g.y., s.12.

Arif Efendidir. O artık kendisine bir hürmet ifadesi olarak “Excellence” diye hitap edilen ve Mecidiye nişanı sahibi Pierre Loti’dir. Loti’den önce hiçbir Fransız yazar böyle bir özel ilişkinin konusu olamamıştır.

Müslüman dünyası için duydukları Sultan ve Loti arasındaki özel ilişkinin devam etmesini sağlar ve 1894 yılında Loti İstanbul’a dördüncü kez gelir. Abdülhamid’in Cuma selamlığını izlemek için yine davet alır. Bu kısa yolculuğunda Fransız Sefiri Paul Cambon ile Bursa’ya gider. Burada Yeşil Cami, Mehmet Evel ve Şehzade Murad’ın türbelerini ziyaret eder. Bursa izlenimlerini Yeşil Cami parçasıyla “La Galilée” adlı eserinde anlatır.

İstanbul Loti’nin hayatında neredeyse sürekli döndüğü bir yer olmuştur. İstanbul’a beşinci kez gelişi 9 Eylül 1903 tarihine rastlar. Loti 53 yaşındadır. Mecidiye Nişanı sahibi, Türklerin tanıdığı bir isim hem de Fransız Edebiyatının hatta dünya edebiyatının sayılı isimlerinden biridir. Çünkü Mayıs 1891 tarihinde Fransız Akademisi’ne¹³³ Fransız Edebiyatçısı Octave Feuiller’den boşalan koltuk için Emile Zola, Ferdinand Fabre ve Henri de Bornier gibi önemli rakipler arasından kabul edilmiştir.

1903 Eylülün ayında İstanbul’da demirlemiş Vautour adındaki Fransız elçiliğinin küçük karakol gemisinin kumandasını almakla görevlendirilen Loti’yi daha sonraları isimlerinin hep birlikte anılacağı, Loti denince Claude Farrère, Claude Farrère denince Loti’yi hatırlatacak Claude Farrère takma adlı Charles Barbogne isimli teğmenin de aralarında bulunduğu bir grup karşılar. İlk defa burada Loti ile karşılaşan Claude Farrère onu görünüş olarak tuhaf ve gerçekten unutulmaz bulur. Görev devri sırasında Farrère söylenen geleneksel sözleri şöyle ifade eder:

“Fransız Milleti adına! Subaylar, assubaylar, tayfa!. Fırkateyn yüzbaşısı Julien Viaud’u kumandanımız olarak tanıyacak, iyi hizmetle ve Fransız silahlarının başarısı ile ilgili her yerde ona itaat edeceksiniz”¹³⁴

¹³³ Fransız Akademisi 1635 yılında, edebiyat ve dilde kural, otorite, akıl ilkelerini işletmek, amacıyla Kardinal Richelieu tarafından kurulan okuyucunun beğenisine bu yolda yön veren Fransızların saygın kurumlarındandır.

¹³⁴ Claude Farrère, Loti, Paris, Flammarion, 1930, p.28.

Farrère Loti ile ilgili düşüncelerini şöyle aktarır: “*Pek kısa, pek ufak tefek, fakat başı dik, duruşu sert, derin ve gözle görülür derecede heyecan içinde bulunan bu adama bakan tayfanın itaate önceden karar vermiş bir hali vardı*”¹³⁵

Pierre Loti geçen 13 seneye rağmen önce hayal ettiği sonra gördüğü ve yaşadığı bu İslam dünyasını hiç unutmamış, sürekli hafızasında canlı tutmuştur. Nitekim 1903 yolculuğunda Loti’yi İstanbul’da ziyaret eden bir yazar olan Madame Gérard d’Houville’in izlenimleri Loti’nin bu dünyayı nasıl unutmadığını ifade etmektedir.

“*Yanan pastil, amber ve gül nargilesi kokan küçük salonunda, insanı büyüleyen bir gece geçirdik. Ayağında müslinden geniş şalvarı, sırtında koyu kırmızı ve yıldızlı cepkeni olan Anadolu’lu hoş bir kavas, davetlileri buyur ediyordu.... Türk hanımlarının kafesleri ardına hapsedilmeleri gibi, yıldızlı kupaya sokulmuş küçük fincanlar içinde kallavi kahve içildi, her cins şekerleme yenildi, kırmızı lambaların ölgün ışıkları da çok çeşitli nişan ve madalyalarla dolu bir vitrini aydınlatıyordu.*”¹³⁶

Pierre Loti’nin gittiği uzak dünyaları daha iyi tanımak adına gidilen yerin dilini öğrenme arzusu duyduğunu biliyoruz. Çok sevdiği ağabeyinin bir zamanlar bulunduğu Tahiti’de, Tahiti dilini, ardından Japonya’da Japonca’yı ve Osmanlı dünyasında da Türkçeyi öğrenmek istemiştir. 1876 yılında Selanik’e ilk defa geldiğinde tanıdığı bu Osmanlı dünyasını daha iyi anlamak adına bir Ermeni papazından ilk Türkçe derslerini aldığı “Aziyade” adlı eserinde yazar¹³⁷. Türkçe öğrenme arzusu 1903 yılında Vautur zırhlısı kumandanı olarak İstanbul’a geldiğinde daha da belirginleşir. Kendisine Türkçe dersleri verebilecek bir hoca aramaya başlar. Şehremâneti Meclisi katiplerinden Suriyeli Hıristiyan Zeki Megamiz Bey ile tanışması bu vesile ile gerçekleşir¹³⁸ ve Türkçe dersleri almaya başlar. Loti Türkçeyi günlük hayatta kullanabilmek, içinde bulunduğu dünyayı anlamak için öğrenir. Her fırsatta da Türkçesini kullanmaya çalışır. 1894 Bursa gezisinde imamlarla Türkçe konuşur, yine 1903 yılında İstanbul’da kalışında yardımcıları Cemil ve Hamdi Bey

¹³⁵ A.e., p.29.

¹³⁶ Brodin, **Pierre Loti**, s.113.

¹³⁷ Loti, **Aziyadé**, p.45.

¹³⁸ Zeki Megamiz Bey ile tanışmaları ve saraydan alınan izinden sonra derslere başlanması hakkında bkz. Abdülhak Şinasi Hisar, **İstanbul ve Pierre Loti**, s.37-38.

ile, Türk kahvelerinde gittiğinde de sürekli Türkçe konuşur.¹³⁹ Zeki Megamiz'in ifadesiyle "O yalnız sandalcılar ile, arabacılar ile, İstanbul'dan birşey satın aldığı zaman esnaf ile, Mahmud paşa kahvesi, Beyazıt Meydanı kahvesi, Eyüp sultan kahveleri sahipleri ve çıraklarıyla Türkçe konuşurdu."¹⁴⁰ Rochefoucauld'a göre ise Loti, yabancılarla anlaşmasını sağlayan Türkçe bilgisini göstermekten mutluydu.¹⁴¹ Loti Türkçe'yi sadece Osmanlı dünyasına geldiğinde değil her fırsatta konuşmaya çalışır. İran'da Şirazlı tüccarlarla, Bosna'da askerlerle Türkçe konuşurdu.¹⁴² Türkçeyi önemser ve onu İslamın dili olarak görürdü.¹⁴³ Dolayısıyla Türkçe hocası Zeki Bey ile ilişkileri oldukça uzun süre devam etmiştir. Kendisi İstanbul'dan ayrıldıktan sonra bile ilişkileri devam eder, mektuplaşırlar ve Loti birçok kitabını Zeki Bey'e ithaf eder. Türkçe'ye ve kendisine bu dili öğreten Zeki Bey'e öylesine değer verir ki bazı mektuplarında "Bak Zeki bana yüzlerce mektup geliyor da kimseye cevap vermiyorum, yalnız sana yazıyorum" ¹⁴⁴der. Loti'nin altıncı defa İstanbul'a geldiği 1910 yılında ikamet ettiği Kont Ostrorog'un yalısında kendini ziyaretinde söz arasında " öğleden önce bizzat Abdülhamid gelmiş olsaydı özür diler, çıkmazdım. Fakat sen geldin. Seni bekletmek elimden gelmez."¹⁴⁵ diyerek Zeki Bey'e ve Türkçeye duyduğu yakınlığı açık bir şekilde ifade eder.

Tüm bu yakınlık ve değer verişe, Türkçe derslerine rağmen Loti'nin Türkçe'yi tam anlamıyla öğrendiği de söylenemez.¹⁴⁶ Bunun sebebini de Zeki Bey Loti'nin kuralları dinlemek istemeyişinde bulur. Bir gün kendisine bir dil kuralını anlatırken Zeki Bey'e şöyle der:

"O vakit izah etmeyiniz, gramer kurallarının tümüyle cahiliyim. Ufak bir çocuk bile grameri benden daha iyi bilir."¹⁴⁷

¹³⁹ Orhan Koloğlu, "Türkçe öğretmeni Zeki Maghamez'in kaleminden Pierre Loti", **Toplumsal Tarih**, 73. Sayı, Ocak 2000, s.29.

¹⁴⁰ A.y

¹⁴¹ Gabriel de la Rochefoucauld, **Constantinople avec Loti**, Paris, Editions de France, 1928, p.86.

¹⁴² Loti, **Vers İspahan**, p.73.

¹⁴³ Pierre Loti, **Le Désert**, Paris, Calmann – Lévy, 1925, p.145.

¹⁴⁴ Orhan Koloğlu, a.g.y., s.29.

¹⁴⁵ A.y.

¹⁴⁶ Pierre Loti'nin Türkçe hataları hakkında bilgi için bkz. Pierre – Edouard Briquet, **Piere Loti et l'Orient**, p.594,595.

¹⁴⁷ Orhan Koloğlu, a.g.y., s.29.

Ancak gramer eksikliğine karşın Loti o zamana kadar pek sık karşılaşılmayan bir biçimde Latin harfleriyle Türkçeyi yazmıştır. Bunun en güzel örneklerini Türkçe hocası Zeki Bey'e yazdığı ellinin üzerindeki mektuplar göstermektedir. Mektuplar "Mon cher Beyim efendim" diye başlayıp, "Au revoir Beyim efendim" ifadesiyle bitmektedir.¹⁴⁸

1903 yılında görevli olarak geldiği İstanbul'da 15 ay kalmasının sonunda yazdığı 'Les Désenchantées' romanında, Osmanlı dünyasını görüp, tanıyan diğer gezgin - yazarlardan farklı olarak Loti, oldukça uzun Türkçe cümleleri Latin harfleriyle yazar.

"Benki achkim ô téchim yaklachma tabim pek hadid.

Dourmayoub tchiknichda olsam girdiguim dilden eguer.

Yanmasi guetchmez o calbin günler itmeklé guzer.

*Ach zail olsada, ondan calour, moutlak ecer."*¹⁴⁹

Daima mektuplarında Latin harfleriyle Osmanlıca yazan Loti, oldukça uzun cümleleri de Latin harfleriyle yazma eğilimi gösterir. Bu o zamana kadar hiç karşılaşılmayan bir durumdur. Alain Quella – Villéger'e göre bu "erken bir Atatürkçü tavidir".¹⁵⁰

Türkçe öğrenmede, onu kullanmakta Loti'nin ısrarı bir yandan onun Osmanlı Dünyasını, gerçek bir Türk gibi anlama ve yaşama arzusu ile açıklanabilirse de diğer taraftan da sese, kokuya, ışığa karşı çok hassas olan Loti'nin Türkçe dinlediğinde duyduğu müziğin kendinde canlandığı geçmişi, çocukluğu ve zamandan kaçıp kurtarılan mutlu anı ifade ettiği "Elmique" duygusu ile açıklanabilir. Loti "Anlamasam bile, Türkçeyi duymak ve Türkçe konuşmak bir mutluluk."¹⁵¹ demiştir. Basit bir eğlence olmanın ötesinde bir anlama, anlatma, anlaşılma aracıdır Türkçe. Dolayısıyla hayatının sonuna kadar kendisini terk etmemiştir. Türkçeyi en son kullandığı yıl 1921 yılıdır. Loti felç geçirmiştir. Kendisini ziyarete gelen Türk heyeti karşısında Claude Farrère'in ifadesiyle dili yalpalayan, birkaç Türkçe hece çıkaran

¹⁴⁸ Daha geniş bilgi için bkz. Necdet Hacıoğlu, *La Turquie vue par Pierre Loti*, p.385,402.

¹⁴⁹ Loti, *Les Désenchantées*, p.84.

¹⁵⁰ Quella – Villéger, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, s.329.

¹⁵¹ Loti, *Journal Intime I*, p.195.

Loti'nin Türkçesi Fransızcasından daha önce gelmiştir¹⁵². Bu tutku derecesinde bir aşkın, arkadaşlığın ifadesidir. Bunun için Loti'nin Türkçe ile Türkçe hocası Zeki Bey ile ilişkisi hayatının sonuna kadar devam eder. Kendisine ithaf edilen kitaplarla, yollanan kartpostallarla, mektuplarla, hatta ' Les Désenchantées' romanının¹⁵³ içinde geçen Türkçe isimleri, ifadeleri düzeltilmesi için Türkçe hocası Zeki Beyden yardım talepleri ile Loti'nin Zeki Bey ile ilişkileri bir devamlılık arz eder.

Les Désenchantées romanı Loti'nin 1904 ilkbaharında Nurinnisa imzasını taşıyan bir mektup almasıyla ortaya çıkacaktır. Müslümanlığı kabul ettikten sonra Osmanlı topraklarına yerleşen bir Fransızın torunları olan iki kız kardeş Zennur ve Nuriye ile arkadaşları Marie-Amélie Loti'ye, Aziyadé'yi yazdığı için kendisine teşekkür niyetiyle yazılan mektuplarını ve görüşme taleplerini iletirler. Loti Aziyadé'nin hatırasına tekliflerini kabul eder. Tarabya'daki küçük bir kahvede gerçekleşen buluşmada kendisini yüzleri peçeyle örtülü çarşafly 3 kadın karşılar. Eyüp Mezarlığında ikinci buluşmayı, Vautour gemisinde ve Aziyade'nin mezarı başında gerçekleşen buluşmalar takip eder. Bu üç kadının isteği, Loti'nin 13 yıl önce geldiğinde bu topraklarda yaşanan değişim çabasının 1876'da ölü doğan Meşrutiyet düzeninin yeniden canlanmasını sağlamak adına, entelektüel kesimin değişim çabalarıyla paralel olarak Osmanlı kadınının sorunlarını duyurmaktır. Bunun için kimliklerini gizleyen bu üç kadın Osmanlı kadınıni Aziyadé ile dünyaya anlatan Loti'yi bu amaçları için kullanmak isterler. Loti'nin yazdığı bu roman bir aldatmaca üzerine kuruludur. Zira bu esrarengiz kadınlar ne söyledikleri gibi Türktür ne de mutsuz¹⁵⁴. Bununla birlikte Loti 1905 yılının Mart ayında İstanbul'dan ayrılıp Fransa'ya döner dönmez kitabı yazar ve sonunda roman 1906 Martında La Revue des deux Mondes'da yayımlanmaya başlar. Önsözünde Loti, romanın konusunu

¹⁵² Farrère, Loti, p.187.

¹⁵³ Kitap Türkçeye Aştan Yüzü Gülmeyenler, Mutsuz Kadınlar, Nâşad Kadınlar isimleriyle çevrilmiştir.

¹⁵⁴ Gerçekte bu üç kadından birisi olan Madame Léa, kendisini Loti'ye Cenani olarak tanıtan kişi edebiyat dünyasında March Hélys adını kullanan Marie-Amélie Hebrord'dur. Türkçe bilmez. Diğerleri Zennur ve Nuriye hanımlar ise bir zamanlar Türkiye'ye yerleşerek Müslüman olan bir Fransızın torunlarıdır. Pierre Loti'ye yazılan mektuplardaki bilgiler eksik yada zaman zaman hayali bilgilerdir. Léa'nın kendi isteği dışında biriyle evlendiği ve kendisinin bunun neticesinde intihar edeceğini Loti'ye yazması gerçek dışıdır. Loti kendisinden istenen eseri yazar. Ancak hiçbir zaman kendisine oynanan oyunu öğrenemez. Ölene kadar bu üç kadının davasını savunur. Roman hakkındaki gerçekler ancak Loti'nin ölümünden sonra March Hélys'in roman hakkındaki gerçekleri 'Le Secret des Désenchantées' adlı kitabında yazmasıyla ortaya çıkar.

şöyle açıklar. “Bugün Türkiye haremlerinde yaygın bulunan yüksek fikir kültürü ve bundan doğan acılar.”¹⁵⁵

Pierre Loti romanda birbiriyle tamamen zıt iki Türk kadını anlayışını ortaya koyar. Biri başkaldırıcıyı bilmeyen anlayış, diğeri ise başkaldırıcının farkına varan, bunu ifade eden, haykıran anlayış. Romanda evlenecekleri kişiyle evlenmeyi reddedebilen kadını anlatır Loti. Ancak bu reddetme özgürlüğünün onlara seçme özgürlüğü de getirmediğini belirtir.

“Reddettiğim liste çok uzun. Ama sonra bir düşünün. 22 yaşındayım. Neredeyse yaşlı bir kadın. Zira bu yada diğeri ne fark eder ki sonunda biriyle evleneceğim.”¹⁵⁶

Romanda evlilik töreni öncesinde ve sonrasında yaşanan tuhaf durumları¹⁵⁷ anlatan Loti, Osmanlı kadınının zorlamayla evliliği değil, duygusal bir aşkla evliliği isteyen Osmanlı kadınının dünyasını ortaya koyar. Bu kadını şöyle anlatır: “Kızkardeşler sahiplerinin zevkleri için birer odalık olmak istemiyorlardı.”¹⁵⁸ Odalık olmak istemeyen kızların görücü usulü gerçekleşen evliliklerini, sorgusuz itaati, yerleşmiş geleneklere saldırarak, ama asla sevdiği dünyayı ifade eden İslam’a saldırmadan Osmanlı kadınının durumunu sorgular. Alain Quella – Villéger’in ifadesiyle Latin harflerinden sonra yine erken bir Atatürkçü tavır ortaya koyar Loti. Zira romandan sonra yaşananlar, 1908 II. Meşrutiyet, II. Abdülhamid’in tahtan inmesi ve sonrasında 1923 Türkiye Cumhuriyeti ile gerçekleşen devrimler yazarın çizdiği çizginin uzantıları gibidir.

Roman dünyada çok büyük bir başarı kazanır. Ölümünden önce 419 kere basılır.¹⁵⁹ Ancak bu başarı onun çok sevdiği İslamın temsilcisi olan Padişah ile, saray ile, bu İslam coğrafyasında yaşadıklarıyla bir tezat teşkil edecektir. Nitekim kitabını bitirdiğinde Loti günlüğüne şöyle yazar:

¹⁵⁵ Loti, *Les Désenchantées*, p.3.

¹⁵⁶ A.e., p.53.

¹⁵⁷ Örnekler için bkz Pierre Loti, *Les Désenchantées*, p.77,78, 90

¹⁵⁸ Brodin, *Pierre Loti*, s.115.

¹⁵⁹ A.e., s.90.

“Bu akşam Naşâd kızları bitirdim. Galiba Leyla ve Türkiye ile aramdaki bütün bağ koptu.”¹⁶⁰

Osmanlı dünyası ile ilgili olarak bu duygular içerisinde olan Pierre Loti, yedi sene sonra İstanbul’a 1910 Ağustosunda altıncı defa gelir. Dokuz hafta süreyle kaldığı İstanbul’da birkaç günü Kontes Ostrorog’un Kandilli’deki yalısında geçirir. İstanbul’da kalışının zevkine varamadan hastalanır ve Fransız Konsolosluğunun Ortaköy’deki yazlık konutuna geçer. İstanbul’a gelmeden önce emekliliğini istemiş olan Loti 42 yıllık hizmeti sonrasında artık emeklidir. Sivil hayata dönen Loti, İstanbul’da pek çok önemli kişi ile tanışır. Şehzade Abdülmecid bunlardan biridir. Sultan Abdülaziz’in oğlu olan Abdülmecid Efendi, yazarı Çamlıca’da dört duvar arasında hapis yaşadığını söylediği köşkünde ağırlar. İki yıl sonra ise Loti’ye yazdığı mektubu ile birlikte iki tablosunu da yazara hediye eder.¹⁶¹ Mektup bir Osmanlı şehzadesinin Loti ile ne kadar yakın olduğunun ifadesidir.

“Sevgili kumandan,

Güzel sanatlar alanında şaheserlerin yaratıldığı bir ortama iki küçük tablo göndermek hayli cesaret işi. Bu girişimi, bende silinmez izler bırakan, hayatımdaki acı, tatlı olayları anmak için bir bahane kabul edin. İlk tabloda 33 yıl boyunca gördüğüm hüzünlü ve melankolik manzara yer alıyor: Sarayburnu. Anısı belleğimden silinmeye yüz tutan sevgili babam Sultan Abdülaziz’i öldürmek için kiralık katillerin girdiği pencereden görülen ulaşılmaz bir İstanbul bu. Babam bu pencerenin önünde öldürülmüştü. Öbür tablo Çamlıca’dan Dev Tepe’ye dek görülen bir boğaz manzarası. Bu panorama uzun süre, tüm görkemi ve canlı renkleriyle yalnızlığımın tek avuntusu oldu. Osmanlı’nın ve Müslümanların büyük dostu, seçkin yazarı da bu güzel yerde tanımak zevkini tattım. Hayranınız olduğuma inanın Sevgili Üstad.

Abdülmecid.”¹⁶²

¹⁶⁰ Aktaran Lütfi Fikri Bey, *Les Désenchantées de Pierre Loti*, Le Caire ,(y.y) 1906, p.11

¹⁶¹ Bu tablolar Pierre Loti’nin Rochefort’daki evinde ikinci kata çıkan merdivenlerin yanındaki duvarda asılıdır. Camili salonunun girişinde asılı duran iki tablodan biri, “Sarayın ucunda gün ışığı” diğeri ise “Boğaziçi” isimli 1912 tarihli ve imzalı tablodur.

¹⁶² Mektubu yazarın oğlu Pierre Viaud’un özel arşivinden alıp okuyan ve aktaran Nedim Gürsel, “Pierre Loti’nin Evinde”, *P dergisi* ,30.sayı, 1999, s.102.

Şehzade Abdülmecid'in mektubu Loti ile Abdülmecid Efendi arasındaki kişisel ilişkinin ama aynı zamanda bu kişisel ilişkinin içerisinde de okunan Osmanlı ve Müslüman dünyası ile olan ilişkilesinin daha da derinleştiğini göstermektedir. Ulaşılmaz İstanbul Loti'nin Rochefort'daki evinin karanlık merdivenlerinin duvarlarında yaşarken, aynı İstanbul aynı Osmanlı tüm Batıda görülmeye başlanacaktır. Zira mektubun yazıldığı tarih Ağustos 1912 Osmanlı için tarih sahnesinde durgunluk döneminin bittiği, çalkantılı bir dönemin başladığı yıldır. Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş toprakları üzerinde Trablusgarb vilayetinde İtalya Devleti ile yaşanan gerginlikler daha sonra yaşanacakların habercisidir.

Trablusgarb Savaşı ve Balkan Savaşları sırasında Loti, romanlarına ilham kaynağı olan, 35 yıl önce bir Çerkez kıızıyla yaşadığı büyük aşkla tanıdığı topraklarının kendisinde hissettirdikleri, düşündürdükleri neticesinde onu anlatma çabasına girişir. Böylece 22 Ocak 1913 tarihinde 'Turquie Agonisante'(Can Çekişen Türkiye) kitabını çıkarır. Osmanlı Hükümeti de kendisine bir şükran ifadesi olarak yazarı İstanbul'a resmen davet eder. Loti 12 Ağustos – 17 Eylül 1913 tarihleri arasında yedinci ve son kez İstanbul'a gelir. İstanbul'a Galata rıhtımında inerken, büyük bir kalabalık kendisini karşılar. Saray ve Hükümet ileri gelenleri, paşalar, imamlar, Dervişler, hatta İstanbul hamallarının gönderdikleri ayrı bir heyet, iki sıra selama duran askerler yazarı karşılamak için toplanmışlardır.¹⁶³ Bu kalabalığı gören ve oldukça şaşırın Loti, merasimin hangi büyük zat için olduğunu sorduğunda yardımcısı Osman kendisini "sanırımki bütün bu gördüklerimiz hep sizin için kumandan"¹⁶⁴ diye yanıtlar. Galata Rıhtımına indiğinde coşkulu bir karşılama yapılır. Comtesse Léon Ostorog ise karşılama anını şöyle anlatır:

*"Karaya ayak basar basmaz kalabalık alkışlamaya başladı. Tophane rıhtımına kadar dizili askerler selam durmuştu. Alkışlar dinmek bilmiyordu."*¹⁶⁵

¹⁶³ Hisar, *İstanbul ve Pierre Loti*, s.31.

¹⁶⁴ A.e., s.61.

¹⁶⁵ Comtesse Léon Ostorog, *Pierre Loti à Constantinople*, Eugène Figuières, Paris, 1927, p.32,33.

Pierre Loti artık Türkler için en yüksek Nişan olan, Mecidiye nişanı sahibi, Fransa'nın saygın iki kurumunun üyesi, kara gün dostu, Osmanlı ve Müslüman duygulu Pierre Loti'dir.¹⁶⁶

Pierre Loti'nin duygusal bir yakınlıkla başlayan özelde Türkler için genelde uzak diyarların insanları için duyduğu yakınlığı ve bu yakınlığın neticesinde ortaya çıkan yapıp ettiklerini anlamak için Loti'nin uzak diyarlara yaptığı yolculuklar ve bu yolculuklar sonunda kendinde oluşan Doğu algısı incelenmeyi gerektirmektedir. Davranışı açıklayan kavrayış ele alınmalıdır.

E. Pierre Loti'nin Doğu Algısı

1. Fantastik, Egzotik Bir Dünya ve Oryantalist Bakış

Doğu yüzyıllar içinde insan kafasında farklı çağrışımlar yapmıştır. Batı'nın Doğu'yu kaleme alan anlatımlarında çöl, dans, kadın, hayal, korku gibi çağrışımlar Doğu'yu Batı'dan ayıran nitelikler olarak vurgulanmıştır. Doğu fantastik bir dünya, rasyonel olmayan, düşsel özgürlüğü, kaderciliği içinde son derece renkli bir dünyadır. Chateaubrand'ın özetlediği gibi "*haremler, kokular, danslar, Asya'nın zevkleri*".¹⁶⁷

Pierre Loti'nin Doğu'su da sayısız egzotik, oryantal öğeyle dolu öteki bir dünyadır. Loti'nin Doğu dünyasını egzotik bir dünya olarak algılamasının altında daha görmeden gittiği Afrika topraklarını, ağabeyinin verdiği renkli kitaplarla tanıdığı Polenezya'yı, uzak ülkeleri düşleyen melankolik bir çocuğun kafası yatmaktadır. Loti kafasındaki dünyayı şöyle anlatır: "*Öteleri görmeyi, dünyayı gezmeyi, güneşli ülkelerdeki Müslüman Doğu'daki büyük maceralarla dolu hayatı yaşamayı hayal ediyordum*".¹⁶⁸ Görmediği bu maceralarla dolu rüya ülkeleri, palmyeleri, çiçekleri, zencileri, hayvanları, ışığı, güneşi, denizi, müziği ile onu heyecanlandıran büyülü yerlerdir. Geleceğin Loti'si ise, çocuk hayal gücünü besleyen bütün bu büyülü şeyleri Doğu'ya her gittiğinde rahatlıkla yakalar. Doğu maceralarla dolu egzotik bir dünyadır.

¹⁶⁶ Hisar, *İstanbul ve Pierre Loti*, s.31.

¹⁶⁷ Aktaran Rana Kabbani, *Avrupalının Doğu İmajı*, Çev. Serpil Tuncer, Ankara, Bağlam Yayıncılık, 1993, s.42

¹⁶⁸ Aktaran Alain Quella-Villéger, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, s.171.

20 Temmuz 1879 tarihinde, Calmann Lévy yayınevinden kapağında yaşmak takmış doğulu bir genç kadın profili bulunan Pierre Loti'nin Doğu'yu anlattığı ilk romanı olan Aziyade yayımlanır. Altbaşlığı ise şöyledir:

"İstanbul, 1876-1877 İngiliz donanmasından, 10 Mayıs 1876'da Türkiye'nin hizmetine giren ve 27 Ekim 1876'da Kars Surları önünde öldürülen bir teğmenin not ve mektuplarından alıntılar".¹⁶⁹

Alabildiğine egzotik, eski moda uzun bir başlık.¹⁷⁰ Roman egzotik bir Doğu dünyasıyla okuyucuyu buluşturur. Aziyade Osmanlı hareminden bir Çerkez kızıyla yaşanan yasak aşk, mistik törenler, parfüm, tütsü kokuları, renkler, nargileler, kahveler, güneşte ışıldayan kumaşlar romanıdır. Orada Doğu macera ve zevklerin bir karışımıdır.

Pierre Loti'nin İstanbul'a gelişi Abdülhamid'in tahta çıkışına rastlar. 7 Eylül 1876 tarihinde Eyüp Camii'ndeki cülus törenine katılan Loti sultanı zeki ve farkedilir bulur.¹⁷¹ Törenden çok etkilenir Loti. Aziyade romanında şöyle demektedir: *"Eskilerin, bir zamanların bu atmosferini tekrar görmek için Allah Sultan Hamid'e uzun yaşam ihsan etsin".¹⁷²* Yeşil mantosu ile Şeyhülislam, kaşmirden türbanları ile ulemalar bu geçit töreninde Loti'nin dikkatini çekerler. Bu ihtişamlı törenler Loti'yi her zaman etkilemiştir. Pierre Loti, Tanca maslahatgüzarı olarak atanan Jules Patenotre'un heyetiyle beraber Fas Sultanı'na güven mektubu sunmak amacıyla gittiği 1899 yılında Fas'ta Sultan Mevlay Hasan'ın şatafatlı ve renkli geçit töreninden de çok etkilenir. Sultan XV. Louis tarzında altın yaldızlı bir arabanın içinde bulunduğu bir alayla beyaz atının üzerinde ilerlemektedir.

"Başının üzerinde, herhalde Saba melikesinininki de böyle olmalıydı. Antik biçimli kırmızı bir şemsiye taşınıyor ve biri pembe, öteki mavi giysili izbandut gibi iki zenci, sinek konmasın diye yüzünü yelpazeliyor"¹⁷³

¹⁶⁹ Loti, *Aziyadé*, p.4.

¹⁷⁰ Quella-Villéger, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, s.76.

¹⁷¹ Loti, *Aziyadé*, p.56

¹⁷² A.e., p.59.

¹⁷³ Aktaran Alain Quella-Villéger, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, s.171

Pierre Loti, Fas'ta da renkleri, müzikleri, şatafatı ile tam bir oryantalist atmosfer yakalar. İhtişamlı törenler dışında Pierre Loti'yi doğu dünyasının egzotik kostümleri etkiler. İstanbul'da kaşmir kaftanlarla, beyaz büyük sarıklarla, aynı tip kıyafetlerle ibadet zamanı camiye giden insanlar Loti'nin dikkatini çeker.¹⁷⁴ Durumu şöyle ifade eder: "*İki ya da üç bin sarıklı bir sıra dizilmiş mihrap karşısında.*"¹⁷⁵ Bu manzara karşısında şaşkınlığını gizleyemez Loti. Diğer taraftan doğulu kadınların kostümlerindeki renklerin farklılıkları ve canlılığı da Loti'yi ayak bastığı bu topraklarda oldukça etkiler. Altın sarısı parlak ipekli kıyafetleri içinde gözlerine kadar kapalı Türk kadınları tüm batılılar gibi onun da hayal gücünü etkiler.¹⁷⁶ Batılı için kadın kıyafetlerinin en gizemli parçası başı saran ve sadece alnını ve büyük gözlerini açıkta bırakan örtüsüdür.¹⁷⁷ Beyaz örtüsü ile beyaz hayaleti andıran sevdiği Çerkez kızının kostümü, gruplar halinde altın renkli, gümüş renkli ipekler içinde dolaşan kadınların kıyafetleri Loti'de egzotik doğu dünyasının birer parçasıdır.¹⁷⁸

Kahvehaneler Pierre Loti'de Doğu dünyasını anlatan bir diğer egzotik unsurdur. Loti Doğu dünyasının kahvehaneleriyle ilk defa Selanik'te karşılaşır. Türk kahvehanelerinden ilk defa şöyle bahseder: "*Bir Türk kahvesinde kararsız oturuyorum*"¹⁷⁹ Oturduğu Türk kahvehanelerinin birinde Doğu dünyasının en vazgeçilmez unsurlarından biri olan nargile ile tanışır. Bu doğu geleneğinin müptelası olur. "*Her akşam, tam bir doğulu gibi bir Türk kahvesinde nargile içiyoruz*"¹⁸⁰ 12 Mayıs 1890 sabahı geldiği "*Doğu'nun sultan şehri*"¹⁸¹ İstanbul'da güneşin batacağı saatlerde Tophane rıhtımındaki cıvıl cıvıl şark hayatını ve Boğaz'dan geçen gemileri seyretmek için gittiği kahveler Loti'nin vazgeçilmezleri olurlar.

¹⁷⁴ Loti, *Aziyadé*, p.106.

¹⁷⁵ Loti, *Les Désenchantées*, p.182.

¹⁷⁶ Bkz. Loti, *Aziyadé*, p.196.

¹⁷⁷ A.e., p.12.

¹⁷⁸ A.e., p.32.

¹⁷⁹ A.e., p.13.

¹⁸⁰ A.e., s.60.

¹⁸¹ Pierre Loti, *İstanbul 1890*, Çev. Galip Baldıran, Ankara, Vadi Yayınları, 1999, s.11.

*"Güneşin batacağı saatler beni hep Tophane'deki rıhtımda bir kahvenin önünde, açık havada otururken yakalar. Orada gelen geçene bakmak, gecenin batışını izlemek doğulu bir gelenektir."*¹⁸²

Pierre Loti 1890'ların Tophanesi'ndeki kahveleri anlatırken, doğu geleneğini, bu gelenek içindeki doğulu insanı da tasvir eder. Doğu insanı onun için dinsel bir huşû içinde yaşayan, nargilesini içen, çok fazla bir gelecek kaygısı taşımayan, alçak gönüllü, kadercı, seyreden insandır.

*"Bugünkü gibi güzel akşamlarda yol, yarısına kadar, sigarasını tüttüren, hayal alemine dalmış insancıkların üzerine oturduğu kırmızı ya da alacalı kadifelerle örtülmüş dizi dizi divanlarla doludur. İnsanlar buraya, sanki büyük bir tiyatronun parterindeymiş gibi, burnunun dibindeki şark hayatını ve Boğaz'dan gelip geçen gemileri seyretmek için gelir."*¹⁸³

*"Divanların üzerine kurulmuş bir sürü hayalperest insan"*¹⁸⁴ Doğu'nun egzotik dünyasını ifade eder.

Pierre Loti'de Doğu fantastik dünyasını anlatan en gizemli unsur ise Doğu kadınıdır. Doğu kadını batılı gezginlerin hatıralarında daima bahsi geçen konuların başında gelmiştir. Théophile Gautier batılı merakı şöyle ifade eder:

*"Doğu'dan gelen tüm gezginlere sorulan ilk soru şudur: ya kadınlar? Herkes bu soruya az ya da çok gizemli bir gülümsemeyle cevap verir."*¹⁸⁵

Batılı birçok gezgin gibi Pierre Loti de Doğu'nun bu gizemli varlıklarından etkilenir. Tahiti'de, Senegal'de ve 1876 yılında Selanik'te tanıştığı bir Çerkez kızı Hatice ile Doğu kadını ile karşılaşır. 'Aziyade' isimli romanında da Doğu kadınına nasıl gördüğünü anlatır. Batılı okur da onun aracılığı ile Doğu kadınına tanır.

¹⁸² A.e., s.15.

¹⁸³ A.e., s. 15,16.

¹⁸⁴ A.e., s.17.

¹⁸⁵ Théophile Gautier, *Constantinople*, Paris, Calmann- Lévy, 1865, p.195.

"Giysilerinin doğulu süsleri, yeniden çökmüş ve sefilleşmiş evimizin manzarasıyla garip bir çelişki oluşturuyordu. Şimdiki Türk kadınlarının adeta unuttukları uzun etekli bir ceket, altından güller serpilmiş bir ceket giymekteydi. Sarı bir şalvar topuklarına, yaldızlı terlikler geçirdiği küçük ayaklarına kadar iniyordu. Gümüş işlemeli Bursa bezinden gömleği donuk ve amber rengindeydi. Siyah saçları sekiz örgüyle ayrılmıştı ve bu örgüler o kadar kalındı ki, içlerinden ikisi zarif bir Parisli kadının mutluluğuna yeterdi. Bu örgüler, ucunda sarı kurdeleler bağlanmış ve Ermeni kadınları gibi altın tellerle sarılmış bir halde yanbaşına, sedirin üstüne yayılmış duruyorlardı. Daha kısa ve daha asi saçlarından bir yığın, sıcak ve yaldızlı bir solgunlukla yuvarlak yanakların çevresinde bir hale oluşturmaktaydı. Koyu amberdan sürme gözkapaklarını çevreliyordu".¹⁸⁶

Bu sözler doğu tarzı eşyalara, giysilere duyulan açık bir ilgiydi ve batılılara özgüydü: Théophile Gautier'de İstanbul'u ziyaretinde karşılaştığı bir Türk hanımının giysilerini Loti gibi şöyle ifade etmiştir:

"İşte bu çekici kadının bayramlık giysisi; Yeşil ve kırmızı şam ipeklisinden yarım gömlek, mükemmel düzgünlükteki bir kolu açıkta bırakan yırtmaçlı tülde geniş kollar; bedenden aşağı kayıp giden ufak topçuklar ve madeni plakalarla süslü, belinin aynen zırhtan bir eldiven gibi tuttuğu kadife bir kemer..."¹⁸⁷

Pierre Loti de Doğu'nun bir sembolü olan Doğu kadınının gizemini bir Çerkez kızı olan Hatice'de yakalar. Hatice hayatının geri kalanında bir tutkuya dönüşür. 1879 yılında Osmanlı topraklarını terk ettiğinde Hatice onda yaşamaya devam eder. Egzotik dünyaya duyduğu hayranlık onun hayatında Osmanlı topraklarını ve doğu kadınına süreklilik arzeden unsurlardan yapar. Loti böylece İstanbul rüyasının ve Hatice'nin güzel yeşil gözlerine yerleşir.¹⁸⁸ Loti'nin Hatice'de farkına vardığı ilk gizemli ve egzotik unsur, doğulu şairlerin bir zamanlar söyledikleri deniz yeşili, iki büyük yeşil gözleridir.¹⁸⁹ Loti bu yeşil gözlerden yayılan enerji ve kırıklık karışımı bakışı sever. İki sevgili karşılaştıkları anda hiç konuşmazlar dolayısıyla Loti için Hatice gözler ve merak kelimeleriyle ifade edilir. Bir merak nesnesi olan Doğu kadını Loti için aynı zamanda bir maceradır. Pierre Loti, büyük bir

¹⁸⁶ Loti, *Aziyadé*, p.190.

¹⁸⁷ Aktaran Rana Kabbani, *Avrupalının Doğu İmajı*, s.93.

¹⁸⁸ Loti, *Un Jeune Officier Pauvre*, p.171.

¹⁸⁹ Loti, *Aziyadé*, p.11.

aşkla bağlandığı Hatice'nin "Bir Türk kadını ve bir Türk'ün Hanımı"¹⁹⁰ olduğunu ısrarla vurgular. Erkeklerin hanımlarını yabancı erkeklere göstermediği o dönem Doğu dünyasında Loti'nin karşılaştığı ve beraber yaşadığı doğu kadını egzotik unsurlarla dolu bir macerayı anlatır. Üstelik bu tehlikeli bir maceradır.¹⁹¹

Egzotik doğu dünyası Loti için, masal gibi törenler, renkli kostümler, parfüm kokuları, nargilelerin içildiği kahveneler, gizemli Doğu kadını ve nihayetinde haremdir. Pierre Loti Selanik'e geldiği andan itibaren Doğu kadınına ayrılmış bir yaşam alanını "haremliği" fark eder. Haremi dekorunu ve egzotik atmosferini Hatice'nin ağzından 'Aziyadé' romanında şöyle aktarır:

*"Zaman burada çok yavaş geçiyordu. Gül suları dökerek ya da divan üzerinde oturup tütün ya da haşhaş içerek, hizmetlim Emine'nin ise kart oyunları oynayarak ve anlatılan hikayeleri dinleyerek..."*¹⁹²

Harem onda Aziyade ile tattığı, hazza, zevk almaya yönelik gizemli bir doğu geleneği olarak kendini gösterir.

Doğu dünyası Pierre Loti için egzotik-fantastik bir dünyadır. Ancak bu dünya aynı zamanda oryantal bir dünyadır. Pierre Loti Doğu dünyasını ne kadar saray, harem, kostümler, kokular gibi egzotik unsurlardan oluşan macera dolu bir dünya gibi algılasa da kimi zamanda Batı dünyasının Doğu'ya biçtiği oryantalist yaklaşımı sergilemekten kendini alamaz. Her batılı gibi onun fantastik dünyasından, egzotizminden bahseder. Ancak onun öteki olduğundan, geri kalmışlığından, biçimlendirilebilir olduğundan da bahseder. Tüm oryantalist metinlerde var olan, akli, ileri, medeni bir Batı karşısında onu tanımlayan, vareden, duygu üzerinde yürüyen, geri, vahşi bir öteki Doğu dünyasının varlığı Pierre Loti' de de yakalanabilir.

¹⁹⁰ A.e, p.17.

¹⁹¹ Hatice Abidin isimli bir tüccarın haremindeki 4 hanımdan biridir. Selanik'te haremden gizlice kaçıp Loti ile buluşmaktadır. İstanbul'da yine sahibi Abidin Efendiden habersiz gizlice Loti ile Eyüp'te bir evde yaşarlar. 1876 Osmanlı dünyasında bunu yapabilmek her iki taraf için de oldukça güçtür. Hatice haremden gizlice her çıkışında hem toplum gözündeki yerini hem de hayatını tehlikeye atmaktadır. Nitekim ilişkiyi öğrenen Abidin Efendi Hatice'yi bir evde güneş görmeyen bir odaya kapatır ve Hatice bu evde ölür. Bkz. Pierre Loti, *Fantôme d'Orient*, p.213,214.

¹⁹² Loti, *Aziyadé*, p.85.

Oryantalist kelimesi ve oryantalizm Batı'nın her alanda Doğu'yu anlamak için gerçekleştirdiği incelemeler olarak genel kabul görür. Ancak bu tanımın yanında kelime Doğu'nun olduğu gibi kabulünden, incelenmesinden ziyade asli özelliklerinden soyutlanarak kendisine mal edilen tüm olumsuz sıfatlarıyla Batı'ya var edecek, bir varlık olarak Doğu'nun yeniden imal edilmesini anlatan olumsuz bir anlam kazanır ve “*Avrupa’da sömürgecilikle hem eşzamanlı, hem de çoğu yerde eşamaçlı*”¹⁹³ bir nitelik içerir. Oryantalist söylem Batı'nın kendi kimliğini ortaya koymasının bir ifadesidir. Doğu'yu üzerinde söz söylenen bir alan olarak tanımlayan oryantalist söylem Doğu'yu betimleyen, onun hakkında kanaatlar ortaya koyan, “Doğu ile uğraşan ortak bir kurumdur; yani Doğu hakkında hükümlerde bulunur, Doğu hakkındaki kanaatleri onayından geçirir, Doğu'yu betimler, öğretir, oraya yerleşerek onu yönetir; kısacası Doğu'ya hakim olmak, onu yeniden kurmak ve yönetmek için Batı'nın bulduğu bir yoldur.”¹⁹⁴ Bu açıdan Batı Doğu'yu metinleştirme çabasına girer. Oryantalistlerde bu şekilde birçok oryantalist metinler ortaya koyarlar Doğu, Batı için nesnel gerçekliği olan bir yer değil, bir metindir. Doğu'ya ancak bu metin üzerinde ulaşılabilir, bu metnin dışında bir Doğu yoktur. Doğu'ya ilişkin tüm bilgiler için şarkiyatçılık metinlerine başvurmak gereklidir. Metnin yazarı, yani Batılı şarkiyatçı, bu bilginin üreticisi ve sahibi olmakla, bilginin nesnesi olan doğu üzerinde de egemendir. Bu metne göre Doğu hep aynı sıfatlar, aynı imgelerle betimlenir, metin tekrar tekrar üretilir ve bu bilginin nesnesi olan Doğu sanki hiç değişmezmiş gibi yansıtılır.¹⁹⁵ Oryantalist söylemin metinleştirme işlemine en güzel örneği oryantal resim sanatı sunar. Fransız ressam Eugène Delacroix'nın 1827 tarihli “La Mort de Sardanapale” adlı tablosu öteki Doğu dünyasını açıkça ortaya koyar. Tabloda Doğulu bir despot, baş ve uç kısmında fil kafası dekorları olan ve koyu kırmızı bir kumaşla kaplı lüks yatağının üzerinde, tahtında gibi oturmuştur. Dalgın bakışlarla bütün mallarının mahvedilişini izlemektedir. Haremdeki kadınlar üç doğulu haydut tarafından ölüme götürülürken, atı da sürüklenmektedir. Hançerler, kan, vahşet, korku tablodadır. Tabloda gözler Doğu'ya çevrilmişse de, onu üreten Batı'yı yansıtmaktadır.¹⁹⁶

¹⁹³ Jale Parla, **Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985, s.10.

¹⁹⁴ Edward Said, **Orientalism**, New York, Vintage Books, 1979, p.3.

¹⁹⁵ Parla, **Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik**, s.12.

¹⁹⁶ Kabbani, **Avrupalının Doğu İmaju**, s.104.

Pierre Loti' de de Doğu'nun öteki olduğundan, geri kalmışlığından bahseden metinlere rastlanabilir. Bu açıdan Loti de oryantalist söylemin izleri yakalanır. Pierre Loti Doğu'ya dair kendinden önce yazılmış olan metinleri okumuş genç bir Fransız deniz subaşı olarak Selanik limanına geldiğinde güneşli Selanik havasında olağanüstü bulduğu doğayı izlerken, aynı zamanda tarihe Selanik Olayı olarak geçen ve ayaklanmalar sonunda suçlu bulunan 6 adamın asılma sahnesine de tanıklık eder. Bu sahneyi Doğu'nun alışık olduğu bir manzara ve bir duyarsızlık örneği gibi aktarır.

“İdam töreni için sultanın hükümeti az para harcamıştı.. Darağaçları öylesine alçaktı ki, mahkumların çıplak ayakları toprağa değiyordu. Tırnakları kum üzerinde gıcırdamaktaydı. İdam işleri son bulunca askeler çekildiler ve ölümler gün batıncaya kadar halkın karşısında sergilendi. Duyarsızca gezinen erkekler ve sessiz genç kadın grupları önünde sallanan altı ceset, Türkiye'nin güzel güneşine karşı, akşama dek ölümün iğrenç ürpertisini yaratır.”¹⁹⁷

Bunun dışında Pierre Loti Selanik'te karşılaştığı Çerkez kızı Hatice'nin kendisini “gavur” olarak nitelendirdiğinden bahseder. Bu ifade ise “ben ve öteki kavramlarının birbirlerini dışlayan tutumunu, Doğu ve Batı arasındaki uçurumu sergiler.”¹⁹⁸ Avrupalı bir öznenin, Batı'nın, edilgen bir Doğu karşısındaki oryantalist tutumuna doğu insanı için kullandığı bazı sıfatlarla da tanıklık edilir. Örneğin Türkler için sıklıkla kullandığı sıfat “hayalperest”tir. Akıl üzerinde yürüyen Batı karşısında sigarasını tütüren, gelecek kaygısı taşımayan, “hayal alemine dalmış”¹⁹⁹ doğulu Türkler vardır.

Pierre Loti sevdiği kız Hatice'yi betimlerkense, küçük çocuk bakışlı, saf sıfatlarının yanında tembel sıfatını da kullanır. “Türkiye'de yetmiş tüm kadınlar gibi o da tembeldir”.²⁰⁰ Tüm bu ifadelerle oryantalist çerçevenin içerisinde duran Loti Batı dünyasını anlatan değişim, hareket imgesi karşısında Doğu'yu anlatan durağanlık imgesini böylelikle birçok oryantalist gibi yakalar. Tıpkı seyyah Chardin'in “Avrupa hareketlilik, Asya ise atalettir”²⁰¹ dediği gibi.

¹⁹⁷ Loti, *Aziyadé*, p.36.

¹⁹⁸ Galip Baldıran, *Pierre Loti ve Oryantalist Söylem*, Konya, Çizgi Kitabevi, 2005, s.16.

¹⁹⁹ Loti, *İstanbul 1890*, s.15.

²⁰⁰ A.e. , p.98.

²⁰¹ Aktaran, İlber Ortaylı, *Avrupa ve Biz*, s.7.

Doğulu kadınları tembel bulan Pierre Loti, Doğu kadınları hakkındaki düşüncelerini biraz daha öteye götürüp onların önüne gelen ilk erkeğin kollarına kendilerini atacak kadar zayıf olduklarını söyleyerek geleneksel oryantalist söylemi kendinde bir kez daha yineler.

*“Türk kadınları özellikle de üst tabakadakiler kocalarına göstermek zorunda oldukları sadakate çok da değer vermezler. Bazı erkeklerin acımasız gözetimi ve cezalandırma dehşeti onları alıkoymak için zaruridir... İlk önlerine çıkana kendilerini vermeye hazırdırlar.. Eğer Avrupalı bu işlere düşkün her genç, bunun böyle olduğunu bilirse, bu işe cesaret edebilirse ya da elverişli bir ortam bulabilirse bunu deneyebilir”.*²⁰²

Pierre Loti'nin kendisi de bunu denemiştir ve başarılı olmuş, duyguları okşanmıştır. Kendini romantik bir kahraman gibi hissetmiştir. Doğulu nesne Batılı özneye itaat etmiştir. Bunun için Victor Hugo Doğu'yu terk eden Avrupalı'nın ardından, beyaz adamı yücelten şu romantik sözleri Arap bir kadına söyletmiştir.

“Eğer geri dönmezsen

Düşlere dal biraz, kimi zaman.

Çölün kızlarına, yumuşak sesin kızkardeşi

Kum tepelerinin üzerinde çıplak ayaklarla danseden;

Ey! Güzel genç, beyaz adam, gelip geçici kuş.

Hatırla, çünkü belki de ey hızlı yabancı

*Hatıran kalır birden fazla kişide.*²⁰³

Pierre Loti Batı'nın Doğu'ya biçtiği oryantalist bakışı metinlerinde korur. Doğu dünyasını kahveleri, kostümleri, kadınları ile romantik-egzotik ve dahası oryantal bir olgu olarak ortaya koyması ise Pierre Loti'ye karşı itirazları beraberinde getirir. Nazım Hikmet Pierre Loti'yi “Piyer Loti” isimli şiirinde, esrar, tevekkül, kismetten ibaret biçimlendirilebilir bir Doğu dünyasının olmadığını, olamayacağını söyleyerek açıkça eleştirir.²⁰⁴

²⁰² Loti, İstanbul 1890, p.169.

²⁰³ Aktaran Rana Kabbani, *Avrupalının Doğu İmajı*, s. 99.

²⁰⁴ Türkiye'de Pierre Loti eleştirileri için bkz. Abdülhak Şinasi Hisar, *İstanbul ve Pierre Loti*, s.117-124.

*“Esrar!
Tevekkül!
Kısmet!
Kafes, han, kervan, şadırvan!
Gümüş tepsilerde rakeden sultan!
Mihrace, padişah,
Bin yaşında bir şah,
Minarelerden sallanıyor sedef nalınlar,
Burunları kımalı kadınlar
Ayaklarıyla gergef dokuyor.
Rüzgarlarda yeşil sarıklı imamlar ezan okuyor!
İşte Frenk şairlerinin gördüğü şark!
İşte
Dakikada 1.000.000 basılan
Kitapların
Şarkı
Lâkin
Ne dün
Ne bugün
Ne yarın
Böyle bir şark
Yoktu,
Olmayacak!²⁰⁵*

Nazım Hikmet Pierre Loti’yi Batı’nın Doğu karşısında sergilediği oryantalist yaklaşımın dışında görmez. Kendisinin Doğu’yu anlayan, ona yakın duran bir kimlik olarak görülmesine karşı duyduğu öfkesini şiirinde ağır bir dille belirtir.

“Hatta sen

sen Piyer Loti!

²⁰⁵ Nazım Hikmet, *Tüm eserleri 2*, İstanbul, Cem Yayınları, 1975, s.246.

Sarı muşamba derilerimizden
Birbirimize geçen
Tifüsün biti
Senden daha yakındır bize
Fransız zabiti!,.....
Bilmeyenler bilsin:
Sen bir şarlatansın başka bir şey değilsin!
Şarlatan!
Çürük Fransız kumaşlarını
Yüzde beşyüz ihtikârla şarka satan
Piyer Loti!
Ne domuz bir burjuvaymışsın meğer!
Maddeden ayrı bir ruha inansaydım eğer,
Şarkın kurulduğu gün
Senin ruhunu
Köprü başında çarımha gerer
Karşısında cigara içerdim!²⁰⁶

Pierre Loti'nin şiddetli eleştirilere maruz kalmasına sebep olan, Doğu'yu anlatan, onu biçimlendiren oryantalist söylem ile yazar arasında bir mesafe olup olmadığı varsa bu mesafenin derecesinin tespiti onun Doğu algısını daha net bir biçimde ortaya koymak açısından gereklidir.

2. Pierre Loti'de Egzotizmin ve Oryantalist Bakışın Sınırları

Pierre Loti kendinden önceki birçok batılı gezgin, yazar gibi, Nerval, Lamartine, Chateaubiand, Flaubert gibi Doğu üzerine yazan, araştırma yapan, onu merak eden bir oryantalisttir. İlginç ve tuhaf bulduğu her şeye tutkun bir romantik ve "egzotisist yazın"²⁰⁷ temsilcilerindedir. Pierre Loti, Doğu ile ilgili gözlemlerde, onunla ilgili saptamalarda bulunan, bunları meşrulaştıran, oraya yerleşen, onu kendi gözünden biçimlendiren her Doğu ile uğraşan oryantalistin Doğu dünyası için çizdiği çerçevenin içinde yer alır. Ancak kendinden önce Batı'nın Doğu için ürettiği bilgileri

²⁰⁶

A.e.

²⁰⁷

Pierre Loti diyar diyar gezerken, egzotizmin peşinde koşan yazar kimliği ile o kadar ön plana çıkar ki "egzotizm kralı" olarak nitelendirilir. Bkz. Brodin, **Pierre Loti**, s.VII.

ezberlemiş, bunları zaman zaman eserlerinde okurlara aktaran bir yazar olarak, Loti'nin egzotizmi, oryantalist söylemi uçsuz bucaksız değildir. Pierre Loti Doğu dünyası için çizilen oryantalist çerçevenin sınırlarını zorlar, rahatsızlıklarını dile getirir. Kendini durgun, durağan, hayal dünyası, geri bir öteki Doğu dünyasına bakarak tanımlayan Batı dünyasının gerçeklerinden rahatsızlık duyar. Batı dünyasının Doğu için ortaya koyduğu her gerçeği birer olumsuzlama olarak almaz ve oryantalist çerçevenin dışında duran ayrı bir Doğu dünyasının varlığına işaret eder. Çerçevenin dışındaki Doğu dünyasını fark eder ve fark ettirir.

Çerçevenin dışındaki Doğu dünyası Pierre Loti için sessizliğin hakim olduğu bir dünyanın ifadesidir. Kendinden önce Chateaubriand'ın görüp etkilendiği sessiz dünyadan Loti de etkilenir. “*Sessizlik Müslüman dünyaya hastır.*”²⁰⁸ “*Hayalperest Türkler binlerce küçük sessiz kahvenin önünde oturup hayatlarını geçirirler*”²⁰⁹ 1883 yılında gittiği Senegal yine Loti için sessiz bir dünyayı anlatır. Geceleri Senegal’de “*bir ölüm sessizliği*”²¹⁰ hüküm sürmektedir bu sessiz dünya aynı zamanda bir huzur dünyasıdır. İstanbul ile karşılaşması Loti’de bir huzur şehri izlenimi uyandırır. Bu huzuru İslam ile ilişkilendirir Loti. Osmanlı topraklarında tanıklık ettiği Türklerin dinlerine bağlılıkları onu oldukça etkiler “*Sonsuza kadar İslam tarafından fethedildiğini*”²¹¹ yazar. Loti İslam’ın varlığını İstanbul’da her yerde hisseder. Camiler, minareler, türbeler, mezarlıklar, sokakta, kahvelerde geleneksel kıyafetleriyle dolaşanlar, kullanılan sözcüklerle İslam her yerdedir. İslam her zaman Türklerin düşüncelerinde ve ağızlarındadır. Sevdiği Çerkez kızı Hatice bunun tipik bir örneğidir Loti ile konuşurken sık sık kullandığı kelimeler “sadece Allah bilir, Allah korusun, Allah’ın istediği olur”²¹² gibi telaşsız, sakin kelimelerdir. Pierre Loti’nin kendisi de bu kelimeleri kullanır. Osmanlı’nın geleceğinden endişe duyan Pierre Loti “Allah bilir bunlara ne olacağını”²¹³ diyerek kendisini etkileyen İslam dünyasının içinde hareket eder.

Pierre Loti Doğu topraklarında camilerin minarelerinden günde 5 defa duyduğu ezan sesine de çok duyarlıdır. İslam onu sadece bir merak konusu olarak

²⁰⁸ Pierre Loti, *Suprêmes Visions d’Orient*, Paris, Calmann-Lévy, 1921, p.98.

²⁰⁹ Loti, *Les Désenchantées*, p.120.

²¹⁰ Loti, *Le Roman d’un Sipahi*, p.122.

²¹¹ Loti, *Un Jeune Officier Pauvre*, p.206.

²¹² Loti, *Aziyadé*, p.211.

²¹³ A.e., p.138.

ilgilendirmez; inanış olarak da ilgilendirir. Pierre Loti'nin Hıristiyanlık inanışı ile ilgili bir takım hayal kırıklıkları vardır.

*"Hıristiyan olmayı denedim. Olamadım. Bu yüce hayal benden esirgendi. Tanrı yoktur. Ahlak yoktur."*²¹⁴

Günde 5 defa duyduğu ezan Allah'a canlı bir şekilde yapılan ve doğuya ait sakinliği, yalınlığı ifade eden ezgilerle dolu bir çağrıdır. *"Bu doğulu kardeşlerin gökyüzüne doğru attıkları bir çağrı, bir yakarıştır"*²¹⁵ Pierre Loti'nin tüm hayatı boyunca aradığı Doğu dünyasına ait huzurdur. Loti huzuru İslam'la eş tutmaktadır. *"Ah bu çağrının her daim havaya yaydığı titreşimi nasıl söylemeli, İslam gecelerini anmadan huzur nasıl anlatılmalı?"*²¹⁶

Başka bir İslam coğrafyası olan İran'a seyahatinde Persepolis kalıntılarını gezerken Loti'nin duyduğu yine Doğu dünyasında bulunduğu *"eski dünyanın Nisan çayırlarını terk etmediği huzur, yüce huzur"*²¹⁷ dur.

Doğu dünyasında Pierre Loti'nin eski dünyanın huzurunu duyduğu alanlardan biri de Doğu'nun mezarlıklarıdır. Pierre Loti bu ölü mekanlarına büyük bir ilgi duyar. İstanbul'a geldiğinde şehrin karakteristik özelliklerinden biri olarak mezarlıkları fark eder. *"Evimin etrafında mezarlıklarla dolu geniş alanlar uzanıyordu"*²¹⁸ diyen Loti'yi bu ölü mekanları egzotik bir dekor olarak önceleri çeker. Bu egzotik dekoru Loti'den önce pek çok gezgin yakalamıştır. Tavernier bunlardan biridir. İran'a giderken kaldığı İstanbul'da yol boyunca uzanan mezarlıkları Loti'den farklı görmez Tavernier.

*"Üsküdar'dan çıkarken, mevsim çiçekleriyle dolu güzel tarlalardan geçiyoruz. Bir süre sonra kadınların ve erkeklerin güzel mezar taşları yolun iki tarafında kolaylıkla fark ediliyor. Birincilerin başında bir sarık, ikincilerin başında bu ülkede kadınların kullandıkları bir başlık"*²¹⁹

²¹⁴ A.e., p.53.

²¹⁵ Loti, *L'Exilée*, p.189.

²¹⁶ Loti, *Suprêmes Visions d'Orient*, p.52.

²¹⁷ Loti, *Vers İspahan*, p.125.

²¹⁸ Loti, *Aziyadé*, p.46.

²¹⁹ Tavernier, *Voyage en Turquie et en Perse*, Paris, Librairie François Maspero, 1981, p.44,45.

Pierre Loti yüzyıllardır çizilen bu egzotik dekor ötesinde doğu mezarlıklarında hüznün, yalnızlık ve huzur karışımı bir dünya bulur.

*“Bu mezarlık (Kasımpaşa) bizim Avrupa mezarlıklarının korkunçluğuna sahip değildi. Onun doğu hüznü çok yumuşak ve o kadar da büyüktü”.*²²⁰

Pierre Loti'nin Doğu dünyasında bulduğu huzur, sessizlik arayışının ardında Nicolas Serban'a göre acı çeken bir ruh vardır. Hayat Pierre Loti'ye çok büyük mutsuzluklar yaşatmamıştır belki, ancak tüm hayatı boyunca zavallı, acı çeken bir ruh olmuştur.²²¹ Halalar, teyzeler ve ablası ile geçen ama kendi yaşitlarından yoksun geçen çocukluk yılları, 18 yaşında başladığı kendisini diyar diyar gezdiren denizcilik mesleği ile ailesinden ayrı geçen yılları ile Loti gerçek anlamda bir yalnızdır. Bu yalnızlık hissi onda o kadar yoğundur ki Fransa-İspanya sınırında bulunan Bidassoa Irmağına, uzakta Chingoudy koyu ve okyanusa, karşıda jaizquibel tepesindeki vahşi yeşilliklere bakan çok sevdiği Hendaye'daki evini satın aldığı anda, eve “Bakhar-Etchéa” (Yalnız ev) ismini takar. *“Dünya çok küçük, hayat çok kısa, toplum ise onun sevme ve sevilme ihtiyacına cevap vermek için çok kötü bir düzen içindedir.”*²²² Loti biraz bir mutluluk için duygu dünyasının ufkunu genişletir. Mutluluğu ailesinden sonra, doğada, uzak diyarlara yolculuklarda, kimselerin gidemeyeceği kadar uzak yerlerdeki basit insanların dünyasında arar. Uzak dünyaları, çölleri, güneşli memleketleri sever. Güneş, doğa onda sakinlik, sessizlik ifadesidir. Doğduğu şehir Rochefort'un çok yakınında, Charente Irmağı'nın karşı kıyısında bulunan etrafı meşelerle kaplı, sıcak ülkelerin yönünde olan La Limoise Malikanesi'nin, öğle sıcağının, kırların, sessizliğin, çiçek kokularının Loti'de yarattığı büyülenme yalnız küçük çocuğa bir mutluluk anı çağrısıdır.²²³ Bu çağrı, *“onun dünyanın her yerinde hiç durmadan arayacağı, o bir anlık gelip geçici kendinden geçiş, o ebedi gençlik, durağanlık, huzur ve dinginlik yanılması”*²²⁴ dır.

²²⁰ Loti, *Aziyadé*, p.251.

²²¹ Nicolas Serban, *Pierre Loti, Sa Vie et Son Oeuvre*, p.205.

²²² A.e.

²²³ Loti çocukluğunda gördüğü bu manzara karşısında varolan sözcükleri yetersiz bulmuş. Kendisi gördüklerini, hissettiklerini anlatabilmek için “Elmique” sözcüğünü icat etmiştir.

²²⁴ Quella-Villéger, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahu*, s.46.

Pierre Loti'nin Doğu dünyasında bulduğu, hayatı boyunca aradığı huzur ve sessizliğin hüküm sürdüğü anlardır. Bu iki kelime bir şeyin Loti'yi durdurup ona bakmasını, onunla ilgilenmesini sağlayan iki temel unsurdur. Bunun için Loti hayatta az şeye ihtiyaç duyan, basit insanlardan meydana gelen, hayatı olduğu gibi karşılayan, gelenekleriyle yaşayan toplumları önemser. Doğu dünyasını, özellikle Osmanlı topraklarını, Fas ve Cezayir ile İslam dünyasını sever.

*“Denize bakan mütevazi bir kahvenin önünde hayalperest ve narin insanların arasında oturur oturmaz, içime bir huzurun yerleştiğini hissediyorum. Dinlenen ve zevk alan sadece gözlerim değil, ama neredeyse her zaman sürgünde olan ve burada kendi evine dönen doğulu ruhum”.*²²⁵

Bu sessiz ve huzur dolu dünya Pierre Loti için aynı zamanda eşitliğin gerçek ülkesidir. Bu dünyada “zenginler, fakirler, paşalar ve halktan insanlar birbirlerinden farkı olmaksızın bir araya gelirler.”²²⁶ Osmanlı toprakları onun için eşitliğin gerçek ülkesidir.

Türklerde güçlü bir din adamının, bir halifenin nüfuzlu olması, zenginlerle fakirlerin el ele tutuşmalarını, yan yana oturmalarını engellemektedir.²²⁷ Bunun için Loti'ye göre “Batılılar, hiçbir kastın, sosyal ayrımın gerçek hayatta olmadığı, en alçak gönüllü hizmetlinin her zaman aileden biri gibi görüldüğü bu ülkede kardeşlik dersi”²²⁸ alabilirler.

Pierre Loti bu eşitlik ve kardeşlik dünyasında insanlardan ayrı tutmadığı hayvanlar için de bir yer bulur. Hayvanlar Loti'nin hayatında her zaman tutkuyla sevilmiş varlıklar olarak özel bir yer tutar. “Hayatımda bir dolu hayvan, sadık yol arkadaşlarım oldular”.²²⁹ Bu hayvanlar arasında kediler önemli bir yer tutarlar.²³⁰

²²⁵ Loti, *Suprêmes Visions d'Orient*, p.66,67.

²²⁶ Loti, *Aziyadé*, p.134.

²²⁷ Pierre Loti, *La Mosquée Verte*, Paris, Calmann-Lévy, 1896, p.225.

²²⁸ Loti, *Les Désenchantées*, p.31.

²²⁹ Pierre Loti, *Fleurs d'Ennui*, Paris, Calmann-Lévy, 1887 p.147.

²³⁰ Pierre Loti kedileri insanlardan ayrı tutmazdı. Onlara isimler verir (Kedi bey, Mahmud, Pamuk, Belkis) ve etrafında, ayağının dibinde kendisine sürünen birkaç kedinin olmasını arzu ederdi. Loti dendiğinde egzotik unsurlarla dolu bir doğu akla geliyorsa bir başka kelime kedi idi. Bu noktada en çok hatıralarda yer eden olay Loti'nin kedi vaftizidir. Loti 1913 yılında kendisine hediye edilen bir dişi kediyi küçük çocukları eğlendirmek amacıyla Fransız zirhlisi Vautour'da vaftiz eder. Bu kedi Loti'nin hep isteyip sahip olamadığı bir Ankara kedisidir. İstanbul'a 1890 yılında geldiğinde Ankara'ya sadece bu amaçla bir yolculuk planlanmış ancak kötü hava şartları

İstanbul sokaklarında özgürce dolaşan kediler tıpkı köpekler gibi Loti'nin ilgisini çekerler. 1903 yılında Loti'ye eşlik eden La Rochfoucauld bir kahve ziyaretlerinde yaşlı, genç altı, yedi kedinin sahibini bulmuş köpekler gibi Loti'nin etrafında dolaşmalarını anlatır.²³¹ Kedilerin ve köpeklerin insanlar arasında özgürce dolaşmalarından ve aileden biri gibi muamele görmelerinden etkilenir.

Dinginlik, huzur, kardeşlik, eşitlik sıfatlarıyla örülü, aradığı ideal yaşamı anlatan Doğu dünyasının Loti için bir ifade şekli de her şeyin yüzyıl öncesiyle aynı olduğu eski bir dünyadır.²³² Loti eski olanda huzur ve dinginlik bulur. 1910 yılında geldiği İstanbul'da yaptığı bir Kapalıçarşı gezisinde bu huzuru şöyle anlatır:

*"Açık duran kapıdan, caddelere çökmüş büyüleyici karanlıkta, dışarıda konuşup duran Türklere bakarken bir yandan da eski zamanların değişmez hayallerine dalar insan. Bu loş, rahatlama mekanlarında insanı kendinden geçiren sarı tütünler içilir ve o zaman, uzakların gürültüsü patırtısı, hayaletlerin sonsuz fısıltısı gibi gelir."*²³³

Pierre Loti'nin eskiye olan bağlılığı diğer taraftan her şeye karar veren ve kayıp giden acımasız zamanın kendisinde uyandırdığı dehşet duygusundan kaynaklanır. Bu dehşeti Loti'de anlatan en uygun kelime "ölüm"dür. İnsan ölümlüdür. "Ölüm onun için "zamanın getirdiği bir kayıptır".²³⁴ Kayıp giden zamanla gelecek olan ölüm fikri Loti'nin saplantılı bir şekilde uğraştığı bir kavramdır. O kadar ki kendi ölümünü bile düşünür.

*"Yine ilkbahar, badem ağaçları çiçek açıyor ve ben, beni karanlığa sürükleyen her mevsimi, beni uçuruma yaklaştıran her yılı dehşetle görüyorum... Tanrım nereye gidiyorum? Sonra ne olacak? Ölüm şerbetini içerken yanımda kim olacak?"*²³⁵

dolayısıyla ertelemek zorunda kalmıti. Bu Ankara kedisinin vaftizi Fransız basınında çok büyük eleştirilere sebep olmuştur. Vaftiz töreni için bkz. Claude Farrère, Loti, p.53,54.

²³¹ Bkz. La Rochefoucauld, Constantinople avec Loti, Paris, Editions de France, 1928, p.140,141.

²³² Loti, Suprêmes Visions d'Orient, p.69.

²³³ Loti, İstanbul 1890, s.26.

²³⁴ Loti, Le Livre de la Pitié et de la Mort, p.112.

²³⁵ Loti, Aziyadé, p.210.

Ölümden sonrasını ise şöyle anlatır: “*Bu kırmızı kemikler, bez ve solucanlar toplama... gülünç ve acınacak bir düzensizlik içinde.*”²³⁶ “Ölüm onda yokoluştur. Ancak bir anda gelmez. Gerçekleşmeden önce gelişini haber verir. İnsanın fiziki görünümünü değiştirir, gençliği kaybolur, mevsimler değişir, saatler geçer. Böylece “*Bizler kendimiz hayatın giderek hızlanan düşüşüne katılırız.*”²³⁷ Hiçbir şey ona gençliğinin yokoluşu kadar sıkıntı vermez. Bunun için Loti “*saatler benim için tamamen sayılıdır yaşlılıktan önce, yokolmadan önce*”²³⁸ ifadelerini kullanır. Yaşlanmaya direnmek için fiziksel yorgunluklara ve değişimlere direnir. Spor yapar, saçlarını boyar. Fiziğine, dış görüntüsüne özen gösterir.²³⁹ Kendisinden istenen imzalı resim taleplerine onun kadar cömertçe cevap veren hiçbir ünlü yoktur belki de. Kendisinden gazetede yayımlanması için resim talep eden *Illustré Parisien* gazetesi müdürüne verdiği cevapta, yollamış olduğu resimdeki dış görünümünden, kıyafetlerinden detaylıca bahseder.

"Sevgili Bayım,

*Resmimi yayımlamak istediğiniz için teşekkür ederim. Size en son ve bana en çok benzeyen resmimi yolluyorum. Resimdeki garip kostümüm belki kabul edilebilir. Geçen ilkbahar onu Bayan Adam'ın kıyafet balosunda giymiştim. Eğer bu resim uymazsa size daha sıradan bir resmimi yollarım".*²⁴⁰

Fiziğine önem veren, yaşlanmaya böyle direnen Loti ölüm korkusunu yapıtlarında sürekli yineler. Her şeyin yüzyıl öncesiyle aynı olduğu eski onun için, yaşlılığı, ölümü getiren zamanı bir anlamda durdurmakla eş anlamlıdır. Ölümün kendisinin içinde barındırdığı değişme kavramını değil, eskinin içinde barındırdığı değişmezlik kavramını önemser. Bunun için Doğu'ya her gittiğinde yakaladığı bozulmamışlığı eserlerinde ifade eder. Örneğin İstanbul'da Valide Cami'nin çevresini şöyle anlatır:

"Etrafı asırlık çınarlarla çevrili bir meydana ulaşıyorum. Diğer yandan asmalı çınarlar, küçük kahvehaneler, ufak berber dükkanları ve pabuç satıcıları, hiçbiri

²³⁶ Pierre Loti, *Figures et Choses qui Passaient*, Paris, Calmann-Lévy, 1897, p.204.

²³⁷ Loti, *Les Désanchantées*, p.361.

²³⁸ A.e., p.350.

²³⁹ Fiziğinin düzgün olması için 25 yaşında iken Toulon'da bir şirkette çalışır.

²⁴⁰ Aktaran Nicolas Serban, *Pierre Loti, Sa Vie et Son Oeuvre*, p.201.

bozulmamış, İsfahan ya da Bağdat'taki gibi eskinin ve Doğu'nun havasını korumuş".²⁴¹

Pierre Loti eski olana sıkı sıkıya bağlıdır, ona sahip çıkar. Eski Loti için zamanın durduğu yerdir, bir yaşam biçimi, bir durağanlıktır. Rahatlıkla ikiyüzlü öncesinin yaşanabileceği yerdir.²⁴² Doğu, herşeyin yüzyıl öncesiyle aynı olduğu bir dünyadır.

Pierre Loti'nin akıp giden zamanın elinden kurtulup, geçmişin yaşandığı yerlere kaçma arzusunun en belirgin örneği yazarın doğduğu şehir Rochefort'da Saint Pierre Sokağı'ndaki şaşırtıcı bir estetik ve mimariye sahip olan evidir. Saint Pierre Sokağı'nın birbirine benzer, sıralı, iki katlı evlerinden biri olan Loti'nin atalarından kalma evi loş koridorları ile, duvarlarında sarmaşık gülleri, hanımelleri açan eski bir avluya açılır. Evin giriş katı kare bir oda olan kırmızı salon, mavi salon, onu takiben Rönesans salonu ve gotik salondan oluşur.²⁴³ Kırmızı salonda XVI. Louis ve III. Napoléon tarzı mobilyaları, duvar piyanosu, aile bireylerini gösteren yağlıboya portreleri²⁴⁴ yer almaktadır. Kırmızı salondan çıkılınca Saint Pierre Sokağı'na bakan mavi salona geçilir. Bu salon XV. Louis ve XVI. Louis dönemi mobilyaları, piyanosu ile herhangi bir burjuva evinin odalarından farklı değildir.²⁴⁵ Odada Loti ile ilgili tek şey 1921 yılında Mustafa Kemal Atatürk tarafından kendisine Türkler adına yaptıklarından ötürü bir şükran ifadesi olarak sunulan Türk kızlarının dokuduğu halıdır. Bu salondan evin en büyük ve gösterişli salonu olan Rönesans Salonuna geçilmektedir. Flaman yapımı beş büyük duvar halısı, taş döşemeler, ahşap bir davlumbaz, ahşap tavan, uzun bir masa, rönesans mobilyaları, bir köşede Fas mangalı, bir köşede Sultan Abdülmecid'in iki yağlı boya tablosu ve nihayetinde iki aslan heykelinin üzerinde durduğu sütunlara çıkılan göz alıcı bir merdiven ile bu salon Pierre Loti'nin atalarından getirdikleri ile, kendisinin uzak ülkelerden getirdiklerinin karıştığı görkemli bir salondur. Loti'nin, hiçbirşeyin değişmediği,

²⁴¹ Loti, *İstanbul 1890*, s.45.

²⁴² Loti, *Aziyadé*, p.174.

²⁴³ Bkz. Tablo XI, XII.

²⁴⁴ Bir çoğu Loti'nin ablası Marie'nin eseri olan aile portrelerinin hemen yanında İsviçreli ressam Edmond de Pury'nin Loti'yi Türk savaçısı kılığında çizdiği, diğeri ressam Pierre Bellet'nin Loti'yi deniz subayı kıyafetleriyle çizdiği resimler yer alır. Resimler Loti'de iki ayrı hayatı anlatır gibidirler.

²⁴⁵ Kırmızı salondan çıkılıp geçilen mavi odanın bulunduğu kısım Loti ve eşi tarafından 17 Nisan 1895 yılında doğduğu evin bitişiğindeki 139 numaralı evin satın alınmasıyla eski eve eklenmiştir. Ev iki evin birleşmesiyle otuzdan fazla odaya böylelikle kavuşmuştur.

adeta zamanın durduğu bir dünyaya kaçma arzusunun en açık ifadesi evinin ikinci katındaki sihirli odalarıdır. Göz alıcı merdivenlerden yukarıya çıkıldığında bu sihirli bölümlerden biri olan camii ile karşılaşılır. Yapımına 1895 yılında başlanan bu bölüm, mihrabı, abdest kurnası, divanları, şadırvanı, başlarında sarıkları bulunan beş adet sanduka, yağları, kandilleri, süslü çinileri ve 1905 yılında Loti'nin İstanbul'dan getirdiği çok sevdiği Hatice'nin mezartaşı ile, tüm detaylarıyla bir Doğu dünyasını gözler önüne serer. Alain Quella- Villéger'ye göre bu tam bir oryantalist tablodur. "*Farklı yerlerden gelen öğeleri dar bir alanda bağdaştırıp yoğunlaştıran estetik bir yaratıdır*".²⁴⁶ Camiden çıkıldıktan sonra karşıda duran iki salon, Türk ve Arap Salonları, divanları, kandilleri, kilimleri ile Loti'nin sahneye koyduğu oryantal kompozisyonun devamıdır.

Pierre Loti'nin bu evde verdiği davetler, düzenlediği özel geceler eski olana sarılma, ona sahip çıkmanın ve o dünyada yakaladığı huzur ve mutluluğun ifadeleridir. Ev, alt kata tekrar inildiğinde insanı başka bir döneme ve dünyaya daha götürür. Loti 1903 yılında yeni Çin salonunu açar. Bunun için kalabalık bir davetli grubunun katıldığı bir gece düzenlenir. Gecede Güney Çin'e has sahici kostümler, cengâverler, rakkaseler, hizmetkârlar, hadımlar görülür. İmparatoriçe Rönesans salonundan geçer, tütsüler yakılmış Çin salonundaki tahtına oturur. Bahçe rengarenk fenerlerle ışıklandırılmıştır. Büfe gotik salonda servis edilir, isteyen camide derin düşüncelere dalar.²⁴⁷ Bu davetlerin en ünlüsü ise 12 Nisan 1888'de gotik salonda verilen XI. Louis yemeğidir. Davet Loti'nin eski olanı hayatında ne derecede tuttuğunu göstermesi açısından ilginçtir. Davete konuklar kılık değiştirerek gelmek ve o döneme ait isimler taşımak zorundadırlar. Davete katılma şartları bunlarla bitmez. Loti davetlilerin aynı zamanda eski Fransızca da konuşmalarını ister. Bu davete özel oturma yerleri, mönüler hazırlanır. Loti böylece adeta ortaçağı ait olduğu zamanda yaşar.

Doğu'dan gelme nesnelere, okyanusya süsleri, Paskalya adasından getirdikleri ile, portre fotoğraflarıyla dolu Loti'nin çalışma odası, Türk ve Arap salonu, cami, ortaçağ Fransa'sının yaşandığı gotik salonu ile ev Loti'nin ait olduğu

²⁴⁶ Quella-Villéger, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, s.378.

²⁴⁷ A.e., s.389.

zamandan kaçıp, sığındığı bir sığınaktır.²⁴⁸ Evde birkaç kuşak atalarının hikayeleri, çocukluğu, uzak dünyalara ait ilk izlenimleri, bu dünyada görüp yaşadıklarıyla bir geçmiş yaşar. "*Ev fiziksel olarak geçmişe demirli*"²⁴⁹ gibidir.

Doğu Pierre Loti'de huzur, dinginlik, hareketsizliği anlatan birçok egzotik unsuru içinde barındıran bir düş evreni ve herşeyin yüzyıl öncesi ile aynı olduğu eski bir dünyadır. Loti içinde bu eski dünya ait olunan zamanın tüm yıkıcı etkilerinden korunması gereken bir dünyadır.

3. Modern Dünya Karşısında Eski Bir Dünya : Doğu

Pierre Loti eski olana sarılmakla, ona sahip çıkmakla bir anlamda yaşanan zamanı reddeder. Geçmişin gizemi ve tarifi imkansız huzuru Loti'nin ilerleyen, değişen herşeyin karşısında yer almasına neden olur. Egzotik ve oryantal unsurlarla örülü Doğu dünyasının dili, kıyafeti, yaşayış biçimi Loti'de ilerleyen, değişen birşeyler ile eski kalan şeyler arasındaki sınırı ortaya koyarlar. Pierre Loti'nin İstanbul'a geldiğinde görüp etkilendiği Osmanlı'nın renkli kıyafetleri Osmanlı'ya ait olanla batıdan gelen, modern olan arasındaki sınırdır. Kendisi İstanbul'da gerek kahvehanelerde gerek sevdiği kız Hatice ile buluşmalarında bir Osmanlı gibi kafasında fesi ile dolaşmaya özen göstermiştir. Kapıdan bir Avrupalı gibi giyinmiş olarak girip, Türk olarak çıkmıştır.²⁵⁰ Kendinde egzotik bir unsur olarak merak uyandıran bu eski dünyanın kıyafetlerini kendi üzerinde de taşıması değişen, ilerleyen, basiti, güzeli yok eden Batı dünyasını bir reddediştir. Batıda "*herkes aynı giyinir, gri bir pelerin, şapka ya da kasket*".²⁵¹ Pierre Loti batıda herkesin giyindiği şekilde giyinmeyip bazen Osmanlı fesi bazen bedevi kıyafetleriyle batıdan ve modern dünyadan kopmuş, saf, basit insanın dünyasını arar.²⁵²

²⁴⁸ Loti'nin bu evde zamandan kaçamadığı tek bir oda vardır. Burası tüm ev ile bir tezat teşkil eden, sade bir beyaz yatak örtüsünün serildiği dar bir demir karyolayla, bir tahta masanın, bir sandalyenin bulunduğu beyaz boyalı duvarlarında İstanbul'dan getirdiği, içinde hat yazısıyla Kuran'dan bir ayetin yer aldığı bir çerçeve ile Loti'nin yatak odasıdır. Baudelaire'e göre insanın bir düş görme yeri olan evinde, bu oda Loti'nin kendi düşünün, eski dünyalar düşünün dışında kalan tek bölümdür.

²⁴⁹ Quella-Villéger, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, s.391.

²⁵⁰ Loti, *Aziyadé*, p.133.

²⁵¹ A.e., p.233.

²⁵² Roland Barthès, a.g.y., p.112.

Doğu dünyasında egzotik kıyafetleri dışında eskinin hatıralarını canlı tutan bir unsur olarak dil de Loti için önemli bir eskiye sarılış aracıdır. İstanbul'da Doğu dünyasının insanları ile kahvehanelerde oturduğu zaman "*yerli halkla iletişimini sağlayacak Türkçe bilgisini göstermekten memnun*"²⁵³dur. İstanbul'da yaşadığı bu eski dünyayı Loti de canlı tutan bir araç olarak Türk dili hayatının sonuna kadar kendisiyle kalır. 1921 yılında Loti felç geçirdiğinde kendisini ziyarete gelen Türk heyetini karşılarken Türkçesi Fransızcasından daha önce gelmiş ve Türkçe konuşmaya başlamıştır.

Pierre Loti, denizcilik mesleği sayesinde yaptığı yolculuklarla egzotik dünyaları keşfederken, kazandığı deneyimler kendinde eskiye bağlılık eğilimi ile ilerleme idealini karşı karşıya getirir. Jean-Bart gemisiyle ilk defa İslam topraklarına Cezayir'de ayak bastıktan sonra İzmir, Malta adası, tekrar Cezayir toprakları ve Les Palmas (Kanarya Adaları) üzerinden dolaşp Brezilya ve Yeni dünyaya varan Pierre Loti Temmuz 1870 tarihinde Halifax'da Kanadalı Kızılderililer ile karşılaşır.²⁵⁴ Burada karşılaştığı Kızılderililerin geçmişlerini kaybetmiş olmaları onu derinden etkiler. "*Kılıkları geleneksel kıyafetleriyle modern modaların gülünç bir karışımından ibaret ve üzerlerinden tam bir alçalış akıyor*".²⁵⁵ Batı dünyası ile karışmış eski dünyayı gülünç ve alçalmış olarak niteler.

Flore gemisi ile 1872 yılında Cook Körfezine gelen Loti Paskalya Adası'na varır.²⁵⁶ Bu gemide Pierre Loti adanın hidrografisini inceleme ve oradan bir heykel getirme emri olan Amiral Lapelin'in yanında çizimci olarak görev alır. Ağırlığı iki tondan fazla olan heykelin bulunduğu yerden kaldırılıp götürülmesini ve bu sahneyi seyreden yaşlı bir reisin üzüntüsünü ablasına yazdığı bir mektupta büyük bir acı ile ifade eder.²⁵⁷

²⁵³ La Roche faucauld, **Constantinople avec Loti.**, p.80.

²⁵⁴ Bkz. Tablo III.

²⁵⁵ Aktaran Alain Quella-villéger, **Pierre Loti: Gezegen Seyyahı**, s.53.

²⁵⁶ Bkz. Tablo V.

²⁵⁷ Bkz. Alain Quella-Villéger, **Pierre Loti: Gezegen Seyyahı**, s.55. Heykel bugün Chaillot Sarayında insan müzesinin girişinde bulunmaktadır.

1885 yılında Trimophante ile katıldığı Çin savaşı hareketinden sonra Nagasaki'ye²⁵⁸ gelen Loti modern dünyanın karıştığı Japon sahneleri ile ilgili hayal kırıklığını şöyle ifade eder:

"Bütün dünya bayraklarını taşıyan gemiler, her yerde görülen vapurlar ve rıhtımdaki fabrikalarla Nagasaki'de her yerde görülen bayağı şeyler, hiçbiri eksik değil"²⁵⁹

Loti Nagasaki limanında gördüğü bu tektiplilikten hiç hoşlanmaz ve şöyle yazar: *"Bir zaman gelecek, dünya baştan başa aynı hale getirilince, oturulması çok sıkıcı bir yer olacak ve azıcık eğlenmek için artık yolculuk yapmaya bile kalkışılmayacak".²⁶⁰*

Geleneksel Japonya'ya, Japon sanatına hayran olan Loti bu medeniyeti "*bu ülkedeki en aşağı tabakadan insanların bizdeki ortalama bir burjuvadan çok daha sanatçı ve daha ince zevkli*"²⁶¹ sözleriyle anlatır.. Ancak modern dünyanın üzerinden geçtiği bu ince zevkli sanatçılar ve samuraylar ülkesinin uğradığı değişimden hoşnut değildir. Bu hoşnutsuzluğunu 3 Kasım 1885 tarihinde Tokyo'da Avrupa tarzında yapılmış Roku-Meykan Sarayı'nda verilen bir akşam yemeğine katıldıktan sonra gördüklerinden hareketle yazdığı 'Yeddo'da bir balo' adlı küçük hikaye de aktarır. *"Batılı kılığına bürünmüş güzel Japon hanımlarıyla, sarayın ikinci sınıf bir kumarhaneye benzeyen dekorasyonu, tavanda asılı ve insana kendini bayramda sanan çakır keyif olmuş bir Japon duygusunu veren incik boncukla dalga geçer".²⁶²* Loti sanatçılar ve samuraylar Japonya'sının giyim biçimine, yaşam biçimine yansıyan modern dünyanın getirdiklerini kabul edemez. Bunun için 1889 yılında Fas'ı ziyaretinden sonra kaleme aldığı 'Au Maroc' adlı eserinde şöyle seslenir.

"Ey hüznü Mağrip, daha çok uzun zaman içine kapanık kal, yeni şeylerin içine sızmasına izin verme, sırtını Avrupa'ya dön ve geçmişin şeyleri içinde hareketsiz

²⁵⁸ Bkz. Tablo VII.

²⁵⁹ Aktaran Pierre Brodin, **Pierre Loti**, p.61.

²⁶⁰ A.e.

²⁶¹ Loti, **La Troisième Jeunesse de Madame Prune**, p.157.

²⁶² Quella-Villéger, **Pierre Loti: Gezegen Seyyahı**, s.157,158.

kal! Uzun uzun uyu ve eski rüyana devam et ki, hiç olmazsa insanların dua ettiği bir ülke kalsın."²⁶³

Pierre Loti'nin Ocak 1907 tarihinde Kahire'ye gelişi kendisinde bir kez daha Modern dünya karşıtlığını uyandırır. Loti Mısır Milli Mücadele hareketi lideri Mustafa Kamil ile tanışmak ve Mısır'ı gezmek için Kahire'ye gelir. Burada Kahire müzesini, El Ezher'i, Luksor'u gezer. Gördükleri onu ilerleme kavramı ile çevrenin korunması arasındaki ilişkiyi düşünmeye iter. Loti bu toplumun dışarı yayılma biçimlerinden biri olan turizmi masaya yatırır.²⁶⁴ Loti firavunlar ülkesini modern dünyanın bir icadı olan turizm tarafından kirletilmiş bulur. Onun için İngiliz Thos Cook and Son acentesinin Afrika'ya getirdiği turistler eski olanı yok eden bir yağmacı gruptur. "*Turist ne olursa olsun, anlaması en kıt insan sınıfıdır, Thos Cook and Son'a gelerek, barbarların yağmalamasından da beter bir hareket sayılacak bir davranışla tapınakta piknik yapmaya gidenler bu özel insanlık sınıfına mensuptur*".²⁶⁵ 'Jerusalem' adlı eserinde turistleri oldukça mizahi bir dille ama sert bir şekilde eleştirir.

"Bunlar mantar şapkalı, yeşil şemsiye ve gözlüklü, yağlı kâğıtlarını yere atan ama programdaki askeri saatlere saygı gösteren, patırtıcı insanlardır. Bunlar veremli genç İngiliz kadınları ya da romatizmalarını kuru havayla tedavi eden, sadece biraz bunak yaşlı İngiliz kadınları ya da hindi gibi glu glu sesleriyle kıkırdayarak bir hayvanat bahçesine girer gibi camiye giren... seyyahlardır. Kısacası tuzu kuru meraklılardan oluşan Mağriplilerden ve Bedevilerden bin beter kutsallığın canına okuyan bir elittir".²⁶⁶

Loti Mısır'da modern dünyanın turizm anlayışının ne demek olduğunu anlar. Şelaleleri yok eden lüks oteller, yemek salonunda yok edilen eski dünyadan bir görüntü ile yaratılmak istenen sahte orjinal mekanlar, zevksiz bir ticaret alanı olan turist pazarları. Modern dünyanın böylesine her yana girdiği bu Doğu dünyası için Loti oldukça üzülür.

²⁶³ Pierre Loti, *Au Maroc*, p.178.

²⁶⁴ Quella-Villéger, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, s.355.

²⁶⁵ A.e., s,358.

²⁶⁶ A.e.

"Vah, zavallı Mısır! Ve zavallı Nil! Eskiden sıcak aynası üstünde dünya haşmetinin en büyüğünü yansıtan Amon'un altı büyük gemisi ardında alay halinde bunca tanrı ve tanrıça kayıkları taşıyan ve çağların fecrinde insan şekillerinde olduğu kadar mimari buluşlarda kusursuz safluktan başka şey bilmemiş olan zavallı, zavallı Nil!... Ne düşüklük onun için! İki bin yıllık hor görücü uykusundan sonra, bugün üzerinde Cook acentesinin yüzen kışlalarını gezdirme, şeker fabrikalarını besleme, İngiliz pamukluları için balçığıyla ham madde sağlama yolunda tükenmek..."²⁶⁷

Pierre Loti, sanatı, müziği, giyimi kuşamıyla kendine özgü bulduğu eski dünyanın üzerinden Batı dünyasının geçmesinden sonra aldığı şekli bir düşünüş olarak nitelendirir. Batının, ilerleyen, değişen dünyanın turizmle, ekonomiyle getirdiklerinin eski olanı tehdit edişini, onu tektipleştirmesini, eskinin çöküşünü kabul edemez. Loti herşeyin eskisi gibi kalmasını ister. Örneğin İstanbul'da eski evlerin yıkılıp yerine batı tarzında evlerin yapılmasını hiç hoş karşılamaz.

"Sevgili İstanbul'umdan içeri giriyoruz, alt kesimi çoktan sıradanlaşmış, özelliğini yitirmiş, ama her şey daha da çirkinleşmiş, nasıl yitip gidiyor her şey! Kıvrıla kıvrıla yukarı çıkan, aşağı inen sokaklar eski Türk evleri varken ne kadar hoştu, şimdi niteliksiz yeni Levanten yapılar ve döküntü Alman malların reklam afişleriyle korkunç bu sokakların hali."²⁶⁸

Pierre Loti'nin basit, güzel, değişmeyen, eski bir dünyanın ifadesi olan Doğu dünyası tektiplileşme, renksizleşme gibi ciddi tehditler altındadır. Loti bu eski dünyanın yok olmasını istemez. Onu modern dünyanın yıkıcılığından korumak ister. Modern dünyanın yıkıcılığına karşı yapabileceklerinin, gerçek tavrının anlaşılması açısından 1883 yılında Fransızların Annam İmparatoruna karşı Uzakdoğu'da düzenlediği Tonkin seferinde tanıklık ettikleri ve bunları ifade etmesi önemli bir noktadır. Annam İmparatoru Tu-Dak'a karşı düzenlenen askeri harekate kendisi katılmamış ancak gemi güvertesinden (Atalante) çarpışmaları izlemiştir.²⁶⁹ Pierre Loti şiddetlenen çatışmaları şöyle anlatır:

²⁶⁷ Aktaran Pierre Brodin, **Pierre Loti**, s.118.

²⁶⁸ Loti, **Suprêmes Visions d'Orient**, p.52.

²⁶⁹ Bkz. **Le Figaro** 13 Ekim 1883, p.1.

"Onları suda öldürüyorlardı. Öldürecek kimse kalmadı. Bunun üzerine deniz erleri güneşten, gürültüden çıldırmış bir halde tabyadan çıktılar ve aşağı inerek sinirsel titremeler arasında yaralıların üzerine saldırdılar. Korkudan soluk soluğa kalanlar, deliklere tıkalıp saklananlar, hasırların altına gizlenenler, ölmüş gibi yapanlar, aman dilemek için ellerini uzatıp hırıltılı seslerle yalvarıyorlardı... Askerler süngü darbeleri indirerek, kafalarını dipçik darbeleriyle kırarak bunların işini bitiriyorlardı... Onlara engel olmak isteniyordu. Onlara şöyle diyorlardı. Zavallı arkadaşlar, ama bu sizin yaptığınız iğrenç ve alçakça".²⁷⁰

Fransızların Annamlı sivillerin topluca kıyımlarının bu şekilde açık tasviri, Loti'nin modern dünyanın ki bu dünya kendisinde bir parçası olduğu bir dünya olsa da, bu dünyanın tektipleştiren, yıkan, yayılmacı anlayışına karşı da bir duruştur.²⁷¹

Pierre Loti için güzel, basit, sahici olan Doğu dünyası modern dünyanın dışında olması ve dünyada hayaller kurulup yolculuklara çıkacak başka yerleri ifade etmesi sebebiyle savunulması gereken bir dünyadır.

Modern dünya karşısında, "geçmişe duyulan aşk, hareketsizlik ve durağanlık aşk"²⁷²ına sahip olduğunu söylediği Türkleri savunuları da bu yöndedir. Ona bu savunuda kılavuzluk eden ise fantastik, egzotik bir dünya arayışında olan hayal gücü değil, gördükleri, yaşadıkları olacaktır.

²⁷⁰ **Le Figaro**, 20 Ağustos 1883, p.1.

²⁷¹ Loti'nin **Le Figaro**'da yayınlanan yazıları Fransız basınında çok büyük bir yankı uyandırır. Alsace ve Lorraine'ne öncelik verilmesini isteyen milliyetçi sağ, Ferry hükümetine karşı olan basın, barış yanlıları Loti'nin makaleleri ile hükümetin sorumluluğunu tartışır. Fransa cumhuriyetini lekelenmiş hissederler ve 2 Aralık 1883'te Loti merkeze çağrılıp bakanlık emrine alınır. Loti kendisini müdafaa etmek için **Le Figaro**'da yayımlanması için bir yazı kaleme alır. Ancak yazı yayımlanmaz. Loti bunun üzerine Alphonse Daudet ve Madam Adam'a yazarak onların desteğini ister. Denizcilik bakanı Amiral Peyron Loti'yi huzuruna kabul eder, el sıkışırlar. **Le Figaro**'da yazılanlar yürütülemeyince olay kapatılır. Loti Annam izlenimlerini 14 yıl sonra **La Revue de Paris**'de 1897 yılında tekrar ele alır. Ancak sansürden bu defada kurtulamaz. Loti vakası olarak bilinen bu olay günümüzde de açıklığa kavuşmuş değildir.

²⁷² Loti, **Aziyadé**, p.79.

İKİNCİ BÖLÜM

TRABLUSGARIB, BALKAN SAVAŞLARINDA BATI DÜNYASI VE TARAF BİR İSİM: PIERRE LOTİ

A. Trablusgarb Savaşı'nda Batı Dünyası Karşısında Pierre Loti'nin Türkiye Lehine Siyasal Tavırları

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Avrupa'da ortaya çıkan ekonomik, siyasal gelişmeler büyük güçlerin sömürgecilik alanında kendi aralarında büyük bir yarışa girmelerine neden olmuştu. 1860 yılında İtalya ve 1871 yılında Almanya'nın ulusal birliklerini tamamlamaları sonucunda bu iki yeni güçte emperyalist Avrupa devletleri gibi sömürgecilik politikasını benimsemişlerdi.

Emperyalizm çağı olarak nitelendirilen 19. yüzyıl, Avrupa devletlerinin birbirleriyle Avrupa dışında, sömürge topraklarında çatıştıkları yüzyıldı. Bu çatışma oldukça barışçı yollardan yapılıyordu. Nitekim 20.yüzyıla gelindiğinde ve 1914 yılında bir dünya savaşı çıktığında, önceki 30 yıl içinde emperyalizm sorunları nedeniyle birbirleriyle en çok çatışmış olan üç ülke Büyük Britanya, Rusya ve Fransa kendilerini aynı tarafta bulmuşlardı.¹ Ancak gerçek olan şuydu ki; 19. yüzyılın ikinci yarısında büyük güçler Avrupalı olmayan bir dünyaya inanılmaz bir hızla girmişlerdi. Bunun en güzel örneği ise Afrika kıtası idi. 1879 yılında İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Mısır'a girişi, güneyde Sudan'a kadar ilerleyişi, Senegal'den Sudan'a kadar uzanan bölge ile Kongo'nun kuzeyine Fransızların gelişi, 1881'de Tunus'a sahip olmaları, en zengin maden yataklarına sahip olan ve Fransızlardan kalan Kongo'nun² diğer kısmının Belçika kralının özel mülkiyetine geçmesi,³ Somali'ye İtalyanların girmesi, 19. yüzyılın ikinci yarısında

¹ J.M. Roberts, *Yirminci Yüzyıl Tarihi*, Çev. Sinem Gül, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2003, s.98.

² Fransızlar bu kıtada 1830 yılında Cezayir'in işgali ile daha önceden zaten vardılar.

³ 1906 yılında Belçika Devleti, "Kongo Bağımsız Devleti"nin yönetimini kralın özel mülkiyetinden kendi üzerine alacaktır.

gerçekleşmişti. 1901 yılına gelindiğinde ise Afrika kıtası tamamen değişmişti. 20. yüzyılın başında Afrika'da Avrupalı büyük güçlerin egemenliğinden kaçabilmiş birkaç toprak parçası kalmıştı. Bunlar Etiyopya, Trablusgarb Vilayeti ve Bingazi Sancağı idi. Afrika sömürgecilik yarışında hızlı bir şekilde büyük güçler tarafından paylaşılırken 1860 yılında tarih sahnesine çıkan İtalya'da geç girdiği bu yarışta kendisine yer bulmak isteyecek ve yönünü Kuzey Afrika'da en uygun yer olarak gördüğü Trablusgarb'a çevirecektir.⁴

Trablusgarb (Bingazi dahil) 1553'de Kanuni Sultan Süleyman devrinde Turgut Reis ve Sinan Paşalar tarafından alınarak Osmanlı İmparatorluğu'na katılmıştı.⁵ Trablusgarb vilayeti Trablus, Nams, Cebel ve Fizan'dan oluşan 4 sancak ve Bingazi bağımsız sancağından oluşuyordu. Trablusgarb Osmanlı Devleti'ne katılmış olsa da vergiler dışında yönetimlerinde bağımsızdı. 1835 yılına kadar süren Karamanlı Hanedanların hakimiyetinden sonra vilayet Osmanlı Devleti'nin tayin ettiği valilerce yönetilmişti. 1864 tarihli Vilayet Kanunu ile vilayet olmuş, 1877 tarihli bir kanunla ise Bingazi, Derne Trablusgarb'tan ayrılarak doğrudan İstanbul'a bağlı bir sancak haline getirilmişti.⁶

20. yüzyılın başlarında Trablusgarb Vilayeti üzerindeki hak iddialarını İtalya yaklaşık 360 yıl Osmanlı egemenliği altında yaşamış bir vilayet için yapıyordu.

İtalya büyük güçler arasına girebilmek ve Trablusgarb'ta emellerine ulaşabilmek için gerekli zemini hazırlamakta gecikmedi. 1882 yılında Almanya ve Avusturya ile imzaladığı üçlü ittifak İtalya için ilk aşama idi. İtalya Almanya ve Avusturya ile anlaşma halinde iken Almanya'nın rakibi İngiltere ile anlaşmaktan da çekinmedi. Afrika da pay alabilmek için İngiltere ile dostça ilişkiler kurmanın gerekliliğine inanıyordu. İtalya ve İngiltere 1887 yılında tarafların Mısır ve Trablusgarb'daki faaliyetlerinde birbirlerine yardımcı olacakları yönünde bir anlaşma imzaladılar. İtalya aynı zamanda Fransa ile 1901 yılında Tunus'ta yaşanan sorunları unutup tarafların Fas ve Trablusgarb'daki faaliyetlerinde birbirlerine karşılıklı destek

⁴ İtalyanlar önce gözlerini Tunus'a çevirmişlerdi. Coğrafi anlamda İtalya'ya daha yakın olan Tunus İtalyanların yoğun olduğu bir bölgeydi. Ancak Mısır ve Kıbrıs'a giren İngiltere'nin ve Avrupa'dan Fransa'yı uzak tutma yanlısı Bismarck'ın teşvikleri ile Fransızlar Tunus'u 1881 yılında İtalyandan önce işgal etmişlerdi.

⁵ Ziya Enver Karal, **Büyük Osmanlı Tarihi**, V cilt, Ankara, T.T.K, (ty), V.cilt s.256.

⁶ Daha fazla bilgi için bkz. Ziya Enver Karal, **Büyük Osmanlı Tarihi** , s.256,257, İsrail Kurtcephe, **Türk – İtalyan İlişkileri**, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1995, s.4,5.

olacaklarına dair bir anlaşma imzaladı. Üçlü ittifakın 1891 yılında uzatılması ile İtalya Trablusgarb üzerindeki emellerini Almanya'ya da kabul ettiriyordu. Avusturya ile 1909 yılında yaptıkları anlaşma ile ise Balkanlarda statükoyu koruyacağına ve Balkanlarla ilgili üçüncü bir devletle anlaşma yapması halinde bu durumdan diğer tarafı haberdar edeceğine dair söz veriyordu.⁷ Üçlü ittifak içinde en anlaşamadığı müttefiki Avusturya ile de anlaşan, onun da desteğini sağlayan İtalya, Rusya ile de anlaşmak istiyordu. Balkanlarda Avusturya'nın faaliyetlerinden rahatsız olan Rusya, Avusturya'nın Balkanlarda ilerlemesini önlemek için İtalya'nın yanında yer alıyordu. Bunun üzerine Rusya ile İtalya arasında İtalya Kralı ve Rus Çarının, Rocconigi Şatosunda imzaladıkları Rocconigi anlaşması yapıldı. Bu anlaşmaya göre Balkanlardaki statüko korunacaktı. İtalya Rusya'nın boğazlardaki, Rusya'da buna karşılık İtalya'nın Trablusgarb'daki menfaatlerini tanıyacaktı.⁸

İtalya Trablusgarb'taki isteklerinin Avrupalı büyük güçler tarafından engellenmeyeceğini yukarıda adı geçen anlaşmalarla sağlamıştı. Ancak İtalya bir taraftan üçlü ittifak içinde Almanya ve Avusturya ile beraberlik içindeyken diğer taraftan İngiltere, Fransa ve Rusya ile de ittifak halindeydi. Yaptığı anlaşmalar, kurduğu ittifaklar birbiriyle çelişki içindeydi.⁹ Bu çelişki bir güç ve iktidar mücadelesi olan Uluslararası ilişkiler disiplininin gereklerindendi.¹⁰ İtalya bu gerekliliğe uyarak Trablusgarb'daki faaliyetlerine büyük bir hızla başlamakta bir sakınca görmedi.

Trablusgarb ve Bingazi İmar ve Medeniyet seviyesi açısından geri bir durumdaydı. Ancak 1881 yılında burada Sibyan ve İnas Mektepleri açılmış, şehir

⁷ Fahir Armaoğlu, **Siyasi Tarih**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1964, s.326,327.

⁸ **A.e.**, s.326.

⁹ 1909 İtalya – Avusturya Anlaşması, 1909 Rusya – İtalya arasında yapılmış Rocconigi anlaşması ile çelişki halindedir. Balkanlarda üçüncü bir devletle anlaşan taraf diğer tarafı anlaşmadan haberdar edecekti, çıkarları çatışan iki tarafla da İtalya aynı nokta da anlaşma yapıyordu.

¹⁰ Reinhold Nieburir, Edward Hallett Car, Hans Morgenthau gibi insanoğlunu doğası gereği güce zaafi olan bir varlık olarak gören ve görüşlerini 17. yy. düşünürü “insan insanın kurdurur” diyen Thomas Hobbes'a dayandıran siyasal gerçekçiler, uluslararası ilişkileri herkesin herkesle savaştığı bir güç mücadelesi olarak tanımlarlar. Bu ortamda bütün devletler güce sahip olma ile belirlenen öz çıkarlarını koruma ve geliştirme temel amacına yönelik politika izlerler, güce göre tanımlanan çıkar kavramını hiç değişmeyen sabit bir olgu olarak alırlar. Uluslar tıpkı bireyler gibi çıkar peşinde koşarlar. Uluslararası sistem içinde devletler ulus – devletin çıkarları doğrultusunda hareket ederler. Bu görüşe göre uluslararası aktörlerin davranışlarının anlaşılması “ulusal çıkar”ların anlaşılmasından geçer. Geniş bilgi için bkz. Faruk Sönmezoglu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 3.bs, İstanbul, Filiz Kitapevi, 2000, s.98-108, Atilla Eralp, **Devlet, Sistem ve Kimlik**, İstanbul, İletişim yayımları, 2000, s.68-84.

sokakları tanzim edilmiş, büyük bir çarşı ayrıca posta ve telgraf merkezleri de tesis edilmiş, hastane ve birçok çeşmeler yaptırılmıştı.¹¹ II. Abdülhamit Fransa'nın Tunus'tan sonra Kuzey Afrika'da ilerlemesini önlemek için 1908'de Yıldız'dan Bingazi Mutasarrıflığı ve Kumandanı Hilmi Paşa'ya bir telgraf çekmiş ve acele bir kadro teşkiliyle bir jandarma müfrezesi refakatinde Küfre vahasında bir kaymakamlık kurulmasını ve hükümet konağı edilecek bir binaya Osmanlı bayrağının çekilmesini irade etmişti.¹² II. Abdülhamit bazı askeri tedbirlerde almıştı. Trablusgarb'ta bulunan fırkanın mevcudu takviye edilerek 20.000'e çıkarılmıştı.¹³ Sultan Abdülhamit büyük güçleri birbirleriyle karşı karşıya getirerek kurduğu denge politikasını Trablusgarb'ta da işletiyordu. Trablusgarb limanının inşası için açılan ihaleyi İtalyanlara karşılık Fransızlara verirken yeri geldiğinde İtalyanlara da istedikleri imtiyazları veriyordu.¹⁴ İtalya bu imtiyazlar sayesinde Trablusgarb'ta iktisadi ve kültürel hayatta çok etkili bir güç haline gelmişti. Sadece İtalyan gemicilerin Trablusgarb ve Bingazi sahillerinden her sene elde ettikleri süngerin tutarı 2,5 milyon frankı buluyordu.¹⁵ İtalya deniz ticaretinde de çok ciddi bir güç idi. 1876 yılında Trablusgarb limanına giriş yapan 191.190 tonitönlük 659 yelkenli ve vapurdan İtalyan bandıralı olan 99'u 55.678 tonitönlük ile ilk sırayı alıyordu. İkinci sırayı alan İngiltere ile aralarında 2567 tonitönlük bir fark vardı.¹⁶ Ancak İtalyanlar iktisadi açıdan bu kazançlı ilişki yanında¹⁷ Trablusgarb'taki emellerini gerçekleştirebilmek için, Trablusgarb halkına hoş görünebilmek adına eğitim, sağlık, posta ve taşımacılık gibi alanlarda faaliyetlerde bulunuyorlardı. Haberleşmeye yardımcı olmak amacıyla vilayetler arasında vapur çalıştırmak, posta taşımacılığı hizmetinde bulunmak istiyorlardı. Kendilerine hizmet edecek okullar, limanlar açmak için çalışıyorlardı. 1900 yılında Trablusgarb vilayetinde İtalyanlara ait okulların sayısı dördü ibtidai ve biri rüşti olmak üzere beşi bulmuştu. 1911 yılına gelindiğinde ise bu okulların sayısı ona çıkmıştır.¹⁸ 1907 yılında açılan Banco di Roma ise Trablusgarb'a İtalyanların sokulma politikalarından biri idi. Banco di

¹¹ Hale Şıvgın, *Trablusgarb Savaşı ve 1911-1912 Türk – İtalyan İlişkileri*, Ankara, T.T.K, 1989, s.6.

¹² A.e., s.7.

¹³ İsrail Kurtcephe, *Türk –İtalyan İlişkileri*, s.20.

¹⁴ A.e., s.19.

¹⁵ A.e., s.13.

¹⁶ A.e.

¹⁷ İktisadi açıdan kazançlı ilişki için bkz İsrail Kurtcephe, *Türk –İtalyan İlişkileri*, s.52.

¹⁸ A.e., s.17.

Roma'nın idari heyeti ikinci başkanının İtalya Dışişleri Bakanı Tittoni'nin kardeşi olması, ortakları arasında birçok siyasetçinin, üst düzeyde görevli bürokratların ve kiliseye mensup çok sayıda din adamının bulunması İtalyan emperyalizminin Trablusgarb'da izlediği politikayı anlamamızı kolaylaştırmaktadır.¹⁹ Ancak İtalyan faaliyetleri karşısında Osmanlı Devleti hiçbir tedbir almıyordu. Gerçi İtalyan Hükümeti 1910 yılı başlarında Trablusgarb ile ilgili olarak askeri bir hareket gibi bir niyetleri olduğundan bahsetmiyordu. 14 Şubat 1910'da İtalyan Dışişleri Bakanı Guicciardini Meclis'te bir soruyu cevaplandırırken Kuzey Afrika'daki Osmanlı topraklarının İtalya için Akdeniz dengesi bakımından önemli olduğunu, bu sebepten Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğüne saygı gösterilmesi ve bunun sağlanmasının İtalya dış siyasetinin değişmez temelli bir ilkesi haline geldiğini söylüyordu.²⁰ İtalyan Hükümetinin bu temkinli ifadelerinin yanında aslında 1910 yılının son aylarında İtalyanların Trablusgarb'daki tutumları sertleşmişti. İtalyan Hükümeti 1910 yılı sonlarında memnuniyetsizliğini Roma'daki Alman, İngiliz, Avusturya elçiliklerine bildirdi. 7 Aralık 1910 tarihinde İtalya Dışişleri Bakanının ifadeleri şöyleydi:

"Türk - İtalyan ilişkileri kötüleşmektedir, Türkler bütün İtalyan teşebbüslerine karşı biteviye zorluk çıkarmaktadırlar, İtalyanların haklı dileklerine karşı kesin ret karşılığı vermektedirler; İtalyanların Trablusgarb'ta toprak satın almasına zorluk göstermekte, onlara toprak satan yerliler korkutulmakta ve sürülmektedir; Hudeyda'da (Yemen) bir İtalyan gemisine kaçakçılık ediyor diye el koymuştur. Bütün bunlardan kötü sonuçlar çıkabilir, belki zorlayıcı tedbirlere ve deniz gösterilerine başvurmaktan kaçınamayız, müttefiklerimizi olmuş bitmiş bir durum karşısında bırakmamak için size ve Avusturya elçisine önceden haber veriyorum".²¹

Trablusgarb'daki Banco Di Roma Trablusgarb Valisi İbrahim Paşa'nın İtalyanlara karşı hareketlerinden, İtalyan gazeteleri fosfotların işletme hakkını kendilerine vermediğinden şikayet ediyorlar ve valinin değiştirilmesini talep ediyorlardı.²² Trablusgarb İtalyan kamuoyunu oldukça meşgul ediyordu. Ancak

¹⁹ A.e

²⁰ A.e., s.30.

²¹ A.e., s.31.

²² Şikayetler için bkz. Ziya Enver Karal, **Büyük Osmanlı Tarihi**, s.266.

İtalyanların sertleşen tutumlarından Osmanlı Devlet adamlarının farkında oldukları söylenemezdi²³.

1911 yılında Fas Sultanına karşı çıkan bir ayaklanmanın yabancılara karşı saldırıları kışkırtması sonucu Fransızların Fas'ı işgal etmesi üzerine Almanya'nın durumu protesto etmekte gecikmeyip, Fas'ta bulunan Alman vatandaşlarını koruma bahanesiyle Agadir limanına bir Alman savaş gemisi göndermesi ile İtalyanlar aradığı fırsatı bulur. Kuzey Afrika'da gerçekleşen bu beklenmedik olay İtalyanların harekete geçmesine sebebiyet verir. Eylül ayının son haftasına girildiğinde yaz tatilini Cavur şehrinde geçiren Başbakan Giolitti 25 Eylül'de Roma'ya döner. 26 Eylül'de Bakanlar Kurulu toplanarak Osmanlı Hükümeti'ne ultimatome verme kararı alır.²⁴ 28 Eylül'de İtalyan Maslahatgüzarı De Martino, Sadrazam Hakkı Paşa'ya savaş çarkını çalıştırmaya başlayan İtalyan notasını verir.²⁵ İtalya Osmanlı Devleti'ne verdiği 24 saat mühletli ultimatomda, Trablusgarb'ın uygarlıktan uzak bırakıldığını, bu ülkedeki İtalyanlara ve yabancılara kötü muamele yapıldığını, Osmanlı Devleti'nin bu duruma çare bulamadığını, bu sebepten İtalya'nın bu ülkeyi işgale karar verdiğini bildirir.²⁶ Böylelikle askeri bir müdahaleye çok önceleri karar veren İtalyan Hükümeti 24 saatlik mühletin dolmasını beklemeksizin Osmanlı Hükümetine 29 Eylül 1911 tarihinde savaş ilan eder.

İtalya'nın Trablusgarb'ı işgali karşısında batı kamuoyu da İtalya'nın yanında yer alıyordu. Zira büyük devletler kendi aralarında ittifak içindeydiler. Trablusgarb Savaşında Fransa 1900 ve 1902 Antlaşmaları ile İtalya ile, Avusturya ve Almanya üçlü ittifak ile, Rusya ise 1909 anlaşması ile İtalya ile ittifak halindeydiler.

²³ Viyana büyükelçiliği İbrahim Paşa meselesini kendilerine açan ve desteklerini sağlayan İtalyan hükümetinin Trablusgarb'a saldırmak için kendilerine başvurduklarını Osmanlı Devleti'ne iletmelerine rağmen Osmanlı Devlet adamları her şeyden habersizdiler. Hatta Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa Meclis-i Mebusan'da kendisine sözlü olarak yöneltilen bir soruya verdiği cevapta Trablusgarb ve Bingazi'nin mukadderatı hakkında devletler arasında bir müzakere olmadığını ileri sürerek bu konuda meclise teminat vermişti. Osmanlı Hükümeti kendisine yapılan baskılar sonunda İbrahim Paşa'yı görevinden almış yerine Bekir Sami Beyi tayin etmişti. Bekir Sami Beyin ilk İtalyan notasının verildiği 23 Eylül 1911 tarihinde halen İstanbul'da olduğu düşünüldüğünde Osmanlı Hükümetinin İtalya karşısındaki bihaber duruşu daha net anlaşılabilir. Bkz. Hale Şıvgın, , *Trablusgarb Savaşı ve 1911-1912 Türk – İtalyan İlişkileri* s.40.

²⁴ Kurtcephe, *Türk- İtalyan İlişkileri*, s.60.

²⁵ A.e., s.62.

²⁶ Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s.328.

Le Figaro Gazetesi 28 Eylül 1911 tarihli baskısına Fransa'nın Trablusgarb Savaşında tarafsız olması gerektiğini ama diğer devletlerle birlikte savaşın sınırlandırılmasına çalışacağını yazıyordu.²⁷ Aynı tarihli Le Matin Gazetesi ise İtalya'dan yana tavır alıp Osmanlı Devleti'nin İtalya'nın haklı şikayetlerini dinlemediğini ve işgalin sonuçlarına katlanması gerektiğini belirterek Fransa'yı taraf yapıyordu.²⁸ İngiltere ise Mısır'daki faaliyetlerine karşılık İtalya'ya hak olarak gördüğü Trablus'da İtalya'yı rahatsız etmiyordu. Ayrıca onu gücendirip Almanya'nın kucağına da atmak istemiyordu. Osmanlı İmparatorluğu üzerinde tehlikeli çıkar çatışmalarından sakınsa da İngiltere taraflardan birine de sempati ile bakıyordu. Bu ülke İtalya idi. Wesminister Gazetesi "*İtalya ile İngiltere'nin iyi geçindiğini onun için İtalya'yı Trablusgarb'ta yerleşmekten men etmek için elde hiçbir sebep olmadığını ayrıca diğer devletler İtalya'nın tavır ve hareketlerini tasvip ederlerse İngiltere'nin yalnız başına Türkiye'nin müdafaasına kalkışmayacağını*"²⁹ yazıyordu. Diğer devletlerin İtalya'nın tavır ve hareketlerini tasvip etmelerinden kasıt İngilizler için savaşın Avrupa topraklarına sıçramaması ve Osmanlı Devleti'nin varlığının büyük devletler tarafından tehlikeli çıkar çatışmalarına sebep olacak derecede tehlike içine düşmemesi idi. Bu şartlar sağlandığı müddetçe büyük devletler Trablusgarb'da İtalya'dan yana tavır koymakta sakınca görmediler. Üstelik bu tavır Doğu'yu tanımlayan, barbar, kışkırtıcı ve uygar olmayan bir topluma karşı da bir tavidir. Türkler Haçlı Seferleri ile en somut halini alan barbar, ilkel, vahşi sıfatlarını henüz Batı kafasından silememişti. Nitekim L'Action Gazetesi, Türk taassubundan dolayı çöl halinde kalmış bulunan arazi üzerine İtalyanların "Yunan-Roma" medeniyetini götürme vazifesini üzerlerine almış olduklarından bahseder.³⁰ Medeniyet götürme vazifesi Haçlı Seferlerinin temel gerekçelerindedir. Haçlı Seferleri Batılı devletlerin doğuya karşı olan milli görevlerinin ve kendilerini kavramalarının bir ifadesidir. Bu sebeple Rahip Guibert de Nogent ilk Haçlı Seferleri Tarihi kitabının başına şu manidar başlığı koyuyor: "Gesta Dei per Francos" Tanrının Franklar eliyle savaşı³¹. Milli görev kendilerine Tanrı tarafından verilir. Charlemange efsaneleri, Chanson de Rolland'da imparator Tanrının şövalyesidir, Hristiyanlığın

²⁷ Le Figaro, 28 Eylül 1911, P. 1.

²⁸ Le Matin, 28 Eylül 1911, p.1

²⁹ Aktaran Hale Şivgin, Trablusgarb Savaşı ve 1911-1912 Türk – İtalyan İlişkileri, s.2.

³⁰ A.e., s.27.

³¹ Ernest – Robert Curtius, Fransa Üstüne Bir Deneme, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul, Sanat Basımevi, 1953, s.10.

yükselmesi için kafirlerden birçok ülkeler fetih eder, yaptıkları tüm dünya için üzerine aldığı vazifenin devamından başka bir şey değildir.³² İtalya da bu milli görevini Trablusgarb'da yerine getirir, insani bir gaye için savaşıır. 23 Eylül 1911'de Babıali'ye verdiği notada İtalya, Trablusgarb'ta İtalyanlara karşı cahil ve mutaassıp kalabalıkları kıskırtan Osmanlı Devleti yaptıklarının neticesinde istese bile önüne geçemeyeceği bir taassup patlamasına sebep olacaktır, diyerek Osmanlı'yı taassup içinde olmakla suçlamaktadır.³³ Yine 28 Eylül 1911 tarihinde Babıali'ye gönderdiği ultimatom'da İtalya Trablusgarb ve Bingazi'nin keşmekeş ve metruk halinden bahsettikten sonra buralara medeniyet götürmenin hayati bir mesele olduğunu ifade eder.³⁴

Doğu'nun medeniyet götürülmesi gerekli bir yer olduğu fikrini batılı yazar, düşünürler ve devlet adamlarında açıkça okuruz. Ünlü Fransız düşünürü Ernest Renan İslam dinini felsefe ve bilim adı verilen her şeyden uzak, müslüman memleketlerinin geri, fikir bakımından da sıfır durumda olduklarını belirtir.³⁵ Paris Üniversitesi profesörlerinden Paul Hary, 1913 yılında yayımladığı 'Türkiye Nasıl Paylaşıldı' adlı kitabında İslam Topluluğu içinde olan Türklerden şöyle bahseder:

*"Şark Meselesinin tarihi Türklerin Avrupa'dan çekilmelerinin tarihidir. Bu çekilme zaruri idi. Çünkü Türkler buralarda esaslı hiçbir şey kuramamışlardı... Türkler dört asır, hatta daha fazla bir süre Avrupa'da çadır kurmuşlardır".*³⁶

Trablusgarb Savaşı sırasında medeniyet götürülecek Batı karşısında barbar Türk fikri hakim fikir olarak kamuoyunda etkiliydi. Bu günlerde Türkler lehine tavır koyan isimlerde vardı. Savaşları izlemek için gelen, gördüklerini aktaran gazeteciler yanında tepkisini daha uzun zaman dilimleri içinde gösteren ve dünya kamuoyunda etkili olan bir isim de Fransız yazar Pierre Loti idi.

Pierre Loti'nin eserlerinde tanıklık edildiği gibi Doğu dünyası saray, harem, kostümler, kokular gibi egzotik unsurlardan oluşan maceralarla dolu bir dünyayı

³² Bkz. Berke Vardar, **Fransız Edebiyatı**, İstanbul, Multilingual, 2005, s.18-22.

³³ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, Ankara, T.T.K Yayınları, 1991, Cilt II, KısımII, s.88.

³⁴ A.e., s.93,94.

³⁵ Ernest Renan, **Nutuklar ve Konferanslar**, Çev. Ziya İhsan, Ankara, MEB, 1946, s.184,185.

³⁶ Pierre Loti, **Can Çekişen Türkiye**, Haz. Fikret Şahoğlu, İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser, 1973, s.23.

ifade ediyordu. Bu dünya onun için aynı zamanda modern dünyanın yıkıcı etkilerinden kaçıp kurtulacağı, her şeyin yüzyıl öncesiyle aynı olduğu bir dünya idi. Türkler de bu dünyanın içinde yaşamaktaydılar. Dolayısıyla Loti'nin Türklere bağlılığı onun duygu dünyasını tatmin eden bazı öznel sebeplere dayanıyordu. Ancak duygu dünyasını tatmin eden özel sebepler 1911 yılına gelindiğinde değişikliğe uğrayacak ve Loti Türkler lehine ilk defa politik yazılarıyla tavır koyacaktı. Loti'nin dünya kamuoyunda Türkler lehine savunuları ilk olarak aslında 11 Ekim 1911 tarihli Le Figaro gazetesinde yayımladığı “Yangından Sonra” adlı yazısı ile başlar. Bu tarihte Trablusgarb Savaşı başlamıştır. Ancak Loti siyasi meselelerle ilgili bir yazı henüz yazmamıştır. Yangından Sonra adlı yazısında Loti, İstanbul'da çıkan bir yangın üzerine harap olmuş İstanbul'a yardım edilmesi için Fransızlara hitab ederek onlardan yardım ister. Fransa sefirinin eşi Madam Bompard'ın düzenlediği yardım kampanyasına katılmaya Fransızları davet eder. Sebeplerini de şöyle açıklar:

“Bu tamiri imkansız yıkıntı karşısında boyun eğmekten başka elden bir şey gelmezdi. Fakat büyük üzüntü veren bir şey daha ortaya çıktı ki; bunun karşısında insanlık görevimiz, hareketsiz kalmamaktır” ³⁷. Asıl istediğini de Türklerin yanında olmasını istediği Fransızlara şu cümlelerle ifade eder:

“Benim bu konudaki asıl isteğim okuyucularımdandır. Gerçek Türkiye'nin ne olduğunu belirtmek için yazmış olduğum eserleri okuyarak, bir süre olsun o işe yaramaz medeniyet gürültümüzü unutarak başlarını dinlendirmiş olanlara başvuruyorum. Şunu da ilave etmeliyim ki, yardım için yazmış olduğum bu yazı aslında Fransız iyilikseverliği üzerine kurulmuştur.” ³⁸

Pierre Loti Türkler ile ilgili politik manada ilk açık savunularını Trablusgarb Savaşı ile ilgili görüşlerini kendisine soran İtalyan gazeteci Tito Mazzoni'ye 6 Aralık 1911 tarihinde Le Figaro Gazetesinde verdiği yanıtla ortaya koymuştur, cevabı şöyledir:

“İtalya'nın “şanlı” teşebbüsü konusundaki fikrimi soruyorsunuz. Fakat ben, hak ve şanı öbür tarafta, yani atalarından kalan toprakları şaşkırtıcı bir şekilde savunan Türkler ve Araplarda görüyorum. Bunlar ansızın saldırıya uğradıkları ve silah

³⁷ Le Figaro, 11 Ekim 1911, p. 1.

³⁸ Le Figaro, 11 Ekim 1911, p.1.

bakımından İtalyanlara nispeten pek hafif kaldıkları halde, eski destanlarda görülen kahramanlar gibi kendilerini top güllelerine parçalatıyorlar; bile bile ölüme koşuyorlar. Gerçek şan ve şeref, zaten saldırganlar tarafında bulunmaz. Bu incelemenize devam ederseniz, bütün Avrupa ülkelerinde size tıpkı benim gibi cevap verecek büyük bir çoğunluk bulacağınızdan eminim”³⁹.

Pierre Loti bulunulan noktada taraftır. Aslında Loti doğduğu andan itibaren bir taraftır. Fransızdır ve Hıristiyandır. Taraf bir isimdir. Ancak Trablusgarb savaşı ile o saldırganlar tarafında değil, kendini savunan Türkler tarafındadır. Bu taraf halinin sebeplerini ise 3 Ocak 1912 tarihli Le Figaro’da yayımlanan “Türk – İtalyan Savaşı” adlı yazısında oldukça saldırgan bir biçimde açıklar. Uzun makalesinin önemli bölümlerini olduğu gibi aktarmak Pierre Loti’nin davranışlarına temel olan fikirlerini anlamak açısından gereklidir.

“Afrika’da bir ormanlıkta, bir gece yarısı, “magnezyum”un birkaç saniye süren ışığı altında, bir mandanın, sırtına atlayan bir parsla olan mücadelesini seyretmiş olduğumu hatırlıyorum. Kendisini boynundan yakalamış olan düşmanından kurtulabilmek için zavallı mandanın can havliyle sıçraması şaşkıncı idi. Fakat tarafların gücü birbirine eşit değildi. Önce, parsın saldırısı ani olmuştu; sonra da, mandanın pençeleri yoktu. Pars, keskin ve uzun pençelerini ansızın avının etine batırarak seller gibi kan akıtıyordu. Manda ise, bu kan dökücü düşmanına karşı yalnız kendini savunmakla yetiniyordu.

Afrika’da gördüğüm bu kavga ile, Türk – İtalya savaşı arasında bir benzerlik buluyorum. Aynı apansız hücum... Saldırganda aynı gaye... Silahlarda aynı eşitsizlik... Aynı yiğitçe savunma..

Hayvanlar arasında seyrettiğim bu durumu, bugün insanlar arasında görüyorum. Her katliam olayında, Avrupa rahat bir seyirci durumunda kalıyor. Medeniyet, barışseverlik, konferans, hakem gibi büyük fakat boş kelimelerin gerçek anlamları nerede kalıyor?

Bu sözlerimi çürütmek için İtalyanların, bizim önce Cezayir sonra da Tunus’daki fetihlerimizden söz açacaklarını bilirim. Evet! Heyhat! Başımızı önümüze eğmek

³⁹ Le Figaro, 6 Aralık 1911, p.1

zorundayız. Gerçi bu seferler hiçbir şekilde Trablusgarb olayı kadar kanlı olmamıştı. Fakat, her şeye ve her duruma rağmen, bu olaylarda da tarihimizi lekeleyecek bir cinayet izi kalmıştır.

Bu üzüntü itirazlarım yalnız İtalyanlara karşı değildir. Sözlerim hepimizi, Avrupa'nın bütün huristiyan halkını içine almaktadır. Yeryüzünde en fazla insan öldüren bizleriz. Dudaklarımızda "kardeşlik" kelimesi olduğu halde, her yıl daha da çoğalan yakıp yıkıcı maddeler icad ederek, Afrika'da, Asya'da yağma ve çapul düşüncesiyle kan ve ateş saçanlar bizleriz. Esmer ve aşağı ırktan insanlara hayvanmış gibi davrananlar bizleriz. Kendi medeniyetimize uymayanları, bizim kadar pratik, bizim kadar çıkarıcı, bizim kadar silahlanmış olmadıkları için, hiçbir şeyi umursamadan, incelemeden hor görüyor, top gülleleriyle eziyoruz. Öldürebildiğimiz kadar öldürdükten sonra, oraları gayemize uygun şekilde işletmeye başlıyoruz. Küçük sanayii öldüren büyük fabrikalarımızı, işçi güruhumuzu, heyecanlarımızı, hırs ve açgözlülüğümüzü, kötümserliklerimizi, velhasıl bütün bayağılığımızı oralara taşıyoruz.

Bizi, dostluk ve kardeşlik nutukları atılan ülkemizde uzakta iş başında görenler, ta Hunlar'dan günümüze kadar insanoğluna, acıma ve şefkate doğru on adım bile atmamış olduğuna inanırlar.

Fransız gazetelerinin büyük kısmı, kapalı bir şekilde İtalya'yı tutmaktadırlar. İtalyanların kuvvetli topları sebebiyle, savaş meydanında ancak üç – dört ölü bıraktıklarını, Türklerin ise yüzlercesinin yere serildiğini ve ayaklanmakla suçlanan savaş esiri Arapların asılarak teşhir edildiklerini, pervasızca yazıp yayınlamaktan çekinmiyorlar. Yağma ediyorlar, yakıyorlar, yıkıyorlar, öldürüyorlar... Ve bunun adına da, meydanı açmak, temizlemek diyorlar. İnsan, bunları duyunca, vahşi hayvan avına çıkmış sanıyor.

Bütün bunlar, insanı şaşırtacak kadar temelsizce yazılmış şeylerdir. Olayın gerçek yüzü şudur: Fransız gazete muhabirleri, İtalyan ordusunun konakladığı yerde bulduklarından, kendilerine gösterilen misafirperverliğin tesirine kapılıyorlar. Ve yanlarında misafir buldukları subaylar gibi, hergün barut kokusuyla kendilerinden geçiyorlar. Sözü geçen muhabirler, kendi kendilerini dinledikleri sessizlik ve düşünce anlarında, sanırım ki, bu teşebbüsün insanlığa aykırı ve

kullanılan usullerin pek merhametsiz olduğunu ruh ve vicdanlarının derinliklerinden duyacaklardır.

Gerçi Fransız gazeteleri İtalya'ya temayül etmektedirler. Oysa, yazdıkları yazılar Fransa'nın milli hislerine asla uygun değildir. Bu konuda, her sınıftan halkın fikirlerini yokladım. Hatta köylüleri bile sorguya çektim. İtalya'nın bu tür davranışlarını çoğunlukla suçladıklarını ve garip karşıladıklarını gördüm.

Kuzey Afrika'da yaşayan yedi – sekiz milyon kadar Arap ıyruklumuz da, Fransız basınının bu şekilde yayınından dolayı üzölmüş ve gücenmişlerdir. Bunlar hakkında bazı gereksiz davranışlarımız da utanılacak gibidir. Böyle hareket etmekle, zavallıları boşuna yoruyoruz.

Cezayir'de, Tunus'ta sayıları yüzleri bulan öyle düşüncesiz küçük memurlarımız var ki, müslömanlara karşı olan davranışları, aptalca bir gururdan ve büyüklük taslamaktan ileri gidemiyor. Bunlar, bize karşı, sessiz sadasız bir düşmanlığın doğmasına yardımcı oluyorlar. Böylece, Suriye'ye, Fas'a veya herhangi bir İslam ülkesine yönelecek göçleri hazırlıyorlar.

Kendine Hristiyan denilen Avrupalının gözündede, bütün dünya müslömanları, avlanması suç olmayan bir av sayılıyor. Ve Avrupa bu avcılıkta, bir anda büyük ve kızıl ölüm meydanları adam öldürücü silahları dolayısıyla başarıya ulaşıyor. Afrika'da bu yaman av ağır bir esaret altında inleyen Mısır'dan geçerek, Zengibar'dan Kuzey Afrika'ya kadar hemen hemen tamamlanmış gibidir. Aynı şekilde Hindistan'ın bütün müslömanları da esaret altına alınmıştır. Şimdi de İran'a doğru iki müthiş avcı, biri güneyden biri kuzeyden ilerlemektedir.

Geriye sadece Türkiye kalıyor. Fakat bu millet kendini öyle kolayca çiğnetmiyor. Çocuklarını kemirmekten geri kalmayan “yenileşme” hastalığına rağmen hala o korkulu savaşçı niteliğini koruyor. Türkiye, kahraman ve övölmeye değer ordusuyla, kendini kanının son damlasına kadar savunacaktır.⁴⁰

⁴⁰ Le Figaro, 3 Ocak 1912, p.1.

Yazısına tekrar Afrika ormanlarında başından geçen olaya dönerek devam eden Loti yazısını şöyle bitirir:

“ Aynı yerde bir süre sonra ikinci bir magnezyum parıltısı!.. (Bu arada kan kokusu alır almaz, geride kalan artıkları yemek için sinsice yaklaşan gece hayvanlarının ulumaları işitiliyordu.) İşte böyle bir anda ikinci bir magnezyum parıltısı!. Dram bitmek üzereydi. Manda, karnı deşilmiş yerde yatıyordu. Pars, bağırsaklarını pençeleriyle çekiyor, çevredeki sazlıklarda ise, uluyan bir takım hayvan şekilleri görülüyordu. Bunlar, paylarını bekleyen sırtlanlardı!

Bugün, bir ölüm kalım savaşına tutuşmuş olan Türkiye'nin çevresinde sinsice dolaşıp, kendisinden “taviz”ler koparmaya çalışan bazı Avrupa devletleri, bana, o can çekişen mandanın etrafında gördüğüm sırtlanları hatırlatıyor. Fakat, istedikleri hangi şeyin karşılığı Tanrım!.. O devletlere kim ne yaptı ki!

Gerçeği söylemek gerekirse, ben orman sırtlanlarını onlara tercih ederim. Çünkü, onlar hiç olmazsa birtakım basma kalıp sözler kullanmıyorlar. “Ödün” koparmaya çalışmıyorlar. Fakat, ulumaları ile gayet açık olarak şunu söylemek istiyorlar: “Avlar parçalanıp yeniyor. Et kokusunu duyuyoruz. O halde, biz de tehlikesizce gidip karnımızı doyuralım.

Bu sözlerimin, medeniyeti yanlış anlayan gafil ve çıkarıcı bazı densizler tarafından bana ne kadar küfür getireceğini şimdiden kolaylıkla tahmin edebiliyorum. Fakat, o küfürler, ömrümü içinde tamamlamak üzere bulunduğum şu sessiz ve dışa kapalı köşeme ulaşamayacaktır.

Ben, sayılı günlerimin sonuna varmak üzereyim. Artık, hiçbir şeye karşı ne isteğim vardır ne de pervam... Fakat, sözümü birkaç kişiye olsun dinletmek gücünde olduğumu bildikçe gerçek olarak tanıdığım şeyleri söylemeyi bir görev sayacağım.

Onları gizlemek için ileri sürülen bahaneler ne olursa olsun, emperyalist savaşlara lanet!... İnsan kasaplarına utanç!..”⁴¹

Pierre Loti'nin bu sözlerini basit bir Türk – İtalyan sorunu ile açıklamak mümkün değildir. Sorun bir sömürge sorunudur. Pierre Loti'nin sömürgecilik karşıtı

⁴¹ Le Figaro, 3 Ocak 1912, p. 1.

tutumudur. Pierre Loti sömürgeciliğin en yoğun olarak yaşandığı 19. yüzyılda yaşanan vahşetleri tenkit etmiştir. 1883 yılında Le Figaro Gazetesinde Fransızların Annam'a saldırmalarını ve Hue ileri karakolunun alınması sırasında Fransız askerlerinin yaptıkları kıyımları anlatmaktan da bu sebeple çekinmemiştir. Emperyalist güçlerden İngiltere'yi ise sürekli eleştirmiştir. 1901 yılında dostu Madam Adam'a şöyle yazar: "*Boersleri düşündükçe gözüme uyku girmiyor*"⁴². Başka bir mektubunu da "*Şu İngilizlerin kepezelikleri ne utanç verici*"⁴³ diye bitirir. Pierre Loti'nin anti emperyalist duruşuna 1882'de İngilizlerin işgal ettikleri Mısır'da da şahit oluruz. Pierre Loti'nin Mısır'ın yabancılar karşısında bağımlılıktan kurtulması amacını güden Mustafa Kamil⁴⁴ ile ilişkisi bunun kanıtıdır. Loti yakın arkadaşı Madam Juliette Adam aracılığı ile tanıştığı Mustafa Kamil'i İngilizlere karşı ulusal davasında desteklemiştir. Pierre Loti Mısır'a karşı zaten ilgisiz değildir. 1870, 1894 yıllarında bu topraklarda bulunmuştur. Sfenksleri, palmiyeleri keşfetmiştir. Şimdi ilgisi daha başka sebeplerdendir. Loti Mısır'ın bağımsızlığını savunan Mustafa Kamil ile Mısır'ın milli mücadele hareketi içine girmiştir. Mustafa Kamil'in kurduğu Ulusal partiyi Fransızlara duyurmak için Le Figaro Gazetesinin müdürü Gaston Calmette'e giden Loti Le Figaro'da Mustafa Kamil'in yazılarının yayımlanmasını sağlamıştır. Kamil "Avrupa ve İslam" adlı yazısında Avrupa devletlerini kendilerine medeniyet, eşitlik gibi batının düşünceleri ile İslam prensiplerini bir araya getiren bir sentez getirmeleri yerine despotluk ve adaletsizlik getirdikleri için eleştirir.⁴⁵ Kamil yine bu yazısında Balkanlarda yaşanan karışıklıklarda Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında olduğundan ve müslümanların birlikte hareket etmeleri gerektiğinden bahseder. Mustafa Kamil yine Pierre Loti'nin aracılığıyla bir mektubunu Le Figaro'da yayımlatır. Mustafa Kamil 1906 yılında Mısır'da Dinşavay isimli köyde güvercin avlamak isteyen bir köylü kadının yanlışlıkla bir İngiliz askerini öldürmesi sonrasında İngilizlerin bu olayı sistematik bir isyan gibi algılayıp yaptıkları haksız yargılamalar karşısında İngilizleri eleştirir.⁴⁶ 1907 yılında Kahire'ye giden Loti Kahire'de El Ezher'de kendisine eşlik eden Mustafa Kamil ile ilişkilerini güçlendirir.

⁴² Aktaran Pierre Brodin, **Pierre Loti**, Çev. Vahdi Hatay, Ankara, M.E.B, 1973, s.117.

⁴³ **A.e.**

⁴⁴ İngilizler karşısında Mısır'ın bağımsızlığı için savaştan bir yurtseverdir. Bkz. Birinci bölüm dipnot 70.

⁴⁵ **Le Figaro**, 12 Eylül 1903, p.3.

⁴⁶ **Le Figaro**, 11 Temmuz 1906, p.1.

Kamil'i Fransa'ya döndüğünde yaklaşık 2 ay sonra kendi evinde ağırlar.⁴⁷ Mustafa Kamil'in 1908 yılında ölümü ile Pierre Loti onun için Le Figaro Gazetesinde "Ülkesinin kurtuluşu için üzerine aldığı ağır göreviyle asil arkadaşım Mustafa Kamil"⁴⁸ ifadelerini kullanır. 1909 yılında çıkacak olan 'La Mort de Philae' kitabını şu sözlerle ona ithaf eder: "10 Şubat 1908'de Mısır'da vatanın ve İslamın ayağa kalkması gibi hayranlık verici bir çabaya yenik düşen soylu ve aziz dostum Mustafa Kamil Paşa'nın anısına"⁴⁹ Pierre Loti İngiliz sömürgeciliğine ve onun bir doğu uygarlığını yok etmesine karşı son derece sert bir tavır sergiler.

Pierre Loti Mısır'da İngilizlere karşı isyan ederken Trablusgarb Savaşı ile beraber ise Fransa dahil tüm Avrupa sömürge güçlerini ağır bir şekilde eleştirir. Emperyalist savaflara lanet eder. Trablusgarb'ı işgal eden Fransa olmuş olsaydı yine emperyalist savaflara lanet edip etmeyeceğini soran Trablusgarb savaşında ölen bir asker annesine hiç tereddütsüz şu cevabı verir Loti:

"En derin saygı hislerimle, savaş meydanlarında can veren bir askerin annesine söylemek isterim ki, Trablusgarb'ı eğer Fransızlar almış olsalardı, onları da aynı şekilde protesto ederdim. Hatta şunu ilave edeyim ki, böyle emperyalist bir savaşta ölen oğlum olsaydı – şu an askerliğini yapan bir oğlum vardır – protestom hiç şüphesiz çok daha şiddetli, çok daha isyan dolu olurdu. Bu bakımdan, bu yaşlı annenin sabır ve tevekkülü önünde saygıyla eğilmekten başka elimden bir şey gelmez"⁵⁰.

İtalya'nın Trablusgarb'a saldırıları karşısında tepkisini dile getiren Loti Türkler lehine savunuları "Türkler Katliam Ediyorlar" başlıklı makalesinde açıklar. Türkler katlediyor diyenlere karşı İtalyanların Trablusgarb'da, İngilizlerin Hartum'da, Fransızların Cezayir'de yaptıkları yanında Türklerin yaptıklarını hafifletecek yığınla sebebe sahip olduklarını belirtir.

⁴⁷ Pierre Loti Mısır'dan 3 Mayıs 1907'de ayrılır. Mustafa Kamil ve Mısır Sadraazamı Sait Halim Paşa'yı 12-15 Temmuz'da evinde ağırlar.

⁴⁸ Le Figaro, 24 Şubat 1908, p.1.

⁴⁹ Alain Quella – Villéger, Pierre Loti: Gezegen Seyyahı, Çev. Aysel Bora, İstanbul, Y.K.Y, 2002, s.346.

⁵⁰ Le Figaro, 20 Ocak 1912, p.1.

“Türkler katliam ediyorlar!” iri ve göze çarpan harflerle mağluplara karşı fırlatılan bu itham, gazetelerde, çok kanlı şekilde neticelenen yenilgilerine ait bilgilerin yanında tekrar edilmektedir...

1911 Ekimi'nin uğrusuz günlerinde, Trablusgarb'da acaba böyle haykırılmaz mıydı: “İtalyanlar katliam ediyorlar!” İtalyanlar ise, sebepsiz ve anlamsız istilaya giden emperyalistlerdi. Onların, her taraftan baskıya uğrayan Türkler gibi bir “özürleri de yoktu. Son Çin seferinde, Bokserlerin hücumuna uğrayan suçsuz günahsız Tung-Çeo ve Tiyen-Şin gibi şehirler görmüştüm ki, bir yığın harabeden ibaret kalmışlardı. Vernikli eşya arasında, çocuk, kadın ve ihtiyar cesetleri, tüfek dipçikleriyle paramparça edilmiş yatıyorlardı. O zamanda şöyle haykırılabilirdi: “Avrupa ... Uzak Doğu'ya, o bilinen medeniyet meş'alesini getirmeye gelen Avrupa katliam ediyor!” Böyle denseydi, Avrupa acaba nasıl bir mazeret öne sürebilirdi, lütfen söyler misiniz? ... Zavallı Türkler kendilerine dört bir taraftan açılan şu insafsız savaşta, ara sıra katliama kalkıştıkları doğru ise, kendileri için ne kadar çok hafifletici sebepler vardır.”⁵¹

Türklerin değil İtalyanların, Avrupalıların katliam ettiklerinden söz eden Loti Türkler için düşüncelerini şöyle aktarır:

“İçimizden Doğu ülkelerinde yaşamış olanlara, hatta rahip ve rahibelerimize sorulsun; Türkler, Bulgarlar, Sırp'lar ve Levanten Hıristiyanlardan hangisini tercih ediyorsunuz? Şimdiden ne cevap vereceklerini biliyorum. Hepsi de Bulgarların, hani şu (Te deum) duasının ahenkli sesiyle savaş meydanına yürüyen Bulgarların, Müslümanlardan son derece daha kaba, son derece daha kanlı bir millet olduklarını söyleyeceklerdir. Oh! Anadolu'nun içlerine gömülüp kalan o mazinin şehirleri! Yeşillikler ortasında beyaz minarelerin ve siyah selvilerin çevresinde kümelenen o kasabacıklar. Orada hayat ne kadar namuslu ve ne kadar samimidir. Oh! birer çiftçi veya iş sahibi olan, günde beş vakit camiye gidip diz çöken, akşamları asma gölgesi altında, cedlerinin mezarları etrafında oturup sigara dumanları içinde sonsuzluk rüzgarına dalıp giden bu insanlar, sanatları sadece adam “öldürmekten ibaret olanlar bu insanlardır öyle mi? Hadi canım başka yalan mı kalmadı?... Türklerde ama halis Türklerde olduğu kadar, hiçbir yerde,

⁵¹ Le Figaro, 7 Kasım 1912, p.1.

yoksullara, zayıflara, acizlere, küçüklere acıma ve şefkat; ana babaya saygı gibi yüce duygulara rastlanamaz...” özellikle hayvanlara acımakta hepimizden üstündürler. İstanbul’un başıboş köpekleri büyük bir hoşgörü ile yüzyıllardan beri rahatça yaşamaktadırlar. Yağmur altında kalmış köpek yavrularını görünce, dikkatle sokağa iner ve üstlerini kilim parçalarıyla örterler. ... Kedilere gelince, bunlar hiçbir zaman gelip geçenlerin önlerinden kaçmazlar. Çünkü yolcuların kendilerine ilişmemek için yollarını değiştireceklerini bilirler. Bursa’da, İslamiyetin eski çağlarının izlerini taşıyan bu gönül okşayıcı şehrin bir köşesinde, leyleklere, evet kış mevsimine girerken uçamayacak kadar yaşlı veya yaralı olan leyleklere mahsus bir hastane vardır. Burada yaraları sarılmış, hatta ağaçtan bacak takılmış leylekler görürsünüz. Bu hastaneyi ziyaret ettiğim zaman, orada ihtiyarlıktan dolayı yerinden kımıldamaya takati olmayan bir baykuş bile tedavi ediliyor ve leylekler için yapılan bağışlardan besleniyordu.⁵²

Makalesinin sonunda bu acı savaş günlerinde verdiği örneklerle gülünç ve çocukça şeyler anlattığını yazan Loti, bunları anlatmasının sebebini ise şöyle izah eder: “Bu şeyler Türklerin özelliklerini o derece aksettiriyor ki, bir takım cahil ve düşüncesizlerin barbarlıkla suçladıkları bu milletin söylenenlerin aksine ne derece uysal ve merhametli olduğunu ispata yardım eder”.⁵³

Pierre Loti bu satırları yazdığı zaman, 18 Ekim 1912 tarihli Quchy Antlaşması ile Trablusgarb ve Bingazi terk edilmiş⁵⁴ ve Osmanlı Devleti için daha büyük kayıplara ve felaketlere sebep olacak Birinci Balkan Savaşı patlak vermişti.

B. Balkan Savaşları Ve Pierre Loti’nin Derinleşen Türk Savunuları

Balkan Savaşları 20. yüzyıl tarihini belirleyen savaşlardandır. Zira Balkan sorunu sadece Osmanlı Devleti ve Balkan devletlerini değil, aynı zamanda büyük Avrupa güçlerini de doğrudan doğruya ilgilendiriyordu. Savaşın aktörleri ayakta durmaya çalışan Osmanlı Devleti, sömürge siyaseti izleyen Avrupalı büyük güçler ve

⁵² Le Figaro, 7 Kasım 1912, p.1.

⁵³ Le Figaro, 7 Kasım 1912, p.1.

⁵⁴ Trablusgarb Savaşı resmi olarak Quchy Antlaşması ile sona ermişti. Fiilen ise yerlilerden Seyit Ahmet Şerif ve El Sünusi yönetiminde savaşanlar savaşı sürdürdüler. Bugünkü Libya adıyla bilinen bölgede düzen ancak 1932 yılında gerçekleşebildi.

Berlin Kongresi sonrası Bulgarların yaşadıkları hayal kırıklığını Yunanlılar'da yaşıyordu. Yunanlılar milli emellerine ulaşmak için Girit, Adalar ve Makedonya'da topraklar istiyordu. Sırp'ların milli emelleri de Makedonya'dan geçmekteydi. Bulgarlar hedef olarak Trakya'da, Yunanlılar Ege Adaları ve Girit'te, Sırp'lar Bosna Hersek'te ve Karadağlılar da Kuzey Arnavutluk'ta toprak istiyorlardı. Balkan halklarının çıkarları Makedonya'da çakışıyordu. Makedonya ise Berlin Kongresi ile sultanın doğrudan idaresine iade edilmişti. Balkan devletlerinin bu çapraşık tutkularından meydana gelen Balkan sorunu büyük devletleri de yakından ilgilendirmekteydi.⁵⁹ Boğazlar doğrultusunda ilerlemek isteyen ve Balkanlarda Avusturya – Macaristan ile çatışan Rusya, bir yandan üçlü anlaşmanın bir üyesi olan diğer taraftan Karadağ Prensi Nikola'nın İtalya Kralı III. Victor Emmanuel'in kayınpederi olması ile İtalya'da Balkanlardaki sorunların dışında değildi.

Aslında İtalyanlar Balkanlarda bir krizin çıkmasında oldukça etkili olmuş bir devletti. Zira *“Osmanlı İmparatorluğu'nun Afrika'daki çöküşünü başlatarak, başkalarını da imparatorluğun Avrupa'dan atılma zamanının gelmiş olabileceğini düşünmeye kıışkırttılar.”*⁶⁰ İtalyanların Çanakkale Boğazı'nı bombalamalarının ardından Boğazlar ve Balkanlarda çıkarı bulunan Rusya için işine karışmakta gecikmedi. Rusya Balkan devletleri arasında bir ittifak kurulmasını teşvik ederek Osmanlı Devleti'ni kendisine yaklaşan Almanya'dan uzaklaştırıp Boğazlarda rahat hareket edebileceğini düşündü. Rusya'nın çabalarıyla bir araya gelen küçük Balkan devletleri böylece *“Trablus için kendi tazminatlarını planlamaya başladılar.”*⁶¹

Balkan devletlerinin milliyetçi duygularla hareketlenmeleri Rusların Balkanlarda daha aktif bir politika isteğiyle çakıştı. Bu amaçla Rusya Avusturya karşısı bir Balkan Birliği kurulmasını teşvik etti. 1911 yılının Eylül ayında Osmanlı Devleti ile İtalya'nın Trablusgarb'ta savaşması da Balkan halklarının bir anlaşmaya varması için teşvik edici bir unsur oldu. İlk anlaşma Bulgar Dışişleri Bakanı İvan E.Geshow ile Sırbistan Dışişleri Bakanı Milan Milavanoviç arasında 13 Mart 1912'de imzalandı. Rusların diplomatik yardımıyla yapılan bu anlaşma hem Avusturya'ya hem de Osmanlı Devleti'ne karşı askeri işbirliğini, Makedonya için

⁵⁹ Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi*, s.288.

⁶⁰ Roberts, *Yirminci Yüzyıl Tarihi*, s.190.

⁶¹ A.e., s.191.

anlaşmayı öngörüyordu.⁶² Sırp – Bulgar ittifakından 2 ay sonra Bulgarlar ile Yunanlılar arasında bir ittifak yapıldı. Osmanlı Devleti'ne karşı politik ve askeri işbirliğini öngören anlaşma ile Balkan İttifakı'nın ikinci halkası tamamlanmış oluyordu. Üçüncü halka Bulgaristan'ın Karadağ ile yaptığı anlaşma ile gerçekleşti. Sırbistan'a karşı Bulgaristan ile anlaşmak isteyen Karadağ 1912 Ağustos'unda Bulgaristan ile sözlü bir ittifak yaptı. Sırbistan ile de 27 Eylül'de İsviçre'nin Lucerne kentinde Türk boyunduruğu altındaki Sırp'ların hürriyetlerine kavuşturulmasını hedefleyen siyasi ve askeri bir anlaşma imzaladılar.⁶³ Osmanlı Devleti ise Balkanlarda bu gelişmeler yaşanırken kendi içişlerinde tam bir acziyet içindeydi.⁶⁴ Osmanlı Devletinin zaaflarının ortaya çıkmasıyla Bulgaristan, Yunanistan, Karadağ ve Sırbistan Rusya'nın teşviki ile kendi aralarında kurdukları Balkan ittifakı sonunda savaş yönündeki iradelerini açık bir biçimde ortaya koymakta gecikmediler.

Rusya'nın kıskırtması ile Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne karşı saldırılarda bulunduğu Birinci Balkan Savaşı ile Pierre Loti Türkleri bütün gücüyle savunur. Bu onun Türkler lehine savunularının ikinci devresini oluşturmaktadır. Zira Loti bu dönemde Türk davası için tüm inatçılığı ile yazılar yazacak, tanıklık belgeleri toplayacak, konferanslar verecek, isyan edecektir.

⁶² Osmanlı Devleti'nin topraklarının paylaşılmasını öngören anlaşmanın gizli eki Makedonya ile ilgiliydi. Toprak paylaşılması durumunda kalındığında Makedonya'nın üçe bölünmesi öngörülüyordu. Bkz. Ziya Enver Karal, **Büyük Osmanlı Tarihi**, s.292, 293.

⁶³ Hall, **Balkan Savaşları 1912-1913**, s.17.

⁶⁴ 1912 Yılında Sait Paşa'nın istifası ile Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın sadrazamlığa gelmesi İttihat ve Terakki'nin iktidarının kısa bir süre için sonu demektir. Osmanlı Devleti içeride tam bir acziyet içindeydi. Zira yeni kurulan hükümetin devleti yönetecek bir programı yoktu. Kurulan ittifaklardan, dostlardan, düşmanlardan haberdar değildi. O kadar ki Dışişleri Bakanı Asım Bey "Şu Trablusgarb savaşı esnasında dahi Balkan hükümetleriyle olan münasebetlerimiz pek samimidir... Bu devletin geleceğinden imanım kadar eminim. İşte efendiler dış siyaset hakkındaki sözlerimi görüyorsunuz ya pek iyimserdir" diyebiliyordu. Bkz. Ziya Enver Karal, **Büyük Osmanlı Tarihi**, s.297 Balkan ittifakı ile ilgili hiçbir bilgisi olmayan Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesinin ilk işi üç yıllık askerlik süresini doldurmuş olan 100.000 kadar askerin terhis edilmesi için karar vermek olmuştur. Balkanlarda yaşanan krizi çözmek için Osmanlı Devleti askeri güç yanında askeri bir hareket planına da sahip değildi. Fransız Askeri Akademisi St. Cyr mezunu olan Osmanlı Harbiye Nazırı Hüseyin Nazım Paşa, planlar konusunda kendisine bir soru yöneltildiğinde, "Mahmut Şevket Paşa zamanında hazırlanmış bir dizi plan var. Bunları getirip inceleyeceğim" demişti. Bkz. Richard C. Hall, **Balkan Savaşları 1912-1913**, s.27 Askerin siyaset yapması, seçimlerde yaşanan yolsuzluklar, hükümetin her şeyden habersiz olması Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumun ne kadar zor olduğunun ifadesiydi. Bu durum Osmanlı Devleti'nde her siyasal toplumu bütün tartışmalara rağmen, birarada tutan temel anlaşmanın olmadığını ve da anlaşmanın bozulduğunu göstermekteydi.

Fransa'da Emile Zola'nın casusluk suçlamaları ile karşı karşıya kalan Dreyfus⁶⁵ için yaptığını Pierre Loti Türkler için yapacaktır. Zola'nın adaletsizlik karşısında "Suçluyorum" başlıklı yazısı ile Fransa'da yarattığı kamusal tartışmayı Loti de Türkler için Birinci Balkan Savaşından itibaren dünya kamuoyunda yaratacaktır.

Pierre Loti Birinci Balkan Savaşı başladığında New York'ta bulunmaktadır. Judith Gautier ile beraber yazdıkları 'La Fille du Ciel' (Göğün Kızı) adlı oyunu sahneye koymak için Loti 21 Eylül 1912 tarihinde New York'a gelmiştir. Kendisine gazetecilerin ve halkın ilgisi büyük olmuştur⁶⁶ Ekim ayında Başkan Taft'ın Massachusetts'deki kır evini ziyaret eden Loti Columbia Üniversitesinde birkaç konuşma yapar, Washington Truing High School öğrencileriyle konuşur ve Alliance Française'in⁶⁷ verdiği bir yemeğe katılır. Yemekte "*Benim üç çeyreğim müslüman*"⁶⁸ diyerek Türkler lehine olan tavrını bir kez daha yineler. Quchy Antlaşmasına giden yolda Türklerin Trablusgarb'daki durumu tartışılırken Loti Amerika'dan Balkan ülkelerinin Türklere karşı bu savaş durumundaki tutumlarını eleştirir. "*Kötü olaylarla boğuşan bu ülkenin arkasından saldırmak için içinde bulunduğu durumdan yararlanmak gerçekten korkunç bir şeydir*".⁶⁹ Pierre Loti büyük güçlere böyle seslenirken aynı zamanda Amerika'ya da seslenir. "*Avrupa'nın yapamadığını belki özgür ve tarafsız Büyük Amerika onun yerine bu zaferi kendi başaracaktır*".⁷⁰ Bu çağrıda Loti, Amerikan Başkanı William Howard Taft'ın kendisine Amerika gezisi sırasında kişisel olarak verdiği hakemlik sözünü hatırlatır.⁷¹

Pierre Loti, siyasi çevrelerle ilişkileri kuvvetli bir isimdir. Amerikan Başkanı Taft bunlardan biridir. 1911 yılında Loti, henüz siyasi bir kimlik değildir. Zira 1910

⁶⁵ Fransa'da 1894 yılında Alfred Dreyfus isimli Yahudi bir subay sahte belgelerle casusluk ile suçlanmıştır. Askeri mahkemede yargılanan Dreyfus, görevinden uzaklaştırılmış ve bir ceza kolonisinde hapse gönderilmiştir. Bu adaletsiz duruma 4 yıl sonra Emile Zola l'Aurore Gazetesindeki "suçluyorum" başlıklı makalesi ile tepki göstermiştir. Yahudi karşıtı önyargılarla, çığırından çıkmış milliyetçilik duygularıyla, kilise ile mücadele etmiş ve kamusal bir tartışma yaratmıştı. Dreyfus 2. mahkemede yine suçlu bulunmuş sonra temyize çıkmıştır. 1906 yılında ise Dreyfus terfi edecektir.

⁶⁶ Bkz. Pierre Brodin, **Pierre Loti**, p.124,125.

⁶⁷ Alliance Française 1883 yılında Fransız Dili ve Kültürünü dünyaya yaymak amacıyla kurulmuştur. Kurucuları arasında Paul Cambon, Ferdinand de Lesseps, Louis Pasteur, Ernest Renan, Jules Verne, Armand Colin gibi isimler vardır.

⁶⁸ Aktaran Alain-Quella-Villéger, **Pierre Loti: Gezegen Seyyahı**, s.437.

⁶⁹ **Le Matin**, 13 Ekim 1912, p.1

⁷⁰ **Le Matin**, 13 Ekim 1912, p.1

⁷¹ Alain Quella – Villéger, **La Politique Méditerranéenne de La France – un témoin: Pierre Loti**, Paris, L'Harmattan 1991, p.105.

yılında Deniz Kuvvetlerinden emekliye ayrılmış Akademi üyesi Loti bağlantıları sayesinde genel fikir tartışmalarının içindedir. Dışişleri Bakanlığına bağlı Cumhuriyetçi sosyete ile özellikle sık sık görüşmektedir. Mesela Loti, La Revue de Paris’de bir dış politika köşesini garanti eden Entente Cordiale’nin savunucusu, Helenist Victor Bérard’ın evinde birkaç kez görülür.⁷² Radikal soldan Louis Barthou, Demokratik soldan Paul Deschanel, Başkan Raymond Poincaré gibi devlet adamlarıyla ilişki içindedir.⁷³ Tüm bu isimler Fransa’nın dışarıda saygınlığının korunmasını, güçlenmesini isteyen ve o yönde çalışan isimlerdir.⁷⁴ Pierre Loti de bir Fransız ve Hıristiyan olarak, deniz kuvvetlerinde görevli bir denizci ve bir yazar olarak elbette doğduğu memleketin çıkarlarını düşünmek zorundadır. Osmanlı topraklarındaki Fransız çıkarlarından da bu yönde bahseder.

“Şark meselesinin bir başka yönünün, şu anda galipler önünde baş eğen vatandaşlarımızdan çoğunun gözünden kaçtığını görmek pek gariptir. Çünkü bizim Türkiye’de yıllardan beri artan – az kalsın haddinden fazla artan diyecektim – iki buçuk milyona yakın sermayemiz var. İktisadi birikimimiz olan bu para istilacıların elinde ne olacak? Ve en önemlisi normal veya dini okullarımız da var, ortalama bir hesapla, dilimizi yanlışsız konuşan 110.000 öğrenciyi kapsıyor. Balkan adası kısmı, Bulgar veya Yunan eline geçerse, bunlar olduğu gibi kapanacak, mahvolacaktır. Aynı zamanda müslüman okullarında mecburi olan Fransızca öğrenimi de kalkacaktır. Ne yazık! Böylece, dünya yüzünde sevgili dilimizin yıldızının söndüğü bir ülke daha bulunacaktır.”⁷⁵

Fransız dünyasının dışarıda çıkarlarını savunan, Fransız dostluğunun yayılmasına çalışan Pierre Loti bunu en fazla Türkiye’de yapar. Ancak bu Fransız çıkarlarını savunurken uygulanan her metodu kabul etmez. Savaş gibi, vahşet gibi, iftira gibi kavramları sorgulamaktan çekinmez. Bunun için Amerika’dan döner dönmez kaleme aldığı yazısında “Öyle anlaşılıyor ki, ilerilik, medeniyet,

⁷² Quella – Villéger, **Pierre Loti; Gezegen Seyyahı**, s.425.

⁷³ Diğer isimler için bkz. Alain Quella – Villéger, **Pierre Loti; Gezegen Seyyahı** s.426.

⁷⁴ Louis Barthou Süveyş Kanalı Kumpanyasının yönetim kurulunda ve Alliance Française’ye bağlıdır. Paul Deschanel Sömürge Denizcilik Hareketi, Fransız Afrika Komitesi, Fransız Asya, Fransız Okyanusya Komitesi için etkin mücadele içindedir. Raymond Poincaré ise Alliance Française’ye bağlı ve 1920-1925 yılları arasında kurumun başkanlığını yapmıştır.

⁷⁵ Loti,, **Can Çekişen Türkiye**, s.90.

Hıristiyanlık yeni silahlarla ve son süratle adam öldürmek demektir”⁷⁶ diye yazar. Sebeplerini de şöyle izah eder:

“Eğer gerçekten, Balkanların, Balkanlılara dönmesi gereken zaman geldi ise, - daha önce tedbir almayan ve bugün de işlenen cinayetlere ortak olan – Avrupa, bu olaya daha makul bir çare bulabilirdi. Hatta, Ayasofya’nın İsa dinine dönmesinin zamanı gelmiş olsa bile, bu uğurda bunca insanın makineli tüfeklerle delik deşik edilmesi mi gerekirdi? Acaba uzun yıllar boyunca “Dersaadet”te, hatta İstanbul taraflarında hiç mi Rum, Bulgar kilisesi yoktu? Ve bu kiliselerde ibadet edenlere ne zaman zorluk çıkarıldı?”⁷⁷

Pierre Loti sözlerine şöyle devam eder:

“Umutsuzluğun bu kahramanca direnişi karşısında, hıristiyan milletlerinden hiçbiri onları desteklemiyor. Onlar, sadece imzalanmış anlaşmaları çiğneyerek, verilmiş sözleri unutarak, ellerindeki avdan bir şeyler koparmaya çalışıyorlar. Gerçi Fransa gibi bazı devletler, bu avın paylaşılmasında ellerini kirletmek istemiyorlar. Fakat, bugün için, herkesin duyabileceği kadar yüksek bir sesle yardım ve merhamet tavsiye edecek hiçbir devlet yoktur. Bunun için, hayatımda ilk defa “Bugünün savaşına utanç” demek mecburiyetinde kalıyorum.”⁷⁸

Bu ifadeler Loti’ye pek çok düşman kazandırmakta gecikmez. C.N. Rodos La Revue Grecia’da Loti’nin yazdıklarını “körlük efsanesi” olarak niteler ve onu alaya alır. Lean Daudet “saflığı da tıpkı yolculukları kadar geniş”⁷⁹ diyerek, Jean Aicard “Türkleri tatlılık ve hoşgörü melekleri sanıyor”⁸⁰ diyerek suçlamalarda bulunurlar. 1912 tarihli Nouvelles gazetesi “Aslında bayağı gerilerde kalmış gençliği boyunca en düşük seviyeden küçük bir Yahudi yosmasıyla İstanbul’un pitoresk bir kenar mahallesinde alaturka yaşayarak eğlendiği için, Loti kendini hararetle Türkleri savunmak zorunda sandı”⁸¹ diye yazar. Aynı gün Claivers’de “Türk kılığında

⁷⁶ A.e., s.60,61.

⁷⁷ A.e., s.61.

⁷⁸ A.e., s.63.

⁷⁹ Quella – Villéger, *La Politique Méditerranéenne de La France- un témoin: Pierre Loti*, p.119.

⁸⁰ Alaylarla ilgili olarak bkz. Alain Quella – Villéger, *Pierre Loti; Gezegen Seyyahu*, s.438, 439.

⁸¹ A.e., s.439.

fotoğraf çektiirdiği ve Aziyade ile oynadığı için Mösyo Pierre Loti eski İstanbul'un bütün saraylarında devrim yaptığını sanıyor”⁸² şeklinde Loti'ye saldırır.

Savunularının daha az duygusal nedenlerden kaynaklandığını göstermek isteyen Pierre Loti 1912 yılında şöyle yazar;

“Herkesin biraz daha eziyet etmek istediği mağlupların savunmasını üzerime almak ve onlar adına yardım istemek her zaman için şerefli bir davranıştır. Şüphesiz, kudretlerine maalesef sahip olamadığım, Avrupa Dışışleri Bakanları gibi davranamıyorum. Uzun müddet Türklerin dostu olduğumdan onların can çekiştiği şu sıralarda yine dostları olarak kalıyorum. Bunun aksi hareket çirkin olurdu.

Onlar için hakarete uğramak şerefini, ben doğu ülkelerinde iken, subaylarımdan biri olan dostum Claude Farrère ile beraber kazanmış bulunuyoruz.”⁸³

Pierre Loti Claude Farrère ile Ağustos 1903'te İstanbul'da bulunan Vautour zırlısı kumandanı sıfatıyla geldiği gün tanışır. Vautour'da zabıt olarak görev yapan Claude Farrère kendisinden oldukça etkilenir.⁸⁴ Avrupa devletlerini, özellikle Fransa'yı kendi çıkarlarının farkında olmamakla eleştiren, Balkan devletlerinin Türkler karşısında yaptıkları haksızlıkları dile getiren Loti, Osmanlı Devletini ve Türkleri savunan yazılar yazması için Claude Farrère'den yardım ister. Loti bunun sebebini de şöyle izah eder:

“Türkleri savunacak yalnız bu ikisi kaldı diye yazıyorlar, şüphesiz öyle olması gerekir. Çünkü seslerini duyurabilmek imkanına sahip olan yazarlar arasında sadece ikimiz varız.”⁸⁵

Claude Farrère Balkanlarda 1912-1913 yıllarında yaşananlar karşısında Türkleri 'Fin de Turquie' isimli kitabı ile savunur. Farrère de bir Fransız ve Hıristiyan olarak Fransa'nın çıkarlarını savunmaktadır. Ona göre Türklerin

⁸²

A.e.

⁸³ Loti, *Can Çekişen Türkiye*, s.64,65.

⁸⁴ Bkz. Abdülhak Şinasi Hisar, *İstanbul ve Pirre Loti*, s.54-58.

⁸⁵ Loti, *Can Çekişen Türkiye*, s.65.

Balkanlarda yenilgisi aynı zamanda bir Fransız yenilgisidir .⁸⁶ Ancak o da Loti gibi Balkan Savaşları sırasında Türklerden yana taraftır.⁸⁷

Barbar, kana susamış Türk algısı Trablusgarb Savaşında olduğu gibi Balkan Savaşlarında da kendini göstermektedir. Fransız Le Matin Gazetesi 26 Ekim tarihli baskısında Edirne üzerinde yapılan çatışmaların sert geçtiğinden ve Türklerin Hıristiyanlara Üsküp'te ve Edirne'de katliam yaptıklarından bahsetmektedir. Le Matin Gazetesi yazarlarından Valiler yazısına şöyle başlar;

"Dün sonuca ulaştıran bir savaş olmadı. Ama sonuçtan daha korkunç bir şey var: Katliam ve katliam başladı. ... Türkler öç alıyorlar. Türkiye'nin ne kadar etnik karışıklık içinde olduğu biliniyor. Üsküp'te Hıristiyanlar var, onlara karşı yapılan saldırılar zaman zaman Avrupa'yı ayağa kaldırıyor. Bugün müslüman öfkesi yenilgilerle çılgına dönmüş bir şekilde ortaya çıkıyor. Edirne'de Bulgarlar kurşunlanıyorlar, Üsküp'te Hıristiyanlar katlediliyor, Ortodoks rahipler, kadınlar,

⁸⁶ Claude Farrère, *Fin de Turquie*, Paris, Dorbon Ainé, 1913, p.7.

⁸⁷ Claude Farrère bu taraf halini ve Türkleri neden sevdiğini, düşmanlarını ise neden sevmediğini "Fin de Turquie" adlı kitabında şöyle izah eder: "Öncelikle belirtmek istiyorum, eğer Türkleri seviyorsam ve düşmanlarımı sevmiyorsam bunun iki sebebi vardır. Benim ilgimi açıklayacak iki sebep vardır. Biri çıkara dayalı sebep diğeri ise duygusal sebeptir... Doğu'da Fransa'nın çıkarları ile Türklerine çıkarları birbirine bağlı, ondan daha fazlası iç içe geçmiş, birbirine karışmıştır. Türkiye'nin kaybettiği her adım Fransa'nın kaybettiği adımdır. Bulgarların, Sırpların ya da Yunanlıların yaptığı her ilerleme biz Fransızlar için bir gerilemedir. Bundan açık bir şey yoktur. Bundan şüphe etmek için ya çok cahil ya da Fransa'nın dışına adım atmamış olmak gerekir. Bkz. Claude Farrère, *Fin de Turquie*, p.9,10. Fransa'yı Osmanlı toprakları üzerindeki çıkarlarını görmemekle suçlayan Claude Farrère Fransız dış politikasını da eleştirir. Almanya'nın yanında yer almaya zorlanan Türkleri bu konuda suçsuz bulur. Suçlu Asya'daki çıkarları için bugüne kadar kılıç çekmekte tereddüt etmemiş ancak şimdi tereddüt halinde bulunan Fransa'dır. Rus - Fransız anlaşmasının, çıkarlarını tanımayan bir Fransa'nın sonucu olduğunu ve Fransa'nın kendi çıkarlarına ters düştüğünü savunur. Bkz.. Claude Farrère, *Fin de Turquie*, p.11,12 Bir Fransız olarak Türk savunularında çıkara dayalı sebeplerini böyle açıklarken Claude Farrère duygusal sebeplere gelince Türkler üzerine düşüncelerini şöyle aktarır: "Türk dürüst, saygılı, düzgün, görünüş olarak kaba ancak etrafındaki zayıf ve yumuşak varlıklara karşı en yumuşak olanıdır" Şöyle devam eder: "İstanbul mahallelerinde ne kadınların ne çocukların ağladıklarını işitirsiniz. Hatta korku içinde bir hayvan da göremezsiniz. Kediler insanlar önünden kaçmazlar. Zira insanlar onlara kötü davranmazlar" "Beni affedin. Burada öncelikle birkaç kişisel olayı ele almalıyım... Bahsettiklerimden hiçbir şeyi uydurmadığım ve bildiğim şeyleri kendimin ve yerinde öğrendiğim anlaşılmasını istiyorum. Tesadüfen kitapların sayfalarını çevirirken yanlış bir fikre kapılmadım. Balkanlardan hızla geçerken bir fikir edinmedim. Görüşlerimi sadece bir gruba dahil insanları dinleyip diğerlerini dinlemeyi redderek kısıtlamadım. ... Hayır Doğu'da 1902'den 1904'e kadar iki buçuk sene yaşadım." Bkz. Claude Farrère, *Fin de Turquie*, p.15,18. Kendisi gibi iki sene Türkiye'de yaşayan arkadaşlarının da onun gibi bu topraklara gittiklerini ve onun gibi döndüklerini belirten Claude Farrère yazdıklarına şöyle devam eder: "Neden? Çünkü onlarda benim gördüğüm gibi gördüler, çünkü onlarda benim bildiğim gibi biliyorlar. Biliyorlar ki her zaman ve her yerde tüm Balkan çatışmalarında Türkler haklı, düşmanları haksızdır." Bkz. a.e., p.18.

çocuklar öldürülüyor, sakat bırakılıyorlar. Savaş Türk İmparatorluğu'nda korkunç bir barbarlığın uyanışına sebep oldu.”⁸⁸

Pierre Loti ise tüm saldırılar karşısında Türk savunularını yaşadıklarına ve gördüklerine dayandırır.

“Geyik avlarında, ölüm halindeki geyiklerin etrafında toplanan köpeklerin havlamalarına benzeyen bu çeşit küfür ve tahrikleri, hala Türklere atmakta devam ediyorlar. Fakat, onları küçük görenler, ağızlarını açmadan önce gitsinler de biraz onların arasında yaşasınlar. Bunu yapmadıkları müddetçe, ne söylerse söylesinler sözlerinin köpek havlamasından fazla değeri yoktur.”⁸⁹

Egzotik gariplikleri sevmekle, Doğu dünyasını duygusal sebeplerle savunmakla suçlanan Pierre Loti 22 Ocak 1913 tarihinde makalelerini toplayarak, tanıkların mektuplarını ekleyerek tamamen politik ilk kitabı olan ‘La Turquie Agonisante’ı (Can Çekişen Türkiye) yayımlar. Bu Pierre Loti'nin Türkleri savunmak için kaleme aldığı ciddi bir savunudur. Loti'nin Türk savunularında “Türk – İtalyan Savaşı” adlı makalesinden sonra ikinci devre böylece başlamış olur. Le Figaro, Le Matin gibi Fransız gazetelerinde yayımladığı makalelerle başlayan kitap Doğu'da yaşayan batılılardan gelen Türkler lehine mektuplarıyla devam etmektedir. Loti bu mektupları Türk savunularında objektif bir dayanak olarak kullanılır.

“Müslümanların böyle mektuplar gönderecekleri önceden tahmin edilebilirdi. Bunu biliyorum. Bu mektuplar, Doğu'ya has hayallerin saf ve temizliğine rağmen hiçbir şey ispat etmezler. Fakat yalnız Türklerden değil, Fransa'dan, Almanya'dan, İngiltere'den ve İsviçre'den de buna benzer mektuplar geliyor. Bu mektupları yazan Avrupalıların çoğu şarkta yaşamış, bu konuda belgeler biriktirmiş kimselerdir. Bunları yazmakla, bu kötü tanıtılmış ve iftiralara uğramış millete karşı beslediğim derin takdir hislerinde bana ortak oluyolar.”⁹⁰

⁸⁸ Le Matin, 26 Ekim 1912, p.1.

⁸⁹ Loti, Can Çekişen Türkiye, s.61.

⁹⁰ A.e., s.70.

Türklerin Balkan savaşlarında zorbalık ve vahşetle suçlanmaları karşısında Türklerin zorba ve vahşi olarak etiketlenmesine çeşitli tanıkların ifadeleri ile Loti karşı çıkar. Küçük bir Rum kızının mektubunu aktarır:

“Efendim!

9 Kasım 1912 tarihinde yayınlanan o tesirli yazınızı yeni okudum. Rumeli halkından on dört yaşında bir kızım. Bir süre önce bütün Avrupa'nın kendisine dostluk gösterdiği, şimdi şu sıkıntılı günlerinde yapayalnız bıraktığı Türkiye'ye bütün kalbimle acıyorum. Her zaman medeniyetten bahsediyorlar. Fakat, o zavallı Asya köylüleri için, bu kelimenin anlamı nedir? Çöllerde nice vahşi fakat iyi hayvanlar vardır ki, kendilerine kötülük etmezseniz size dokunmazlar. Fakat bir de kışkırtacak olursanız, bütün yırtıcılıklarını gösterirler.

Türkler kötü davranıyorlarsa, herhalde herkesi aleyhlerine dönmüş görmekten doğan bir ümitsizlikle bunu yapıyorlar. Yıllardan beri kendilerine rahat verilmiyor. Artık onları sevenler, ancak orada, kendi memleketlerinde yaşamış olanlardan ibarettir. Hıristiyan dünyası, dinle ilgili konularda Türkleri örnek almalıdır. Çünkü, onlar bizden daha fazla din kurallarına uymaktadırlar. Biz Hıristiyanlara, çalmak, hile ve düzen kurmak dinimize yasaklanmıştır. Buna rağmen, hırsızlığı da, hile ve düzeni de pekala yapıyoruz. Halbuki, Türkler asla. Mesela bir yaşlı Türk, size bir kilo elma tarttığı zaman, tartıda aldanmış olmak korkusuyla, fazladan bir elma daha verir. Bunu hangi Avrupalı yapar? Aksine, sattığı şeyi daha da ağırlaştırmak için, parmağını o tarafa doğru kaydırır.

Bulgar Kralı Ferdinand, hilali yenmek istediğini söylüyor. Buna da medeniyet adını veriyor. Peki ama, bir milletin dinine saygı göstermek de gerekmez mi?⁹¹

⁹¹ A.e., s.71. Pierre Loti'nin küçük bir Rum kızının ağzıyla aktardığı kötülük edilmezse, kışkırtılmazsa kötülük etmeyecek Türklerden, Claude Farrère de şöyle bahseder: “Bana yapılan itirazları duyuyorum. Bu Türk sakinliği nasıl oluyor da, bütün basının söz ettiği işkencelerle, katliamlarla uyuyor?... Türklerin düşmanlarının büyük bir kısmını katlettikleri doğrudur. ... Ama nasıl ve hangi şartlarda? cevap basittir! Her zaman çok sayıda müslümanın katledilmesinden her zaman provokasyonlardan sonra.” Bkz. Claude Farrère, *Fin de Turquie*, p.19,20.

Pierre Loti kitabında Türkiye’de doğup büyüyen bir İspanyol Yahudisinin kendisini destekleyen cümlelerine yer veriyor.

“Talihsiz Türkiye için bizim yaptığımız, kendi haline bırakılan bir ağır hastanın başucunda oturan ve yalnız başına ölmesin diye elini avuçlarına alan bir insanın hareketlerine benzemektedir. Daha yazınız! yüreğiniz size yalnız tesirli sözler değil, aynı zamanda inandırıcı ve idam ilamını imzalamaya çağrılan kişiler tarafından ister istemez hatırlanacak sözler bulmanıza da yardım etsin”⁹².

Balkan savaşları esnasında yayılan “Türk zulümleri” ifadesi karşısında Balkan devletlerinin savaşta gösterdikleri cesareti, kendilerine ait topraklar üzerinde giriştikleri mücadelenin meşrutiyetini takdir etmekle⁹³ beraber Pierre Loti Türk katliamlarının düşmanlarının iddia ettiklerinden çok daha az olduğunu savaşları izlemek için gelen yabancı harp muhabirlerinin ağzından da doğrulatur.

“Bakınız bu muhabirler, durumu ne şekilde açıklıyor: Madem ki Avrupa’da Türk askerlerinin yağmacı ve insafsız olduklarını yazanlar ve iddia edenler bulunuyor – ki bunların çoğu bu konudaki araştırmalarını çalışma odalarının dört duvarı arasında yapmışlardır – onların bu davranışlarını şiddetle protesto etmek bizim vazifemizdir. Biz hiçbir zaman Türklerin vahşice hareketlerine rastlamadık.”⁹⁴

Nitekim bir Fransız din görevlisinin mektubu Türklerin asker savaşı yaptıklarını, Balkanların çete savaşı yaptıklarını anlatmaktaydı.⁹⁵

⁹² Loti, **Can Çekişen Türkiye**, s.72.

⁹³ Takdir ifadeleri için bkz. Pierre Loti, **Can Çekişen Türkiye**, s.69.

⁹⁴ A.e., s.76.Türkiye bulunmuş bu gazetecilerden birisi Le Matin gazetesi yayın yönetmeni Stephane Lauzanne’dır. Stephane Lauzanne, Times gazetesinin savaş muhabiri Mr. James, P’illustration gazetesi savaş muhabiri George Raimond ile Balkan harbini izlemek üzere İstanbul’a gelmiş ve 40 gün Osmanlı topraklarında kalmıştır. Bu süre zarfında İstanbul’da müslümanların yaşamından, Hristiyanların tutumlarına, cephelerde yaşananlara kadar gözlemlerde bulunma şansı yakalamıştır. 8 Ekim 1912’de Galata rıhtımına ayak basan Lauzanne dönemin Osmanlı Devleti Dışişleri Bakanı Gabriel Noradunkyan, savunma bakanı ve Osmanlı Orduları Başkumandan Vekili Nazım Paşa, Fransız Elçiliğinde Mösyö ve Madam Bompard gibi önemli isimlerle görüşmeler yapmıştır. İstanbul’da kaldığı 40 gün boyunca duyduğu katliam hikayelerinden şöyle bahseder Lauzanne: “Okurlardan istirham ediyorum, sözlerimi iyi anlasınlar. Hiç katliam olmamıştır demiyorum. Heyhat olmuştur... Evet. Bütün bunlar hep tarihe geçmiştir. Bunlar için şüpheye yer yoktur. Fakat tarihin yanında uydurma da vardır. Eğer vicdanlıysanız iftiralari, abartmaları, özellikle doğu halkının kendine has zihniyetini hesaba katmalısınız. Stephane Lauzanne, **Balkan Acıları**, Çev.Murat Çulcu, İstanbul, Kastaş Yayınları,1990, s.82,83.

⁹⁵ Quella – Villéger, **La Politique Méditerranéenne de La France – un témoin Pierre Loti**, p.117.

Türklerin katliam ettiklerine dair yazılanlara karşılık Pierre Loti Osmanlı topraklarında bulunmuş, bu topraklarda yaşamış yabancıların tanıklıklarına başvurmuştur. Makedonya’da 10 yıl kadar oturan bir Fransız diplomatın Aralık 1912 tarihli mektubunda yer alan ifadeler şöyledir:

“Türkler katliam ediyorlar! Bugün; bunun tam aksine “Türkler katliam ediyorlar” diye bağırırım, Evet! Türkler katliam ediyorlar. Yaralıların vücutları alçakça kesiliyor, karılarına tecavüz ediliyor; mahalleleri yakılıp, yağma ediliyor, kim tarafından? Makedonya’da on yıldan beri öldürme sanatını yürüten vahşi asker çeteleri tarafından ve bu cinayetler hangi prensip uğruna işleniyor? Medeniyet, adalet ve hürriyet uğruna! ve ağzı bu yüce kelimelerle dolu olan bütün Avrupa, hep birlikte, bu kadar kötülüklerin yapıcılarını sevinçle alkışlıyor. Ne acı şey! Ne utamılacak durum”.⁹⁶

Pierre Loti de Fransız subaylarının, diplomatlarının mektuplarında ifade ettikleri acı olayları yaşamıştır. Loti yaşadıklarını şöyle ifade etmiştir;

“Şu satırları yazarken, karşımda, düşman tarafından feci şekilde uzuvları kesilmiş bir Türk subayının fotoğrafı bulunuyor”⁹⁷.

“Karadağ’lı köylülere gelince; onların o bitip tükenmez boğuşmaları sırasında, yakalayabildikleri müslüman komşularının burunlarını kesmek gibi, merhamet uyandıran bir alışkanlıkları olduğu yeter derecede biliniyor. Ben, bu patırtıcı ülkenin sınırlarında suratları böyle hıristiyanca uzuv kesme ameliyesine uğramış zavallı Türkleri gözlerimle gördüm”.⁹⁸

İnsan Hakları Cemiyeti’nin özel muhaberatından Türklerin, Makedonya’da, Trakya ve Edirne’de yağmacılık ve her türlü saldırganlık yapmaya devam ettiklerinin ajanslardan durmaksızın dünya kamuoyuna duyurulduğunu belirten Pierre Loti Selanik’ten, Serez’den, Kavala’dan ve diğer Makedonya merkezlerinden Fransızların gönderdikleri mektupların iddiaların tam tersini gösterdiklerini ifade eder. Journal de Salonique’in eski başyazarı Samuel Levi’nin yolladığı mektupta Serez’de

⁹⁶ Loti, , *Can Çekişen Türkiye*, s.93.

⁹⁷ A.e., s.69, *Can Çekişen Türkiye* kitabının Calmann-Lévy’den çıkan ilk baskısının ilk sayfasında burnu kesilmiş bir Türk’ün resmi basılıdır.

⁹⁸ A.e., s.89.

Bulgarların şehre girişi sırasında bir Türkün Bulgarlara ateş açması sonucu yaşanan katliam anlatılır.⁹⁹ Dedeoğaç Kasabasında yaşananları ise Pierre Loti yine bir Fransız subayın tanıklığı ile dünya kamuoyuna duyurur.

“Kasımın 19. Çarşamba günü akşam saat sekize doğru, 150 Bulgar komitacısı ansızın Dedeoğaç kasabasına girdiler. Bu katliamcılar, ta gece yarısına kadar Türkleri korkunç bir katliamdan geçirdiler. Elleri geleni yağma ediyorlar, yaşlıları, kadınları ve çocukları ayırt etmeden öldürüyorlar, evleri basıyorlardı. Kasabadaki Hristiyanların (Ortodoks), suça katıldıklarından şüphe edilemez. Bunların çoğunu, bu haydutlara kılavuzluk ederken, Türkleri ve Türk evlerini gösterirken gördük... Müslümanlardan bazıları camiye sığınmışlardı. Aralarında sadece yaşlılar, kadın ve çocuklar vardı. Bulgarlar bir süre sonra bunları kuşattılar. Bir ara kapıdan bir tabanca atıldı. Orası kanlı bir savaş meydanına döndü.”¹⁰⁰

Bütün bu vahşetler karşısında Müslüman Türklerin sessiz kaldıklarını belirten Pierre Loti bu sessizliğin sonuçlarını Claude Farrère ile birlikte şu kelimelerle ifade eder.

“Zavallı Türkler, parayla satın alınan bazı gazetelerin sayfalarına nefretlerini aksettirecek kadar zengin değillerdir. O gazeteler maalesef doğruluk ve iyi niyetlerini koruyan diğer gazetelere de söz geçiriyorlar.”¹⁰¹

Claude Farrère de aynı tespiti yapar. *“Yunanlılar, Bulgarlar, Sırpların Avrupa'nın okuduğu gazeteleri vardır. Bu halklar bundan faydalanırlar. Yazarlar, konuşurlar, haykırırlar. Türk susar. Dünyanın gözünde nasıl haksız olmasınlar ki?”¹⁰²*

Bulgarların, Sırpların, Yunanlıların kullandıkları basın gücünü Türkler için en etkin biçimde kullanan isim Pierre Loti olmuştur. “Türkler katlediyor” diye yazan gazetelerin karşısında Loti gazetelerin en ön sayfalarında yazılarını yayımlamıştır. 3 Ocak 1912 tarihli “İtalyan – Türk Savaşı” ve 7 Kasım 1912 tarihli “Türkler Katlediliyor” yazıları bunların en önemlileridir. Yazılar Gaston Calmette

⁹⁹ A.e., s.100,101.

¹⁰⁰ A.e., s.102.

¹⁰¹ A.e., s.77.

¹⁰² Farrère, *Fin de Turquie*, p.22.

yönetimindeki Le Figaro Gazetesinde yayımlanmıştır. Ancak Loti'nin cüretkar yazıları Calmette'i Le Figaro abonelerinin aboneliklerini iptal edecekleri yönündeki ifadeleri ile rahatsız etmiştir. Loti Le Figaro'dan ayrılmak zorunda bırakılır. Bundan böyle yazılarına Pierre Mortier yönetimindeki Gil-Blas Gazetesinde devam edecektir. Loti'nin tercihi şüphesiz Le Figaro'dur. “*Yurtdışında duyulmak istiyorum. Ve biliyorsunuz yurtdışında en çok okunan Le Figaro'dur*”¹⁰³ diyen Loti'yi Jean Jaures L'Humanité gazetesinde yazmak için davet etmiştir. 30 Ocak tarihli yazısında “*Adına uygar denen bir ülkeler toplamının bir zamanlar her şeyi vaat ettiği bir halkı umutsuzluğun en son sınırına kadar sürüklemesindeki alçakça şeyler karşısında nasıl dehşete kapılmaz*”¹⁰⁴ diyerek Le Figaro'daki yazılarına kaldığı yerden devam ederek taraf halini açıkça ortaya koymaya devam eder. Gil-Blas'da ise Türkiye'nin ezilmesine müsaade etmenin utancının Avrupa'ya ait olacağını ifade eden Loti Türklerin izlerinin asil ve cömert olduğunu da ekleyerek savunularını sürdürür.¹⁰⁵

1913 yılının başları Birinci Balkan Savaşının başladığı, Bulgarların, Yunanlıların, Sırpın Balkanlarda Osmanlı Devleti'ne karşı zaferler kazanmaya başladığı yıldır. Pierre Loti'nin dünya kamuoyunda Türk savunularını sürdürdüğü bu yıllarda Fransa, Balkan devletleri ve Rusya tarafında yer alıyordu. Fransa'nın III.Cumhuriyet'te en temel politikası Almanya'nın kendilerine karşı güçlenmesini önlemektir. 1871'den beri Almanlara karşı sıkı bir savunma arayışı içindeydi. Dışişleri Bakanı Delcassé'nin 1898 ve 1905 yılları arasında tercihini ise büyük sömürge politikası ve İtalya ile yakınlaşma politikası açıklıyordu. Almanya'nın karşısında bir Fransa – Rusya yakınlaşmasından yana idi. Ancak 1903 yılından itibaren Paul Cambon'un ve uluslararası sisteminde etkisi ile Fransa İngiltere ile yakınlaşma gereği duyacak ve Entente Cordiale'i imzalayacaktı. Dolayısıyla Fransa hem Rusya hem de İngiltere gibi iki büyük güçle ittifak halindeydi. Ruslar Uzakdoğu'da Japonya yenilgisinden sonra daha çok Balkanlara ve Akdeniz'e yönelmişlerdi. Çar ve Dışişleri Bakanı Sırpın, Bulgarları, Yunanlıları Balkanlarda Osmanlı Devletine karşı kışkırtıyorlardı. 1912 yılında Başbakan Raymond Poincaré de Rusya'ya yaptığı gezi sonrasında Rusya'ya yakın duruyordu. Nitekim 28 Ekim

¹⁰³ Aktaran Alain Quella – Villéger, *La Politique Méditerranéenne de La France – un témoin Pierre Loti*, p.107.

¹⁰⁴ *L'Humanité*, 30 Ocak 1913, p.1

¹⁰⁵ *Gil-Blas*, 29 Ocak 1913, p.1.

1912 tarihli Le Matin Gazetesinde “Fransız politikası üzerine bir açıklık konuşması” başlıklı yazıda Poincaré’nin Nantes’ta halka yaptığı konuşmasından bir kaç başlık Fransa’nın Trablusgarb ve Balkan Savaşlarında tarafsızlığını ama Balkanlarda Rusya’ya da sempatisini açıkça ifade etmektedir. Poincaré’nin ilk başlıklarından biri Balkanlarda beş halk arasındaki savaşta barışı kurma çabalarıyla alakalıdır. Poincaré “*umut ederim ki bu yakındır*”¹⁰⁶ diye halka seslenerek bu barış umudunu ifade etmektedir. Diğer bir başlık Fransa’nın ittifaklarını ve arkadaşlıklarını koruması yönündedir. Poincaré’nin ifadeleri şöyledir;

*“Fransa için sadakatsizlik söz konusu değildir. Biz sıkı bir şekilde müttefikimiz Rusya’ya ve arkadaşımız İngiltere’ye bağlıyız”*¹⁰⁷

Poincaré’nin bir başka başlığı herşeyden önce ulusal çıkar şeklindedir. “*Herşey ülkelerde ulusal çıkarı göz önüne koymak, kişisel çıkarları ikinci plana yerleştirmek olmalıdır*”¹⁰⁸ Ulusların dış politikalarının temelini oluşturan ulusal çıkar kavramı gereğince Fransa Almanya’ya karşı Ruslarla birleşirken, Avusturya-Macaristan dolayısıyla Almanya’ya karşı bir bariyer olarak gördüğü Balkanlara bu açıdan da ilgisiz kalamazdı. Raymond Poincaré Balkanlarda Türkiye’yi koruyan barışçı bir şekilde sürdürülen statükodan yana idi. Zira Poincaré Alliance Francaise’e yani Fransa’nın dili ve kültürünü yabancı topraklarda yayılmasını hedefleyen bir kuruma bağlı idi. Osmanlı topraklarının kaybedilmesinden yana değildi. Trablusgarb’da fazla tepki göstermeyen Fransa Balkan Savaşları sırasında daha aktif rol oynamıştı¹⁰⁹. Pierre Loti de değişimi yakından takip ediyordu. 17 Ocak 1913 tarihinde Raymond Poincaré’nin cumhurbaşkanı olması ile Loti Poincaré’nin Adalet bakanlığını yapan ve 1913 yılında kısa bir süre içinde olsa Fransa Başbakanlığı görevini de yürütmüş olan Louis Barthou¹¹⁰ aracılığı ile Poincaré ile iletişim haline

¹⁰⁶ Le Matin, 28 Ekim 1912, p.1.

¹⁰⁷ Le Matin, 28 Ekim 1912, p.1.

¹⁰⁸ Le Matin, 28 Ekim 1912, p.1.

¹⁰⁹ Osmanlı Devleti Dışişleri Bakanı Noradunkyan’ın Fransa İstanbul elçisi Mösyö Bompard aracılığı ile Raymond Poincaré’ye yaptığı barış çağrısına Poincaré olumsuz cevap verse de Osmanlı Devleti ile 25 Haziran 1802 yılında yapılan anlaşma ile 1856 Paris anlaşmasının Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünün korunmakla yükümlü olduğunu belirten 7 maddesi ile, yine az bilinen 15 Nisan 1856 yılında Fransa, İngiltere ve Avusturya arasında bu üç gücün Osmanlı Devleti’nin bütünlüğüne yönelik her türlü saldırının bir savaş sebebi sayılacağını ve müdahaleyi gerektireceğini belirten anlaşma nedeniyle Fransa’nın Osmanlı İmparatorluğu ile bağını bilen Poincaré Osmanlı Devleti’nden yana bazı girişimlerde de bulunma zorunluluğunu hissetmiştir. Bkz. Le Matin, 5 Kasım 1912, p.1

¹¹⁰ Louis Barthou’nun eşinin Pierre Loti’ye duyduğu hayranlıkla Loti Barthou ailesi ile tanışmıştır.

geçmişti. Poincaré'ye gönderdiği makaleleri için bir mektubunda Louis Barthou'dan Poincaré ile görüşmesini rica ediyordu.¹¹¹ Poincaré ise cumhurbaşkanı olmasından sonra gelişmeleri izler ve İstanbul'daki Fransız büyükelçisi Mösyö Bompard ile görüşerek 3 Aralık 1912 silah bırakma ve Mayıs 1913 Londra Konferansına giden yolda görüşmeleri destekler. Gil-Blas gazetesindeki yazısında Loti de onları "Gezgin Şövalyeler" olarak nitelendirir.¹¹²

III. Napoléon'dan beri Akdeniz'deki Fransız politikası bir devamlılık arzeder. Akdeniz stratejik bir bölgedir. Süveyş kanalı bunun bir göstergesidir. Bu noktada diğer Avrupalı devletlerle bir çatışmadan kaçınılmaktadır. Entente Cordiale'i getiren de bu düşüncedir. Sömürgelerde İngiltere ile çatışmadan varlığını sürdürebilmektir. Sömürgelere yönelik genişlemeci Cumhuriyetçi politika gerek medeniyet götürme gerekse güçlü milliyetçi duygularla Gambetta ve Juley Ferry gibi cumhuriyetçiler tarafından yürütülüyordu. Pierre Loti ise bu çizgiden yana değildi. O Fransa çıkarlarını Doğu'da oryantalist tabloya fazla dokunmadan korumak amacıyla yumuşak bir milliyetçilik anlayışı sergiliyordu. Bu noktada da Gambetta, Ferry yerine Barthou, Poincaré, Deschanel gibi yeni devlet adamlarını tercih ediyordu. Daha yumuşak milliyetçilik anlayışı ile Loti Türkiye için şunları ifade etmekteydi;

*"Hayatta varılmak istenen nokta, yalnız fabrikalar, limanlar, şarapneller, sürat ve çabukluk değildir. Basit kimselerin hırs ve tamahını celbeden ve sonunda ümitsiz teşebbüslere sürükleyen bu uğursuz demir yığını dışında, kendimiz için, dünyanın bir köşesinde saklamamız gereken biraz sükunet, yalnızlık ve hayalperestlik de bulunmalıdır. Bu görüş açısından bakılırsa Türkiye... nice sayfiye ve yaylaları içine alan eski Türkiye... Namuslu ve dindar Türkiye... Kasırgalar ve kızgın maden ocakları ortasında, bir çeşit tazelik vahası gibi, bütün dünyaya faydalı bir ülke."*¹¹³

Raymond Poincaré'nin Cumhurbaşkanı seçilmesi Pierre Loti için önemli bir kazanım olurken 23 Ocak tarihinde Osmanlı Devleti'nde Jön Türklerin darbesi ile Almanya'ya yakınlaşan bir Osmanlı Devleti Loti için bir kayıp olmuştu. Osmanlı Devleti kendi içinde İttihat ve Terakki ile muhalifleri arasında sorunlar yaşarken

¹¹¹ Pierre Loti, **Türkiye İçin Mektuplar**, Çev. Sevim Sönmez, Haz. Fikret.N.Üçcan, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s.101.

¹¹² **Gil-Blas**, 11 Ocak 1913, p.1.

¹¹³ Loti, **Can Çekişen Türkiye**, s.75.

Bulgarlar Edirne'yi 27 Mart tarihinde işgal etmişlerdi. Pierre Loti'nin günlüklerine yazdıkları Edirne'yi işgal eden, Çatalca'ya kadar gelen Bulgarlar karşısında onun Türkler için endişesini açık bir şekilde ortaya koymaktaydı.

“Türkiye'nin felaketi... Bulgarlar neredeyse İstanbul kapılarında. Bundan önce ölmek isterdim... İstanbul sıkıntısı uzuyor ve benim sıkıntım da uzuyor... sürekli herkese ve herşeye karşı savaşımdan ne kadar sıkıntı içindeyim.”¹¹⁴

15 Şubat 1913'de ise Loti şu ifadeleri kullanır.

“Her zamankinden daha fazla sıkıntı ve yıkım. İstanbul, benim sevgili İstanbul'um ateş ve kan içinde, Türkiye can çekişiyor.”¹¹⁵

Türkler için duyduğu endişeyi böyle ifade eden Pierre Loti ikinci vatanı gibi gördüğü Türkiye'yi savunmaya yılmadan devam eder. Velihaht Şehzade Yusuf İzzettin Efendiye Türkiye için şu ifadeleri kullanır;

“Çabalarım boşa gitmedi... Tehlikede olan kendi vatanımmış gibi mücadeleye devam edeceğim”¹¹⁶

Pierre Loti'nin çabaları gerek Fransa'da gerek Osmanlı Devleti'nde karşılığını bulur. General Lyautey Loti'ye *“sizinle birlikteyim”*¹¹⁷ diye yazar. Kolonel Malfeyt, L'Oeuvre Gazetesi yazarı J.Odelin ve Gil-Blas'ın yazarı Robert Duval, Journal de Salonique Gazetesi başyazarı Lévy gibi isimler Loti'yi destekler.¹¹⁸ Claude Farrère, Frédéric Masson, Henry Bataille, Mounet – Sully gibi yazarlar da Madam Jane Catulle – Mendes tarafından 25 Nisan 1913'te Paris'te Femina tiyatrosunda düzenlenen “Pierre Loti Galası”na gelerek Loti'ye bir çeşit destekte bulunurlar. Geceye katılanlar sadece yazarlar değildir. Rodin gibi Fransızların ünlü sanatçıları da gecededir. Gece Henry Bataille tarafından yazılan bir Loti'yi selamlama konuşması ile başlar. Bataille yazara modern dünyada yükselen trajediyi

¹¹⁴ Aktaran Alain Quella – Villéger, *La Politique Méditerranéenne de La France – un témoin Pierre Loti*, p.109.

¹¹⁵ A.e., p.110.

¹¹⁶ Gil – Blas, 9 Nisan 1913, p.1.

¹¹⁷ Aktaran Alain Quella – Villéger, *La Politique Méditerranéenne de La France – un témoin Pierre Loti*, p.115.

¹¹⁸ İsimler için bkz. Alain Quella – Villéger, *La Politique Méditerranéenne de La France – un témoin Pierre Loti*, p.117.

anlamış olmasından dolayı teşekkürlerini sunar. Gece Pierre Loti'ye verilen değer açısından önemli bir belge niteliğindedir.

Pierre Loti Birinci Balkan Savaşının en ateşli günlerinde 28-29 Nisan tarihlerinde Annales Üniversitesi'nde Kızılay yararına "Türk dostlarım" adı altında bir konferansta verir. Konferansta Pierre Loti Türkler için savunularını şu sözleriyle bir kez daha ortaya koyar;

*"İtilaf devletleri yenilenlere karşı vahşi hayvanlar gibi davrandı... Sanki yamyamların marifetini anlatır gibiyim değil mi? Hayır. Bunlar, bazı Fransız gazetelerinin güzel ruhlarını yüceltmeye hala cüret ettiği, dini bütün hıristiyan haçlılarının marifeti!"*¹¹⁹

Konferans çıkışında Loti sokaklara kadar uzayan sevinç gösterileriyle karşılanmıştır.

Annales Konferansından kısa bir süre sonra, 30 Mayıs 1913 tarihinde Londra Konferansı ile Birinci Balkan Savaşı çok ağır şartlarla sonuçlanmıştı. Osmanlı Devleti'nin artık Rumeli'ndeki varlığı sona ermişti. Londra Antlaşması Balkan devletlerinin kendi aralarındaki anlaşmazlığa son vermediği için 29 Haziran'dan itibaren Bulgaristan'ın Sırbistan ve Yunanistan'a saldırması ile İkinci Balkan Savaşı başlamıştı. Bu savaştan Edirne'yi geri alarak kazançlı çıkan Osmanlı Devleti'nin durumu Pierre Loti'nin de moralini yükseltmişti. Zira günlüğüne "*İstanbul kurtuldu ve Bulgarların ezilmesi beni biraz mutlu ediyor*"¹²⁰ şeklinde not düşmüştü. 1913 yılının Ağustos ayında Pierre Loti oğlu Samuel ile birlikte Osmanlı Devleti'nin daveti üzerine İstanbul'a gelmiştir. Pierre Loti'yi Galata rıhtımında büyük bir kalabalık karşılamıştır. Loti'yi karşılayan kalabalığı Abdülhak Şinasi Hisar şöyle anlatır:

*"Vapur gelince, rıhtımda büyük bir kalabalık, birçok polisler görülüyor. Yeşil yapraklı büyük saksılar, yerlere dizilmiş halılar var".*¹²¹ Bu gelişinde Kandilli'de ki yalısında ikamet edeceği Komtes Ostrorog ise Loti'nin gelişini şöyle anlatır. "*Büyük bir kalabalık rıhtımda, askerler, saray arabaları ve şarkılarında Loti'nin adını haykaran*

¹¹⁹ Gil – Blas, 30 Nisan 1913, p.1.

¹²⁰ Aktaran Alain Quella – Villéger *La Politique Méditerranéenne de La France – un témoin Pierre Loti*, p.123.

¹²¹ Hisar, *İstanbul ve Pierre Loti*, s.61.

*küçük çocuklar”*¹²² Loti’yi karşılayanlar arasında veliaht Yusuf İzzeddin adına Rüştü Bey, İstanbul Valisi Cemal Bey, Doktor Celalettin Arif Bey bulunmaktadır. Karşılama töreninden sonra İttihak ve Terakki Merkez komitesinin bir bildirisi okunur.¹²³ 13 Ağustos günü Velihaht Yusuf İzzettin ve Abdülmecid tarafından 16 Ağustos günü ise Yıldız Sarayında bizzat padişah tarafından kabul edilir. Bu günü Loti *“yanından ayrılmak üzereyken pırlanta rakamlı ve ağır zincirli saatini çıkartıp neredeyse zorla bileğime taktı ve bu armağanı almayı reddettiğimi görünce ısrar etti”*¹²⁴ diyerek anlatır.

18 Ağustos’ta Edirne’ye hareket eden Loti burada edindiği izlenimlerini kamuoyu ile paylaşır. Edirne yolu üzerinde karşılaştığı manzarayı şöyle aktarır.

*“ Şimdi karşımıza çıkan Havza’yı ele alalım, duvar kalıntılarından,yıkıntidan, enkazdan ötesi yok. İşte cami: Uzaktan pek yıkılmış görünüyordu, kuşkusuz zaman bulamadıkları için birçok diğeri gibi tam yağmalayamamışlardı. İçeride yüzü solmuş birkaç hasta paçavralar üstünde kımıldamadan yatıyordu....Üzüntü veren bu sonsuz ıssızlıklar arasından geçen ana yol boyunca askerler, topçu malzemesi yüklenmiş arabalar, top arabaları, Kürt yada bedevi süvariler, erzak yüklü develer ardı ardına sürekli geçiyor. Her yandan, hatta Asya’nın en uzak köşelerinden insanlar ilk kez bir tansıkla kurtulan Edirne’ye yardıma koşuyor, ama Avrupa tüm insanca duygulara aykırı biçimde, buralarda taş üstüne taş bırakmayacak, ortalığı toplu mezara çevirecek aşağılık katillerin geri dönmesi isteğinde direniyor”*¹²⁵

Pierre Loti Türkleri Batılı güçler tarafından saptanılan sınırların ötesine geçmekle suçlayanlara karşı Türkleri şu tanıklıklarla savunur.

“ Kendi saptadıkları sınırların ötesine ilerlediklerinden ötürü Türkleri kınıyorlar. Zabıterleriyle konuştum, dediler ki: ‘Biz oraya yerleşmek amacıyla değiliz. Yanlızca korkudan çığına dönmüş, hem Rum, hem Müslüman kadınları: ‘Ya bizi öldürün, ya da Bulgarlardan kurtarın’ diye yüzümüze haykırdıkları zaman yardımlarına koşmamak elde mi? Dedeabağ’ta, diplomasının Ferdinand Koburg’a bıraktığı bir kentte, Türklerin ve Rumların, Bulgarlar gelmeden önce birlikte Asya’ya göçmek için yemin ettiklerini, kaçmak için sallar

¹²² Comtesse Léon Ostrorog, **Pierre Loti à Constantinople**, Paris, Eugéne Figuières, 1927, p.32,33.

¹²³ Tören için bkz. Alain Quella – Villéger, **Pierre Loti: Gezegen Seyyahı**, s.446.

¹²⁴ Pierre Loti, **Doğu Düşleri Sona Eerken**, Çev. Faruk Ersöz, İstanbul, Kitap yayımevi,2002,s. 99.

¹²⁵ A.e., s.105,106.

*hazırladıklarını Avrupa biliyor mu acaba? Ve sonunda Trakya'nın küçük bir kentinden şöyle bir telgraf aldım: 'Size yalvarıyoruz, Bulgar canavarlarının eline düşmememiz için mümkün olan her şeyi yapın. İmza : Yüz kadar Rum.'*¹²⁶

Pierre Loti sadece Türk tanıklıklarına başvurmayarak kendisini taraflı olmakla suçlayacakları da cevaplamış olur.

*"Yalnız Türklerin tanıklığına başvursaydım, abartıyla suçlanmayı göze almam gerekirdi. Ama en suçlayıcı tanıklıkları Rumlar ve Museviler yaptılar. Eski psikoposluk konutunda ziyaretine gittiğim Rum metropoliti kendisini kabaca yanına çağıran Bulgar generalinin onunla nasıl konuştuğunu anlattı ve yazmama izin verdi: ' Siz Türkleri seviyormuşsunuz öyle mi? – Evet, çünkü dört yüzyıldan beri mutlu yaşamamıza izin verdiler.- İyi, ben de sizi idam ettireceğim.- Durmayın , hemen öldürün beni.- Hayır, daha sonra, canım ne zaman isterse. Çıkn.' Yaverler de bitişikteki salonda oraya çağrılmış tüm Rum ileri gelenleriyle aynı biçimde konuşuyorlardı. Ama Türklerin yıldırım gibi yetişmesi hepsini kurtardı."*¹²⁷

Vienna Bulgar elçisinin Pierre Loti'nin görmüş olduğu yıkılmış köylerin Türklerin yıktığı Bulgar köyleri olduğunu ifade etmesi üzerine Loti Türkleri şu ifadelerle savunur.

" Bulgar elçisi, Neue Freie Presse'de önceki makalemi yanıtlayarak beni onurlandırmış, yanıldığımı söylüyor, yol üstünde gördüğüm bütün o yıkılmış köyler, Türklerin yağmaladığı Bulgar köyleriymiş... Türkler kendi camilerini yıktılar, kendi camilerini kirlittiler herhalde!

Bu türden bir karşılık çocukça değilse, son derece utanmazca bir kötü niyetin ifadesidir, gafların en büyüğüdür, çünkü olup bitenleri yerinde saptamak kolay. Gerçek olan, bu tümüyle Müslüman vilayette pek seyrek olarak rastlanan Bulgar evlerinin hala ayakta durduğu. İstilacılar onları yakıp yıkmamışlar ve geri döndüklerinde misilleme olarak yapmaları bağışlanabilir bile olsa, Türkler yüce gönüllü davranıp o evlere dokunmamışlar. Herkes gidip görebilir!

¹²⁶ A.e., s.109.

¹²⁷ A.e., s.108.

Aynı elçi yanıtında, Müslüman egemenliğini yeğlediğini belirtmek küstahlığını gösteren Rum metropolitini idam ettirmemekle, Bulgar generalinin büyük hoşgörü gösterdiği kanısında. Kabul! ¹²⁸

Pierre Loti Edirne'ye girdiği gün oldukça heyecanlıdır. Vakit geceyarısıdır. Tren garında vali, askeri şefler, din adamları, Musevilerin hahambaşısı kendisini karşılamışlardır. Trenden iner inmez La Marseillaise çalınmış ve bir alkış tufanı kopmuştur.¹²⁹ Loti Edirne gezisi sonrasında Türklere teşekkür etmiş ve Avrupa'ya şöyle seslenmiştir.

“ Herkese çok teşekkür ederim. Yaşasın Osmanlılara kalan Edirne! Bir an için yanlışlığa düşen Avrupa artık anlasın, pişman olsun! Diplomasinin acıma duygusundan yoksun olması nedeniyle en azından bir parça bilinçten de yoksun olması olanak dışıdır. Dün akşam, bu kentin minnetle dolu, ama hala korku içindeki yüreğinin, kendi yüreğimin çok yakınında attığını duyumsadım, dilerim eski günlerdeki barış ve gönenc geri gelsin! ¹³⁰

Pierre Loti'nin Türkleri dünya kamuoyunda savunma çabaları Osmanlı Devleti'nde de büyük yankılar uyandırır. Hem saray hem de hükümet üyeleri ona şükran ifadelerini sunarlar. Londra'da bulunan Reşit Paşa Loti'nin 30 Ocak 1913 tarihinde Jean Jaures'in daveti ile L'Humanité gazetesinde yazdığı yazısı üzerine kendisine şükranlarını iletir. Loti L'Humanité'deki yazısında Avrupa'ya şöyle seslenmektedir:

“Bu kadar şiddetle ihtiyaç duyduğu barışı sağlamak isteyen Avrupa görülmemiş bir insafsızlıkla tehditlerini ve baskılarını hemen her zaman zorluk ve ümitsizlik içindeki bedbaht Türkiye'ye yöneltiyor. O, Türkiye'ki haklarından bu kadar feragat ve fedakarlık etmiştir. Oysa bunun aksine, hiçbir şeyden kesinlikle vazgeçmeyen, bir büyük devlet tarafından korunan ve desteklenen, bunların yanı sıra, arabozuculuktan, gurur ve azametten geri kalmayan Bulgarlara karşı, Avrupa hiç de böyle davranmıyor. Birçok milletlerin – isterseniz medeni deyiniz – hemen hepsi tarafından, bir süre önce kendisine çeşitli vaadlerde bulunan ve bugün onların

¹²⁸ A.e., s.103.

¹²⁹ Pierre Loti'nin kendi ifadeleri için bkz. Pierre Loti, *Doğu Düşleri Sona Ererken*, s.101,102.

¹³⁰ A.e., s.104.

adaletine merhametine başvuran bir milletin, bu derece ümitsizliğe sürüklenmesi mesuliyetinden hiç mi korkulmuyor?”¹³¹

Bu yazıyı okuyan Reşit Paşa Jean Jaures ve Pierre Loti için “*Bana inanınız ki, onlar ülkemde asla silinmeyecek bir etki bırakıyorlar*”¹³² diyecektir.

Türk halkının Pierre Loti’ye olan sevgisini 1913 yılında ziyaret ettiği İstanbul’da gitmiş olduğu Beykoz çayırında yaşadıklarından itibaren Abdülhak Şinasi Hisar şöyle anlatır:

“Birgün Loti, pek sevdiği Beykoz Çayırına, yalnız olarak gezmeye gidiyor. Yağmura tutularak bir kahvehaneye giriyor. Halk kendisini tanıyarak, hakkında beslediği muhabbet ve hürmetle etrafını kuşatıyor. Şirket vapuruna giderken yolcular kendisini birbirlerine tanıttıkları için de, Kandilli İskelesine indiği zaman, vapurda yüzlerce el kendisini alkışlıyor ve Loti ‘Dünyada şükran hissini bu kadar şiddetle duyan hangi miller vardır?’ diyor.”¹³³

Osmanlı yazarları, şairleri, düşünürleri, askerleri de Pierre Loti’ye şükran hislerini anlatan ifadeler kullanıyorlar. Edirne’nin düşman işgalinden kurtarılmasından sonra 14 Eylül 1913 tarihli Şehbal dergisinde devrin önemli edebi ve siyasi kişilikleri Loti için düşüncelerini altı sayfalık bir yazıda belirtiyorlar. Bu önemli kişiler arasında daha sonra paşa olacak Enver ve Cemal Beyler de bulunmaktadır.

Enver Bey Pierre Loti’nin büyüklüğünün ebedi olduğunu şu cümlelerle belirtir:

“Piyer Loti, insanlığın yükselmesine matut olan hiss-i necibden başka saik tanımayarak garazsız bize acıdı, bizi sevdi. Bunu menafi’-i şahsiyesini düşünmeyerek alenen söyledi. Böyle bir vücud heran şayan-ı tebcil ve büyüktür. Büyüklüğü de ebedidir.”¹³⁴

¹³¹ L’Humanité, 30 Ocak 1913,p.1.

¹³² L’Humanité, 4 Şubat 1913, P.1

¹³³ Hisar, İstanbul ve Pierre Loti., s.62.

¹³⁴ Zeki Konur, “Osmanlı Münevverlerinin Pierre Loti Hakkında Düşünceleri”, **Toplumsal Tarih**, 73. sayı, Ocak 2000, s.19.

Celaleddin Arif'in düşünceleri ise şöyledir:

*“Şark ile Garp arasındaki tabii farkı anlamayan garplılara ve hatta şarklılara Piyer Loti asar-ı muhteşemi ile bu tefavütü anlatmaya çalışmış, şarkın pişdarı olan Türkiye'yi yakından tanıdığı için sevmiş, sevdiğini sevdirmek istemiş ve müdafaa eylemiştir. Muazzez müdafî ve misafirimizin bu hareket-i necibanesi ensal-i atiyemizin bile şükran-ı ebedisini çoktan kazanmıştır.”*¹³⁵

Başka bir Osmanlı düşünürü Celal Nuri biraz daha ileri giderek Pierre Loti'yi fahri müslüman ilan eder:

*“Bazı darülfünunlar mesbukü'l – hidme birtakım meşahire “fahri doktorluk” payesi verirler. Şeyhülislam olsa idim Piyer Loti'ye “fahri müslüman” rütbesini tevcihde tereddüd etmezdim”.*¹³⁶

Halid Ziya Uşaklıgil ise “millete mübtesim bir kandil gibi daima avihte kalacaktır”¹³⁷ diyerek onu yüceltmıştır. Abdullah Cevdet ise Pierre Loti'yi Avrupa'nın da şerefini kurtaracak bir isim olarak önemser ve şöyle yazar:

“Piyer Loti, mehibane dilber olan partout où l'on pleura mon ame a sa patrie (her ağlanılan yer vatanımdır)¹³⁸ mısraı şairinin vatandaşıdır. Onu da Piyer Loti'yi de Fransa, ruhumun anası Fransa doğurdu ve büyüttü. Piyer Loti'nin kanatları yalnız Fransa'yı ihataya inhisar edemeyecek derecede geniştir... Bazergan ve Banker Avrupa'nın giyeceği hükümün tahfifine bir sebep olacak. Fakat Balkanlılar tarafından Avrupa'nın huzurunda ba-kemal-i huzur tatbiki irtikab olunan imha-ya tam sistemine, Avrupa büyük hükümetleri bir hak harbi sıfatı vermiş oldular: Avrupa bunun avakıb-ı ukubetini pek müdhiş bir surette çekecek... Piyer Loti'nin şair ruhu, anası Avrupa'yı bu lekeden ve bu girdabdan kurtarmak istedi. Avrupa

¹³⁵ A.y, s.20.

¹³⁶ A.y. Loti'ye “Fahri Müslümanlık” rütbesi veren Celal Nuri onu aynı zamanda köyünden gelen bir adam gibi niteleyerek eleştirmektedir. Bkz. Abdülhak Şinasi Hisar, **İstanbul ve Pierre Loti**, s.118.

¹³⁷ Halid Ziya Uşaklıgil ise padişahın başkatipliğini yapmıştır. 1910 yılında Sultan Reşad'ın Pierre Loti'yi kabulü sırasında fiziksel görünüşüyle alay ederek, bu görüntünün eserlerinden aldığı hazzın üstüne bir sis perdesi gibi gerilmesi korkusuyla Pierre Loti ile karşılaşmaktan kaçmıştır. Bu olaydan Saray ve Ötesi adlı eserinde de bahsetmiştir. Bkz. Abdülhak Şinasi Hisar, **İstanbul ve Pierre Loti**, s.120,121.

¹³⁸ Alphonse de Lamartine'nin mısralarıdır.

*Piyer Loti'ye Türkiye kadar teşekkür ve şükretsün. Ben Piyer Loti'yi insanlık haysiyetimle ve Türkiye vatandaşı sıfatıyla pek çok ta'zim ederim, çok severim".*¹³⁹

Pierre Loti'ye "Genç müslüman kızları grubu" imzasıyla gönderilen mektuptaki "sizin büyük sözleriniz, büyük işleriniz ve büyük prensipleriniz konusunda beslediğimiz takdir hislerinden artık birşey kalmadı, sözleriniz boş, davalarınız menfaatçi, prensibleriniz de kısırdır, çıkarlarla dolu bir rüzgar esintisi bunları kırmaya yetti"¹⁴⁰ sözlerini önemseyen Pierre Loti, Abdullah Cevdet'in de belirtmiş olduğu ve kendisinin de ifade ettiği "Avrupa'nın tarihinde bir leke olarak kalacak eylemsizliğine"¹⁴¹ üzüdür.

Trablusgarb ve Balkan Savaşları ile Avrupa'nın içine düştüğü aynı eylemsizlik, aynı lekeyi Mustafa Kemal Atatürk İtilaf Devletlerinin İstanbul'u işgal ettikleri gün tüm siyasi temsilciliklere Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Heyeti adına yolladığı protesto ile şöyle ifade etmiştir:

*"Osmanlı milletinin siyasi hakimiyet ve hürriyetine indirilen bu son darbe, ne pahasına olursa olsun hayatını ve varlığını savunmaya azmetmiş olan biz Osmanlılardan çok, yirminci yüzyıl medeniyet ve insanlığının kutsal saydığı bütün esaslara, hürriyet, milliyet, vatan duyguları gibi bugünkü insan toplumlarının temelinde yatan bütün ilkelere ve insanlığın bu ilkeleri meydana getiren ortak vicdanına indirilmiş demektir... İlgili milletlerin şeref ve haysiyetleriyle de bu hareketin ne demek olduğunun takdirini, resmi Avrupa ve Amerika'nın değil, bilim, kültür ve medeniyet Avrupa ve Amerika'sının vicdanına bırakmakla yetinir ve bu olaydan doğacak büyük tarihi sorumluluğa, son olarak bir kez daha dünyanın dikkatini çekeriz. Davamızın haklılık ve kutsallığı, bu güç zamanlarda, Tanrıdan sonra en büyük yardımcımızdır."*¹⁴²

Abdullah Cevdet'in ve Mustafa Kemal Atatürk'ün de işaret ettiği Avrupanın içine düştüğü lekeden, eylemsizlikten kurtulması gerekmektedir. Onu bu lekeden, eylemsizlikten kurtaracak ve Avrupa'nın teşekkür etmesi gereken isim ise Pierre Loti'dir. Ancak Loti'yi Avrupa'da takdir eden bir kesim yanında onunla aynı görüşte

¹³⁹ Zeki Konur, a.g.y., s.22.

¹⁴⁰ Loti, *Can Çekişen Türkiye*, s.86.

¹⁴¹ *Le Matin*, 13 Ekim 1912, p.1.

¹⁴² Kemal Atatürk, *Nutuk*, Haz. Zeynep Korkmaz, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1994, s.285.

olmayan büyük bir kesimde ortaya çıkmıştır. Onunla aynı görüşte olmayan birçok gazeteci, yazar, siyaset adamı yanında çok samimi dostları da ona karşı olmuşlardır. Helenist Juliette Adam bunlardan biridir.

“Bağışlayın sevgili oğlum Loti, duygusallığım Türklerden yana olamaz, çünkü ben onları Alsace – Lorraine’de Almanları nasıl görüyorsam, aynen öyle görüyorum ve intikamla ya da öyle sandığım birşeyle tehdit savuranlara karşı artık nefretten başka birşey duyamam”¹⁴³.

Ancak Loti bu sözlü karşı çıkıştan başka yazdıkları karşısında ciddi tehditler de alır. ‘Can çekişen Türkiye’ isimli kitabında Loti’nin kendisi bu tehlikeyi şöyle ifade eder:

“Şu anda ağza alınmaz küfür ve tehditler yağıyor üstüme... Çünkü mağlupları savunuyorum ve Bulgarların bıçakları altında can vermek tehlikesiyle karşı karşıyayım.”¹⁴⁴

Bu tehlike o kadar ciddi boyuttadır ki Loti Annales Üniversitesi’nde verdiği konferansta Türkleri savunurken yaptığı konuşmasında Bulgar tehditlerine karşı cebinde bir silah taşımaktadır. Hatta Basses – Pyrénées emniyetinden bir koruma da talep etmiştir.¹⁴⁵ Dostu Louis Barthou’ya yazdığı bir mektubunda da bu tehditten bahseder.

“Bulgarların beni öldürmek için seçilmiş bir genç tetikçiyi yolladıklarını biliyorsunuz. Belki böylelikle sizi uzun süre rahatsız etmem”¹⁴⁶.

Ancak bu tehditler Pierre Loti’nin durması için bir neden teşkil etmez. Aksine söyleyeceklerini söylemeye devam eder. Zira söyleyeceklerini söylemeden önce de olacaklardan haberdardır.

“Bu sözlerimin, medeniyeti yanlış anlayan gafil ve çıkarıcı bazı densizler tarafından bana ne kadar küfür getireceğini şimdiden kolaylıkla tahmin edebiliyorum. Fakat, o küfürler, ömrümü içinde tamamlamak üzere bulunduğum şu

¹⁴³ Aktaran Alain Quella Villéger, Pierre Loti: Gezegen Seyyahı, s.440.

¹⁴⁴ Loti, Can Çekişen Türkiye., s.70.

¹⁴⁵ Quella – Villéger, La Politique Méditerranéenne de la France- un témoin: Pierre Loti, p.197.

¹⁴⁶ Loti, Türkiye İçin Mektuplar, s.75.

sessiz ve dışa kapalı köşeme ulaşamayacaktır. Ben sayılı günlerimin sonuna varmak üzereyim. Artık hiçbir şeye karşı ne isteğim vardır ne de pervam... Fakat, sözümü birkaç kişiye olsun dinletmek gücünde olduğumu bildikçe, gerçek olarak tanıdığım şeyleri söylemeyi bir görev sayacağım".¹⁴⁷

Pierre Loti'nin 1913 yılında Edirne ziyaretinden sonra Bulgar zulmünü "onların cinayetleri tarihe mal oldu"¹⁴⁸ diyerek anlatan Loti Bulgar ordusundaki Torkom adlı bir asker tarafından Paris'te düelloya davet edilir.¹⁴⁹ Pierre Loti 8 Kasım tarihli Le Figaro'da bu teklife "Komik bir meydan okuma hakkında" adlı yazısıyla cevap verir. Başından beri gurur duyduğu davranışlarının bir gün kendisine geri döneceğinden şüphelendiğini söyleyen Loti genç Bulgar teğmeninden gelen tehdit mektubunun bazı bölümlerini bir deli tarafından yazılmış şeylere benzettiğinden bahseder.¹⁵⁰ Mektubu önemsemez. Hakaretler, tehditler karşısında tavrını şu cümleleriyle ifade eder.

"Bu adamlar benim hakkımda, az önce İtalyanların yaptıkları gibi davranıyorlar. Salip Savaşı sözünün aldattığı bazı zavallı Fransızlar da beni tahkir ediyorlar. Gerçi, bunların, gerek uslub, gerekse yazılarından bir takım ilkel ve bayağı kişiler olduğu anlaşılmalıdır. Buna karşılık, daha yüksek sınıflardan bana öyle asil mektuplar geliyor ki gerçeğin ta kendisini söylemek tecrübesinde bulunduğum için, sesim vicdanlara teselli verici olduğu için, değerimin üstünde beni yüceltiyor."¹⁵¹

Pierre Loti Trablusgarb ve Balkan Savaşları boyunca bütün haksızlıkların sorumlusu olarak gördüğü Avrupalı devlet adamları, yazarlar, gazeteciler ve okuyuculara karşı elindeki herşeyi kullandı. Bu dönem Pierre Loti'nin eski medeniyetlere, eski dünyalara bağlı olan romantik yönü dışında, hakikat tutkunu, başkaldıran adalet adamı yönünü de ortaya çıkardı. Tüm dünyayı içine alacak Birinci Dünya Savaşı'nda bu yönü daha kuvvetli bir şekilde kendini gösterecek ve hakikat peşinde giden Pierre Loti bu kuvvetli gidişi şu cümlelerle ifade edecektir.

¹⁴⁷ Loti, *Can Çekişen Türkiye*, s.50.

¹⁴⁸ *L'illustration*, 14 Eylül 1913, p.1.

¹⁴⁹ 19 Kasım 1913'te Teğmen Torkom ile Eskrim hocası Georges Breittmayer düello yapar ve kazanır. Sadık isimli bir zabıtimizde Torkom ile Loti adına düello yapmak için Paris'te bulunan M.Nermi'nin nezdinde gelmiş ve Pierre Loti'nin evine birlikte gitmişler, zabıtimiz Loti adına düelloya katılma isteğini belirtmiştir. Ancak Georges Breittmayer düelloyu yapacağından bu fikirden vazgeçilmiştir. Bkz. Abdülhak Şinasi Hisar, *İstanbul ve Pierre Loti.*, s.75.

¹⁵⁰ *Le Figaro*, 8 Kasım 1913, p.1.

¹⁵¹ Loti, *Can Çekişen Türkiye*, s.70.

*“Muazzez Türkiyemize ruhumla, bedenimle sadıkım ve hakaretlere, tehditlere rağmen Osmanlıların ruhundaki asalet ve ulviyetleri daha ziyade tanıtmaya daima sarf-ı kuvvet edeceğim”.*¹⁵²

¹⁵² Pierre Loti'nin Osmanlı münevverlerinin kendi hakkında Şehbal dergisindeki ifadelerine karşılık yolladığı cevabı için bkz. Zeki Konur, a.g.y, s.25.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PIERRE LOTI'DE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASINDA BATI DÜNYASI – TÜRKLER VE TÜRKİYE'NİN YERİ

A) Birinci Dünya Savaşında Pierre Loti'nin Rolü ve Türkiye Taratfarlığı

1. Birinci Dünya Savaşı, Fransa ve Vatansever Pierre Loti

Birinci Dünya Savaşı Balkan Savaşları'nın bitiminden bir yıl, Trablusgarb Savaşı'nın bitmesinden ise iki yıl sonra 1914 yılında bir tarafta Almanya, Avusturya – Macaristan ile öbür tarafta İngiltere, Fransa, Rusya'dan oluşan üçlü itilaf devletleri arasında tüm Avrupa'da etkisini hissettiren ilk dünya savaşı idi. Bir küresel felaketti. Avrupa 1914 yılına gelene kadar bir çok krizin üstesinden gelmişti. Trablusgarb Savaşında, Balkan Savaşlarında krizler tarafların kendi aralarında yaptıkları anlaşmalarla çözümlenmişti. Ancak Avrupa 1914 yılında küresel bir felaketten kaçamamıştı. Zira savaşı hazırlayan sebepler 19. yüzyıl başından itibaren Avrupa'nın bizzat kendisinin geçirmiş olduğu önemli değişikliklerdi.

Alman Birliğinin kurulduğu 1871 yılından 1914 yılına kadar Avrupa devletleri kendi kıtalarında ve kendi aralarında bir savaş yaşamamışlardı. Bu dünya yaklaşık elli yıl barış içinde "Pax Europeana" (Avrupa Barışı) denilen bir dönem yaşamıştı. Saraybosna suikastinin yaşandığı 1914 yılı öncesinde Avrupa ekonomik ve siyasal üstünlük anlamında zirveye ulaşmıştı. Avrupa devletleri dünya topraklarının büyük bir kısmına sahiptiler. Denizlerde hakim ve dünya ticaretini ellerinde tutuyorlardı. Üzerinde güneş batmayan İngiliz İmparatorluğu bunlardan biriydi. Mısır ve Sudan dahil, Ümit Burnu'ndan Akdeniz kıyılarına kadar Afrika'nın doğu yarısını, Hint yarımadasını ve Seylan'ı, Çin Hindisi dışındaki güney – doğu Asya ülkelerini, Yeni Zelanda ve Avustralya'yı, Kanada'yı kapsıyor; Britanya adalarının

140 katı olan bir yüzölçümüne ulaşıyordu.¹ Fransız İmparatorluğu Fransa'nın 20 katıydı.² Sömürgeciliğe diğer Avrupa güçlerinden daha geç başlamış devletlerden biri olan İtalya Osmanlı Devletinden Trablusgarb'ı ve Oniki Adayı almıştı. Almanya ise eski güçlerin kurdukları düzen içerisinde, sanayileşen ve birer sömürge imparatorlukları olan İngiltere ve Fransa arasında kendisine bir yer bulmak için deniz aşırı bölgelerde fetihler yapma gereksinimi duyuyordu. Ancak Almanya'nın coğrafyası ve yürüttüğü dış politika bu fetihleri engelliyordu. Zira Almanya kıtanın merkezindeydi. Fransa ve İngiltere gibi büyük güçler tarafından kuşatılmıştı. Sanayi – Teknoloji alanlarında gösterdiği büyüme ise etrafındaki büyük güçleri tehdit ediyordu.³ Almanya'nın ekonomik güç odaklarından biri haline gelmesi yerleşik güçleri korkutuyordu.⁴ Birinci Dünya Savaşı aslında 19. yüzyıl sonundaki büyük egemenlik mücadelesinin özellikle Almanya ve en önemli yerleşik güçlerden biri olan İngiltere arasındaki mücadelenin zirve noktasıydı.

Yaklaşık elli yıl süren Eski Dünyanın yaşadığı Avrupa Barışı dönemi 28 Haziran 1914 tarihinde Avusturya – Macaristan Velihtı Arşidük François Ferdinand ve eşinin Saraybosna'da bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi ile sona erecekti. Artık bu noktadan sonra Avrupa'nın gireceği her savaş genel bir savaş olacaktı. 28 Temmuz'da Avusturya'nın Balkanlarda güneye inme yolunu kapatan Sırbistan'a savaş ilanı, ardından Almanya'nın 1 Ağustos'ta Rusya'ya, 3 Ağustos'ta Fransa'ya, 4 Ağustos'ta Belçika'ya ve İngiltere'nin 4 Ağustos'ta Almanya'ya savaş ilanı ile Avrupa çok kısa bir süre içinde dünya çapında bir savaşa sürüklenecekti.

¹ Haluk, Ülman, **Birinci Dünya Savaşına Giden Yol**, Ankara, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1972, s.2.

² A.e., s.2.

³ Almanya'nın kişi başına sanayileşme düzeyi, enerji tüketimi, sanayi-teknoloji alanlarında gösterdiği büyüme için bkz. Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, 8.bsm, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, s.249,250,315.

⁴ Bu korku Dünya Savaşının çıkmasından yaklaşık 20 yıl öncesinde bile o kadar belirgindi ki 1894 yılında İngiliz Kraliçesi Viktorya İngiliz donanmasının gücünü göstermek adına İngiltere'nin en büyük askeri limanı olan Portsmouth'ta düzenlenen bir deniz resmi geçit töreninde Alman filosunu diğer devletlerin donanmaları arasında gördüğünde endişeye kapılmıştı. Alman donanmasını kumanda eden Prens Hanri'nin Alman İmparatoruna gönderdiği telgrafta ifade edilen niyetler İngilizleri daha da heyecanlandırmıştı. Zira Almanlar 1914 yılı için deniz kuvvetlerini kara kuvvetleri derecesine yükseltmek niyetlerinde olduklarını ifade ediyorlardı. Telgraf için bkz. Kazım Karabekir, **Birinci Cihan Harbine Neden Girdik?**, İstanbul, Emre Yayınları, 1994, s.101.

Avrupa'nın kendi içinde 19. yüzyıl boyunca yaşadığı değişim, özellikle Almanya'nın mevcut düzene kafa tutacak güce ulaşmasıyla sınırları zorlayıp Avrupa dengesini sarsabilecek bir noktaya gelmesi, dünyayı yeniden paylaşma isteği en fazla Fransa'yı rahatsız etmiştir. Zira Fransa'nın en önemli sorunu Fransız gücünün Almanya karşısında aşınmaya uğramasıydı. 1890'lara kadar tüm dış politikasını esaslı olarak Fransa'yı temel alarak kuran Almanya Fransa'nın tek düşmanı idi. Tüm savunuları Almanya'ya karşı idi.⁵ O kadar ki 20. yüzyıla uzun yıllar çatıştığı ezeli rakibi İngiltere ile anlaşarak girmiştir. Almanya'nın kendisine savaş ilanı ile de itilaf devletleri yanında savaşa dahil olmuştur.

Herşeyin yüzyıl öncesi ile aynı olduğu eski dünyalar peşinde olan, “*Değişen şeylerden asla hoşlanmam*”⁶ diyen sömürgecilik karşıtı yazar ve deniz subayı Pierre Loti Birinci Dünya Savaşının başlaması ile kendini Fransa'nın hizmetine sunar. Birinci Dünya Savaşı onun daha önce hiç göstermediği bir yönünü ortaya çıkarır: Bu vatansız ve milliyetçi duygularla dolu Pierre Loti'dir. Genç yaşlarında ablasına yazdığı mektubunda şu ifadeleri kullanmıştır; “*Vatan fikri artık bu yüzyıla ait değil*”⁷ Aynı Loti 20. yüzyılda daha önce kullanmadığı vatan, şeref, bayrak gibi kelimeleri kullanmaya başlar. Birinci Dünya Savaşı sırasında yazdığı kitaplarında üç renkli Fransız bayrağını şu sözleriyle yüceltir. “*Ne söylenirse söylensin ne yapılırsa yapılsın bu değerli şeyin yerini hiç bir şey tutamayacaktır*”⁸.

⁵ Fransız kafası savunmaya yöneliktir. 1789 Devrimi ile inanan, boyun eğen değil ama eleştiren, sorgulayan akli yücelten bir anlayış Fransa'da ortaya çıkmıştı. Dolayısıyla Fransız akılcıydı. Ancak belirtmek gerekir ki Fransız aklının hayal gücü sınırlıdır. Daha çok Almanlara ait olan hayalci maceraperest tavrılara pek rastlanmaz onlarda. Fransız akli daha çok korumaya yöneliktir. Bunun için Almanlarla yapılan 1870 savaşlarını büyük savunma olarak değerlendirirler. Bu savunu adına da Denfert Rochereau ya da Grant Arc gibi Paris'in çeşitli semtlerinde heykeller dikerler. Yine savunmaya yönelik anlayışlarının bir ürünü de İkinci Dünya Savaşı sırasında kurulan Maginot Hattı'dır. Bu hat tamamen Fransız aklının korumaya yönelik olmasından doğmuştur. Cermen büyüklüğünü anlatan savaş, kuvvet gibi kavramlar karşısında koruma, savunma ile başarılı olacaklarına inanan Fransızlar umduklarını bulamamışlardır. Zira Almanlar onların beklediği gibi Alman – Fransız ortak sınırından değil (Maginot hattının kurulduğu bölge) Belçika'dan Fransa'ya girmişlerdir. Almanların Birinci Dünya Savaşında Belçika'yı çiğneyerek Fransa'ya girebileceklerini göstermiş olmalarına rağmen Fransız tavrını anlamak belki tek bir hatta savunmada kalıp daha az kayıp vereceklerini düşünmüş olmalarıyla açıklanabilir.

⁶ Pierre Loti, **Doğu Düşleri Sona Ererken**, Çev. Faruk Ersöz, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2002, s.44.

⁷ 11 Kasım 1898 yılında ablasına yazdığı mektuptan aktaran Alain Quella Villéger, **Pierre Loti: Gezegen Seyyahı**, Çev. Aysel Bora, Y.K.Y, 2002, s.455.

⁸ Pierre Loti, **La Hyène Enragée**, Paris, Calmann – Lévy, 1916, p.60.

Pierre Loti vatan için ölme fikrini önemser. Vatan için ölmek ifadesinin tekrar edildikçe daha derinden anlaşılacağını belirtir.⁹ Düşüncelerine şöyle devam eder:

“Malımızı, sağlığımızı, varlığımızı, en sevgili çocuklarımızinkileri feda edelim. Sonuna kadar. Gerekiyorsa mezarlıklarla dolu, geçmişin tüm sanatsal güzelliklerinden yoksun en kaz bir Avrupa kalsın. Ama sonunda Kayzer’in hiç öldürmeyeceği bir Avrupa olacak”¹⁰.

Almanya’nın 1 Ağustos’ta Avrupa’daki yerleşik güçlere karşı başlattığı savaşın gerçek olabileceğine Pierre Loti inanmakta güçlük çeker.

“Berlin’den manidar sözler geliyordu. Aslında insanlar şöyle diyordu. Hayır! Bu mümkün değil; dehşet o derece arttı ki artık savaş çıkamaz; o uğursuz Kayzer bile olsa dünya da hiçbir insan... modern bir savaşın isimlendirilemeyecek şiddetini başlatmayı göze alamaz”¹¹.

Savaşın bir gerçek olarak ortaya çıkmasından hemen sonra Pierre Loti hiç vakit kaybetmez. İçinde dinlendirdiği milliyet duygusu ile Rochefort’da Denizcilik Bölge Merkez Kumandanı Amiral Amelot’nun yanına gider ve orduya katılma isteğini belirtir. Bu isteğini belirtirken Loti 64 yaşındadır. Kendisine aktif bir görev verilmez. Bunun üzerine Loti Denizcilik Bakanı Victor Augagneur’e işe yarama isteğini belirten şu mektubu yazar.

“Sayın Bakan,

Savaş için aktif göreve çağrıldığım zaman, bana tersanemizde verilen küçük görevden çok daha fazla şeyler yaparım umudunda idim.

Deniz kuvvetlerinin rolünün birinci dereceden olmayacağını ve yersizlikten, ne yazık ki aynı rütbedeki bütün arkadaşların hemen hemen işe yaramaz bir hale getirilmeleri sebebiyle öfkelenip acı çekmiş olduklarımı bildiğim için, inanın şikayet etmiyorum.

⁹ Pierre Loti, **Quelques Aspects du Vertige Mondial**, Paris, Ernest Flammarion, 1917, p.141.

¹⁰ Pierre Loti, **L’Horreur Allemande**, Paris, Calmann – Lévy, 1918, p.237.

¹¹ Loti, **Quelques Aspects du Vertige Mondial**, p.35,36.

Ama izninizle, taşıdığım öteki adı öne çıkarmak istiyorum. Deniz kuvvetlerindeki idari hükümlerin işleyişi noktasında herkes bilgi sahibi değil, herkesin üzerine düşeni muhteşem bir şekilde yerine getirdiği sevgili vatanımızda Pierre Loti'nin hiç bir işe yaramaması kötü bir örnek olmayacak mı? Ben çift yönlü durumum nedeniyle biraz istisnai bir subayım, öyle değil mi? O halde sizden istisnai bir lütufta bulunmanızı istememi başışlayın; bu görev rütbemim çok altında da olsa, benim beş altın şeridimin altında da olsa, beni düşmana yaklaştıran herhangi bir görevi sevinçle, gururla kabul edeceğim.

Ya da gerekirse, savaşa katılma şansı olan herhangi bir gemide fazladan görevle gönderilemez miydim? Sizi temin ederim, yararlı olmanın bir yolunu bulurum. Ya da son olarak, yönetmelikler ve yasalar buna fazlasıyla karşı çıksa da hiç olmazsa siz, sayın bakan, filoda bana ihtiyaç duyulmasını beklerken, ambulans dahil herhangi bir yerde yararlı olmaya çalışmam için serbestçe gidip gelmeme izin verir miydiniz? Bütün Fransa silahlanmışken, sırf ihtiyat deniz yarbayyım diye, bir eylemsizliğe mahkum edilmiş olmamı hiç kimse anlayamayacak ve bu benim için çok zalimce bir şey”.

J. Viaud Rochefort, 18 Ağustos 1914. ¹²

Savaşta düşman karşısında aktif bir görev isteğini belirten yazısından sonra Pierre Loti Paris askeri valisi General Gallieni'nin yanında ücretsiz irtibat görevlisi olarak görevine başlar. İlk görev yeri Eylül 1914'de gittiği Sevran – Livry'dir. Burada Amiens, Doullens, Romigny, Chalons şehirlerinden kendisine tahsis edilmiş bir otomobille geçerek savaş alanlarında gözlemlerde bulunur. Ancak General Gallieni'nin yanında resmi olarak görevli olmak isteyen Pierre Loti ısrarlarına devam eder. Önünde hiçbir engel tanımaz. O kadar ki dönemin Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré'ye Gallieni'nin yanındaki görevinin kendisinden alınmaması gerektiğini, Denizcilik Bakanlığı'nın buna yetkisi olmadığını belirten bir mektup yazmaktan çekinmez. ¹³ Pierre Loti'nin General Gallieni yanında resmi olarak görevli olma isteği bu şekilde gerçekleşir. 1915 yılında Pierre Loti, Gallieni'nin emri altındayken Birinci Dünya Savaşı başladığında tarafsız devletlerden biri olan Belçika'ya Kral

¹² Service Historique de la Marine (Chateau de Vincennes) cc 74° moderne, 297, dossier 7. Pierre Loti'nin el yazısıyla yazdığı mektup için bkz. Ekler XVI.

¹³ Raymond Poincaré, *Au Service de la France*, t XI, Paris, Plon, 1930, t.VI, p.36.

Albert'i ziyaret etmekle görevlendirilir. Loti için savaşta yeni bir rol ortaya çıkar. Savaş meydanlarında irtibat subayı olarak görev yapan Loti artık vatani Fransa için diplomatik görüşmelerde bulunup arabuluculuk görevini yerine getirecektir. Kral I. Albert ve eşi Kraliçe ile görüşen Pierre Loti, Belçika cephesini gezer.¹⁴ Gezi sonrasında Kral I. Albert Poincaré'ye savaşta Belçika'nın oynayacağı rolü üzerine Pierre Loti ile konuşmaktan dolayı duyduğu mutluluğu, ondan oldukça etkilendiğini ve teşekkürlerini iletir.¹⁵ Belçika gezisi sonrası yaklaşık 3 ay Paris'te kalan Pierre Loti savaşın içine biraz daha girer ve Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré'nin Alsace bölgesi gezisine katılır. Poincaré anılarında kendisine eşlik eden Loti'nin etrafındakileri dinlediğinden, onları izlediğinden, sustuğundan bahseder ve gezide karşılaştığı kahramanlardan ölümsüz sayfalar yazmasını dilediğini belirtir.¹⁶

Savaşta sürekli daha aktif bir görev almak isteyen Pierre Loti Deniz Bakanlığı ve Savaş Bakanlığı arasındaki yazışmalardan sonra Savaş Bakanlığına bağlı Merkez orduları genel kurmayı General Castelnau'nun emrine verilerek istediği aktif görevine sahip olur. General Castelnou Marne bölgesinde bulunmaktadır. Dolayısıyla Loti 1915 yılını savaş cephelerinde geçirir. 1916 yılı ise Pierre Loti için başka bir aktif görev içinde yer alacağı yıl olacaktır. 1916 yılında Pierre Loti Franchet d'Esperey'in komuta ettiği Doğu orduları grubuna katılır. Bu aktif görev için Loti hiçbir red cevabını kabul etmeksizin Orsay Sarayında (Dışişleri Bakanlığı) arkadaşları Poincaré, Deschanel ve Briand'a baskılar yapmıştır.¹⁷ Cumhurbaşkanı Poincaré'ye yeni görevi için bir teşekkür ziyaretinde bulunur.¹⁸ Franchet d'Esperey'in yanında Metz, Nancy, Luneville civarındaki siperlerde gözlemlerde bulunan Loti 20 günlük izinden sonra Rochefort'a döner. Bu dönemde Loti savaşta tarafsız kalan ülkelerden biri olan İspanya'ya kral XIII. Alfonso ile görüşmesi için görevlendirilir. Ağustos ayında Hendaye'da bulunan Loti İspanya Kraliyet ailesinin yazlık mekanı olan San Sebastian'da kral ile 20 Ağustos 1916 tarihinde görüşür. Pierre Loti Poincaré'nin yazdığı mektubu krala iletir. Loti görüşmeyi şöyle anlatır:

¹⁴ Pierre Loti bu gezisinin izlenimlerini 3 Nisan 1915'de l'Illustration'da aktarır.

¹⁵ Poincaré, *Au Service de la France* tVI, p.131.

¹⁶ Raymond Poincaré, *Au Service de la France*, tXI, Paris, Plon,1931, t VII, p.24.

¹⁷ Bkz. Michel Corday, *L'Envers de la Guerre*, Paris, Flammarion, 1932, s.249-251.

¹⁸ Görüşme için bkz. Raymond Poincaré, *Au Service de la France*, tXI, Paris, Plon,1931, t VIII, s.254,255.

“Kral mektubu benim önümde açtı, bu yüzden ne kadar duygulandığımı ve mutlu olduğumu yüzünden anlayabildim. Beni size en içten dostluklarımı ve belki de önemsiz denemeyecek mesajlarımı iletmekle görevlendirdi.”¹⁹

Kral ile görüşmesinin ardından İspanya hükümetinin başında bulunan Fransa yanlısı Kont de Romanones ile görüşen Loti bu görüşme esnasında vatan sevgisini ve onun için çalışma azmini ortaya koyar. Kont Loti’yi şöyle anlatır:

“Sohbet koyulaştıkça Loti bambaşka bir insan haline bürünüyordu; o ufak tefek adam görüntüsü, yılların yıkımına karşı mücadele çabasının okunduğu hatları, ince sesi, hepsi başkalaşıyor, konuşmanın hararetiyle bakışında dehanın pırıltısı gezinen, direnci sağlam bir adam izlenimi bırakıyordu. Zaten önceden de ikna olduğum bir konuda beni bir kez daha ikna ediyordu, İspanya’nın bu savaşta Fransa’ya yardım etmesi çok büyük bir zorunluluktur. Bana Fransa’nın gösterdiği gayreti anlatır ve her gün savaş alanlarında sönen binlerce hayatı hatırlatırken sesindeki o dokunaklı havayı hayatım boyunca unutmayacağım. Bir an durdu. Ve o anı ağırbaşlı bir sessizlik izledi; konuşmasını bitirirken gözleri yaşla doldu. Yurduna olan büyük sevgisi, eşi benzeri olmayan bir duygusallık noktasına ulaşmıştı.”²⁰

Pierre Loti 26 Ağustos’ta arabuluculuk görevini yetire getirdikten sonra tekrar doğu orduları grubundaki görevine geri döner. 1917 yılında kuzey ordularında görev alır. 67 yaşındaki Loti’nin sağlık durumu bozulduğundan istirahate çekilmesi gerekir. Bu dönemde Loti kral III. Vittorio Emanuel ile görüşmek ve İtalyan cephelerini gezmek üzere İtalya’ya gönderilir. Fransa ile İtalya arasındaki sorunları çözmek adına İtalya’ya giden Loti oradan *“obüslerin tehdidi altında”²¹* diye yazar.

1918 yılı ise Pierre Loti için iyi başlamaz. Bulaşıcı ağır bir gribe yakalanır. Sağlığı düzelir düzelmez de cephelere dönmek ister. Ancak 68 yaşındadır ve cephelerde emekliye ayrılmış subaylara yer yoktur. Senegal’de taburları teftiş etmek gibi birkaç görev dışında kendisi için yerine getirilecek bir görev yoktur. Yorgun düşen Loti’nin askerlik hayatı son bulmalıdır.

¹⁹ Aktaran Alain Quella - Villéger, **Pierre Loti: Gezegen Seyyahı**, s.468.

²⁰ A.e., s.469.

²¹ Pierre Loti İtalya izlenimlerini 8 Eylül 1917 I’Illustration’da aktarır.

1914-1918 yılları arasında Pierre Loti emekli bir deniz subayı olmasına rağmen gerek cephelerde gösterdiği irade gücü ile gerekse etkili kişiliği sayesinde diplomatik çevrelerde gerçekleştirdiği arabuluculuk faaliyetleri ile ülkesi Fransa'ya somut bir biçimde hizmet etmiştir.²² Pierre Loti Birinci Dünya Savaşında sadece doğduğu, büyüdüğü vatanı Fransa için değil ikinci vatanım dediği çöküş halinde bir ulus içinde somut bir biçimde hizmet etmekten geri durmayacaktır. Birinci Dünya Savaşında Pierre Loti'nin kafası ve kalemı büyük bir oranda Türkler için çalışacaktır.

2. Pierre Loti'nin Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye Savunuları

a. Almanlara Karşı Türk Savunuları

20. yüzyılın başlarında Avrupalı güçlerin egemenlik mücadelesi alanının dışında kalamayan Osmanlı Devleti her büyük gücün kendisi ile ilgili menfaatlerinin bulunduğu bir devlettir. İngiltere ve Fransa fiili olarak imparatorluğun topraklarını paylaşmış çeşitli ekonomik ve kültürel çıkarlara sahiptirler. Rusya ise açık denizlere açılmasını sağlayacak İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile çok yakından ilgilidir. Almanya'nın da yeni dış politikası ile Osmanlı Devletini ekonomik açıdan sömürmek için çeşitli planları mevcuttu. Batı için Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Devleti tarafından yönetilen topraklarda kendi egemenlik çekişmelerinin adı olan "Şark Meselesi"nin kesin çözümü idi. Türklerin İstanbul'u fethiyle Batı Dünyasını meşgul eden halledilmesi gereken bir Şark Meselesi vardı.²³

Şark Meselesini çözümsüz bırakmak istemeyen Batılı güçler Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı öncesinde müttefik arayışı çabalarını sonuçsuz

²² Pierre Loti Fransa için hizmetlerinden dolayı 14 Temmuz 1918 tarihinde Rochefort'da Nişan Madalyası ile ödüllendirilir.

²³ Konu batılı güçlerin kafasını o kadar meşgul ediyordu ki Türkleri Avrupa'dan atmak için birçok girişimde bulunulmuştu. Romen Devlet adamı T.G.Djuvora 1291 yılında Sicilya kralı II. Şarl'ın kutsal toprakları fetih projesinden 1913 yılına kadar geçen süreyi kapsayan "Türkiye'yi parçalamak için 100 plan" adlı eserinde Batı tarafından tasarlanmış bu girişimleri 100 plan ile özetlemiştir. Kitapta Avrupa'nın büyük filozoflarının da planları mevcuttur. 18. plan Erasmus'a aittir. Erasmus Hıristiyanlığın yaşaması için Türklerin yok edilmesi gerektiğini ifade eder. Bkz. T.G. Djuvora, çev. Yakup Üstün, **Türkiye'yi parçalamak için 100 plan**, İstanbul, Damla Yayınevi, 1979 s.63, 64. 44.plan ise Alman filozof Leibnitz'e aittir. Leibnitz Mısır'ı fetih planını XIV. Louis'ye sunar. Ona göre Mısır feth edilince Osmanlı Devleti çökecektir. Deniz hakimiyeti, Doğu ticareti, Hıristiyanlığın başkomutanlığı XIV. Louis'nin eline geçecektir. Türk Sultanını yıkamazsa bile bu şeref ona yetecektir. Bkz. T.G. Djuvora, **Türkiye'yi parçalamak için 100 plan** s.106.

birakmışlardır. Osmanlı Devleti hem İngiltere hem Fransa ile ilişki kurmaya çalışmıştı. Fransa – Türkiye Dostluk Cemiyetleri adıyla hem İstanbul’da hem de Paris’te şubeleri olan dostluk cemiyetini kuran Cemal Paşa’nın çabaları sonuçsuz kalmıştı. Rusya ile de böyle bir dostluk cemiyeti kurulmuş olmasına rağmen görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanmıştı.²⁴ İngilizler ise Osmanlı Devleti’nin varlığını artık bir yük gibi görmeye başladıklarından ittifak arayışları içindeki Osmanlı hükümeti Almanya ile yakınlaşmaktan başka bir çare bulamayacaktı.²⁵

Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde Fransa adına savaşmak için aktif görev isteğiyle Deniz Bakanı ile yazışmalarını sürdüren Pierre Loti’nin bir taraftan da kafası Osmanlı Devleti’nin geleceği ile meşguldür. Paris askeri valisi General Gallieni’nin yanında irtibat subayı olarak göreve başlamadan önce Pierre Loti Osmanlı Devleti’nin savaşta duracağı yerle ilgili girişimlerde bulunur. Fransa Devleti Loti’nin bu girişimlerinden rahatsız olmayacaktır. Zira Osmanlı Devleti tarafsız devletler arasında itilaf devletleri için en hayati öneme sahip devlettir. Savaş öncesinde Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu durum oldukça karışıktır. Zira iktidar kendi içinde bölünmüş durumdadır. Dahiliye Nazırı Talat Paşa ve Harbiye Nazırı Enver Bey Almanya’nın yanında olarak savaştan karlı çıkılacağını düşünürken Bahriye Nazırı Cemal Paşa ve Maliye Nazırı Cavit Bey Rusya’nın boğazlardaki isteklerini tehlikeli bulup tarafsızlıktan yana tavır koymaktaydılar. Ancak Enver Bey Birinci Dünya Savaşının Almanya’nın kesin zaferi ile sonuçlanacağını düşündüğünden 2 Ağustos 1914’de Rusya’ya karşı Almanya ile gizli bir ittifak anlaşması imzalayarak Osmanlı Devleti’nin kesin tavrını ortaya koyup tüm karışıklıkları ortadan kaldırmıştı. Bu ittifaktan kabinenin birçok üyesinin haberi olmamıştır. Ancak ittifaktan sonra haberdar edilmişlerdir.²⁶ Bu anlaşmadan sonra

²⁴ Bkz. Ali İhsan Gencer- Sabahattin Özel, **Türk İnkılap Tarihi**, 8.bsm, İstanbul, Der Yayınları, 2001, s.49.

²⁵ Osmanlı Devleti’nin Almanya yanında savaşa girişinde Uluslararası konjonktürün yanında Osmanlı kamuoyunu oldukça meşgul eden bir konu da etkili olmuştur. Özel İngiliz tersanelerine ismarlanan iki savaş gemisine savaş öncesi İngiliz hükümetince el konulması Türkleri Almanya’nın yanında yer almasına yol açmıştır. 31 Temmuz 1914 tarihinde Osmanlı Devleti tarafından paraları ödenerek sipariş edilen Sultan Osman ve Reşadiye savaş gemilerine el koyan İngiltere Hükümeti gemileri HMS Erin ve HMS Agincourt adları ile İngiliz Kraliyet donanmasına dahil etmiştir. Bkz. Sabahattin Özel- Önder Kocatürk, “II. Meşrutiyet’ten I.Dünya Savaşına Osmanlı Bahriyesine Dair Notlar” **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, Sayı:46, İstanbul, 2007 / 2, s.249,250.

²⁶ Kazım Karabekir kabinenin haberdar edilmeme durumunu oldukça tehlikeli bulur. İttifak anlaşmasının maddelerinde ciddi eksiklikler olduğunu belirtir. Eksikliğin sebebinin her şubeden uzmanların düşüncelerinin alınmış olmamasına bağlamaktadır. Bu eksikliklerin işin gizli

Osmanlı Devleti kendini çok kısa bir zaman içinde savaşta bulmuştur. İngiliz gemilerinden kaçan Goeben ve Breslau isimli iki Alman Savaş gemisinin Çanakkale Boğazi'ndan içeri alınarak İstanbul'a sığınmaları müttefik devletler için durumu nazik bir hale getirmiştir. Tam bu sırada Pierre Loti 6 Eylül 1914 tarihinde Le Figaro gazetesinde Enver Bey'e hitaben bir mektup yayımlar. Mektubunda Loti Türkiye'nin Almanya yanında duruşunu korkunç bir macera olarak nitelendirir.

*"O sefil (Kayzer) tarafından kandırılan aziz Türkiye'mizin onun peşinden korkunç bir maceraya atıldığını görmekten ve dahası bu son barbarların uygarlığa karşı giriştikleri saldırıya ortak olarak onurunun lekelendiğini görmekten acı çekeceğim"*²⁷.

Mektuba Enver Paşa'dan hiçbir cevap gelmez. Ancak ittihatçı liderlerden Talat Paşa Pierre Loti'ye cevaben yazdığı mektubunda ittihatçı kanadın görüşlerini şöyle özetler:

*"Biz sizin büyük himmetinizi her zaman şükranla anarız. Biz milli menfaatimizi düşünerek seferberlik yaptık. Kapitülasyonları kaldırmak öteden beri idealimizdi. Bunu kaldırmak demek harbe heves göstermek değildir. Siz nasıl Fransa'nın menfaatini her şeyin üstünde tutarsanız, biz de o şekilde hareket ederiz. Milli menfaatlerimiz tehlikeye düşmedikçe biz harbe girmeyeceğiz."*²⁸

tutulmuş olmasından, fazla gururla herşeyi düzeltebiliriz gibi sakat bir zihniyetten ileri geldiğini belirtmiştir. Sorumlu kişilerden gizli şeyler yapanların veya imza atanların o gün için dahiler diye nitelenerek alkışlansalar dahi ilerisi için memlekete ve millete zararlı işler yapmış olabileceklerini ve tecrübe edilmiş gafletler diye tarihimize yeni bir örnek yazdıracaklarını ifade etmiştir. Bkz. Kazım Karabekir, **Birinci Cihan Harbine Neden Girdik**, s.90.

²⁷ **Le Figaro**, 6 Eylül 1914, p.1.

²⁸ Aktaran Abdülhak Şinasi Hisar, **İstanbul ve Pierre Loti**, İstanbul, Y.K.Y, 2005, s.78,79. ZiyaGökalp'in öğrencisi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yardımı ile Paris'e öğrenim görmeye gönderilmiş M. Nermi'nin Yeni İstanbul gazetesinde 16 Kasım 1950 tarihinde yazdığı "Geçmiş Günlerden Tablolar" adlı makalesinden alıntı yapan Hisar Talat Paşa'nın Loti'ye mektubunu nasıl bir hava içinde yazdığını şöyle aktarır:

"İttihat Terakki Merkez-i Umumisinin küçük odasında M. Nermi Ziya Gökalp ile karşı karşıya oturuyorlar Ziya Göralp "Keşke Talat gelse de son haberleri duysak" diyor ... Tam o sırada küçük odanın kapısı açıldı. Talat;

- Yine mi içtimaiyat, yine mi felsefe?

Gülüşük. Fakat, bizim sormamızı beklemeden devam etti.

- Bugünün en taze haberi Pierre Loti'nin mektubu... uzunca bir mektup... Hülasasını anlatayım. Türkleri çok seviyormuş.

Doktor Nazım söze karıştı;

- Biliriz, sever. Sokak köpeklerini sürdük diye kıyametleri kopardı.

Talat devam etti.

Pierre Loti Türklerin Almanya'nın yanında yer almasını önlemek için girişimlerine devam eder. 1 Ekim tarihinde Veliht Şehzade Yusuf İzzettin'e Türkiye'nin Almanya ile yakınlaşmasından duyduğu üzüntüyü anlatan bir mektup yazar.²⁹ Ancak Pierre Loti 29-30 Ekim tarihinde Karadeniz'deki Rus limanlarının Çanakkale Boğazı'ndan içeri alınan Yavuz ve Midilli adlarıyla Osmanlı Donanmasına katılan gemilerce bombalanmasına engel olamaz. Türkler Almanya yanında savaşa katılırlar. Bu dönemde General Gallieni'nin emrinde olan Pierre Loti Gallieni tarafından Osmanlı Sultanı'nın cihat ilan etmesini engelleyecek çareler konusunda bir rapor hazırlamakla görevlendirilir. Pierre Loti Gallieni'ye Türkler hakkında bir çok mektup yazar. O kadar ki Gallieni bu dönemde "*Loti bana uzunca Türk sorunundan bahsediyor*"³⁰ şeklinde günlüğüne notlar alır. Pierre Loti Gallieni'nin kendisinden istediği raporu hazırlar. "Idées à répandre" isimli (yayıllacak fikirler) raporunda Loti Fransa'nın ne İslam'la ne halife ile savaş halinde olduğunu, Osmanlı Devleti ile de savaş yapmadığını, Almanya ile savaş halinde olduğunu belirtir ve rapora bu düşüncelerin basında ifade edilmesi gerektiğini ekler.³¹

Fransa'nın Türk hükümetiyle savaş halinde olmadığını ifade eden Loti şüphesiz önemli Fransız siyaset ve devlet adamlarının da etkisiyle iktidardaki Türk hükümetine muhalif şahsiyetlerle de ilişki halindedir. Bunlar arasında önemli isimlerden biri Abdülhamid'in yeğeni Prens Sabahattin'dir. Pierre Loti Gallieni'ye yazdığı bir mektubunda Prens Sabahattin ile görüştüğünü ifade etmiştir.³²

Pierre Loti'nin Türklerle ilgili kafasını meşgul eden bir konu da Birinci Dünya Savaşı başladıktan sonra müttefik devletler tarafından savaşın gidişatını etkileyeceğini düşündükleri Doğu'da ikinci bir cephe açma fikri ile ortaya çıkacaktır.

-Dinle canım. Biz harbe girersek son derece üzüleceğini söylüyor ve böyle bir fikrimiz varsa bundan mutlaka vazgeçmemizi istiyor... Ziya sordu:

-Ne cevap vereceksiniz?

Talat cebinden bir kagıt parçası çıkardı.

-Söyle bir sey karaladım. 'Biz sizin büyük himmetinizi her zaman şükranla anarız....'

²⁹ Loti, *Quelques Aspects du Vertige Mondial*, p.159.

³⁰ Général Gallieni, *Les Carnets de Gallieni*, Paris, Albin Michel, 1932, p.117.

³¹ Bkz. Alain Quella – Villéger, *La Politique Méditerranéenne de la France- un témoin: Pierre Loti*, Paris, L'Harmattan, 1991, p.136, 137.

³² Général Gallieni, *Les Carnets de Gallieni*, p.240, 241. Prens Sabahattin'nin General Gallieni'ye Enver Paşayı ortadan kaldıracak bir girişiminden, Fransız donanmasının İstanbul'a girip İhtilal yapma planlarından bahseden mektubu vardır..Bkz. Gallieni, *Les Carnets de Gallieni*, p.120.

Çanakkale Boğazına bir sefer düzenlemek isteyen görüşe şiddetle karşı çıkar Pierre Loti. Çanakkale’de yapılacak bir seferin başarısız olacağını düşünen Loti bu konuda da devlet adamlarıyla ilişkiye girmekten çekinmez. Poincaré’ye mektubunda bunun sebeplerini şöyle izah eder:

“Osmanlı İmparatorluğu’na Çanakkale ve Mora Burnu arasında şiddetli akıntıların bulunduğu Çanakkale Boğazı’ndan saldırmak bir çılgınlık. Türk birliklerine kumanda eden Kayzer’in subaylarının akıntıya bıraktıkları mayınlar zırhlularımızı havaya uçuracak ve gemilerimizi batıracak, Asya yakası ile Avrupa yakası birbirine çok yakın olduğundan Krupp’un topları sevkiyatımızı ezecek. Bu operasyon müttefik filolarının Roncevaux geçişi olacak”³³.*

Müttefik devletlerin Çanakkale’de uğradıkları bozgun Pierre Loti’yi tamamen haklı çıkarmıştır. Çanakkale seferinin başarısızlığından sonra da Loti Türkleri Almanlara terk etmek istememiştir. Bunun için girişimlerde bulunmaktan çekinmemiş ve 25 Mayıs 1915 tarihinde doğrudan Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré’ye İstanbul hükümeti ile görüşmeler yapılması gerektiğini belirten bir mektup yazmıştır. Poincaré olayı şöyle aktarır:

“Türkiye’yi her zaman büyük bir aşkla seven Pierre Loti Enver Paşanın muhaliflerinin Fransa ile ilişkiye girmek için hazır olduklarını söyledi.”³⁴

Raymond Poincaré Pierre Loti’nin teklifini kabul eder. Bunun üzerine Loti şöyle yazar:

“Bir anlaşmaya varılması, İstanbul’un teslimi ve düşmanlıklara bir son verilmesi için Fransız Hükümeti ile Türkiye arasında büyük gizli entrikalar çeviriyorum.”³⁵

* 15 Ağustos 1778 tarihinde Charlmange ordusu İspanya seferinden dönüşünde Pirenelerden geçerken Roncevaux Vadisinde sarazenler olarak adlandırılan Müslümanlar tarafından kuşatılarak yenilgiye uğratılmıştır. Bu tarihsel olay Fransız kahramanlık destanlarının en eski ve en ünlüsü olan Chanson de Roland’da da geçmektedir.

³³ Aktaran Alain Quella – Villéger, , **La Politique Méditerranéenne de la France- un témoin: Pierre Loti**, p.141. Pierre Loti, Çanakkale ile ilgili düşüncelerini General Gallieni ile de paylaşmıştır. Bkz. Général Gallieni, **Les Carnets de Gallieni**, p.151.

³⁴ Poincaré, **Au Service de la France t.VI**, p.227.

³⁵ Aktaran Alain Quella – Villéger, , **La Politique Méditerranéenne de la France- un témoin: Pierre Loti**, p.144. Bu cümleler Pierre Loti’nin bazı Türk çevrelerinde ajan olmakla suçlanmasına sebep olacaktır. Bkz. Erdoğan Alkan, “ Pierre Loti Ajan mıydı.” **Varlık**, 67.cilt, 1107. Sayı, İstanbul 1999, s. 73-77.

Pierre Loti Poincaré'ye yazdığı mektubunda Türk tarafının isteklerini iletir. Buna göre seçilecek bir Türk diplomat (Cavit ya da Talat Bey olabilir) telgraf ile İsviçre'de seçilecek bir kente çağrılacaktı.³⁶ 27 Mayıs tarihli mektubunda ise Pierre Loti açıklığa kavuşturulması gereken noktaları ayrıntısı ile Poincaré ile paylaşır.

“Acilen halledilmesi gereken iki nokta vardır...”

1. Kendi aramızda Paul olarak adlandırdığımız Talat şüphesiz görüşmenin Dijon, Lyon gibi Almanların onu bulmakta güçlük çekecekleri bir Fransız şehrinde olmasını isteyecektir. Bu istek karşılanabilecek midir? Bundan çok mutlu olurdum.

2. Kendi aramızda Jean olarak adlandırdığımız Cavit'i Talat eğer ikinci bir adam olarak görüşmelere getirmek isterse gelmesine müsaade edilecek mi?³⁷

Mektubunu en küçük bir olayda hemen Elysée'ye yardıma hazır olduğunu ekleyerek bitiren Pierre Loti'ye cevap verilmekte gecikilmez. Poincaré'nin cevabı ise şöyledir.

“Paul eğer isterse Jean'ı beraberinde getirebilir. Bizim en kısa zamanda gelişmelerden haberdar edilmemiz gerekir. İsviçre'ye vardıklarında Cumhuriyet hükümeti Paris dışında olacak bir buluşma yeri ayarlayacaktır.”³⁸

Raymond Poincaré'nin cevabının ardından Pierre Loti 2 Haziranda kendisine arka arkaya iki mektup yollar. İlk mektubunda Talat Paşa'nın görüşmeler için İsviçre'ye gelemeyeceğini ancak Cavit Bey'in gelebileceğini, kendisinin Talat Paşa tarafından tam yetkiyle donatıldığını belirtir.³⁹ İkinci mektubunda Loti Talat Paşa'nın İsviçre'ye gelememe sebeplerini şöyle izah eder:

“1. Cavit ile kendisi şu sıralar Türkiye'nin işlerini paylaşmışlardır. Cavit Dışişleri ile, Talat ise İçişleri ile ilgileniyor. Talat'ın Türkiye'de bulunması gerekiyor.

³⁶ BN, ff. 246-7.

³⁷ Poincaré, *Au Service de la France tVI*, p.230,231.

³⁸ BN ff. 242-243.

³⁹ BN ff. 250-251.

2. İstanbul'dan Fransa'ya yolculuk uzun ve zordur. Berlin'de tüm yetkiyle donanımlı olarak bulunan Cavit ise hemen gelebilecektir.

3. Talat Erver gibi ölüm tehditleri almaktadır ve son olarak söylemeyeceğime söz verdiğim ve sizin de saklamanızı isteyeceğim açık bir sebep; Bugünlerde farkettiği ya da farkettiğini düşündüğü Prens Sabahattin ve Atina'daki bir Fransız Bakanın işin içine karıştığı kendi hayatına karşı bir komplo hazırlıkları mevcuttur.⁴⁰

Pierre Loti'nin mektubunu alan Poincaré ona sert bir cevapla karşılık verir .

“Bize gelen kesin bilgilere göre komplo hikayesi tamamıyla uydurmadır. Jön Türkler İstanbul'da terörle iktidardadırlar ve Talat eğer barışçıl niyetlerinde samimi ise gelmemesi için hiçbir haklı sebebi yoktur. Atina'daki Fransız bakanına karşı öne sürülen görüşlerin aptalca bir suçlama olduğunu size söylemem gereksizdir.

Berlin'de hiçbir resmi yetki ile bulunmayan Cavit ile görüşmeye birini yollamak. Fransız hükümeti için pusuya düşmek olacaktır. Bu adım bir zayıflık ifadesi olarak yorumlanacaktır.

Eğer Türk hükümeti gerçekten bize teklif de bulunmak istiyorsa onları ancak bize sizin tanıdığımız yüksek düzey arabulucular seviyesinde iletmelidir. Bundan sonra Cavit ya da bu konuda yetkili başkaları ile ilişkiye girilip girilmeyeceğine bakacağız.

Sizi dünden itibaren cevaplayamadığım için beni affediniz, ancak bakanlık sorunu yakından inceledi. Şüphesiz onlar karara vardıldıktan sonra cevabımı size yolluyorum”⁴¹.

Pierre Loti cevabında ısrarcıdır.

“Cavit'i reddetmeniz karşısında, bunca gerçek zorluğa rağmen,eğer Talat kendiliğinden gelmeye karar verirse, kendisinden önce yazılı bir programın gelmesini talep edemeyeceğimizi anladım sanıyorum. Ama lütfen yanılmadığımı

⁴⁰ BN ff.253-254

⁴¹ BN ff. 244-245. Mektupta geçen ‘aptalca suçlama’ ifadelerinin üstü Pierre Loti tarafından çizilmiştir.

*bana teyit edin. Bu size soracağım son soru, bundan sonra kapasitemin çok dışında olan küçük elçilik rolümü tamamlamış olacağım”.*⁴²

Poincaré 4 Haziran tarihli cevabında ise Talat'ın gelmesi halinde onun dinleneceğini eğer gelmezse Cavit Beyin, hükümeti tarafından yetkilendirildiğinin ve ciddi teklifler getirdiğinin Pierre Loti tarafından ispatlanması halinde onun da dinleneceğini belirtir.⁴³ Bu mektuptan sonra Loti günlüğüne şöyle not düşer:

*“Cavit ile konuştuktan sonra Münih ve Cenevre'den dönen Türk haberciyi kabul ediyorum ve koşa koşa Elysée'ye gidip Poincaré'yi oradan da dışişlerine koşup Delcassé'yi görmek zorundayım; sonunda barış görüşmelerinin gerçekleşmesini umuyorum”.*⁴⁴

Ancak gelişmeler Pierre Loti'nin umduğu sonucu getirmeyecektir. Zira Rusların başarısızlıkları, Doğu'da açılan Çanakkale Cephesinde müttefik güçlerin başarısızlığı Loti'nin gerçekleşmesi için büyük çaba gösterdiği barış görüşmelerine gölge düşürecektir. Ekim 1915'e gelindiğinde Bulgaristan Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa girmiştir. Sırbistan Avusturya ve Alman güçleri tarafından tamamen işgal edilmiştir. Çanakkale'de başarısızlığa uğranılmıştır. Böyle bir uluslararası ortamda Türkler itilaf devletlerinden yana olmak için uğraş göstermeyeceklerdir.

Resmi çabaları sonuçsuz kalan Pierre Loti daha sık başvurduğu bir yolla basın aracılığı ile söyleyeceklerini söylemeye devam eder Almanlara karşı Türkleri 13 Temmuz tarihli Le Figaro'da yayımlanan “Doğunun Büyük Yaralıları” adlı makalesinde savunmaya devam eder. Ona göre Türkler suçsuzdur. Tüm suç ve sorumluluk Türkleri zorla tehdit ederek ve sadece Ruslarla savaşacaklarını ileri süren Almanlardır.⁴⁵ Yine Almanya'yı Sultan Abdülaziz'in oğlu ve kendisinin de görüştüğü Şehzade Yusuf İzzettin'in ölümünden sorumlu tutar. Loti için şehzade “Almanya'ya karşı fazlasıyla ileri görüşlü tiksintisini hayatıyla ödemek zorunda kaldı.”⁴⁶ İfadelerini kullanır.

⁴² BN. ff. 248,249.

⁴³ Mektup için bkz. Raymond Poincaré, **Au Service de la France tVI**, p.243.

⁴⁴ Aktaran Alain Quella – Villéger, , **La Politique Méditerranéenne de la France- un témoin: Pierre Loti** , p.148.

⁴⁵ **Le Figaro**, 13 Temmuz 1915,p.1.

⁴⁶ Loti, **Quelques Aspects du Vertige Mondial**, p.160.

Türkleri Alman saflarından uzak tutma çabaları somut sonuçlar getirmese de Pierre Loti Türklerin, Fransız devlet adamlarının kafalarını ve kamuoyunu meşgul eden bir konu olmasını sağlamıştır. O kadar ki, 1915 Ağustos ayında Cumhurbaşkanı Poincaré ile Alsace'a gidişinde Loti Poincaré'ye o kadar çok Türkiye'den bahsetmiştir ki Poincaré şunları söylemiştir:

*"Aşağıda ormanların ortasında bir çeşmenin yanındaki kampta kaldı. İstanbul'un anısına abdest alıyor olmalı"*⁴⁷.

Türkleri Almanya'nın yanında savaşta yer almaktan alıkoyamayan Pierre Loti İspanya, İtalya, Osmanlı Devleti gibi devletlerle diplomatik girişimlerde bulunarak Fransa'ya hizmet etmeye devam eder. Savaşın sonlarında 68 yaşındaki Pierre Loti ruhen ve bedenen bir çöküş yaşamaktadır. Askerlik mesleğinden ayrılmış, anlaşılamanın verdiği sıkıntı ile de günlüğüne şu cümlelerle not düşmüştür;⁴⁸

*"Bugün 20 Ağustos ve ölebileceğimi düşünerek aşağı yukarı 45 yıldan beri yazdığım hayatımın günlüğüne kesin olarak son veriyorum. Artık beni ilgilendirmiyor, hiç kimseyi ilgilendirmeyecektir, Pierre Loti"*⁴⁹.

Ancak Pierre Loti'nin bu ruh halinden çıkması çok fazla bir zaman almayacaktır. Birinci Dünya Savaşı devam ederken itilaf devletlerinin kendi aralarında yaptıkları Osmanlı Devleti'ni parçalayan gizli anlaşmalar sonucu İstanbul ve Boğazların Rusya'ya, Antalya ve çevresinin, Konya ve İzmir'in İtalyanlara, Adana, Antakya bölgesinin Fransızlara verilmesi ile savaş bitmeden önce Osmanlı Devleti'nin paylaşıldığının öğrenilmesi ve ittifak devletlerinin savaştan yenik çıkması neticesinde bu paylaşımın gerçeğe dönüşmesi ile Pierre Loti sağlık sorunlarını, fiziki durumunu bir kenara bırakıp maddi gücünün çok ötesinde bir savaşa girişecektir. Bunun için Osmanlı Devleti'ni tam ve mutlak bir teslimiyet içinde bırakan Mondros Ateşkes antlaşmasının ağır şartlar içeren maddelerinin itilaf devletleri tarafından tatbik edilmeye başlanması yeterli olacaktır.

⁴⁷ Poincaré, *Au Service de la France* tv1, p.246

⁴⁸ Pierre Loti yazdıkları sonrasında Trablusgarb ve Balkan Savaşları döneminde birçok tehdit almıştı. Ancak yaşlılık döneminde eleştirileri duymak ona ağır gelmiştir. Anlaşılamanın büyük sıkıntısı olmuştur. Bu sebeple Franchet d'Espèrey onun için "Bu savaş boyunca onun mahrem dünyasına kadar girebilen ve bir mesafe ve çekingenlik perdesi altında gizli kalmış yurtseverlik, duyarlılık ve enerji hazinelerini fark edebilen insanların sayısı çok azdır" demiştir. Bkz. Alain, Quella – Villéger, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, s.475,476.

⁴⁹ Quella – Villéger, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, s.473.

b. Yunanlılara Karşı Türk Savunuları

Birinci Dünya Savaşından mağlup ayrılan Osmanlı Devleti için 30 Ekim 1918 tarihinde bir ateşkes anlaşması imzalamak zorunluluktu. Zira devlet ekonomik ve askeri gücünü tüketmiş ve savaştan yenik çıkmıştı. Ancak ateşkes anlaşmasının kendi varlığı için ağır sonuçları olmuştu. Zira itilaf devletlerine kendi güvenlikleri tehlikeye düştüğü anda herhangi bir stratejik noktayı işgal hakkı tanıyan maddeleri ile anlaşma Osmanlı Devleti'nin yıkılışını öngörüyordu. Devletler hukukuna göre barış düzenine geçiş aşamasını ifade etmesi gereken ateşkes anlaşması kavramı Mondros ile bir paylaşım anlaşması olarak görülüyor ve Osmanlı topraklarını galip devletlerce işgale hazır hale getiriyordu. Nitekim galip devletler 1 Kasım 1918 tarihinden itibaren Ateşkes antlaşmasının hükümlerine dayanarak Musul, İskenderun, Urfa, Maraş, Adana, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını daha sonra da Karadeniz, Ege ve Akdeniz kıyılarını işgale başlıyorlardı.

Galip devletlerce gerçekleştirilen işgallerle Türklerin ciddi bir var olma sorunuyla karşı karşıya kaldığına tanıklık eden Pierre Loti yeniden Türkler lehine harekete geçecekti. Pierre Loti, işgaller öncesinde günlük tutmaktan vazgeçmiş ve yorgunluktan bitkin düşmüştü. Ancak ateşkes anlaşmasından bir gün sonra 1 Kasım 1918 tarihinde yeniden ortaya çıkacaktı. Loti 1 Kasım 1918 tarihinde Türklerin Fransızların düşmanı olmadıklarını ve nefret edilen Almanya'nın kollarına atılmış olduklarını anlatan makalesini yazacaktı. Kesin ifadesi şu idi; *“Türkler hiçbir zaman bizim düşmanımız olmadılar”*⁵⁰ Mondros anlaşması imzalandığı sırada Fransa kamuoyu ise anlaşmayı iyi bir haber olarak kabul ediyor ve Türk – Alman ittifakının itilaf devletlerine getirdiği kayıpların sorumlusu olarak Türkleri suçluyorlardı.⁵¹ Pierre Loti bu görüşe karşıydı. Görüşlerini ise şöyle özetliyordu:

“Bazı gazetelerde çıkan onlar hakkındaki suçlamalar arasında şu ağır ifadeyi saptadım. “Türkler bize her zaman ihanet etti ve her zaman da edecek! Gerçekten mi? Rica ediyorum bana bu ihanetleri gösterin! Bu kelimeyi kullananlar herhalde bu kelimenin anlamını bilmiyorlar. İhanet olması için önce bir anlaşma, bir yükümlülük, bir söz, bir vaat olması gerekir. Halbuki Türkler bize hiçbir zaman ne

⁵⁰ L’Echo de Paris, 1 Kasım 1918, p.2.

⁵¹ Mondros Ateşkes anlaşması sonrası Fransız basını için bkz. Yahya Akyüz, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu**, 2.bs, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1988, s.69-75.

bir söz verdiler, ne de bize bir şey borçlular. Daha önceki yazılarımda, Kırım Savaşından itibaren, onların düşmanlarıyla olduğumuzu, onlara her türlü zararı verdiğimizi, onları defalarca hayal kırıklığına uğrattığımızı ve her şeyden önemlisi dıyarlı oldukları konularda onlara hakaret ettiğimizi, kanıtlarıyla beraber sanırım hatırlatmıştım. Bize savaş ilan etmeye yüz defa hakları vardır. Buna rağmen bunu zorlamayla yaptıklarını biliyoruz ve ayrıca bize savaş açmadılar. Ruslara, hiçbir zaman onları yok etme isteğini saklamayan eski düşmanlarına savaş açtılar. Onlarda Ruslardan kaçmak için tek fırsatları olan Almanya'nın kollarına atıldılar.”⁵²

Pierre Loti sürekli tehdit altında olan Türklerin yaptığını “*Biz yapmaz mıydık onların yerinde olsak?*”⁵³ diyerek izah etmeye çalışır. Fransa'nın Doğu'da Türkleri dinlemek yerine İngiltere ve onun yanında yer alan Yunanistan'ı dinlemesini siyasi bir hata olarak değerlendirir. Loti'nin İngiltere karşısındaki anti sömürgeci tutumu İngiltere'nin Mısır'a girdiği andan itibaren açıktır. Yunanlılarla karşı karşıya gelmesi ise 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgali ile çok sert bir biçimde kendini gösterecektir. İşgal karşısında Fransız kamuoyu Osmanlı Devleti'nin son günlerini yaşadığı haberlerini geçiyordu.⁵⁴ İngiliz, İtalyan ve Yunanlılar gibi Fransızlar paylaşımına dahil olmak istiyorlardı. İngiliz kamuoyu ise 1821 Yunan isyanında Yunan halkının özgürlük mücadelesine destek olan Lord Byron ile Balkanlarda Türklerin Bulgarlar üzerindeki tutumlarını vahşet olarak niteleyen W. Edward Gladstone ile Yunan sempaticizmi için deydi. Bu önyargıları taşıyan liberal partinin genel başkanı Lloyd George⁵⁵ 1918 seçimlerinde koalisyon hükümeti ile 4 yıl için iktidara geldiğinde kamuoyunun Türkler aleyhindeki fikirlerini devam ettirmek çok da zor olmadı.

Yunanistan'a İzmir'i işgal izni Sir Basil Zaharoff ve Venizelos'un ısrarları üzerine Wilson, Lloyd George ve Clemenceau tarafından verilmişti.⁵⁶ Pierre Loti

⁵² Pierre Loti, *Les Alliés qu'il Nous Faudrait*, Paris, Calmann-Lévy, 1919, p.76,77.

⁵³ Pierre Loti, *Les Massacres D'Arménie*, Paris, Calmann-Lévy, 1919, p.7.

⁵⁴ Bkz. Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, s.78.

⁵⁵ Lloyd George bir dönem papazlığı düşünmüş bir hristiyan olarak özgürlük mücadelesi içinde olduğunu düşündüğü Venizelos'a hayranlık duyuyordu. Yunan asıllı silah tüccarı Sir Basil Zaharoff ile yakın ilişkiler içindeydi. Fransız uyruklu olan Zaharoff “Sir” ünvanını kullanma hakkını da Lloyd George sayesinde elde etmişti. Bkz. Richard Lewinsohn, *Esrarengiz Avrupalı Zaharoff*, çev. Cem Muhtaroglu, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991, s.90.

⁵⁶ Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, s.78.

için ise bu işgal Milliyetler ilkesine karşı işlenmiş bir cinayet idi.⁵⁷ Yunanlıların Milletler ilkesine aykırı olarak ve gazetelerde asayiş, düzen sağlama propagandalarını sürdürerek yaptıklarına hiçbir gerekçe bulamayan Loti şunları yazmıştı:

“Bunu yazdığım saatlerde, çılgın tutkularına ulaşmanın tam zamanı olduğunu düşünen Yunanlılar her çareye başvuruyorlar. Daha önceden Avrupa'nın da desteğini kazanmış olduklarından, aşırı bir propaganda yürütüyorlar; gazeteler onların iftiralarıyla kaynıyor ve herşeyden haberi olmayan iyi insanlarımız şöyle başlıklar okuyabiliyorlar. 'Yunanlıların Küçük Asya'daki Türk toplumu yüzünden birçok sıkıntısı, güçlüğü var. Düzeni tekrar sağlamak için ordularını arttırmak zorundalar, vb...

Düzen, fakat aslında, vahşice düzeni bozanlar onlar. Oraya gelip herşeyi yakıp yıkanlar! ve 'Türk Toplumunu aynen bizim Alman işgaline direndiğimiz gibi, vatanını korumaya çalışan cesur insanlardan oluşur...

*İnsanın, Yunanlıların İzmir'e karşı giriştikleri bu kanlı saldırıyı doğrulamak için nasıl bir bahane bulacağını kendine sorası geliyor. Bu ülke üzerinde ne kavimsel, çünkü ezici bir azınlıklar! ne de tarihsel, çünkü oraya hiçbir zaman sahip olmadılar, hiç bir hakları yoktur. Ayrıca oradaki varlıkları ancak sürekli bir öldürme ve savaş sebebiyle olabilecektir”.*⁵⁸

Pierre Loti'ye göre Yunanlıların işgal için dayanacakları hiçbir nokta yoktur ve işgal bir cinayettir. İşgale iki nokta da karşı olduğunu ifade eder. İlk olarak, düzeni sağlamak, Rumlara karşı işlenen katliamları engellemek adına bölgede bulduklarını savunan Yunanlılara bir Ermeni vatandaşının Yunanlılara karşı tanıklığından aracılığıyla şöyle itiraz eder:

*“Yunanlıların bize yaptıklarını, hiçbir zaman Türkler bize yapmadılar ve hiçbir zaman inançlarımıza hakaret etmediler”.*⁵⁹

⁵⁷ L'information, 15 Haziran 1919, p.2.

⁵⁸ L'information, 7 Ağustos 1919, p.2.

⁵⁹ L'information, 7 Ağustos 1919, p.2.

İkinci itiraz noktasını ise Yunanlıların yaptıklarını İstanbul ve İzmir bölgesindeki sayısal üstünlüklerine dayandırmaları oluşturmaktadır. Le Figaro gazetesinde Fransız Akademi üyesi Denys Cochin'in "Yunanlılar için" başlıklı makalesinde Yunanlıların savaşın başlangıcından itibaren Türkler tarafından katledildiği iddialarına ve İstanbul üzerindeki taleplerine karşı Pierre Loti'nin tavrı oldukça nettir:

*"Yazar savaşın başından beri 300.000 Yunanlı'nın Türkler tarafından katledildiğini öne sürüyor: Bu gerçek dışı rakama karşı gelebilmek çok kolay ve karşılık olarak ta Yunanlılar tarafından katledilen Türklerin sayısının günlük olarak bini bulduğunu söylemek mümkün ama, bu beni asıl amacımdan uzaklaştıracak. O yüzden yanlışlığı, açık olan başka rakamlarla düzeltmekle yetineceğim. İstanbul'un küçük Yunanistan'a ait olmasını isteyen yazar, orada 370.000 Yunan'a karşılık sadece 450.000 Türk olduğunu tezini savunuyor. Hayır bu konuda en ciddi ve uygun istatistikler Lord Robert Cecil ve ünlü Fransız M.V. Cuinet ve daha birçoklarının tartışmaya yer bırakmadan ortaya koydukları rakamlardır. Bunlara göre bu topluluk şu şekilde ortaya koyuluyor; 700.000 Türk ve 180.000 Yunanlı lütfen saygılarımı kabul edin."*⁶⁰

Türklerin en büyük dayanaklarının sayısal üstünlükleri olduğuna inanan Pierre Loti, bu üstünlüklerinin de Yunanlılar tarafından yok edilmeye çalışıldığını vurgular.

*"İstanbul'un Türklere kalması için dayanılacak gerekçelerden biri de onların sayıca ezici üstünlüğüdür. Ancak bu sayısal üstünlük giderek azalmaktadır. Yunanlılar için hiç şüphesiz çok güzel bir rastlantı olarak şehirde tarihin şimdiye kadar kaydetmediği bir sıklıkla ve sanki kastenmiş gibi hep Türk mahallelerinde büyük yangınlar çıkmaktadır. Bir kaç haftadan beri aşağı yukarı 60.000 ev yok oldu ve evsiz kalan müslüman neresi olursa kaçmak zorunda bırakıldı."*⁶¹

Pierre Loti Yunanlıların İzmir'de yaptıklarını Mareşel Franchet d'Espèrey'e de bir mektupla şöyle aktarır:

⁶⁰ Loti, *Les Alliés qu'il Nous Faudrait*, p.72.

⁶¹ A.e., p.25, 26.

“Sayın Mareşal'im

Size göndermek cesaretini gösterdiğim, çok emin kaynaklardan temin edilmiş bu belgeleri okumak lütfunda bulunmanızı istirham ederim. General Franchet d'Esperey'in bu hususu teyit eden ilk kişi olacağından eminim...

İstanbul ve İzmir'i Yunanlı denen ... küçük millete vermeye kalkışmak sadece haksızlıkların en büyüğü olmakla ve Fransa'ya en büyük zararı vermekle kalmaz, aynı zamanda çok da kan dökülmesine yol açar, çünkü Türkler hiç bir mazereti olmayan bu aşağılanmaya asla boyun eğmeyeceklerdir. Ve gerektiğinde çaresizlik nedeniyle girişebilecekleri kıyımları daha şimdiden hazırlıyorlar bile, kaldı ki İngiliz ajan provokatörleri, bulanık suda balık avlamak için, bu kıyımlara zemin yaratıyorlar. İstanbul'da Yunanlılar daha şimdiden her yere kendi milli bayraklarını asmaya cesaret ediyorlar; sokaklarda Fransız subaylarını itip kakmaya, kahvehanelerde, sigaralarının dumanını yüzlerine üfleme cesaret gösterebiliyorlar... İstanbul'da, evvelce Selanik'te de olduğu gibi hemen hergün Türk mahallelerini ateşe veriyorlar, şimdiye kadar 60.000 ev tamamen yakıldı ve barımsız kalan binlerce zavallı Türk çareyi kırlara sığınmakta buluyor.

Aynı Yunanlılar İzmir'i adeta bir tiyatro gösterisi gibi ele geçirdiler, hemen ardından da güpegündüz, sokak ortasında Türk nüfusu katletmeye başladılar, bundan İzmir'in yabancı toplumu da nasibini aldı. İzmir üzerinde ne gibi hakları var ki? Bunlar kıyı kesimlerindeki çok küçük bir azınlıktan başka bir şey değiller: İki km. içeri girildiğinde, yoğun bir Türk nüfusu ile karşılaşsınız. Orada, Yunanlılara olumsuz duygular beslemeyen ve bu sözlerimi doğrulamayacak tek bir Fransız, tek bir subayımız bile yoktur.”⁶²

Yunanlıların, Türklerin İzmir ve civarında düzeni bozdukları, katliamlara giriştikleri şeklindeki propagandasının Yunan Dışişleri Bakanı Politis'in L'Eclair gazetesindeki yazısıyla vurgulanmasına devam edilir. Politis yazısında Yunanistan'a ağır bir vekalet yüklendiğini ve eğer Doğu Sorunu Yunanlıların lehine düzenlenmezse dünya barışının zarar göreceğini dolayısıyla Fransa ve diğer devletlerin Yunanistan'ın yanında olmak zorunda olduklarını belirtmektedir. Pierre

⁶² Pierre Loti, *Türkiye İçin Mektuplar*, Çev. Sevim Sönmez, Haz. Fikret N. Üçcan, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s.118-120.

Loti'nin bu tespitlere cevabı Louis Barthou aracılığı ile yayımladığı “Yunanlılar ve Türkler” başlıklı yazısıyla gelir.

*“Bay Politis Yunanlıların hoşnutsuzluğundan, tedirginliğinden yakınıyor. Buna rağmen ben bunu, Türklerin tedirginliği ile karşılaştırılabilir bulmuyorum, çünkü Yunanlıların başkentinde herşeyi yok eden yangınlar olmuyor ve özellikle zavallı Türklerin sahip olduğu gibi yakıp yıkan, kıyım yapan ırza geçen bir barbar düşman ordusuyla karşı karşıya değiller. Oysa Yunan Ordusu İzmir ve Aydın'da böyle bir rol oynadı. Ve bu olayların birçok İngiliz ve Fransız tanığı var. Ayrıca çok özenli ve taraflı sansüre rağmen, Bay Politis'in bile bunu inkar edemeyeceği şekilde, bu vahşet her yerde görüldü ve duyuldu.”*⁶³

Yunan dostluğuna gelince onu da Loti “Yunanistan'ın Türkiye'de ve bütün İslam aleminde bize kaybettirmiş olduğu yüzyıllardır süregelen büyük ve evrensel prestijimizin yanında bunlar ihmal edilecek kadar küçük şeyler”⁶⁴ diyerek bu dostluğa karşı duruşunu ifade etmekten çekinmemiştir.

Pierre Loti'nin görüşlerine anket komisyonunun İzmir bölgesinde yaptıkları anket sonuçlarıyla söylenenlerin uymadığını belirterek karşı çıkan Politis'e cevap anket sonuçlarının basında yer alması ile gelir. Anket sonuçlarında Pierre Loti'nin yazdıklarını hatırlatan bir cümle dikkat çeker: “Yunan işgali, medeni bir görev, uygulama şöyle dursun; hemen bir fetih ve haçlı saldırısı görüntüsünü almıştır.”⁶⁵ Le Temps gazetesi de Yunanlıların İzmir'i boşaltmaları gerektiği şeklinde bir yorumla anket sonuçlarını açıklamıştır.⁶⁶

⁶³ L'Eclair, 17 Ekim 1919,p.2

⁶⁴ L'Eclair, 17 Ekim 1919,p.2

⁶⁵ Akyüz, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu**, s.80.

⁶⁶ **Le Temps**, 24 Ekim 1919, p.1.İzmir ve çevresinde araştırma yapan komisyon Amerika adına Amiral Bristol, İngiltere adına General Hare, Fransa adına General Bunoust, İtalya adına ise General Dall'ohio'dan oluşmaktaydı. Komisyon yapılan katliamların Türkler tarafından Rumlar aleyhine değil, Rumlar tarafından İzmir ve etrafındaki Türk ahalisine karşı yapıldığını ortaya çıkarmıştı. Ancak işgal güçleri bu raporu gizli tutuyorlardı. Doktor Nihat Reşad bir dostu aracılığı ile elde ettiği raporu Osmanlı Hükümetine götürmüştü. Hükümet ise kendisine 16.000 Franklık bir çek vererek onu Paris'e gönderip bu raporu içeren bir broşür hazırlamakla görevlendirmişti. Nihat Reşad 1920 yılında İzmir'de Rumların Yaptıkları Mezalime Dair Yeni Şahadetler (Grecs à Smyrne. Nouveaux Temoignages sur les Atrocites) adlı broşürü Pierre Loti'ye minnettar Türk vatani (A Pierre Loti la patrie Turque Reconnaisante” ithafı ile bastırmıştı. Broşür Milli Hükümete de gönderilmişti. Bkz. Abdülhak Şinasi Hisar, **İstanbul ve Pierre Loti**, s.88-90.Dr Nihad Resad Beyin hizmeti için bkz. Ahmet Bedevi Kuran, **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**, 2.bs, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2000 ,s.449,450

Arnold Toynbee'de Yunanlıların gerçekleştirdiği işgali haksız ve gerçek dışı sebeplerle işlediğini ifade etmiştir. Müttefiklerarası Komisyonun İzmir'in Yunanistan tarafından işgali hakkında raporuna dayanarak şunları açıklamıştır:

*"Yapılan soruşturma göstermiştir ki, mütarekeden beri Aydın vilayetindeki Hıristiyanların genel durumları memnurluk vericidir ve güvenlikleri hiçbir zaman tehlikeye düşmemiştir... Onun için bu işgalin hiçbir şekilde haklı olmadığı ve Türkiye ile müttefikleri arasında imzalanmış bulunan mütarekenin şartlarını ihlal ettiği muhakkaktır."*⁶⁷

16 Mart 1920'de İstanbul işgal edildiğinde Pierre Loti'nin Yunanistan karşısındaki Türk savunuları sonucunda Fransız kamuoyunda Milletlerarası yönetim görüşü değil, Boğazların serbestliği, "bağımsız ve yaşayabilir bir Türkiye" anlayışı ağır basıyordu.⁶⁸ Fransa'da dikkatle takip edilmeye başlanan Pierre Loti, Türkiye'de de ciddi bir Türk savunucusu olarak takdir görüyordu. Farklı çevrelerden gelen 81 Türk entelektüeli Haziran 1919 tarihinde kendisine şöyle sesleniyordu:

*"Kendimiz adına, size sıkıntı içindeki halkımızın, sevdiğiniz ve kaderin cilvesine karşı savunduğunuz halkın en derin şükranlarını ifade etmek isteriz. Çünkü Aydın Avrupa'nın büyük çoğunluğu onun üstün niteliklerini tanımazken, siz onu anladınız ve takdir ettiniz. Hayır, hükümetlerin cinayetlerinden halklar sorumlu değildir. Siz bu tartışılmaz gerçeğe nüfuz edebilen ve onu dar görüşlü politikacıların kuramsal gerçeklerine karşı savunan ender beyinlerden birisiniz... Siz sözü dinlenen değerli efendim, sesini bütün dünyanın huşu içinde dinlediği siz, devlet adamlarını mantığa davet edip, onları antlaşmanın mağluplara karşı verdiği son derece katı hükümler yüzünden uygar dünyanın sempatisini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilecekleri ve bununla, söylemesi bile gereksiz, hiç hesaba katılmadık sonuçları olacağı konusunda uyaramaz mısınız?"*⁶⁹

⁶⁷ Arnold Toynbee, **Türkiye, Bir Devletin Yeniden Doğuşu**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1971, s.9.

⁶⁸ Fransa kamuoyundaki telaşlar için bkz. Yahya Akyüz, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu**, s.143-147,149-152.

⁶⁹ Aktaran Orhan Koloğlu, "La Campagne de Pierre Loti en faveur de la Turquie pendant la guerre d'indépendance, **La Turquie et la France à l'Époque d'Atatürk**, Paris coll, Turcica, cilt I, 1981, p.68. 81 entelektüelin isimlerini içeren bir listeyi de Koloğlu vermektedir. Liste aralarında İctihad'ın yöneticisi Abdullah Cevdet, Türkiye İstanbul gazetesi sahibi Said Molla, Akşam gazetesi yazı işleri müdürü Falih Rıfki gibi farklı eğilimlerden isimlerin bulunduğu bir

Pierre Loti'nin 81 Türk entellektüeline cevabı Türkler için kaleme aldığı iki kitap ile gelir. Ocak 1919'da yazdığı 'Bize Lazım Gelen Müttefikler' ve Eylül 1920'de yayımladığı 'Sevgili Fransa'mızın Doğu'daki Ölümü' Loti'nin en önemli Türk savunuları olmuştur. Her iki kitabına da "Akdeniz bir Fransız Gölüdür" diye başlayan Loti Fransa'yı İngiliz ve Yunanlılarla birlikte hareket etmekle, kendi çıkarlarını görmemekle suçlar. Zira Akdeniz'in bir Fransız Gölü olduğu zamanlar çok uzaklarda kalmıştır.

*"Akdeniz bir Fransız gölüdür. Elli yıl önce böyle söyleniyordu ama ne yazık ki o devirler bizden o kadar uzak ki! Süveyş Kanalı'nın açılmasının ertesinde Mısır'ın sadece Fransa'yı gördüğü ve hayran olduğu devir bizden o kadar uzak ki!"*⁷⁰

Pierre Loti bu uzaklık için Fransa'yı suçlamaktadır;

*"Herşeye rağmen, yüzyıllık müttefikimiz bizi hala seven bu zavallı Türkiye'ye daha az zalim davranabilseydik, bize eskiden sahip olduğumuz imtiyazları geri verirdi. Türkiye'yi yıkmakta ısrar ederek anlamıyoruz ki biz aynı zamanda doğudaki yüzyıllardır süregelen üstünlüğümüzü de yıkıyoruz. Farketmiyoruz ki orada bizim yerimize geçmek için çabalayan büyük rakiplerimizin ekmeğine yağ sürüyoruz ve düşünmüyoruz ki böyle yaparak Ortadoğu'da yıllık yaklaşık iki milyarlık bir gelirden kendimizi yoksun bırakmış oluyoruz"*⁷¹.

Pierre Loti arkadaşı Louis Barthou'ya da yazdıklarıyla amaçladığının Fransızların körlüğünü ortaya koymak olduğunu ifade eder.

"Benim broşürümün amacı, hıyanet içindeki bir müttefik ülkenin manevralarını ve Türkiye'yi ölüme mahkum etmekle İslam aleminden kopuşumuzun altına imza atacak kadar uysal davranan diplomatlarımızın körlüğünü gözler önüne sermekti".

72

listedir. Bu farklı eğilimleri Loti'nin kendisinde aynı esitlikle birleştirdiğini göstermektedir. Bkz. Orhan Koloğlu, **Büyük Dost Pierre Loti'ye Mektuplar**, Ankara, Pierre Loti Dostları Derneği yayınları, 2001, s.70,71.

⁷⁰ Loti, **Les Alliés qu'il Nous Faudrait**, p.1.

⁷¹ **L'information**, 7 Ağustos 1919, p.2.

⁷² Loti, **Türkiye İçin Mektuplar**, s.105.

Pierre Loti bu körlüğe sebebiyet veren en büyük düşmanın Yunanlılar olduğunu açıkça ilan etmekten çekinmez.

“Bizi her zaman seven ve bize hiç itirazsız diğer Avrupa devletleri arasında ilk sırayı veren bu Türkleri biz çok hayal kırıklığına uğrattık ve öylesine aşağıladık ki şimdi Doğu’da yüzyıllarca süren bir gayretle elde edilmiş bu büyük üstünlüğümüzü kaybetmekle kalmadık, ayrıca kendimizden nefret ettirdik. İzmir’e Yunan saldırısı, itibarımıza vurulan en son darbe idi. Ne yazık ki hangi sapkınlık, Yunanlıların kötü davasına hizmet etmek için bize öz çıkarlarımızı feda ettirdi?”⁷³.

Sorunun cevabını da hemen verir Pierre Loti;

*“Eski efsanelerle körleşmiş Fransız topluluğu, bugünkü Yunanlılara, hala tarihtekiler gibi yaklaşıyorlar. Zavallı Türklere de Antik devrin Yunanlıları levanten iftiralarından kaynaklanan haydut anlayışıyla bakmakta ısrar ediyorlar. Türkiye’den dönen binlerce subay ve askerimizin hararetli ve ortak tanıklıklarının hala bizi aydınlatmaması şaşırtıcıdır ve buna rağmen oradan dönmüş ve Türklere sempati ve saygı duymamış bir kişi bile yoktur. Lütfen onları sorgulayın! Onların tanıklıklarını, resmi raporlarını, eğer isteniyorsa doğrulamak çok kolay... Ama hayır, efsane hala güçlü bir şekilde yerinde duruyor ve gerçeklerin ışığı bittiği zaman şüphesiz ki çok geç olacak”.*⁷⁴

Helenist arkadaşı Juliette Adam da Loti ile ve körleşmiş Fransızlar arasındaki farkı şu mektubuyla izah etmektedir:

“Biz birbirimizi severiz, Loticiğim ama ben kadımsız, siz bir erkek, siz protestansınız, ben katolik. Siz Türkleri seviyorsunuz, ben Yunanlıları. Şövalyelik sizin doğanızdan geldiğinden, sevdiğiniz hanımınız uğruna onlara karşı Haçlı seferine çıksanız da, ne yapalım. Siz Türkleri Aziyade yüzünden seviyorsunuz; ben Yunanlıları geçmişindeki büyüklükler yüzünden seviyorum, tıpkı Rönesans yüzünden İtalyanları sevmem gibi”⁷⁵

⁷³ Loti, *Les Alliés qu’il Nous Faudrait*, p.62,63.

⁷⁴ *L’information*, 7 Ağustos 1919, p.2.

⁷⁵ Aktaran Alain Quella- Villéger. *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, s.485.

Pierre Loti ise Antik Yunan hayranlığı ile gözleri kör olmuş Fransızların kendi çıkarlarını bu hayranlığa feda ettiklerini düşünmektedir.⁷⁶ Pierre Loti İzmir’de yaptıklarından hareketle tutumlarını zalimce bulduğu Yunanlıların zalimliklerini İstanbul’dan dönen bir Fransız askerinin cümleleriyle şöyle aktarır;

“Burada küçük ve mütevazî tanıklığımı size ileticeğim ve Pierre Loti’nin sözünü doğrulayacağım. Türkiye’den geliyorum.

Orada güçlü ilişkiler ve dostluklar vasıtasıyla, bizim kötü olarak tanıdığımız Türk ruhunun değerini öğrendim. Türkler sadece bizi istiyorlar. Bu ülkede Fransa’yı sevmeyen, dilimizi bilmeyen, Boğaz kıyılarında üniformamıza iyi gözle bakmayan bir kişi yoktur...

Neden? Çünkü yüzyıllardır kapitülasyonlardan itibaren doğudaki politikamız hep İslam’la birleşmek üzerine, doğuda öncelikli bir etkinlik elde etmek, orada bazı çıkarlara sahip olma ve onları korumak üstüne olmuştur... Şu anda, biz İngiliz ve Amerikalıların oyuncacı haline geldik. Onların telkinlerini dinliyoruz. Ermeni ve Rumların kendilerini acındırmalarına kulak asıyoruz. Halbuki, orada servilerin ve güllerin ülkesinde, en kötü düşmanlarımız Yunanlılardır... Ben bir Fransız askeri olarak orada bunu gördüm. Bana bütün karşılaştığım Türkler yardım elini uzatıyorlardı, bana hediyeler veriyorlardı, iyilikle bana yardımcı ve destek oluyorlar ve o her zaman ki zarif kibarlıklarıyla, onların karakteristik özelliği olan iyi kalplilikle davranıyorlardı. Halbuki Yunanlılar bunun tersine bana hakaret ediyorlar, benimle alay ediyorlardı.”⁷⁷

Pierre Loti kendisine yollanan tanıklıklarla oluşturduğu sevgili ‘Fransa’mızın Doğudaki Ölümü’ adlı eserinde kullandığı tanıklıklara rağmen Türklere karşı iftiraları anlamadığını belirtiyor ve şöyle soruyor;

⁷⁶ Pierre Loti’ye Türkiye’de yaşamış yabancıların tanıklığını yollayanlar arasında olan, Birinci Dünya savaşında bulunmuş, İzmir ve İstanbul’un işgallerine tanıklık etmiş bir Fransız askeri Léon Rouillon, Türkleri Savunuyorum adlı kitabını, Doğu’da kaybetmekte oldukları bir mirası olan, Türkler hakkında tam bir bilgisizlik içinde bulunan Fransızlara, okuyup bilgi sahibi olabilecekleri, gerçekleri gördükten sonra da iradelerini harekete geçirebilecekleri düşüncesi ile armağan etmiştir. Bkz. Léon Rouillon, **Pour la Turquie**, Paris, Bernard Grasset, 1921, p.11,12.

⁷⁷ Pierre Loti, **Sevgili Fransa’mızın Doğudaki Ölümü**, Çev. Tuğrul Baykent, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s.85,86.

“Sansür niçin acımasızca tek yanlı olarak Türkere yapılan en ağır hakaretleri geçirirken, Ermenilerin ve Yunanlıların hoşuna gitmeyecek herşeyi kesiyor? Bir Paris gazetesinde son olarak şu iğrenç olduğu kadar aptalca cümleleride okumadım mı? Bütün düşmanlarımız arasında Türkler sadece en fazla nefret etmemiz gereken değil, ama en fazla aşağılanması gerekenlerdir”⁷⁸.

Doğu'dan gelen tanıklık belgeleri ile Türklerin, Fransızların gözünde ifade ettiklerini sayısız örneklerle ortaya koyar Pierre Loti. Doğudan aktarılan bir olayı ise şöyle anlatır;

“Kahraman gemi subaylarımızdan birinin uzun mektubunu, ne büyük bir heyecanla okudum. Orada kumanda ettiği ve delik deşik olmuş görkemli gemisi, büyük Fransız bandıralığını yukarıda tutarak batarken, kendisi de ciddi bir şekilde yaralı, olarak kan revan içinde, çoğu ölmüş gemi personelinden geriye kalanlarla, bazı enkazdan destek alarak karaya yönelir. O zaman Türkler, Almanların yaptığı gibi makinalı tüfekte taramak yerine onlara çıkacakları plajı gösterdiler. Gönderecekleri hiç kayıkları olmadığından onlara yardım etmek ve destek almak için suya girdiler. Müfrezeye kumanda eden Türk subay, onları selamladıktan ve dost bir şekilde el sıktıktan sonra gemicilerin en küçük rütbelerine kadar herkese askeri saygı gösterir ve üç renkli Fransız bayrağına ateş etmek zorunda kaldığından dolayı derin üzüntülerini Fransızca olarak ifade eder”⁷⁹.

Türklerin Fransızlar için Orta Afrika Bölgesi veya Ay kadar bilinmez olduğunu ifade eden Loti 1916 yılında Fransız su uçağının Filistin'de bir Türk askeri mevzii yakınına düşmesinin ardından pilotlar esir alındıktan sonra Kudüs Valisi'ne emirleri için telgraf çekilince verilen cevabı Türk'ü Fransızlara anlatmak için şöyle aktarır:

“ ‘Onlara ailenizin veya dostlarınızın en iyileri gibi davranın’. Bu emir daha önceden belliydi zira, gökten düşen bu arkadaşları zaten kardeşleri gibi karşılamışlardı. Ve birkaç gün sonra onların Kudüs'e götürülmesi emri gelince,

⁷⁸ Loti, *Les Alliés qu'il Nous Faudrait*, p.5,6.

⁷⁹ A.e., p.11.

onların paralarının olmadığını bildiklerinden, aralarında para toplayıp rahat yolculuk yapmalarını sağlamışlardır”⁸⁰.

Pierre Loti Çanakkale’de kaza geçiren Le Gail isimli Fransız askerinin İstanbul’dan yolladığı mektubunu da Türkler lehine bir tanıklık olarak aktarır.

“Aşağı yukarı yarım saat yüzmek gerekti ve inanın su hiç sıcak değildi. Ve rüzgar çok sert esiyordu. Neyse ki, iyi Türk subaylarıyla karşılaştık ve üşümememiz için bize elbiselerini verdiler. Bir gemi beni denizden aldı ve bir Türk teğmenin kıyafetlerini giydim. Isınmamız için buharlı geminin ocağının yanına götürüldük ve bize bir şişe viski getirdiler. Hepimiz ölü yaprak gibi titriyorduk. Neyse ki iki, üç saat sonra hepimiz iyileştik. Aramızdan hiç kimse nezle bile olmadı. Orada 24 saat kaldık. Ertesi gün bizi İstanbul’a gönderdiler ve 5 gündür oradayız. Hepimiz çok iyiyiz ve sizi temin ederim ki uykumuz düzenli, artık yemek hazırlamak zorunda değiliz. Bize krallar gibi hizmet ediyorlar”⁸¹.

Teğmen Louis Antier’in mektubu ise “Fransızların gözünde Yunanlılarla – Türkler arasında bir karşılaştırmaya imkan vermektedir. 1917 Temmuz ayında Selanik’de depo kıtasının kantinini yöneten Antier, bir gün mutfağa sebze satan bir Türkün geldiğini aktarır ve şöyle devam eder:

“Yunanlı yiyecek tüccarlarımızın elinden bir kerelik kurtulmak mutluluğuyla sebzeleri ondan aldırđım. Devamlı satıcımız olmayı kabul etti ve bizim sürekli satıcımız oldu. Bizimle ne kadar büyük bir ilgi ile meşgul olduğunu düşünemezsiniz. Bizimle yaptığı alışverişlerin fiyatını az miktarda artırır aynı zamanda tüm komşularımızı kışkındıracak şekilde düşük fiyatla uzak alışverişler ve beceriklilikle yiyecek temin edebildiği zaman aşırı harcama yapmamıza yol açmaktan da çekinirdi.”⁸²

⁸⁰ A.e., p.21.

⁸¹ A.e., p.81,82.

⁸² A.e., p.116.

Bu örneğin karşısında Fransa'ya döneceği gün kendisine borcu olan ve arayacağını söyleyip aramayan Yunan subayını koyan Louis Antier Loti'ye yazdığı mektubunu şöyle bitirir:

“Seçkin Yunanlıyla halktan Türk'ü karşılaştırınız! Kitabımızın çıkmasını bir an önce istiyorum. Bu sizi karalamaya çalışan insanların ahlaki infazı olacak, Türk dostları – onları tanıyanların hepsi – bunu alkışlayacaklardır.”⁸³

Teğmen Martin'in Türkleri yiğit ve ince düşünceli olarak niteleyen mektubu da Loti için Fransızları diğer bir bilgilendirme aracı olmuştur.

“Komutan, Türkler lehine savunduğunuz teze destek çağrınızı Figaro da okuyorum. Aşağıdaki olayı size aktarmakta bir sakınca görmüyorum.

Çanakkale Seferi başladığında P.G. 'nin Avrupa şatosuna yerleşmiş olduğu sırada, duvarlarının güvencesinde bir hastane kurulmuştu ve bir gün Türkler Avrupa Şatosunu bombalama niyetlerini bildiren, yakınlarda bir hastane olduğunu bildiklerini ve bombardıman öncesinde boşaltılabilmesi için önceden haber verdiklerini söyleyen bir mesaj iletiler.

Bu yiğitçe incelikten bir tek örneğin bile diğer devletler tarafından ortaya konabileceğini sanmıyorum.”⁸⁴

Bir başka mektup Raymond André'ye aittir. Raymond André 15 ay boyunca Makedonya'da Yunanlılarla savaşmış ve 8 ay boyunca İstanbul'un işgaline tanıklık etmiş bir Fransız subayıdır. Pierre Loti'ye mektubunda Yunanlıları şöyle anlatmaktadır:

“Türkler ile Yunanlılar arasında kıyaslama yapma imkanı buldum ve gözlemlerim kesindir. Bu konuda aynen sizin gibi düşünüyorum ve subay ve asker olmak üzere çok sayıda Fransız bunu görerek aynı görüşü paylaşıyorlar. Türklerin hesabına cehaletle söylenen herşeyi esasında Yunanlılara adamak lazım. Üç kağıtçılık, sertlik, vahşilik onlara ait (bunlara ait olayları da sayabilirim), doğruluk,

⁸³ A.e., p.116,117.

⁸⁴ A.e., p.119.

dürüstlük, hoşgörü Türklere ait. Bunların tarafsız bir adamın fikirleri olduğuna dair şüpheniz olmasın.”⁸⁵

Türk davasını “*hem doğru hem de asil bir dava*”⁸⁶ olarak niteleyen Pierre Loti tüm yazdıklarından sonra Yunan severlerin hedefi haline gelir. Başta dostu Madam Juliette Adam ile bu konuda anlaşamaz. Ancak 70 yaşında iken konuya son noktayı koyarak kesin bir cevapla onu yanıtlar;

“Biz birbirimizi anlamaya sizin sandığınızdan daha çok yakınız. Siz antik Yunanlılara hayransınız, evet bende! sizi temin ederim. Sizin yanıldığınız nokta bana göre aşâğılık modern Yunanlıları onların halefi ve mirasçısı gibi görmeniz. Haksız olduğunuz nokta, naçiz kanaatimce, Fransa’mızın ve sizin katolikliğinizin baş düşmanı olan bu sefil insanları ‘dostum’ diye çağırmanız. Tüm bilen gerçek Fransızlar gibi lanetlemeniz gerekirken, kendinizi bu Yunan fasofisosunun dostu ilan etmekle, adınızın büyük ünü yüzünden ülkemize zarar veriyorsunuz. Ama bunu son kez söylüyorum, bu konuda bir daha konuşmayalım. Son günlerimizde aramızda sadece tatlı sözler olsun.”⁸⁷

Başka bir Fransız Yunansever Gabriel Hanotaux ise 1920 Martında iyi Türk efsanesini yaymaya ve devam ettirmeye çalışan romantik ruhlu kimseler var diyerek Pierre Loti’yi romantik, egzotik bir kişilik olarak bilimsellikten uzak olmakla, Doğu egzotizmini yüceltmekle suçlamıştır. Pierre Loti’nin cevabı ise fikirlerinin dayandığı noktanın kendisini hayalperest olmaktan ne kadar uzaklara düşürdüğünün açık bir ifadesidir.

“Bazı romantik kişiler, ‘iyi Türk’ kavramını dile getirip yarıdılar ve destek çıktılar demiş Bay Hanotaux (Buradaki romantik kelimesinin ne anlama geldiğini anlamıyorum), şüphesiz yazar benim için hayalperest, düşçü demek istedi. Zaten hiç önemi de yok) Ama açık olan, orada benimle olan yüzlerce, binlerce savaşıımızın, zavallı Türklerin rakibiyken, onların cömertliğine, yiğitliğine, yumuşaklığına, yaralılara ve tutuklulara karşı ilgilerine tanık olup, bunu ifade etmekten başka bir şey istemedikleridir. Bu ‘İyi Türk’ efsanesini de yayan aslında

⁸⁵ Loti, *Sevgili Fransa’mızın Doğu’daki Ölümü*, s.102.

⁸⁶ Loti, *Türkiye İçin Mektuplar*,s.143.

⁸⁷ Aktaran, Alain Quella – Villéger, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, s.489.

bu savaşçılarımızdır; Onlara sorulsun, onlara ve doğuda uzun zaman yaşamış aramızdan kişilerle bir oylama yapılsın. Ben sonuçtan, gün ışığının belirgin olduğu kadar eminim. Buna karşılık, Yunanlılar konusunda, ortaklaşa hayal kırıklığı, tiksinti duyduklarını ifade edeceklerdir. Bu yargıları hayal ürünü olarak yargulamak yanlıştır. İyi niyetle bakılırsa, bunlar sadece orada bulunmuş ve gerçeği bilen Fransızların olumlu savları, iddialarıdır. Romantiklik, daha doğrusu hayalperestlik, geçmişte antik kahramanlıkların devam ettiği günlerimiz içinde, bütün bu küçük Yunanlıları görmek gibi bir seçkin düşüncenin bilhassa yanında olmak gibi görünmüyor mu?”⁸⁸

Pierre Loti 1920 Eylül ayında makaleleri ve Doğu’dan gelen birçok tanıklık belgesi ile Türkler için yazdığı son politik eseri olan ‘Sevgili Fransa’mızın Doğudaki Ölümü’ adlı kitabında, bu zamana kadar Türkler lehine yazma sebeplerini, onlara olan bağlılığını sorgular. Adeta kendi kendini sorguya çeker ve tüm eleştirilere açık bir cevap niteliğindeki şu satırları kendini tam olarak ortaya koyması açısından önemlidir.

“Tahmin edilebilir ki bu mükemmel tanıklıkların yanında, karşı tarafa ait birkaç küçük gözü kararmış insandan aldığım yüzüstüce iftiralar karşısında sadece acıma duygusuna kapılıyorum!... Bu son övgüye karşılık, tanıdığım ve tanımadığım bütün dostlarıma görkemli bir cevap vermek istiyorum, zira, eğer ben şimdi çok hakarete de uğramış olsam, iftiralara da maruz kalmışsam, nefrette edilmişsem biliyorum ki buna karşılık binlerce dostlarım var. Ve hayatta onlarla beraber yürüyorum. Dünyanın her köşesinde, onların coşkulu ve içten sempatilerini hissediyorum. Bütün haberciler bana bunun hoş ve dokunaklı kanıtlarını taşıyorlar. Genelde bunların hepsine yeterli cevap vermek için yeterli zaman bulamıyorum ama uzaktaki bu kardeşler iyi bilsinler ki onlar hep kalbimdeler. Pekala! Onlara bana inanmaları için yalvarmak istiyorum, hepsine bağırarak şunu söylemek istiyorum. Evet, bana inanın, dürüstlüğüme güvenin, hatta, ileri görüşlülüğüme inanın. Eğer yıllardır, sonuna kadar Türk halkını savunma görevini yaptıysam, hatta yoluma bilinçli veya bilinçsiz birçok hakaret ve tehdit çıktıysa da bu ne dediğimi iyi bildiğimdendir. Evet, ne dediğimi iyi biliyorum. Doğuda uzun süre yaşadım. Bütün

⁸⁸ Pierre Loti, *Sevgili Fransa’mızın Doğudaki Ölümü*, s.87,88. Pierre Loti’nin Hanotaux’ya cevabı Le Figaro da 18 ve 24 Mart 1920’de yayımlanmıştır.

sosyal sınıflara karışım. Ancak bu uzlaşmaz karışımın içinde sadece Türklerin namusluluğu, inceliği, hoşgörülülüğü, yürekliliği ve yumuşaklığı olduğuna ve bizim bütün hatalarımıza ve aramızdan bazılarının hakaretlerine rağmen bizi sevdiklerine olan samimi inancım yerini koruyor.

Bunu dostlarıma doğrulamadan önce, kendi kendimi derinden derine sorguladım. Gençliğimin mutluluk saçan hatıralarıyla, rengiyle, cazibesıyla, seraplarla, kendi kendimi mi oyalıyordum? Pekala, hayır. Türklere olan bağlılığım ve saygım çok daha az kişisel sebeplere bağlı. Bu adil, kendi iç dünyasında kalan, dindar ve aynı zamanda bizim dengesizliklerimizi, iki yüzlülüklerimizi, karışsıksızlıklarımızı dengeleyen bu toplumu yok etmenin sadece çok haksızca değil aynı zamanda çok zararlı bir şey olacağı inancımı da taşıyorum.”⁸⁹

Metin oldukça açıktır. Çabalarının dayandığı noktanın sanılanın aksine kişisel sebeplerden çok daha nesnel sebepleri olduğunu ifade eder Pierre Loti. Bunun için Türkleri başka bir meselede daha savunmaktan hiç çekinmez. Yeni meselesi ise Türk dünyasını oldukça meşgul eden Ermeni Meselesi olacaktır.

c. Ermenilere Karşı Türk Savunuları

Ermeniler Osmanlı Devleti içinde birçok gayri müslim toplulukla beraber yaşayan Türk Milleti ile uzun yıllar birlikte yaşamış ve ortak bir kültürün parçası olmuşlardır. Türklerin Anadolu'ya gelmelerinden itibaren gerek Ticari ve Sınai faaliyetlerinde gerekse dini ibadetlerinde Ermenilerin güven ve özgürlük içinde yaşama şartları oluşturulmuştu. Bu konuda Felix Valyi Fatih'in Hıristiyanlara, fethin ardından Avrupa'da henüz meçhul olan vicdan ve inanç özgürlüğünü tanıdığını, İslamiyette hoşgörünün Hıristiyanlıktan en az iki yüzyıl önce gerçekleştiğini, Ermenilerin din ve kültürlerini koruyabilmelerini Türklere borçlu olduklarını ifade etmiştir.⁹⁰ Türkler ve Ermeniler uzun yıllar birbirleriyle güven içinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bunun için Ermeniler Millet-i Sadıka (Sadık Millet) olarak devletin en güvenilir unsurlarından biri olarak adlandırılmışlardır.

⁸⁹ A.e., s.93,94.

⁹⁰ Bkz. Sabahattin Özel, *Millet-i Sadıka Ermeniler*, İstanbul, Tasam Yayınları, 2005, s.10.

Ermeniler ve Türkler arasındaki güven ilişkisinin bozulması 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra 1877-1878 Osmanlı – Rus Savaşı sonunda Rusların Doğu Anadolu'nun bazı şehirlerini işgal etmesi ve Ermenilerin bazı imtiyaz taleplerinde bulunmaları ile başlamıştır. Ancak Ermenilerin Osmanlı Devleti içinde ellerinde bulundurmuş oldukları hakları, tüm imtiyaz isteklerinin haklılığını ortadan kaldıracak türdendi.⁹¹ Türkler ve Ermeniler arasındaki sorunların ciddi boyutlar kazanması Berlin Kongresinden sonra İngiltere'nin Doğu'da izlediği politikadan vazgeçerek, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumak yerine onu parçalamak ve toprakları üzerinde kendisine bağlı devletler kurma politikasına yönelmesiyle gerçekleşti. Ermenilerin Rusya ile ilişki halinde olması Alman tehdidi karşısında bulunan İngiltere'nin konuya dahil olmasına yol açtı. Berlin Kongresiyle kurulan Hınçak ve Taşnaksutyun Komiteleri ile Ermeniler İngiltere'nin koruması altında elde etmek istedikleri imtiyazlar için isyan etmeye ve ayaklanmaya başladılar. Mesele artık Osmanlı Devleti'nin bir iç meselesi olmaktan çok büyük devletlerin rekabet meselesi idi.⁹² Zira savaş halinde bile iki milletin güven duygusu içinde yaşadıklarını gösteren örnekler oldukça fazla idi.⁹³ Ancak Birinci Dünya Savaşı iki toplum arasında uzun yıllar yaşanan uyumun sona yaklaştığını haber veriyordu. Savaş, bağımsızlık isteyen Ermeni terör örgütleri için iyi bir fırsattı. Anadolu ve İstanbul'daki terör hareketleri ve kışkırtıcı eylemleri⁹⁴ ile dünyanın gözü Osmanlı

⁹¹ Örneğin Osmanlı Devleti'nde çoğunluğu müslümanların oluşturduğu bir kasabada az sayıda Ermeni için bile idare meclislerinde Ermeni üye bulundurulurdu. Meclis-i Mebusan ve belediye seçimlerinde seçme ve seçilme haklarına sahiptiler. Bu hakkı kullanan Ermeni Halep Mebuslarından Manuk Efendi Ermenilerin 500 yıldır Osmanlı Devleti'nin kanatları altında istedikleri haklara kavuştuklarını, Suriye Mebusu Nufel Bey ise Osmanlı Devleti'nden büyük iyilikler ve sevgi, adalet, merhametten başka birşey görmediklerini ifade ediyorlardı. Bkz. Sabahattin Özel, **Millet-i Sadıka Ermeniler**, s.12.

⁹² Mesele İngiltere, Rusya, Almanya gibi büyük güçlerin kendi egemenlik mücadeleleri sonucunda yaratılmış bir mesele idi. II. Abdülhamid devrinde komitelerle olan ilgisi nedeni ile ölüm cezasına çarptırılmış, sonrasında kaçıp İngiltere'ye yerleşmiş Ermeni profesör Tomayan Efendi Ermeni meselesinin, Türkiye'nin birçok meselesi gibi süfera meclislerinin masalarında ortaya atıldığını belirtmişti. Bkz. Sabahattin Özel, **Millet-i Sadıka Ermeniler**, s.13. Ermeni gazetesi Hayrenik de Ermeni isyanlarının Rusların kışkırtmaları ile gerçekleştiğini belirtiyordu. Bkz. Kara Şemsi, **Turcs et Arméniens Devant L'Histoire**, Genève, Imprimerie Nationale, 1919, p.31, 32

⁹³ Özel, **Millet-i Sadıka Ermeniler**, s.13.

⁹⁴ Hınçak komitesi Ermeni emellerini gerçekleştirmek için kışkırtıcı planlarını şöyle ifade etmekteydi; “İmparatorluğun her yerinde örgütlenen Hınçak çeteleri Türkleri ve Kürtleri öldürmek, köylerini yakmak için fırsat gözleyeceklerdir ve sonra da dağlara kaçacaklardır. Bunun üzerine kuduran müslümanlar ayaklanarak savunmasız kalan Ermenilere saldıracak ve bunları öylesine bir canavarlıkla öldürecekler ki Rusya – insanlık ve hristiyanlık uygarlığı adına – memleketi işgal etmek üzere ileri atılacaktır.” Bkz. Sabahattin Özel, **Millet-i Sadıka Ermeniler**, s.18.

Ermenileri ve Türklerin üzerine çevrildi. Osmanlı Devleti için sorun artık bir güvenlik sorunu değil bir var olma sorunuydu.

Ermeni meselesi Osmanlı Devleti için bir varlık sorunu haline gelene kadar Pierre Loti'nin Ermenilerle ilgili ciddi bir sorunu olmamıştı. İlk romanı Aziyade'den itibaren eserlerinde Ermenilere yer veren Loti ilk Türkçe derslerini de bir Ermeni papazdan almıştı. Pierre Loti'nin uşağı Ahmet bir Ermeniydi.⁹⁵ Aziyade'nin mezarını bulmasına yardımcı olacak kişi Anaktar – Şiraz Kasımpaşa Mahallesinde oturan bir Ermeniydi.⁹⁶ Pierre Loti Osmanlı Devleti Hariciye Vekili Gabriel Noradunkyan Efendinin kızı Madam Uzunyan ile de tanışmaktaydı.⁹⁷

Pierre Loti'nin Ermenilerle ilişkilerinin bozulmaya başladığı dönem Balkan Savaşları dönemidir. En önemli karşı karşıya geliş ise Loti'nin Balkan Savaşları süresinde Bulgaristan'a karşı ağır suçlamaları nedeniyle Ermeni asıllı bir Bulgar teğmeninin, 8 Kasım 1912 tarihinde kendisini duelloya davet etmesi ile gerçekleşmiştir. Bu tehdidi dikkate almayan Pierre Loti'nin Ermenilere karşı tavrının ciddi olarak sertleşmesi 1918 yılı Birinci Dünya Savaşı'nın sonu ve Sevr Anlaşmasına kadar olan dönemde gerçekleşecektir. Pierre Loti'nin bu tavrında Ermenilerin “Türkler Ermenileri katlediyor”, “Mazlum Ermenistan” sloganları ile Fransız basınında Paris Barış Konferansı öncesinde Ermeni isteklerine zemin hazırlama çabaları etkili olmuştur. Le Temps gazetesinde “*Zihni bakımdan geri, politik bakımdan barbar bir ırk olan Türk, üstün bir ırk, medeni ve çalışkan bir halk olan Ermenileri katletmiştir*”⁹⁸ şeklinde haberler çıkıyordu. Ya da Fransız gazetelerinde 2 milyon Ermeni nüfusundan şimdi 200.000 kaldığı, 1.800.000 Ermeni'nin katledildiği ifade ediliyordu.⁹⁹ Bu rakamlar karşısında Pierre Loti 1919 yılı başında yayımladığı ‘Ermenistan katliamları’ (Les Massacres d’Armenie) adını verdiği broşürü ile Ermenilere kendi ifadesi ile savaş açıyordu.

⁹⁵ Bkz. Edouard Briquet, **Pierre Loti et l’Orient**, p.304.

⁹⁶ Bkz. Pierre Loti, **Doğu’daki Hayalet**, İstanbul, Karınca Yayınları,(t.y.), s.18.

⁹⁷ Madam Uzunyan Loti ile mektuplaşmalarında “Naşad Kızlar” adlı kitabı için bazı fikirlerini de kendisine iletmıştır. Bkz. Pierre -Edouard Briquet, **Pierre Loti et l’Orient**, p.554, 555.

⁹⁸ **Le Temps**, 24 Ocak 1920, p.3.

⁹⁹ **L’Eclair**, 1 Ağustos 1918,p.2.

“Böyle bir başlık atmak benim için küçük bir savaş bayrağı açmakla aynı anlamda olacak. En çok kök salmış yanlış fikirlere, yıkılması imkansız önyargılara karşı bir savaş. Böyle yapmakla biliyorum ki bir kez daha hakaretlere maruz kalacağım. Ama bana birşey dokunmaz. Şu saatten sonra, hayattan hiçbir şey beklemem ve hayatta hiçbir şeyden korkmam. Vicdanımın benim tekrar ve tekrar söylemeye zorladığı şeyler hakkında savunmaya beni kimse zorlayamaz”¹⁰⁰.

Bu sözleri ile Pierre Loti önyargılar karşısında Türkler lehine yeniden bir siyasi tavır içine girer ve Türkleri şu sözleri ile savunmaya devam eder:

“Hayır can çekişen bu Türkiye’ye karşı her yerden yükselen hakaret çılgınlıklarına hiçbir şey yapamam. Hatta bunu kısamam. Bu tür bağırış, çağırış, havlamalar karşısında yenilmek söz konusu olduğunda, bir şeyler yapmak o kadar az şövalyece, o kadar az Fransızlara hastır ki onu iyi biliyorum. Onlara küfredenler, iyi niyetlerinden şüphe etmediğim ancak, doğuya hiçbir zaman ayak basmamış, eski önyargıların gözlerini körelttiği ve kudurmuş bir propagandanın ajanlarıncı kışkırtılmış kişilerdir. En sık olarak da, bu hakaret edenlerin ismi, iki harf ile bitiyor ‘yan’. Bu ekler sızlanıp duran Ermenistan’ı tek başına ele veriyor. Bunlar safkan Ermenilerdir. O halde çıkara dayalı bu hakaret dolu sözleri neyi kanıtlıyor? ... Elimde Dünya Savaşı başında, katliamların provokatör ajanları ve Ermenilerin Asya’daki faaliyetleri ile ilgili kontrol edilmiş, imzalanmış ve parafe edilmiş can sıkıcı dosyalar var.”¹⁰¹

Ermenilerin Osmanlı tebaası iken yaptıklarından ise şöyle bahseder Pierre Loti.

“... Muhbir ve izci olarak Rus işgal orduları önünde koşmakta tereddüt etmediler. Şehirlerde ve kasabalarda sadece Türk evlerini tespit etmiyorlardı, aynı zamanda var güçleriyle yangın çıkaran, işkence yapan, katliam yapan ve ceset yığınları oluşturan ilk kişilerdi.”¹⁰²,

¹⁰⁰ Loti, *Les Massacres D’Arménie*, p.17, 18.

¹⁰¹ *Le Figaro*, 18 Mart 1919, p.1

¹⁰² Loti, *Les Alliés qu’il Nous Faudrait*, p.8,9.

Ardından Őu soruyu sorar: “Kendi ülkesinde ve tam savaŐın ortasında iŐlenmiŐ böyle suçları Őiddetle cezalandırmayacak dűnyadaki halk hangisidir?”¹⁰³.

Pierre Loti yazdıkları karşısında Şiddetli eleŐtirilerle karşı karşıya gelir. Özellikle İsviçre’de yaşayan Ermeni asıllı bir sanayici olan L. Baronyan bu konuda çalışır. Pierre Loti’nin gerçek yüzünü göstermek amacıyla bir broşür hazırlar. Loti’yi kıyım methiyeler düzmekten çekinmeyen bir adam olarak niteleyen Baronyan onu “Türklerle ilgili herşeye karşı hayranlıŐı onu her çeşit budalalıŐın ve acayıpliŐin suçlusunu yaptı ve alçaklıŐa sürükledi”¹⁰⁴ ifadeleriyle halkın önünde suçlar. Onun için bir iftiracıdır Loti. Baronyan için Pierre Loti Türklerden daha tehlikelidir. Zira Loti Türkleri masum göstermektedir ve onlardan daha kıyıcı ve daha suçludur. Türkler tek tek bireyleri öldürürken o bütün bir halkı öldürmektedir.¹⁰⁵

Baronyan’ın bütün bir halkı öldürmekle suçladıŐı Pierre Loti hiçbir zaman Türklerin Ermenilerin karşısında tamamen suçsuz olduŐunu söylememiŐtir. Türkleri öncelikle dürüst, namuslu gibi sıfatlarla tanımlamıŐtır. Onlardan Şöyle söz etmiştir: “Dürüstlük, kusursuz namusluluk, bizim artık bilmediŐimiz bir derecede çocukların ailelerine büyük saygısı; misafirlere karşı büyük bir saygı ve bitmek bilmeyen bir konukseverlik, ahlaki güzellik ve saf incelik; hayvanlar dahil herkese karşı yumuŐaklık”¹⁰⁶.

Ancak aynı Loti Türklerin kusurlarından da bahsetmekten çekinmemiştir.

*“Zavallı Türkler! Ne yazık ki eŐer böyle diyebiliyorsam bazı hataları varda ondan! Eski erdemlerinin yanında, İslamiyetin direkt olarak tehdit edilmesinden sonra halifenin savaş bayraŐını çekmesi ile, aniden kapıldıkları kör milliyetçilik var. O zaman öfkeli arslanlar gibi, asırlardır ülkenin bütün felaketlerinin sorumluları olarak gösterilenlere karşı zincirlerinden boşanıyorlar.”*¹⁰⁷

¹⁰³ A.e., s.9.

¹⁰⁴ L.Baronian, **Pierre Loti, Politicien et les Massacres d’Arménie**, Genève, Societe Générale d’imprimerie, 1919, s.25.

¹⁰⁵ A.e., p.30.

¹⁰⁶ Loti, **Les Massacres D’Arménie**, p.18,19.

¹⁰⁷ A.e., p.22.

Bu tespitlerinden sonra, kendini iftiracı, kıyamcılarının dostu olarak suçlayan Ermeniler karşısında ise şunları ifade eder:

“Evet ne yazık ki, Türkler kıyım yaptılar! Bununla birlikte cinayetlerinin delicesine abartıldığını, ayrıntıların isteyerek çirkinleştirildiğini iddia ediyorum.”¹⁰⁸

Türklerin saldırılara maruz kaldıktan, kışkırtıldıktan sonra milliyetçilik duygularıyla harekete geçtiklerini belirten Pierre Loti, olayların bu bilgiler ışığında değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder. Ona göre 1896 kıyımından Türkleri sorumlu tutmadan önce bu noktalar hatırlanmalıdır.

“1896 kıyımlarının tüm ayıbını Türklere yüklemeyen önce Ermeni Devrimci Partisi'nin nasıl bir vahşilikle saldırılar yaptığını unutmamak gerekir. Üzerlerinde küstahça 'şehir kesinlikle külden bir çöle dönüşecek' yazan afişler asarak şehri yakma niyetlerini açıkça duyurduktan sonra bir grup genç suikastçi Osmanlı Bankasını ele geçirip patlatmaya hazırlanırken, diğerleri Samatya mahallesinde kan döküyorlardı. Olaylar kızıştıktan sonra tam on sekiz tiyler ürpertici saat geçti. Her yerde, camlardan atılan bir çok bomba, Ermenilerin bombaları, askerlere isabet etti. Sarayda Sultan Cuma namazındayken, dua özellikle kesildi.

Pekala! Dünya da böyle bir saldırıyı, böyle bir cezalandırma ile cevaplandırmayacak devlet var mı?”¹⁰⁹.

Herhangi bir fanatizm ile kışkırtıldıklarında her insan topluluğunun, her ırkın ruhunun derinliklerinde şiddetin beklediğini düşünen Pierre Loti ne yazık ki Türkler söz konusu olduğunda onların hoşgörülmediklerini belirtmekte ve Batı Dünyasının Türkler konu olduğunda taraflı tutumunu eleştirmektedir.

“Biz Fransızların boşuna bir özür aranan Saint Barthelemy'si, daha sonra Drogonad'i, daha sonra Terör'ü ve kimbilir geleceğin bize hazırladığı daha niceleri var... İspanya'nın Engizisyon ayıbı var. Vahşiçe Yahudileri katlettiler ve ülkelerinden attılar. Bunlar da çaresiz Türkiye'ye sığındılar ve orada büyük bir hoşgörüyle karşılanıp birer sadık Osmanlı vatandaşı oldular. Balkanlarda Hıristiyanlarda katliam ve zulüm kronik bir şekilde asırlardır sürüyor. Ortodokslar katoliklere karşı; egzorşistler Rum katoliklerine ve müslümanlara karşı, hepsinden

¹⁰⁸ A.e., p.23,24.

¹⁰⁹ A.e., p.32,33.

kötüsü hiçbir seçme yapmadan yağma yapmak için katliam yapan komitacılar... Batı kamuoyu için bu cinayetler eğer Türkler tarafından işlenmişse önem kazanır. Yo Hayır, hep Türkler! Başkalarında her şeyi affederiz. Ne Rusların büyük ihanetlerine, ne de Bolşeviklerin kanlı iğrençliklerine hiç kızmadık.”¹¹⁰

Pierre Loti Türklere karşı Batı dünyasının gösterdiği hoşgörüsüzlüğü göstermez. Ermenilerin üzerine gitmeye devam eder.

“Şimdi artık katledildiyse de katliamcı olmaktan asla geri kalmadıkları biliniyor. Pek çok resmi rapor bunun gerçekliğini gösteriyor. Son olarak I'llustration'a kendi Hıristiyan elleri tarafından hazırlanan Türk toplu mezarlarına ait fotoğrafları yayımlamaları için gönderdim. Sadece Türkler, onlar gibi, şikayetleri, yakınmalarıyla bütün dünyanın kulaklarını yormuyorlar. Ama zavallı Türklerin Hıristiyan olmamaları Avrupa'nın gözünde temel bir eksiklik. Ermeniler ve Ortodokslar, bu hıristiyan kimliğinden yeteri kadar faydalandılar ve herkesi bununla aldattılar.”¹¹¹

Ermeniler karşısında bu kadar sert bir biçimde tavır alan Pierre Loti'nin bu tavrı bir millete kişisel kızgınlığından itibaren alınmış bir tavır değil, adaleti yerine getirme bilinci içinde alınan bir tavrı ifade etmektedir. Zira Pierre Loti'nin bir hareket noktası vardır. Loti Sevr Barış Antlaşmasının kendilerine muhtariyet tanıyan hükümleri ile somutlaşan Ermeni isteklerini Wilson'un Milletler İlkesine aykırı buluyordu.

“Zavallı Türkler! Evet, doğru, eskiden orduları tarafından fethedilmiş, ama, asırlar geçtikte onların gerçek vatanı olmuş bu toprağı onlardan koparmaya çalışmak, özellikle şu günlerde pek sık başvurduğumuz milletler prensibine karşı bir haksızlık, bir cinayet, bizim hepimiz için çok zararlı olan bir hata olurdu.”¹¹²

Pierre Loti hayatında bir kez daha Ermeniler karşısındaki Türk savunuları sonucunda tehditlerle, hakaretlerle ve sansürle karşı karşıya gelir. Ancak Loti bir kez daha kendine karşı yapılan hakaretlere, tehditlere değer vermez.

¹¹⁰ A.e., p.25,26.

¹¹¹ Loti, *Les Alliés qu'Il Nous Faudrait*, p.58,59.

¹¹² Loti, *Les Massacies D'Arménie*, p.33,34.

“Ermenilerin dolu olduğu İsviçre’de bir ahlaksızlar ofisi faaliyet gösteriyordu ve komik olaylar geliyordu. Bana gazetelerden kesilmiş, etrafında ağır sözler, hakaretler yazılmış olan resimlerim gönderiliyordu. Bu tartışmanın dışında kalan sekreterime bile, en basit görgü kurallarının bana söylemeyi engellediği sıfatlar yakıştırıldı. Ama şimdi pişmanım, çünkü gerçekten komiktiler. Şimdiye kadar bir tek Bulgar, ya da kendini öyle kabul eden, bana gönderdiği mektuplarında bu seviyede bir iğrençlik göstermişti. Ama daha sonra bana onun Ermeni kökenli olduğunu söylediler.”¹¹³

Pierre Loti sadece tehdit mektupları, hakaretlerle mücadele etmemiş aynı zamanda sansür ile de karşı karşıya kalmıştır.¹¹⁴ Dönemin Cumhurbaşkanı Poincaré ile, Adalet Bakanlığı yapmış, arkadaşı Louis Barthou ile yazışmaları tehdit ve sansür karşısında Pierre Loti’nin savunduklarından vazgeçmeye niyetinin olmadığını ve adaleti yerine getirme bilincinin kanıtlarıdır. Türk savunuları onun gözünde şerefi ve namusudur. Barthou’ya şöyle yazar:

“Şu sıralar her taraftan Ermenilerin saldırısına uğramaktayım, hakaretler üzerime dolu yağar gibi yağıyor. Ben bunu zaten bekliyordum, umurumda bile değil; ancak beklemediğim ve beni isyan ettiren şey, bu geri zekalı sansürün, her şeye karşı tek cevabım ve tek savunmam olan broşürümün yayımını yasaklaması. Ne pahasına olursa olsun bunun yayımlanmasını sağlamalıyım, burada benim edebi namusum, şerefim söz konusu.”¹¹⁵

Bir başka mektubunda ise şöyle yazar Pierre Loti.

“Her taratan gelen hakaretlere uğramak birşey değil, ancak, en haysiyetsiz yalanları okumak ve bunları düzeltmek, gerçeği yüksek sesle haykırmak hakkına bile sahip olamamak, tam bir işkence... Yalvarırım, birşeyler yapmaya çalışın, inanın bu dava hem doğru hem de asil bir davadır.”¹¹⁶

¹¹³ Loti, *Les Alliés qu’Il Nous Faudait*, p.60.

¹¹⁴ Les Massacres D’Arménie broşürünün Ermenilerle ilgili düşüncelerini aktardığı kısmı sansürlenmişti. Kitap sansürlü olan yerlerin sansürlü olduğu belirtilerek yayımlanmıştı. Sansürlü bölümler Bize Lazım Gelen Müttefikler adlı eserinde yazarın yazdığı biçimde yayımlanabilmişti.

¹¹⁵ Loti, *Türkiye İçin Mektuplar*, s.93,94.

¹¹⁶ A.e., s.142,143.

Pierre Loti diğerk bir mektubunda ise Türk savunularının bir görev olduğunu ifade eder.

“Türkler konusunda çekimser kalmam yolunda verdiğiniz öğüt bana çok geç ulaştı; dolu dolu yazdığım makale çoktan Paris’e ulaşmıştı. Ama emin olun, eğer sansür onu benim elimden alırsa, bundan duyacağım üzüntü pek hafif olacak... Türkiye’deki zavallı dostlarım için yapmayı görev bildiğim şeyleri yapmamış olmaksansa kendime küçük bir dert yaratma riskine katlanmayı tercih ederim.”¹¹⁷

Herşeye rağmen kararlı olan Pierre Loti bu kararlılığını tüm olumsuzluklara rağmen Louis Borthou’ya bir mektubunda şöyle ifade eder:

“Beni yiyip bitiren, beni kahreden bir şey var, o da sesimin sürekli bastırılması. Birkaç günden beri, ben hariç herkesin Türkiye hakkında konuşma hakkı var... Le Temps’da Ch. Rivet, Le Figaro’da R. Recouly ve başkaları istedikleri her şeyi söylüyorlar. Saint Brice, bunu büyük bir şiddetle yaptı - ki ben bunu yapmaya hiçbir zaman cesaret etmemişimdir - ve Clemenceau’ya hakaret etti. Benim, tam aksine, bunun kadar sert olmayan iki makaleme on beş gündür kendini bilmez sansür hödükleri tarafından el konduğu gibi cevap vermeye bile tenezzül etmiyorlar öfkeden kuduruyorum. Öf” Böyle bir zamanda, sizden bununla ilgilenmenizi istemiyorum; ancak, bana sansürde pek kaba olmayan bir kimsenin isim ve adresini vermeyi lütfeder misiniz? Ben doğrudan kendisiyle yazışmaya çalışırım, bu herhalde, yine fena bir muameleye maruz kalmak anlamına gelir, fakat ne yapalım! Herşeye razıyım, ancak susmaya asla!”¹¹⁸

Tüm bu hakaretler içinde hiçbir yılgınlık göstermeyen Pierre Loti yazdıklarını Fransız siyaset adamlarına yollamaktan çekinmez. Başbakan Clemenceau ve Millerand’a yazdığı broşürü okutmak için çaba sarfeder.¹¹⁹ Onuru, şerefi olarak gördüğü ve bir görev olarak algıladığı Türk davasının haklılığını doğrulayan noktayı Pierre Loti şöyle izah eder: “Doğu’nun çok çeşitli milletleri arasında karşılaştırma

¹¹⁷ A.e., s.146,147.

¹¹⁸ A.e., s.150-152.

¹¹⁹ A.e., s.102, 185.

yapabilmiş ve o yerlerde yaşamış olan hemen hemen tüm Fransızların benim için tek geçerli olan tanıklıklarına sahip olmamdır.”¹²⁰

Pierre Loti Tunus sağlık servisi yöneticisi Doktor M. Guégan'ın Çanakkale'den gelen ağır yaralıların Türk ambulansçılarından gördükleri muamele hakkında tanıklığını davanın haklılığını ispat için aktarır.

“Katliamcı Türk; Masum Ermeni efsanesinin artık son bulmasının zamanıdır. Ama maalesef, efsaneler hiç ortadan kaldırılabılır mi?”¹²¹

Başka bir doktor, Cezayir'de 2.Alay, 9.Taburun doktoru Philippe Guiberteau'nun mektubu ise Beilon kasabasında Türkleri öldüren Ermenilerle ilgilidir.

“Bir sabah, yaşlı bir Türk köylüsünün ölüsünün yolda bulunduğu öğrenildi. O zaman yüzbaşı M..., Beilon belediye doktoruna cesede otopsi yapma ve soruşturmaya gerekli olan yasal tıbbi sertifikayı yazma emri verdi. Halbuki, bu doktor sivil bir Ermeni idi. ... Cesedi kontrol ettikten sonra hazırladığı raporunda ölümün bir mavzer silahından çıkan kurşun sonucu olduğunu söyledi... Yüzbaşı M... bu belgeyi garip buldu ve bana gösterdi. Ben de ona bir yaranın görünümünden, çıkarılmış bir kurşunun hangi millete ait olduğunu nasıl anlaşılabilirceğini bilmediğimi söyledim. Ve Yüzbaşı M... hemen arabayla Beilon'a gitti. Türkün cesedini buldurdu ve birkaç Fransız astsubayının önünde cesette bir çok Fransız süngü darbesi izini farketti. (Fransız süngüsünün dünyada, vücutta üçgen biçimli karakteristik yaralar bırakan tek alet olduğu bilinir) Ayrıca vücutta ateş yarası izi de yoktu. Halbuki, Beilon yöresinde o tarihlerde Fransız süngüleri sadece Ermeni askerlerinin elinde vardı. Hikayenin bundan sonrasının pek önemi yok. İşte iyi yetişmiş, Fransızca'yı mükemmel konuşan bir tıp doktoru Ermeni, meslek şerefini hiçe sayarak, resmi bir rapor üzerinde gerçeğe tamamen aykırı birşeyler yazabiliyordu.”¹²²

¹²⁰ Loti, *Les Massacres D'Arménie*, p.36,37.

¹²¹ Loti, *Les Alliés qu'il Nous Faudrait*, p.124.

¹²² Loti, *Sevgili Fransa'mızın Doğu'daki Ölümü*, s.122,123.

Yine 1919 Ocak ayında Kilikya'da Dört Yol adlı Ermeni köyünde, bir Türk Jandarma Teğmeninin Ermenileri korumak için tehlikeye atıldığını ifade eden Doktor Guiberteau Türklerin doğudaki her milletten daha soylu olduğunu belirtir.¹²³

Pierre Loti 1919 Kasımında İngilizler tarafından boşaltılan Kilikya'nın Fransızlar tarafından işgal edilmesi ve Fransızların burada idari ve askeri işlerde Ermenilerle işbirliği yapmaları sonucunda yaşananlardan Ermenileri sorumlu tutar.

Pierre Loti'ye göre Ermeni lejyonierleri olarak adlandırılan çeteler, silahlarla şehirlere salıverilip Türk insanına hınçlarını vahşice giderdiler. Adana ve Hatay gibi şehirlerde kendilerini düzeni korumakla görevliymiş gibi gösterip Fransız üniformasının kendilerine sağladığı dokunulmazlığı kullanarak bütün kötü emellerini serbestçe uyguladılar. Yağmalar, hırsızlıklar, cinayetler gerçekleştirdiler. Türk köylerinin yakılması kesintisiz olarak birbirini izledi. Hatay'da birçok müslüman, inanılmaz işkenceler sonucunda sakat bırakıldı. Uzun sürgünlerden sonra evlerine dönen mahkumlar katledildiler. Dünyanın en eski şehirlerinden biri olan Maraş şehri, vahşice bir topçu ateşiyle bombalanıp kırıntı haline dönüştü. Antep ve Urfa gibi şehirlerde bu Fransız üniformalı Ermeni lejyonierler korkunç cinayetler işlediler. Sonunda Türk halkı, toplu olarak ayaklandı ve silahlanarak arka arkaya savaşlara girdiler ve birçok kişi öldü. Loti için eğer Ermeniler öldüyse çok daha fazla Müslüman ve Yunan, yaklaşık iki yüz tane de Fransız öldü. Ama hiçbir Ermeni katledilmedi.¹²⁴

1919 yılında Suriye'de Beyrut'ta bir savaş esirleri nezarethanesinin yönetiminde bulunan Fransız Çavuş Gabriel Charrazac'ın konuyla ilgili ifadelerini Loti şöyle aktarır:

*"Burada Türklerin vahşi olmadığına farkına vardım. Ermenilerin ve Hıristiyanların katledilmesine ilişkin İngiliz kaynaklı yeni haberlerin okunması karşısında, yalan olduğunu biliyor ve omuz silkiyorum"*¹²⁵

¹²³ A.e., s.123,124.

¹²⁴ Loti'nin ifadeleri için bkz, Pierre Loti, *Sevgili Fransa'mızın Doğu'daki Ölümü*, s.55.

¹²⁵ A.e., s.104.

Fransız çavuşunun ifadelerine kitabında böyle yer veren Pierre Loti Osmanlı Hakları Savunma Birliği'nin 5 Mart 1920 tarihinde Cenevre'de bu konuda yayımladığı bildiriye imza atar. Bildiri Ermeni katliamları ile ilgili asıl gerçekleri izah eder ve mağduriyete son verilmesi için vicdanlara bir çağrı iletir.

*“Osmanlı Birliği, Ermeni politikacıların, kaba yöntemlere başvurmalarını ve uydurma katliam hikayeleri yayarak kamuoyunu, siyasal şartların her düşüşünde, kendi lehlerine çevirmeyi hedefleyen uygulamalarını kınamaktadır”*¹²⁶ cümleleriyle başlayan bildiri Adana, Antep, Urfa ve Maraş'ta yaşanan acılara değindikten sonra, *“Osmanlı Birliği, yeryüzünün bütün halklarının vicdanına, çok acı çeken ve adalet ve hakkaniyetten başka birşey istemeyen masum Türk halkının mağduriyetine bir son verilmesi için bu yüce çağrıtı iletmektedir”*¹²⁷ ifadeleriyle bitmektedir.

Pierre Loti her türlü saldırı karşısında haklı ve asil olarak nitelendirdiği Türk davasını Ermeni iddiaları karşısında Sevr Barış Anlaşmasının imzalanmasına oldukça az bir zaman kala, itilaf devletlerince her detayın düşünüldüğü ve sona gelindiği nokta da dahi savunmakta ısrarcı olmuştur. Nisan 1920'de şöyle yazmıştır:

*“Ermenistan'daki kıyımlar ya da Ermenistan'daki infazlar üzerine ruhumda ve vicdanımda gerçeğin ta kendisi olduğuna inandıklarımı daha önce tekrar tekrar söyledim! Bunları bir kez olsun onaylamış isem, Tanrı beni bağışlasın! Ben sadece kanıtlara dayanarak bunların daima utanmazca abartıldığını iddia ettim... Özellikle Türkiye'yi yağmalamak için üşüşen Avrupalı halkların açgözlü politikasına hizmet amacıyla her seferinde tam zamanında ısıtılıp öne sürülen 'Ermenistan'daki kıyımlardan' daima kuşkulandım.”*¹²⁸

Son olarak Loti konuyla ilgili olarak şunları ifade eder:

“Bu benim kamuoyu karşısında son defa söz alışı olacak, çünkü dünyadaki küçük rolümü tamamladım ve yarın öbür gün Büyük Gece'ye karışacak bir adamın son sözlerinin daima bir parça dinlenme şansı vardır. Bugün hiç bir kin duymadan ve

¹²⁶ Loti, *Türkiye İçin Mektuplar*, s.173.

¹²⁷ A.e., s.174.

¹²⁸ L'Avenir, 6 Nisan 1920, p.2.

nefrete kapılmadan, artık bu zavallı Türk halkı karşısında merhamete gelmesi için İngilizlere yalvarıyorum.”¹²⁹

Eylül 1921 tarihinde Pierre Loti geçirdiği felçten ötürü oğlu Samuel Viaud'un yardımıyla 'Doğu Düşleri Sona Ererken' (Suprêmes Visions de l'Orient) adlı kitabını çıkarır. 71 yaşındadır. Kitap çıktığı sıralarda Türk – Yunan savaşı en şiddetli günlerini yaşamaktadır. Yorgundur, felç geçirmiştir. Ancak Pierre Loti vatan savunması yapan Mustafa Kemal ve arkadaşlarını destekleyecek, Türkler için son bir savaş daha verecektir.

B. Milli Mücadele Dönemi Türkiye – Türkler ve Pierre Loti

1. Milli Mücadele Dönemi ve Pierre Loti

Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasının ardından bir barış anlaşmasının yapılmasını beklemeden başlayan Galip devletlerin işgalleri ile birlikte Osmanlı Devleti'nin bir bütün olarak varlığını sürdürmesi imkansızlaşmıştı. Antlaşma meşru hakları savunma düşüncesi ile kurulan birçok Milli Cemiyeti beraberinde getirmişti. Bu özgür ve bağımsız yaşama isteği Sivas Kongresinde alınan kararlar ile milli bir nitelik kazanmış ve her türlü işgal ve müdahaleye karşı mücadele kararı alınmıştı. Mücadelenin yapıldığı taraflardan biri de Mondros Ateşkes Antlaşmasının 7. maddesine dayanarak Adana, Maraş, Antep ve Urfa bölgelerini işgal eden Fransızlardı.

Fransa Anadolu'da stratejik olduğu kadar kendisine ekonomik menfaatler de sağlayan Kilikya bölgesini seçmişti. Çukurova'yı Aralık 1918'de işgal eden Fransızlar daha sonra sırasıyla Antep, Maraş ve Urfa'yı işgal etmeye başlamışlardı. Fransa hükümeti bölgede idari ve askeri faaliyetlerinde Ermenilerle çalışmaktaydı. Clemenceau, Suriye ve Kilikya için "Suriye ve Ermenistan Yüksek Komiseri" ünvanıyla Georges Picot'yu idareci tayin etmişti.¹³⁰ İşgaller sonucunda direnişlerle karşılaşan Fransız Hükümeti Mustafa Kemal ile görüşme yapmak için Georges Picot'yu görevlendirmişti. Görüşmelerden kesin bir sonuç alınamamış, Fransa

¹²⁹ L'Oeuvre, 21 Nisan 1920, p.2.

¹³⁰ Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, s.181. Mustafa Kemal Picot'yu 1919 yılı sonlarında Sivas'a geldiğinde kendisini ünvanındaki "Ermenistan" kelimesini reddetmeye razı olmasıyla kabul eder. Bkz. Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul, Vatan Neşriyatı, 1953, s.269-271.

Kilikya'nın bir Fransız sömürgesi yapılması yönündeki politikasına devam etmiştir. Fransız kamuoyu ise gelişmeler karşısında hükümetin Doğu Akdeniz'de Fransa'ya düşen görevlerini yerine getirdiği düşüncesindeydi.¹³¹ Ancak Ocak 1920'de Maraş'ta çıkan çatışmalar ve basında çıkan Türk yanlısı yazıların etkisi ile Doğu Akdeniz'de Fransız politikası değişiklikler göstermeye başlayacaktı. Bölgede yaşanan gelişmeler karşısında Türkiye lehine tavır alan yazarlardan biri Pierre Loti idi. Fransa'nın bölgedeki işgalleri karşısında tepkisini şöyle ifade ediyordu: "*Kilikya, Türk vatanının en verilemeyecek parçası, hatta vatanın kalbidir ve insan, Avrupalı diplomatların orayı denetim altına alma gibi haksız bir projeyi nasıl tasarlayabildiklerini merak ediyor.*"¹³² Claude Farrère de aynı görüşleri savunur. "*Kilikya ırken ve kalben Türktür ve Türk kalma isteğindedir.*"¹³³ Pierre Loti Le Matin gazetesinin Kilikya'da Türklerin kıvançla Fransız birliklerine saldırdığını ifade eden yazısına karşılık verir ve Kilikya'nın işgalinin kendisi için Milletler Prensibi ile bağdaşmayan haksız bir işgal olduğunu belirtir. İşgal onun için bir hak ve adalet sorunudur. Bunun için anlaşma devletlerine şu soruyu sorar: "*Türkiye ile anlaşma devletleri arasındaki ateşkes, Bay Wilson'un meşhur 12.maddesini onaylayıp, Halifenin imparatorluğunun, en azından tam olarak Türk bölgelerde dokunulmazlığını garanti altına almıyor muydu?*"¹³⁴

21 Ocak 1920 tarihinde Maraş'ta çıkan ayaklanmalar ve Pierre Loti'nin yazdıkları ile birlikte Fransız kamuoyu Yakın Doğu'da yaşananları sorgulamaya başlıyordu. Kamuoyunda Türkiye lehine bir görüş ortaya çıkıyordu. O kadar ki Yunan ve Ermeni propagandasının en önemli temsilcilerinden Le Temps gazetesi yazarlarından Paul Souday 1920 yılında yayımlanan Loti'nin 'Fransa'mızın Doğu'daki Ölümü' başlıklı kitabından sonra şöyle diyordu:

*"Pierre Loti Türkiye lehine yürüttüğü kampanyasını çok sayıda batılı okurun üzerinde etki uyandırmakta gecikmeyen kederli bir coşku ve ateşli bir sevgi seslenişiyle sürdürüyor. Büyük yazara kendini böylesine sevdirmek bu halk adına kuşkusuz iyi bir not.."*¹³⁵

¹³¹ Bkz. Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, s.181,182.

¹³² Loti, *Sevgili Fransa'mızın Doğu'daki Ölümü*, s.42.

¹³³ *L'intransigeant*, 24 Şubat 1920,s.2

¹³⁴ Loti, *Sevgili Fransa'mızın Doğu'daki Ölümü*, s.63.

¹³⁵ Quella – Villegér, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, s.488-489.

Le Temps gazetesinde ise “Türkiye’nin yenileşme idealine karşı çıkılmamalı, övülmeye layık bir bağımsızlık duygusundan doğan milliyetçi rejimi samimi olarak denenmelidir”¹³⁶ şeklinde yazılar çıkıyordu. 1920 yılı Türkiye lehine görüşlerin Fransız kamuoyunda etkili olduğu bir dönemdi. Fransız basını Pierre Loti’yi anlamaya başlamıştı.¹³⁷

Pierre Loti’nin çabaları Fransa’nın yanında Türkler tarafında da yankısını bulmakta geçikmemiştir. Loti Mart 1919’da 1910 yılı içerisinde 3 ay ikamet ettiği Divanyolu’ndaki evine bir kitabe yerleştirilerek onurlandırılır. Keçecizade Reşad Fuat Bey bu kitabenin konulması için girişimde bulunur ve Metin Yusuf Razı Bey tarafından yazılır. Metin Türklerin kendisine olan şükran ifadelerini yansıtmaktadır. “Türklerin saadet ve felaket zamanlarında necip ve sadık dostu Fransız Encümen-i Daniş azasından Pierre Loti 1328 tarihinde burada ikamet etmiştir.”¹³⁸

Pierre Loti ise Reşad Fuad Beye gönderdiği teşekkür mektubunda tüm yaptıklarını bir adalet davası şeklinde yorumlandığını ifade eder.

“Pek aziz dostum,

Mektubunuz, pek eskimiş olduğu halde bana vasil oldu. İstanbul’da oturduğum küçük eve bir levha konmasını arzu etmekle Türk dostlarım ne güzel düşünmüşler. Hiç bir şey bana bundan fazla tesir edemezdi. Bu suretle hicabla kaydediyor ve size bundan dolayı nasıl teşekkür edeceğimi bilmiyorum. Tıpkı, sizlerden biri imişim gibi Türkiye’nin başına gelen felaketlerden muztarip olduğumu söylemeye hacet yoktur, değil mi? Aynı zamanda Fransız davası, adalet davası için aylardan beri çalışıyorum ve hakaret ve tehdit içinde yaşıyorum. Daha iyi günlerde tekrar görüşebileceğimizi ümid ediyorum. İstanbul’daki dostlarıma tarafımdan samimane

¹³⁶ Akyüz, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, s.190.

¹³⁷ Pierre Loti’nin de bu yönde ifadeleri için bkz. Pierre Loti, Türkiye İçin Mektuplar, s. 188,189.

¹³⁸ Hisar, İstanbul ve Pierre Loti, s.50. Pierre Loti Kemal yüzbaşından kiraladığı bu evi Keçecizade Fuad beye yazdığı 3 Ağustos 1919 tarihli mektubunda 3 ay kalmak kiraladığını ancak 6 hafta kalabildiğini yazmıştır. Yeni İstanbul, 15 Ocak 1950, s.4.

teşekkür etmenizi ve size karşı beslediğim müveddete inanmanızı rica ederim.

Pierre Loti.”¹³⁹

Pierre Loti aynı zamanda 31 Mart 1919 yılında İstanbul Darülfünun’u Edebiyat ve Felsefe şubesi tarafından şeref diploması ile ödüllendirilir. Dönemin fakülte dekanı Rıza Tevfik diplomayı imzalar ve özel bir mektupla kendisine gönderir. 1919 Nisan ayında verdiği cevapta Pierre Loti mücadelesinin zorluklarından bahseder.

*“Ben sizin vatanınız için – kendi vatanım mış gibi – mücadele ediyorum. Fakat düşmanlarımız ordular teşkil ediyor ve matteessüf insafa getirilmeyecek taraftarlıklarla çarpışıyorum.”*¹⁴⁰

Pierre Loti için en büyük teşekkür ise 1920 yılında gerçekleşir. Matbuat Cemiyeti üyesi 40 kadar kişi yaptıkları toplantı da bir Pierre Loti Cemiyeti kurmaya karar verirler. Aynı gün Loti için 23 Ocak gününün Pierre Loti günü olarak kabul edilmesine ve bu nedenle İstanbul Üniversitesinde kendisi adına büyük bir toplantı yapılmasına karar verilir. Yine bu toplantıda İstanbul Belediye Meclisi Loti’ye “İstanbul şehri fahri hemşerisi” ünvanı verileceğini ilan eder.¹⁴¹ İstanbul Üniversitesi’nde gerçekleşecek toplantıda Süleyman Nazif bir konuşma yapacaktır toplantının basındaki yansımaları şöyle olur:

*“Darü’l – fünunda büyük bir içtima yapılmasına karar verildi. O gün Beyazıt meydanı görülecek bir hal almıştı. Darü’l-fünun salonunda heyecan son raddeyi bulmuştu. İşgal altında bulunan İstanbul’un kalbi orada çarpıyordu. Nitekim Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti de Pierre Loti cemiyetine yüz lira teberru etmek suretiyle bu harekete iştirakini gösteriyordu. Toplantı da Pierre Loti’ye İstanbul’un fahri hemşerisi ünvanı verilmesine karar verildi. O gün Süleyman Nazif’in Darü’l-Fünun’da söylediği nutuk bir kıvılcım gibi kalbleri tutuşmuştu.”*¹⁴²

¹³⁹ A.e., s.51. Pierre Loti’nin Teşekkür Mektubu, 28 Ağustos 1919 tarihli İfham’da yayımlanmıştır.
¹⁴⁰ Koloğlu, **Büyük Dost Pierre Loti’ye Mektuplar**, s.51. Rıza Tevfik’in Loti’ye yazdığı mektup 12 Aralık 1967 tarihinde Milliyet gazetesinde yayımlanmıştır.

¹⁴¹ Matbuat Cemiyeti toplantısı için bkz. Abdülhak Şinasi Hisar, **İstanbul ve Pierre loti**, s.81, 82. İstanbul Belediyesi Ocak 1920 de İstanbul Üniversitesi şeref salonuna büstünü yerleştirmeye de karar verecektir.Hatta Dr. Nihad Reşad Belger kendisine büstü yapacak sanatçı ile ilgili fikirlerini sormak için bir mektup yazmıştır.Bkz. **Milliyet**,12 Aralık 1967, s.5.

¹⁴² **Yeni İstanbul**, 14 Ocak 1950,s.4.

Toplantıda öncelikle Abdülhak Hamid'in Pierre Loti'ye Türk milletinin şükranlarını ifade eden mektubu okunur. Abdülhak Şinasi o anları şöyle anlatır:

“Sonra, Süleyman Nazif geldi. Düğmeleri ilikli siyah redingotuyla; büyük fesiyle; şakaklarında beyazlaşmış kara sakalıyla, siyah gözleri, alevli bakışlarıyla; heyecanlı fakat ihtirasına hakim vakarıyla, ateşli, fakat telaşsız hüznüyle, Süleyman Nazif kürsüye çıktı. Bütün bu kalabalığın gayet dikkati nazarları hep onun üstüne birleşerek toplandı. o, tok sesiyle elinde tuttuğu kağıtlardaki hitabesini gür ve kuvvetli sesiyle okumaya başlar başlamaz, mutlu tarihi bir hadise olmaya koyuldu.”¹⁴³

Süleyman Nazif nutkunda Loti'nin yirmini asrın vicdanının sesi olduğunu vurgular ve milli davamızı neden bu kadar şiddetle savunduğu üzerinde durur.

“İnsan, Eyüp Mezarlığında dolaşırken zanneder ki, Serhadd-i ahirete gelmiş, bir adım daha atsa sanki bakılık alemine girecek, sanki uhreviler arasına karışacak. Bu semtin serairengiz şiiri, tabia-ı meşhude'den Piyer Loti'nin muhalled sayfalarına intikal ederken, şairin nazif nazarı, o taşların, o servilerin, çınarların, türbe ve çeşmelerin, o topraklarda medfun escad'ın, ebedi melali üstünde geceleri rahmet neşideleri okuyan mehtabın hasılı gerek semavi gerek haki her manzaranın, her şeyin fevkinde ve hepsinden cazip bir şeye saplandı. Bu şey Türk ruhu idi ... Kırk kadar seneden beri, bu ruhtan Piyer Loti'nin nazarı bir dakika ayrılmamış, hakikatın iltimai hayalisi önünde gayş-ü içtiğrak ile uzun seneler geçiren Buda gibi, Piyer Loti'de bu ruha kırk kadar seneden beri meclub ve aşık yaşamıştır. (Burada halkın ve veliaht hazretlerinin gözleri yaşarıyordu.”¹⁴⁴

Türklerin Pierre Loti'ye minnettarlık dolu ifadeleri sebepsiz değildi. Zira Loti yazdıkları, söyledikleri ile Fransız kamuoyunu etkilemiş ve Fransa'nın Doğu politikasındaki değişikliklerde etkisi olan isimler arasında en önemlisiydi.

Fransa'da Türklerle neden savaşıyoruz diye soruluyor, mecliste hükümete binlerce Fransızın hayatıyla oynamaya hükümetin hakkı olup olmadığı sorusuna

¹⁴³ Hisar, *İstanbul ve Pierre Loti*, s.83.

¹⁴⁴ Loti, *Can Çekişen Türkiye*, s.230

cevap aranıyordu.¹⁴⁵ Böylece 1920 yılının sonlarında Fransa’da Türklerle anlaşmak ve Kilikya’yı terketmek düşüncesi ağır basmaya başlamıştı. Hükümet bu düşünce ile barışçı bir politika izlemeye karar verip, Ankara ile görüşmelere başlıyordu. Aristide Briand’ın gönderdiği temsilci Franklin – Bouillon ile Hariciye Nazırı Yusuf Kemal Bey arasındaki 20 Ekim 1921 tarihinde Ankara antlaşması bu şekilde imzalanıyordu.

Pierre Loti Ankara antlaşması sürecinde oldukça rahatsızdı. 23 Mart’ta ilk felç nöbetini geçirmişti. Ancak Loti Mart 1921’de Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Dışişleri Vekili Bekir Sami Bey’e kısa bir mesaj yollamaktan kendini alamamıştı. “*Ankara kahramanlarına en sıcak sempatilerimle*”¹⁴⁶ Orhan Koloğlu’na göre Pierre Loti Mustafa Kemal ve çevresindekileri, vatanlarını savunan kahramanlar olarak selamlayarak kaderci bir bekleyiş içinde değil, hakları için savaşan Türk’e destek vermekteydi.¹⁴⁷

Pierre Loti’nin durumu giderek ağırlaşmıştı. İkinci felç krizinden sonra yazı yazamayacak kadar durumu kötüleşmişti. Georges Picot, Franklin – Bouillon, Claude Farrère gibi Fransızları tanıyan Mustafa Kemal Atatürk Pierre Loti ile hiç karşılaşmamıştı. Ancak Sakarya Savaşının en tehlikeli dönemlerinde kendisine şöyle seslenmiştir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi, Paris Mümessilinin hareketinden istifade ederek Türklerin büyük ve asil dostuna karşı perver’de ettiği hissiyat, minnet ve şükranı tekrar beyan etmeyi kendine bir borç bilmiştir.

Tarihin en karanlık günlerinde, sihrengiz kalemiyle daima Türk milletinin hakkını teyit ve müdafaa etmiş olan Büyük üstad için Türk milletinin beslediği derin ve sarsılmaz muhabbet hislerine, İstiklal Mücadelesinde şehit düşen erlerimizden yetim bıraktığı kızlarımız tarafından göz yaşları arasında dokunan bu halı şahadet edecektir. Naçiz kıymeti, delalet ettiği manadan ibaret olan bu hediyeimizi haksever

¹⁴⁵ Bkz. Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, s.185.

¹⁴⁶ *Les Echos de l’Islam* 25 Mart 1921, p.2., Alain Quella – Villéger bu dönemde Mustafa Kemal’e iletilmek üzere bir mektubu daha olduğunu belirtir. Bkz. Alain Quella – Villéger, *La Politique Méditerranéenne de la France-un témoin: Pierre Loti*, p. 193.

¹⁴⁷ Orhan Koloğlu, “La Campagne de Pierre Loti en faveur de la Turquie pendant la guerre d’indépendance, *La Turquie et la France à l’Epoque d’Atatürk*, Paris coll, Turcica, cilt I, 1981, p.62.

ve civan mert Büyük Fransıza beslediğimiz şükran hissine delalet olarak telakki ve kabul buyurmanızı rica ederiz.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi

Başkumandan Gazi Mustafa Kemal”¹⁴⁸.

Ankara Anlaşmasının imzalanmasından sonra Ferit Bey Türkiye Temsilcisi sıfatı ile Paris’e gönderilir. Eşi Müfide Ferit Tek Mustafa Kemal’in yazdığı mektup ile şehitlerin yetim kızları tarafından dokunan halıyı Loti’nin yanına, Rochefort’a götürür. Bu anlar Pierre Loti’nin Milli Mücadele, Türkler üzerini kafasını yorduğu son anlardır. İlk kitabı olan Aziyade’ye Türklerden bahsederek başlayan Loti son anlarında da Türklerden bahsedecektir.

2. Pierre Loti’nin Son Yılları ve Türkler İçin İfade Ettikleri

Hayatın acı bir olayı olarak nitelendirdiği yaşlılık Pierre Loti’yi 71 yaşında yakalamıştır. Zira 71 yaşına kadar sürekli hareket halinde bir hayat yaşayan Loti artık koltuğa düşmüş bir felçlidir. Onu bu hareketsiz döneminde canlandıran ise Mustafa Kemal’in kendisine yazmış olduğu teşekkür mektubudur.

Pierre Loti Ankara’dan gelecek heyeti karşılamak için hemen hazırlıklara başlar. Claude Farrère’i Rochefort’a çağırır. Ankara’nın yolladığı hediye ve mektubu Türkiye’nin Fransa temsilciliğine atanan Ahmet Ferit Bey’in eşi Müfide Ferit Hanım ve Hüseyin Ragıp Bey getirecektir. Pierre Loti bu ziyaret sebebiyle oldukça heyecanlıdır. Türk heyetinin geç kalması üzerine Claude Farrère’den bu gecikmenin sebebini öğrenmesini ister.¹⁴⁹ Heyecan içerisinde bekleyen Pierre Loti uşağı Lucien’in telaş içinde Türklerin geldiğini bildirmesi üzerine heyeti cami

¹⁴⁸ Loti, *Can Çekişen Türkiye*, s.169. Mektup, 7 Aralık 1967 tarihli Milliyet Gazetesinde de yayımlanmıştır. Mektubun hem Fransızca hem Türkçe metni için bkz. Bilal N. Şimşir, *Atatürk ile Yazışmalar (1910-1923)*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981, s.127.

¹⁴⁹ Loti’nin duyduğu heyecan için bkz. Nesrin Morali, “Ankara Hükümeti’nin Pierre Loti’ye Hediyesi”, *Hayat Tarih Mecmuası*, yıl:11, sayı:3, 1 Mart 1975, s.48, 49. Bkz. Sadi Borak, “Loti’ye verilen Halı” *Tarih Coğrafya Dünyası*, 1. Cilt. 2. Sayı, İstanbul 1999, s. 90-92. Loti tören için o kadar heyecanlıdır ki kendisine Fransız hükümeti tarafından verilecek Büyük Haç Nişanı ile ilgilenmez. Nişanı 26 Nisan 1922’de Amiral Lacaze’ın elinden alacaktır. Claude Farrère kendisine haberi verdiğinde pek memnun olacağını umarken büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Loti’nin cevabı “*Yine de teşekkür ederiz*” şeklinde olur. Bkz. Pierre Brodin, *Pierre Loti*, s.138. Nişan ile ilgili ayrıntı için bkz. Abdülhak Şinasi Hisar, *İstanbul ve Pierre Loti*, s.102-104.

tarzında döşenmiş odasında kabul eder. Loti ile Türk heyetinin karşılaşma anını ve yaşanan heyecanı Müfide Ferit Hanım şu cümlelerle ifade eder:

“Bizi kapıda bekliyordu. Fakat hem hasta hem de fevkalade heyecanlı olduğu için ayakta duracak mecali yoktu. İki uşak kollarından tutmuşlardı. Ancak öyle ayakta durabiliyordu. Bizi görünce müthiş birşey oldu. On dakika kadar birşey söyleyemedi. Öylece dondu kaldı, sadece bakıyordu. Konuşmuş olsa belki bu derece hailevi hava yaratamazdı. Yüzü bembeyazdı. Sonra içeri girdik. Meşhur cami odasına, duvarlar çini, bir yağ kandilinden etrafa yayılan ölü ışıklar. Kandil Aziyade'nin mezar taşı üzerine asılmış. Bende konuşamıyordum. Kendisine sadece 'üstad' diyebildim. Bende başka bir şey söylemedim. Sonra kucaklaştık. Ağlamaya başladı. Ben de ağladım ve ancak ondan sonra söz söyleyebildim. Bana mektubu açıp okumamı söyledi. Fakat Fransızca yazılmış olduğunu görünce benden Türkçeye tercüme ederek okumamı istedi. Ben de kandilin ışığında Türkçe olarak okudum.”¹⁵⁰

Mektubun okunması bitince Türkiye ile ilgili sorular sorar Pierre Loti. Müfide Hanım Loti'nin bu merakını şöyle anlatır:

“Mustafa Kemal'i anlat, nasıldır, gözlerinin rengi ne? Huyu nasıl? diye soruyor, bir çok şeyi merak ediyor, en küçük teferruatına kadar öğrenmek istiyordu. Tabi kendisini gıyaben tanıyor, Çanakkale'yi, Milli Mücadeleyi biliyordu. Ben söylerken 'evet, evet görüyorum' diyor, ona sonsuz hayranlığını izhar ediyordu. ... Sonra artık rahat ölebilirim. Kalbimde şarkın hatıralarını götürebilirim dedi.”¹⁵¹

Pierre Loti Müfide Ferid hanımı ertesi gün tekrar görmek ister ve Müfide Hanım ertesi gün Rochefort'daki eve tekrar gelir. Bu ziyaret ile Pierre Loti hayatında son kez Türkçe konuşma fırsatı bulacaktır. Müfide Hanım o günü şöyle anlatır:

“Beni neşe ile karşıladı. O gün camide oturmadık. Kendi çalışma odasına gittik. Orada duvarlarda bir tek resim vardı. Aziyade'nin minyatürü... Yunanlıların Bursa'daki tahribatına ait en küçük teferruatına kadar malumat istedi. Bursa'daki

¹⁵⁰ **Yeni İstanbul**, 14 Ocak 1950, s.4. Mektubun Fransızca yollanmasından rahatsız olan Loti 'Nasıl olur da benim Türkçe bildiğimi unuturlar?' diyerek tepki gösterir. Bkz. Quella – Villéger, Alain: **Pierre Loti: Gezegen Seyyahı**, s.500.

¹⁵¹ **Yeni İstanbul**, 14 Ocak 1950, s.4.

Yeşil hakkında tahrip etmişler diye rivayet vardı. Kendisine bundan da bahsettim. Az kalsın bayılıyordu. Su filan getirdiler. Korktum. Bunun bir rivayet olduğunu tekrar ettim. Derhal tahkik edip kendisine bildirmemi rica etti. Artık kendine gelmişti. Pek hazin bir eda ile; 'Eyvah ölüyorum. Artık Türkiye'ye hizmet edemeyeceğim' sonra Claude Farrère'e dönerek 'siz benim eserimi devam ettireceksiniz değil mi?' diye sordu. O da önünde diz çökerek 'Yemin ediyorum' dedi. Yine bir gün evvelki gibi onu kucaklayıp kapıya indirdiler. Orada bana ve beni bekleyen elçilik katibine baktı. Bizi bu sıfatlarımız için çok genç bulmuş olacak ki 'Yaşasın diri Türkiye' dedi.'"¹⁵²

Pierre Loti vatanını savunan kahramanlar olarak selamladığı Türklere bağlılığını Mustafa Kemal'in kendi el yazısı ile gönderdiği mektubuna ve hediyesine teşekkür etmek için sekreteri Jean Berger'e yazdırdığı mektubunda da ifade etmiştir. Jean Berger Loti'nin hislerini şöyle aktarır:

"En minnetterane teşekkürlerini kabul etmenizi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi azalarına kabul ettirmek lütf-u tavassutunda bulunmanızı kalbinin en derininden niyaz eder Paşa Hazretleri.

*Zatı samilerinin en sadık ve en muti hadimi olmakla kesb-i şeref eylerim."*¹⁵³

Türklere bağlılığını içtenlikle ifade eden Loti'ye 1921 yılı sonunda kendisine duyulan saygının ifadesi olarak İstanbul'da bir sokağa adı verilir.¹⁵⁴

1922 yılına gelindiğinde ise Pierre Loti'nin sağlığı iyice bozulmuştur. Hareketsiz bir yaşam sürmektedir. Bir günü şöyle geçmektedir:

"Her gün öğleden sonra; saat tam biri vururken – çünkü Loti; askeri şaşmazlığın esiri deniz subayı olarak kalmıştır – kiralanmış tek atlı, körüğü kapalı ve sürücüsü değişmeyen, hep sadık Abelin olan bir fayton, eski Saint Pierre sokağının 141 numarası önünde duruyordu; ... yanında oğlu ya da sekreteri ve uşaklardan biri, Lucien, olduğu halde şehir dışında

¹⁵² Yeni İstanbul, 14 Ocak 1950, s.4.

¹⁵³ Loti, **Can Çekişen Türkiye**, s.171, 172. Mektup Hakimiyet-i Milliye 7 Mart 1922'de yayımlanmıştır.

¹⁵⁴ 3 Aralık 1921 tarihinde verilen karar için bkz. Orhan Koloğlu, "Pierre Loti'yi Destekleyen Atatürk Neden Claude Farrère'i Dışladı?", **5.Uluslararası Atatürk Kongresi**, Ankara, 8-12 Aralık 2003, s.1351.

dolaşmaya çıkıyordu. Hep aynı gezinti ve hep aynı sakin yürüyüş, Martrou kapısı ve ne yazık ki bugün ortadan silinmiş bulunan tabyalar geçiliyor, göz alabildiğine yeşil çiçeklerle sınırlanmış dar ve düz yoldan Charente'e varılıyor, bunun yakınında birkaç geminin, kayığın ve mavnanın limana çıkışı ya da denize inişle oyalanarak on dakika duruluyordu, sonra gelindiği gibi sessizce eve dönülüyordu.”¹⁵⁵

Pierre Loti bu durağanlık içinde, mutlu küçük bir çocuk olduğu zamanlara özlem duygusu içindeyken son kez bir hareket içine girecektir. Claude Farrère bir Türk dostu olan Madam Berthe Gaulis'in Türkler için yazdığı mektubunu Türkleri seven bütün dostları gibi Pierre Loti'nin de imzalamasını ister. Pierre Loti işte bu 27 Nisan 1923 tarihinde Le Journal'de yayımlanan 'Türlere Sesleniş' adlı mektubu imzalar. Bu Loti'nin Türlere olan bağlılığının son kanıtıdır.

Pierre Loti son günlerini Hendaye'daki evinde geçirmek ister. “Bakhar Etchéa” adını verdiği evinde 10 Haziran 1923 pazar günü ölür.¹⁵⁶ Loti İzmir'in kurtuluşunu görmüş ancak Lozan Antlaşmasının imzalandığını görememiştir.

Pierre Loti, hayatının sonuna kadar Türklerin yanında duruşu ile Türk şairleri, yazarları, Türk halkı içinde büyük bir saygı görmüştür.

Abdülhak Şinasi Hisar için Pierre Loti “*Türk yazarlardan bile yüksek bir milli his ve şevk*”¹⁵⁷ taşımaktadır. Doktor Nihad Reşat'ın ifadesi ile Türkler için yapma zahmetine katlandığı herşey öyle canlı bir etki yaratmıştır ki kuşaklar boyunca dillerde dolaşacak ve Türkler tarihlerinin en karanlık günlerinde, onurlarını korumak için göstermiş olduğu soylu, alışılmadık cesareti asla unutmayacaklardır.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Brodin, **Pierre Loti**, s.138, 139.

¹⁵⁶ Son anlarında yanında oğlu Samuel, Samuel'in eşi, doktoru Burutya, Sekreteri Gaston Mauberger, arkadaşı kumandan Vedel, Bay ve Bayan Lebouet, uşağı Lucien ve ona derin bir hayranlık besleyen bayan Alice Louis Barthou bulunmaktadır. 16 Haziran 1923 günü kendisine ulusal bir cenaze töreni düzenlenir. Cenazede Cumhuriyeti temsilen Rochefort Deniz Bölge Valisi Amiral Violette, Fransız Hükümeti adına Milli Eğitim ve Güzel Sanatlar Bakanı Leon Berard, eski başbakan Louis Barthou katılırlar. Türkiye'den ise Hüseyin Ragıp Bey, Paris Türk Birliği temsilcisi Yusuf Kenan'ı görürüz. Lozan'daki Türk heyetini temsilen de Ahmet İhsan Bey törene katılır. Cenazede çelenklerin üzerinde Rochefort, Hendaye, İstanbul ve Ankara belediyelerinin isimleriyle, Türk basınının, İstanbul Edebiyat Topluluğunun, Türk halkının saygı ifadeleri yazılıdır. Tabutu Rochefort'taki evine Rönesans salonuna yerleştirilir. Rochefortlular onu ziyaret ederler. Silah kuşanmış iki deniz subay başında nöbet tutmaktadır. Daha sonra Pierre Loti, Madam Viaud'un Saint – Pierre'de evlendiği, kız kardeşinin vaftiz olduğu, küçük kilisede sade bir törenin ardından ata toprağı Oléron adasında da toprağa verilir.

¹⁵⁷ Hisar, **İstanbul ve Pierre Loti**, s.62.

¹⁵⁸ Koloğlu, **Büyük Dost Pierre Loti'ye Mektuplar**, s.79.

İstanbul Matbuat Cemiyeti'nin girişimleri ile kurulan "Pierre Loti Cemiyeti" her ocak ayınının 23. gününü Pierre Loti günü ilan etmekte tüm gazete ve dergilerde Pierre Loti'nin hatırlanmasını sağlamıştır. 23 Ocak 1920 ilk Pierre Loti günü gazete ve dergilerde Pierre Loti'ye ayrılmıştır.¹⁵⁹ Birçok devlet adamı, yazar Loti için yazılar yazmışlardır.

Abdülmecid'in 1921 yılı Pierre Loti günü dolayısıyla yazdığı mektubunda Pierre Loti bir adalet savaşçısı olarak hatırlanır.

"Aziz Üstad ve Büyük Dost,

Türkiye dünya yüzünde var oldukça, Piyer Loti'nin doğum gününün daima kutlanacağına dair kesin inanca sahibim. Aynı zamanda, bu günde, siz hukukun yiğit savunucusu ve gerçekliğin soylu savaşçısını hararetle kutlamak ve pek değerli sağlığımız için dostça dileklerde bulunmak isteyen vatansever biriyim. Yiğit çabalarınız sayesinde, güzel ülkeniz Fransa'da sonunda adaletin uyandığını görmekten sonsuz mutluluk duyuyorum; adalet çok geçmeden tüm dünyayı da saracaktır."¹⁶⁰

19 Ocak 1923 tarihinde Lozan'dan İsmet Paşa'nın çektiği telgraf ise Türk milletinin saygı ve sevgi hislerinin ifadesidir.

¹⁵⁹ 23 Ocak 1920 ilk Pierre Loti günü için Pierre Loti adına basında çıkan yazılardan bazıları şöyledir: 'İklim ve Esrar Kaşifi Pierre Loti', , 'Mütarekeden Sonra Pierre Loti ve Biz', İkdâm, 'Pierre Loti Günü, Tercüme-i Hali, Eseri, Türkler ve Pierre Loti', Tasvir-i Efkar, Yahya Kemal , 'O ve Biz', Tasvir-i Efkar, 'Loti'nin Eserleri' Tasvir-i Efkar, Ruşen Eşref, 'Pierre Loti'de Türk Aşkı', Tasvir-i Efkar, 'Pierre Loti'nin İstanbul'da İkamet Ettiği Adresler', Tasvir-i Efkar, 'Muazzez Dostumuz Pierre Loti için dünkü parlak tezahür', İkdâm, 'Pierre Loti'nin Türkçesi', İkdâm, 'Abdülhak Hamid Bey'in nutku' Tasvir-i Efkar, 24 ocak 1920, Pierre Loti Günü için Süleyman Nazif Bey'in Hitabesi, İleri, 24 Ocak 1920, 'Büyük Dostumuz Pierre Loti Şerefine Yapılan İhtifal', Vakit, 25 Ocak 1920, Halide Edip, 'Pierre Loti' Vakit, 25 Ocak 1920, 'Türk Dostu Davamız Yolunda Fransa'ya hitap Ediyor' Hakimiyet-i Milliye, 5 Ağustos 1920. Pierre Loti Türklerin kendisi için Loti günü olarak kutladıkları günde Türklere kendilerinin en kötü düşmanından daha acımasızca davranılmamasını rica eden bir yazı yayımlar. Bkz. **Le Figaro** 23 Ocak 1920, p.1.

¹⁶⁰ 23 Ocak 1921 tarihli mektuptur. Bkz. Orhan Koloğlu, **Büyük Dost Pierre Loti'ye Mektuplar**, s.95. Abdülmecid Pierre Loti'ye ilk mektuplarını 1914 senesinde yazmıştır. Mektuplar Abdülmecid'in yaptığı resimlerle ilgilidir. Abdülmecid Loti'ye 1921 yılında Yunan saldırısı ile İstanbul'a kaçanların durumunu anlatmak için bir mektup yazar. İlk defa bu mektubu veliaht prens diye imzalar. Bir mektubunda Büyük Taaruz'dan önce Loti'nin sağlığını sormak için kendisine yazar. Abdülmecid'in Pierre Loti'ye yazdığı 9 mektubu vardır. Bkz. **Milliyet**, 11,13 Aralık, 1967, s.5.

“Ünlü üstadımıza ve dostumuza en samimi temenni ve dileklerle şükran dolu bütün vatandaşlarımızın saygı dolu hislerini sunarım.”¹⁶¹

İsmet Paşa'nın mektubu Pierre Loti'nin farklı çizgilerde duran her kesimden Türkler için uyandırdığı hislerin aynı olduğunu anlatmaktadır.

Türk milleti Pierre Loti'nin kutsal olan anısını onun 100. Doğum gününde yapılan toplantılar, yazılanlarla korumayı bir görev olarak yerine getirmiştir. Doğumunun 100. yıldönümü için Türk – Fransız Dostluk Cemiyeti adına Union Française'de yapılan toplantıya Türk Kültür Cemiyeti başkanı Reşid Saffet Atabinen, Mili Eğitim Bakanı Tahsin Banguoglu katılmış ve Claude Farrère'in mesajı okunmuştur. Atabinen mesajında ağırbaşlı, doğru, cesaretli Türkü yarım asır boyunca Batı karşısında tek başına savunan Pierre Loti'nin Türkler için yaptıklarının büyüklüğünü ve Loti'nin önemini şöyle ifade etmiştir: *“Loti'nin bütün kanaatiyle Türkler lehine dünya çapında yaptığı tesirli propagandayı, elli senedir Türkiye'de gelip geçen bütün hükümetlerin topu yapamamıştır.”¹⁶² “Dünya kaldıkça, biz Türkler bu dostumuzu unutamayız.”¹⁶³*

Pierre Loti'nin 100. Doğum yıldönümü için bir çok gazetede bir çok yazar Loti ile ilgili düşüncelerini ifade etmiştir. Akşam gazetesinde Pierre Loti'nin Türklüğü üzerine şu ifadeler kullanılmıştır, *“Birinci Umumi Harpilan edildiği zaman onun birdenbire karşı cepheye kalverişine o kadar inanılmadı ki efkarımız kendisini bir nevi Türkiye'ye kaçıp gelememiş esir Türk vatandaşı saydı”¹⁶⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar için ise Pierre Loti “Bizim için tek yabancı dost”¹⁶⁵ idi. Türk Ocağının 100. Doğum yıldönümü nedeniyle yayımladığı mesajı ise şöyleydi; *“Türkleri ve Türkiye'yi en iyi takdir etmiş, en çok sevmiş, sevgisinin sebeplerini en güzel anlatmış ve bu sevgisine sonuna kadar sadık kalmış olan bu asil üstadın aziz hatırasını Türk Ocağı hiçbir zaman unutmayacak ve ona şükran ve minnetle daima candan bağlı kalacaktır.”¹⁶⁶**

¹⁶¹ Koloğlu, *Büyük Dost Pierre Loti'ye Mektuplar*, s.119.

¹⁶² Loti, *Can Çekişen Türkiye*, s.166.

¹⁶³ A.e., s.167.

¹⁶⁴ Akşam, 15 Ocak 1950, s.3.

¹⁶⁵ Cumhuriyet, 15 Ocak 1950, s.2.

¹⁶⁶ Yeni İstanbul, 15 Ocak 1950, s.4.

Adnan Adıvar ise Cumhuriyet gazetesindeki yazısına Türklerin dostu Pierre Loti'yi 100. Doğum yıldönümünde sadece Türklerin hatırlamadığını ifade etmiştir.

“ Nagasaki şehrinde de Pierre Loti Cemiyeti vardır. Bugün münasebeti ile bir toplantı düzenleniyor. Demek ki o şehir, medeniyeti gönlünde saklayıp, insan hakları deyince şarkı, garbı bir tutan ve hatta çoğu kere bir sanatkar heyecanı içinde şarkın karşısında garbı suçlu görmekten çekinmeyen bu alicenab dostu atom bombasının yarattığı harabeler ortasında bile hatırlamıştır. ”¹⁶⁷

Abdülhak Şinasi Hisar ise Pierre Loti'nin Türkler için ne ifade ettiğini ve Türklerin ona karşı duygularını Loti ile yaşadığı bir anıyı paylaşarak şöyle ifade etmiştir:

“ Birgün tersaneden çıkarken, İstanbul fethinden bahsediyorduk. Döndü gözleri parlayarak İstanbul'un silüetine baktı. Ve belki cedlerinden Brannüs'ün Romalılara cevabını hatırlayıp, minareleri göstererek 'köhne Bizansın üzerine asil Turan atlılarının diktikleri muhteşem mızrak ormanı' sözleriyle Türklere karşı duyduğu hayranlık ifadelerine belki en güzelini ekledi. Dünya döndükçe biz Türkler bu dostumuzu unutmayacağız ”¹⁶⁸

Pierre Loti Türkler için Türk davasının en ısrarlı ve en ateşli savunucularından biriydi. Onlar için yazdıkları, düşündürdükleri ile Milyonlarca Dreyfusun hamisi oldu.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Cumhuriyet, 14 Ocak 1950, s.2.

¹⁶⁸ Yeni İstanbul, 14 Ocak 1950, s.4.

¹⁶⁹ Pierre Loti, Türkler ve Ermeniler, İstanbul, Ali Şükrü Matbaası, 1335, s.1

SONUÇ

Batı toplumları ile Türklerin ilişkileri tarihin her döneminde yoğun ve vazgeçilmez ilişkiler olmuşlardır. Geri, barbar ve öteki olarak görülen Türk imgesini ne olursa olsun kafasında taşıyan Batı ile ilişkiler her zaman devam etmiştir. İlişkiler devam etmiş, kafalardaki resim de değişmemiştir. Kanımızca Batı Dünyası ile bu kadar uzun süren böylesine çelişkili ve karışık ilişkiler içinde olan başka bir toplum daha bulmak çok zordur.

Descartes ile başlayıp Diderot, Montesquieu, Voltarie ile devam eden, akla, doğaya, insan mutluluğuna aykırı tüm peşin yargıları yıkmaya dayalı, yaşamlarının birçok yönüne nüfuz etmiş düşünce ve davranış biçimini anlatan rasyonel zihniyet ile akıl üzerine oturan Batı Dünyası akılcıdır. Ancak Türkler ile olan ilişkilerinde geri, barbar ve hep öteki olan Türk imgesi üzerinden söylemlerle hareket edilmiştir. Trablusgarb, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sırasında da bu noktadan hareketle bir zamanlar dost olarak gördükleri Osmanlı Devleti'ni parçalamaktan çekinmemişlerdir.

Batı Dünyasından bir isim Pierre Loti ise bu sonucun her türlü suistimale açık, bilgisizlikle dolu olan bir boşluktan kaynaklandığını belirtmiş ve Türkleri Batı Dünyası karşısında savunmuştur. 1879 yılında yayımlanan Aziyade romanı ile başlayarak Türk duygu dünyasını, kültürünü Batıya anlatmaya başlamış, Avrupa kamuoyunu biraz da olsa Türkiye'ye doğru çevirmiştir.

Pierre Loti'nin edebi eserleri incelendiğinde ilk bakışta Batı Dünyasının klasik doğu bakışını ifade eden gizemli doğu dünyasının etkisinde olduğu söylenebilir. Doğu merak konusu, cazibeli, eğlenceli ve daima da eğlenmek için seyredilen bir yerdir. Medeniyeti incelenmez, duruşu tavrı araştırılmaz. Pierre Loti'de de camiler, nargileler, haremler gibi Doğu Dünyasına ait kavramlarla olumsuz doğu algısı zaman zaman yakalanabilir. Ancak Pierre Loti'nin kimliğini sadece bu tutucu, oryantalist taraf oluşturamaz. 1910'lu yıllardan itibaren yazdıklarıyla kamuoyu oluşturmakta aciz kalmış Türk'ün hizmetinde çalışan Pierre Loti'nin başka yönleri de böylelikle ortaya çıkmıştır.

Pierre Loti'nin Türkleri savunmasındaki ilk temel neden, doğal eşitlik, samimiyet, eskinin değişmeyen güzelliklerini, ruh inceliklerini Türk topraklarında bulmuş olmasına dayanmaktadır. Bu dünya Pierre Loti'nin çocukluğunda yaşamış olduğu sakin, sessiz ve mutlu dünyasına da karşılık gelmektedir. Çalışmamızın birinci bölümünde de ifade ettiğimiz gibi Türklerin dünyası onun için heşeyin yüzyıl öncesiyle aynı olduğu, sakin, sessiz ve rüyaları olan insanların yaşadıkları bir dünyadır. Orada doğal eşitlik, sıcaklık, saf iman, kardeşlik ve iç güzellik vardır. Hatta Loti'ye göre batılı demokratların ne kast ne sosyal ayırım diye bir şey tanımayan, hizmetkarların daima aileden biri gibi muamele gördükleri bu ülkeye kardeşlik dersi almaya gelmeleri gerekir. Bu Doğu Dünyası onun için Batının yıkıcı etkilerinden kurtulabilmiş ve öyle tutulması gereken bir dünyadır.

Pierre Loti Türk Dünyasına karşı özellikle Trablusgarb savaşı ile başlayan tek taraflı, maksatlı kampanyalara karşı çıkmıştır. Fransa'nın ciddi ve önemli gazete ve dergilerinde yayımlanan makaleleri ile Türk'ü Fransa'da savunmuş ve kafalardaki Türk resmini değiştirmeye çalışmıştır.

11 Ekim 1911 tarihinde Le Figaro'da yayımlanan "Yangından Sonra" adlı yazısıyla Türkleri edebi eserlerinden sonra siyasi manada da savunmaya başlamıştır. Le Figaro, L'Oeuvre, L'Humanité, L'Eclair, l'illustration gibi gazete ve dergilerdeki yazılarıyla Batı karşısında adeta tek başına durup Türkü savunmuştur. Sadece gazete ve dergilerdeki yazılarıyla yetinmemiş, Fransa Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré, Georges Clemenceau, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Taft gibi devlet adamlarıyla ilişki kurup, görüşlerini onlarla paylaşmaktan çekinmemiştir. Annales Üniversitesinde 1913 yılında Türkler üzerine bir konferans da konuşmuştur. Bütün bu çalışmalarında dikkat edilmesi gereken bir nokta bulunmaktadır. O da tüm savunularında onun göztünün kapalı olmamasıdır. Objektif duruşudur. 'Can çekişen Türkiye', 'Ermeni Katliamları' gibi Türkiye ile ilgili eserleri kendisinin de belirttiği gibi sadece duygusal nedenlerle yapılmış bir Türk savunusu değildir. Savunuları yabancı görevlilerin Türkiye'de yaşadıkları ve kendisinin tecrübelerinden itibaren oldukça rasyonel dayanakları olan savunulardır.

Pierre Loti'nin Türk savunularının dayandığı ikinci temel sebep ise Loti'nin "Hak", "Adalet" kavramlarından hareket etmesi sebebiyle aklidir. Pierre Loti'nin

yazdıkları dikkatlice incelenecek olursa, onun hiçbir zaman sadece eski zaman sevgisiyle, oryantalist duygularla hareket eden biri olmadığı aksine Byron ya da Hugo gibi pek çok yabancı yazardan farklı olarak onun Türkler arasında yaşamışlığından yola çıkarak gerek Osmanlı Devleti'nin gerekse Milli Mücadele hareketinin karşısındaki haksız saldırılara, peşin hükümlere karşı gerçeklere dayanarak savaş vermiş biri olduğu görülecektir. Üçüncü bölümde de ifade edildiği gibi Pierre Loti, Milli Mücadele döneminde Mustafa Kemal ve arkadaşlarını yurtlarını savunan kahramanlar olarak görmüş, yazgılarını bekleyenler değil, vatanlarını savunan, hakları için savaşanlar olarak Türkleri "Türkiye Türkleridir" diyerek savunmuştur. Bu savunularında kendisi bir Fransız olarak taraf olmasına rağmen objektif duruşu ile adeta bir adalet savaşçısı gibi savaşmıştır.

Bu anlamda o, Fransa'da Dreyfus adına "suçluyorum" diyerek tüm Fransız otoritelerini, önyargılarını karşısına alan ve doğruyu haykıran Zola'dan farklı değildir. Zola Fransa'da bugün bir kahramandır ve Fransız değerlerini anlatmaktadır. Yerleşmiş tüm önyargılara ve özellikle Trablusgarb, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı boyunca yükselen Türk aleyhtarlığına karşı adalet için savaşan Pierre Loti'nin yaptıkları da Zola'dan farklı değildir. Pierre Loti'nin savaşı Zola gibi Batı kafasındaki boşluğu doldurmak, ona dokunmak olmuştur.

Pierre Loti'nin Gözüylü Türkiye ve Batı Medeniyeti adlı çalışmamızdan itibaren Türkiye'nin önündeki yıllar için ise şu tespitler yapılabilir:

Pierre Loti'nin eserlerinde, makalelerinde ortaya koyduğu Türk algısı, Türk resmi ile düşündürdükleri geçmişi anlamak için olduğu kadar günümüzde de Türk Dünyası ve Batı Dünyası arasındaki kültürel ve siyasal ilişkiler açısından da önem taşımaktadır. Bu ilişkilere yansıyan olumsuzlukları gidermeye yardımcı olmak adına büyük öneme sahiptir. Çünkü Batı Dünyası ile ilişkiler sürekli dir. Ancak ilişkiler kafalarda var olan resim ile devam etmektedir. Avrupa Birliği'ne giden süreçte eğer Türkü doğru anlatmak, Batıyı doğru anlamak, karşılıklı konuşmak istiyorsak, her iki tarafta kendilerinin hak ettiği biçimde tanımadığı Pierre Loti'yi ajanlıktan, oryantalistlikten çıkarıp özellikle 1911-1923 yılları arasındaki objektif duruşunu, düşündürdüklerini yeniden okumalı, okutmalı ve anlamalıdır. Böylesine geriye dönük bir çalışma gelecek için elzemdir. Belki siyasetçinin değil ama ortalama bir

Fransızın, bir İngilizin kafasındaki bilgisizlikten doğan boşluğa Pierre Loti ile dokunmak önemlidir. Zira iki toplumun, iki medeniyetin uzlaşması siyasetten değil, birey ve toplum inisiyatifinden geçmektedir.

KAYNAKÇA

I. KİTAPLAR

- Akyüz, Yahya: **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu**, 2.bs, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1988.
- And, Metin: **Gönlü Yüce Türk**, Ankara, Dost Yayınları, 1958.
- Atatürk, Mustafa Kemal: **Nutuk**, Haz. Zeynep Korkmaz, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1994.
- Baldıran, Galip: **Pierre Loti ve Oryantalist Söylem**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2005.
- Baronian, L.: **Pierre Loti, Politicien et les Massacres d'Arménie**, Genève, Société Générale d'imprimerie, 1919.
- Bayur, Yusuf Hikmet: **Türk İnkılabı Tarihi**, 3.bs, Cilt II, Kısım I, Ankara, T.T.K. Yayınları, 1991.
- Bayur, Yusuf Hikmet: **Türk İnkılabı Tarihi**, 3.bs, Cilt II, Kısım II, Ankara, T.T.K. Yayınları, 1991.
- Briquet, Pierre – Edouard: **Pierre Loti et l'Orient**, Genève, imprimerie du Journal de Genève, 1945.
- Brodin, Pierre: **Pierre Loti**, çev. Vahdi Hatay, Ankara, M.E.B. 1973.
- Cebesoy, Ali Fuat: **Milli Mücadele Hatıraları**, İstanbul, Vatan Neşriyatı, 1953.
- Corday, Michel: **L'Envers de la Guerre**, Paris, Flammarion, 1932.

- Djuvara, T.G.: **Türkiye’yi Parçalamak İçin 100 Plan**, çev. Yakup Üstün, İstanbul, Damla Yayınevi, 1979.
- Eralp, Atilla: **Devlet, Sistem ve Kimlik**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000.
- Farrère, Claude: **Fin de Turquie**, Paris, Dorbon Ainé, 1913.
- Farrère Claude: **Loti**, Paris, Flammarion, 1930.
- Fikri Bey, Lütfi: **Les Désenchantées de Pierre Loti**, Le Caire, 1906.
- Galland, Antoine: **Journal**, Paris, 1881.
- Gautier, Theophile: **Constantinople**, Paris, Calmann-Lévy, 1865.
- Gencer, Ali İhsan- Sabahattin Özel: **Türk İnkılap Tarihi**, 8.bs, İstanbul, Der Yayınları, 2001.
- Général Gallieni: **Les Carnets de Gallieni**, Paris, Albin Michel, 1932.
- Hall, Richard C.: **Balkan Savaşları 1912-1913**, Çev. Tanju Akad, İstanbul, Homer Kitabevi, 2003.
- Hikmet, Nazım: **Tüm Eserleri 2**, İstanbul, Cem Yayınları, 1975.
- Hisar, Abdülhak Şinasi: **İstanbul ve Pierre Loti**, İstanbul, YKY, 2005.
- Hugo, Victor: **Les Orientales**, Paris, Librairie Hachette, 1868.
- İnalçık, Halil: **Türkiye ve Avrupa: Dün ve Bugün, Doğu-Batı Makaleleri**, Ankara, Doğu-Batı Yayınları, 2005.
- Kabbani, Rana, **Avrupa’nın Doğu İmajı**, Çev. Serpil Tuncer, Ankara, Bağlam Yayıncılık, 1993.
- Kara Şemsi: **Turcs et Arméniens Devant l’Histoire**, Genève, Imprimerie Nationale, 1919.
- Karabekir, Kazım: **Birinci Cihan Harbine Neden Girdik?**, İstanbul, Emre Yayınları, 1994.

- Karal, Ziya Enver: **Büyük Osmanlı Tarihi**, V. Cilt, Ankara, T.T.K. Yayınları, (t.y.) V.Cilt.
- Kennedy, Paul: **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Çev. Birtane Karanakçı, 8.bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2001.
- Kissinger, Henry: **Diplomasi**, çev. İbrahim Kurt, 3.bs, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2002.
- Koloğlu, Orhan: **Büyük Dost Pierre Loti'ye Mektuplar**, Ankara, Pierre Loti Dostları Derneği Yayınları, 2000.
- Koloğlu, Orhan: **La Campagne de Pierre Loti en Faveur de la Turquie pendant la guerre d'Indépendance, La Turquie et la France à l'Epoque d'Atatürk**, Paris, Coll, Turcica, 1981.
- Koloğlu, Orhan: **Le Turc dans La Presse Française**, Beyrouth, Maison D'edition Al- Hayat,1971.
- Kunt, Metin, v.d.: **Osmanlı Devleti 1600-1908**, 7.bs, İstanbul, Cem Yayınevi, 2002.
- Kuran, Ahmet Bedevi: **İnkılap Tarihimiz ve Jöntürkler**, 2.bs, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2000.
- Kurtcephe, İsrail: **Türk – İtalyan İlişkileri**, Ankara, T.T.K. Yayınları, 1995.
- Lamartine, Alphonse de: **Voyage en Orient**, Paris, Charles Gosselin – Furne – Pagnerre, 1845.
- Lauzanne, Stephane: **Balkan Acıları**, çev. Murat Çulcu, İstanbul, Kastaş Yayınları, 1990.
- Lewinsohn, Ricard; **Esrarengiz Avrupalı Zaharoff**, Çev. Cem Muhtaroglu, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991.
- Loti, Pierre: **Le Roman d'un Enfant**, Paris, Calmann – Lévy, 1947.

- Loti, Pierre: **Un Pèlerin d'Angkor**, Paris, Calmann – Lévy, 1912.
- Loti, Pierre: **Correspondance**, Paris, Calmann – Lévy, 1925.
- Loti, Pierre: **Madame Chrysanthème**, Paris, Calmann-Lévy, 1948.
- Loti, Pierre: **La Troisième Jeunesse de Madame Prune**, Paris, Calmann – Lévy, 1889.
- Loti, Pierre: **Japoneries d'Automne**, Paris, Calmann-Lévy, 1889.
- Loti, Pierre: **Un Jeune Officier Pauvre**, Paris, Calmann – Lévy, 1923.
- Loti, Pierre: **Au Maroc**, Paris, Calmann – Lévy, 1927.
- Loti, Pierre: **Primes Jeunesse**, Paris, Calmann-Lévy, 1947.
- Loti, Pierre: **La Mort de Philae**, Paris, Calmann – Lévy, 1930.
- Loti Pierre; **L'Inde Sans les Anglais**, Paris, Calmann – Lévy, 1903.
- Loti Pierre: **Vers Ispahan**, Paris, Calmann – Lévy, 1904.
- Loti Pierre: **La Galilée**, Paris, Calmann – Lévy, 1895.
- Loti Pierre: **Aziyadé**, Paris, Collection du “Livre de poche”, 1974.
- Loti Pierre: **Les Désenchantées**, Paris, Collection du “Livre de poche”, 1970.
- Loti Pierre: **Fantome d'Orient**, Paris, Calmann – Lévy, 1926.
- Loti Pierre: **L'Exilée**, Paris, Calmann – Lévy, 1920.
- Loti Pierre: **Voyage à Constantinople en 1890**, Paris, Calmann – Lévy, 1890.
- Loti Pierre: **La Mosquée Verte**, Paris, Calmann – Lévy, 1896.
- Loti Pierre: **Le Désert**, Paris, Calmann – Lévy, 1925.

- Loti Pierre: **Doğu Düşleri Sona Eerken**, Çev. Faruk Ersöz, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2002.
- Loti Pierre: **Fleurs d'Ennui**, Paris, Calmann – Lévy, 1887.
- Loti Pierre: **Figures et Choses qui passaient**, Paris, Calmann – Lévy, 1897.
- Loti Pierre: **Can Çekişen Türkiye**, Haz. Fikret Şahoğlu, İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser, 1973.
- Loti Pierre: **Türkiye İçin Mektuplar**, Çev. Sevim Sönmez, Haz. Fikret N. Üçcan, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Loti Pierre: **La Hyène Enragée**, Paris, Calmann – Lévy, 1916.
- Loti Pierre: **Quelques Aspects du Vertige Mondial**, Paris, Ernest Flammarion, 1917.
- Loti Pierre: **Les Alliés qu'il nous faudrait**, Paris, Calmann – Lévy, 1919.
- Loti Pierre: **Les Massacres D'Arménie**, Paris, Calmann – Lévy, 1919.
- Loti Pierre; **Sevgili Fransa'mızın Doğu'daki Ölümü**, Çev. Tuğrul Baykent, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Loti Pierre; **Türkler ve Ermeniler**, İstanbul, Ali Şükrü Matbaası, 1335.
- Loti Pierre: **İstanbul 1890**, Çev. Galip Baldıran, Ankara, Vadi Yayınları, 1999.
- Millwad Keith G.: **L'Oeuvre de Pierre Loti et l'Esprit 'fin de siecle'**, Paris, Nizet, 1955.
- Molière, **L'Avare**, Paris, Librairie Hachette, 1950.
- Nerval, Gerard de: **Voyage en Orient**, Paris, Garnier – Flammarion, 1980.
- Ortaylı, İlber: **Avrupa ve Biz**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2007.

- Ostrorog, Comtesse Leon; **Pierre Loti à Constantinople**, Paris, Eugene Figuières, 1927.
- Özel, Sabahattin: **Millet-i Sadıka Ermeniler**, İstanbul, Tasam Yayınları, 2005.
- Patenotre, Jules: **Souvenirs d'un Diplomate**, Paris, Ambert, 1913.
- Parla, Jale: **Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985.
- Poincaré, Raymond: **Au service de la France**, Paris, Plon, 1930, tvı.
- Poincaré, Raymond: **Au service de la France**, Paris, Plon, 1931, tvıı.
- Poincaré, Raymond: **Au service de la France**, Paris, Plon, 1931, tvııı.
- Quataert, Donald: **Osmanlı İmparatorluğu (1700-1922)**, Çev. Ayşe Berktaş, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000.
- Quella – Villéger, Alain: **Pierre Loti; Gezegen Seyyahı**, Çev. Aysel Bora, İstanbul, Y.K.Y., 2002.
- Quella – Villéger, Alain: **La Politique Méditerranéenne de la France- un témoin: Pierre Loti**, Paris, L'Harmattan, 1991.
- Renan, Ernest: **Nutuklar ve Konferanslar**, Çev. Ziya İhsan, Ankara, M.E.B. 1946.
- Robert Curtius, Ernest: **Fransa Üstüne Bir Deneme**, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul, Sanat Basımevi, 1953.
- Robert, J.M.: **Yirminci Yüzyıl Tarihi**, Çev. Sinem Gül, Ankara, Dost Yayınları, 2003.
- Rochefoucauld, Gabriel de la: **Constantinople avec Loti**, Paris, Editions de France, 1928.
- Rouillon, Léon: **Pour la Turquie**, Paris, Bernard Grasset, 1921.

- Sartre, Jean Paul: **Varoluşçuluk**, Çev. Asım Bezirci, 15.bs, İstanbul, Say Yayınları, 1999.
- Serban, Nicolas: **Pierre Loti et Son Oeuvre**, Paris, Les Presses Françaises, 1924.
- Sorel, Albert: **Europe Under the Old Regime**, Los Angeles, Ward Ritchie Press, 1947.
- Soysal, İsmail: **Fransız İhtilali ve Türk – Fransız Diploması Münasebetleri (1789-1802)**, 2.bs, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1987.
- Sönmezoğlu, Faruk: **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 3.bs, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000.
- Spies, Otto: **Doğu ile Batı Arasındaki Münasebetler**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Doğu ile Batı Arasındaki Münasebetler Kolokyumu, 1974.
- Şıvgın, Hale: **Trablusgarb Savaşı ve 1911-1912 Türk – İtalyan İlişkileri**, Ankara, T.T.K. Yayınları, 1989.
- Şimşir, Bilal: **Atatürk ile Yazışmalar (1910-1923)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.
- Tavernier: **Voyage en Turquie et en Perse**, Paris, Librairie François Maspero, 1981.
- Tuncay, Mete, v.d., **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980**, 6.bs, İstanbul, Cem Yayınevi, 2000.
- Toynbee, Arnold; **Türkiye, Bir Devlet'in Yeniden Doğuşu**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1971.
- Ubucini, M.A.: **Lettres sur la Turquie**, Paris, 1854.
- Ülman, Haluk: **Birinci Dünya Savaşına Giden Yol**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1972.

- Vardar, Berke: **Fransız Edebiyatı**, İstanbul, Multilingual, 2005.
- Veinstein, Gilles: **İlk Osmanlı Sefiri 28 Mehmet Çelebi'nin Fransa Anıları, "Kafirlerin Cenneti"**, Çev. Murat Aykaç Erginöz, İstanbul, Özgü Yayınları, 2002.
- Voltaire: **Türkler, Müslümanlar ve Ötekiler**, Haz. Osman Yenseni, 2.bs, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1975.

II. MAKALALER

- Alkan, Erdoğan: " Pierre Loti Ajan mıydı", **Varlık**, 67. Cilt, 1107. Sayı, İstanbul 1999, s.73-77.
- And, Metin: "Cervantes Oyunlarında Türk İmajı ve La Grand Sultana", Ankara, **Kültür ve Sanat**,25. Sayı, 1995, s. 4-8.
- Barthes, Roland: "Le Nom d'Aziyade", **Critique**, no 297, 1972, s.
- Borak, Sadi: " Loti'ye Verilen Halı", **Tarih Coğrafya Dünyası**, 1. Cilt, 2. Sayı, İstanbul 1959, s. 90-92.
- Coşan, Leyla: "Alman Masallarında Türk İmajı", **Türklük Araştırma Dergisi**, 18 Sayı, 2005, s. 261-275.
- Ersöz, Faruk: "Güdümlü Bir Yazar Olarak Pierre Loti", **Toplumsal Tarih**, 73. Sayı, Ocak 2000, s.8-17.
- Gürsel, Nedim: "Bir Doğu Büyüsü", **İstanbul**, Temmuz 1993, s.111-113.
- Gürsel, Nedim: "Pierre Loti'nin Evinde", **P Dergisi**, 30 Sayı, 1999, s.96-102.
- Koloğlu, Orhan: "Türkçe Öğretmeni Zeki Maghamez'in Kaleminden Pierre Loti", **Toplumsal Tarih**, 73. sayı, Ocak 2000, s.27-29.

- Koloğlu, Orhan: “Pierre Loti’yi Destekleyen Atatürk Neden Claude Farrere’i Dışladı?” **5.Uluslararası Atatürk Kongresi**, Ankara, 8-12, Aralık 2003, s.1345-1366.
- Konur, Zeki: “Osmanlı Münevverlerinin Pierre Loti Hakkında Düşünceleri”, **Toplumsal Tarih**, 73. sayı, Ocak 2000, s.18-26.
- Kula, Onur Bilge: “ Alman Kültür Tarihinde Türk İmajı” Tarih ve Toplum, 15. Cilt, 87. Sayı, 1991, s.19-22.
- Moralı, Nesrin: “Ankara Hükümetinin Pierre Loti’ye Hediyesi”, **Hayat Tarih Mecmuası**, Yıl;11, Sayı:3, 1 Mart 1975, s.48-49.
- Özel, Sabahattin – Kocatürk, Önder: “II. Meşrutiyet’ten I. Dünya Savaşına Osmanlı Bahriyesine Dair Notlar”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, İstanbul, 2007/2, Sayı 46, s.205-271.
- Öztürk, Osman Ali: “Alman Kültüründe Türk İmajı Araştırmalarının Etnolojik Değerlendirmesi”, **Konya Selçuk Üniversitesi Fen – Edebiyat Dergisi**, 9-10 Sayı, 1994, s.21-47.
- Quella – Villéger, Alain: “Aziyade ve İstanbul Aşığı”, **P Dergisi**, 30. Sayı, 1999, s.88-96.

III. ANSİKLOPEDİLER

- **Meydan Larousse**, 12 Cilt, İstanbul Meydan Yayınevi, 1972.
- Emile Littré, **Dictionnaire de la langue Française**, Paris, Hachette, 1889.
- **Dictionnaire de La Langue Française Robert**, Paris, 1989.
- **Larousse Dictionnaire Français**, Paris, Larousse, Bordas, 1998.

IV. YARARLANILAN TEZLER

- Bilgegil, Mehmet Kaya: **Pierre Loti et la Turquie**, Paris Edebiyat Fakültesi, 1951. (Doktora Tezi)
- Bulut, Serpil: **Loti, Farrère ve Tineyre'nin Yapıtlarında Türk Kadını**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003. (Yüksek Lisan Tezi)
- Bulut, Yücel: **Türk Dostları Pierre Loti ve Claude Farrère**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.(Yüksek Lisans Tezi)
- Fallah, Najmeh Therese: **La Femme Musulmane vue par Pierre Loti**, Paris IV, Sorbonne Üniversitesi, 1975. (Doktora Tezi)
- Hacıoğlu, Necdet: **La Turquie vue par Pierre Loti**, Poitiers Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1978. (Doktora Tezi)
- Koloğlu, Orhan: **Le Turc dans La Presse Française**, Strasbourg Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, 1969. (Basılmış Doktora Tezi)
- Kurt, Mehmet: **Les Images Turques dans les Oeuvres de Pierre Loti**, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994. (Yüksek Lisans Tezi)
- Lainovic, Risto: **Les Thèmes Romantiques dans l'Oeuvre de Pierre Loti**, Sorbonne-Nouvelle , Paris III Üniversitesi, 1977. (Doktora Tezi)
- Önen, Mehtap: **Pierre Loti et La Turquie**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991. (Doktora Tezi)
- Quella – Villéger, Alain, **La Politique Méditerranéenne de la France – un témoin; Pierre Loti**, Poitiers Üniversitesi, 1987. (Doktora Tezi)

V. GAZETELER VE DERGİLER

a. Türkçe Gazeteler

- Akşam
- Cumhuriyet
- Milliyet
- Yeni İstanbul

b. Yabancı Gazeteler ve Dergiler

- L'Avenir
- Cahier de Pierre Loti
- L'Echo de Paris
- Les Echos de l'islam
- L'Eclair
- Le Figaro
- Gil Blas
- L'Humanité
- L'İllustration
- L'İnformation
- L'İntransigeant
- Le Matin
- Le Monde Illustré

- L'Oeuvre
- Le Temps

V. ARŞİV KAYNAKLARI

- La Bibliotheque Nationale de France (Ulusal Kütüphane)
- Quai de Conti, (Fransız Akademisi Arşivi)
- Service Historique de la Marine (Chateau de Vincennes) (Denizcilik Bakanlığı Tarih Servisi)

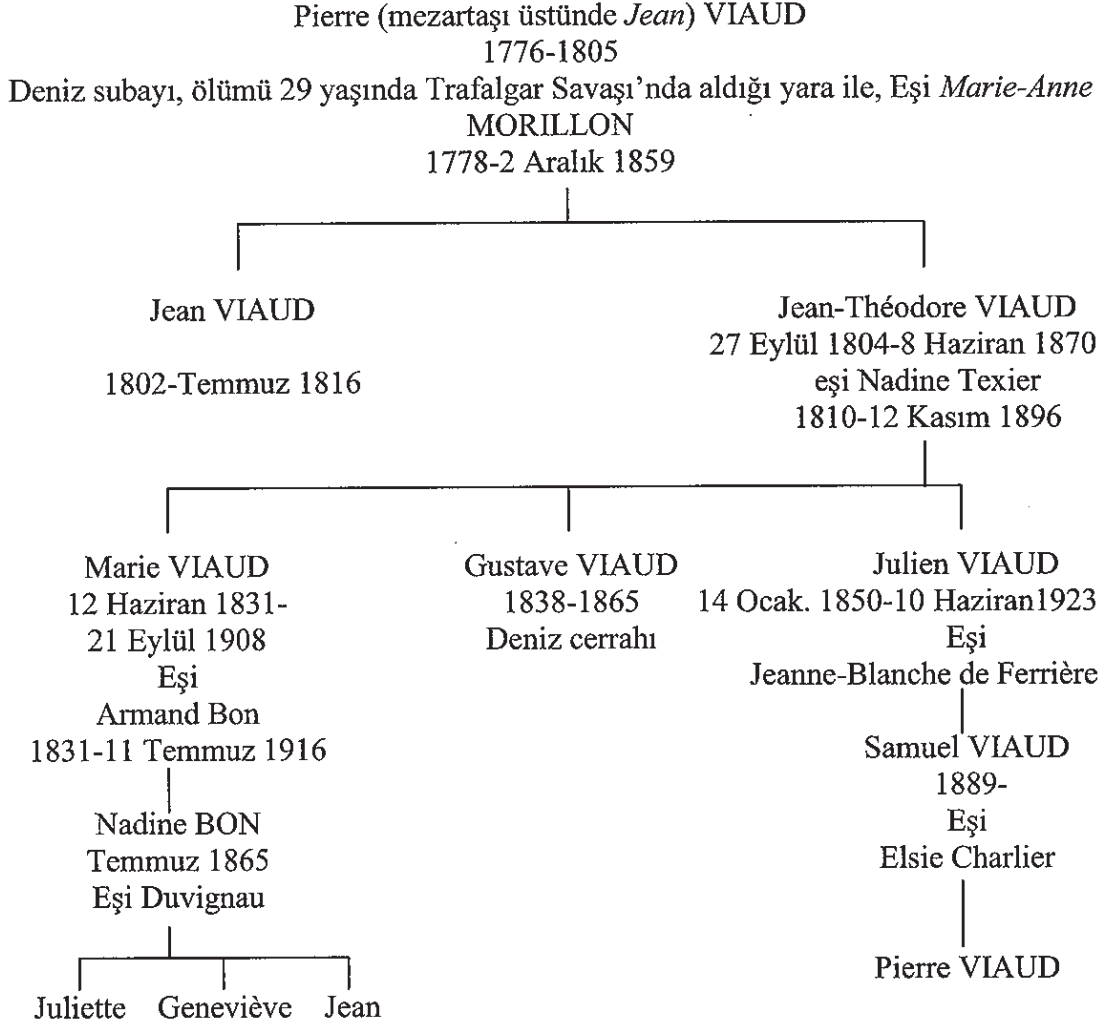
VI. KÜTÜPHANE KATALOGLARI

- Atatürk Kütüphanesi Kataloğu
- Beyazıt Devlet Kütüphanesi Kataloğu
- Boğaziçi Üniversitesi Kataloğu
- Cujas Kütüphanesi Kataloğu
- Galatasaray Üniversitesi Kütüphane Kataloğu
- Hakkı Tarık Us Kütüphanesi Kataloğu
- Mazarine Kütüphanesi Kataloğu
- Nanterne – Paris X Üniversitesi Kütüphane Kataloğu
- Paris Bibliotheque National Kataloğu
- Poitiers Üniversitesi Kütüphane Kataloğu

TABLÖLAR

Tablo I Viaud ailesine ait tablo.

VIAUD AİLESİ

Kaynak : Nicolas Serban, **Pierre Loti, Sa Vie et Son Oeuvre**, Paris, Les Presses Françaises, 1924,p.7.

Tablo III Jean Bart gemisinin rotasına ait tablo.

Gidilen Limanlar	Dönem		Ayrılış
	Varış		
<i>JEAN-BART</i> (Denizcilik okulu gemisi)			
Brest			8 Ekim 1869
Limani	23 Ekim	1869	30 -- --
Ténériffe	13 Kasım	--	2 Aralık --
Brest	8 Aralık	--	11 -- --
Gibraltar	14 --	--	18 -- --
Mers-El-	21 --	--	3 Ocak 1870
Kébir	10 Ocak	1870	13 -- --
Alger	15 --	--	23 -- --
Malaga	3 Şubat	--	8 Şubat --
Mers-El-	10 --	--	16 -- --
Kébir	19 --	--	20 -- --
Alger	20 --	--	25 -- --
Malaga	26 --	--	27 -- --
Mers-El-	28 --	--	6 Mart --
Kébir	10 Mart	--	11 -- --
Syracuse	20 --	--	22 -- --
Navarin	30 --	--	7 Nisan --
Ourlak	19 Nisan	--	24 -- --
Smyrne	18 Mayıs	--	20 Mayıs --
Syra	24 Haziran	--	5 Temmuz --
Marmorice	9 Temmuz	--	13 -- --
Port Said	31 --	--	1 Ağustos --
Malte	2 Ağustos	--	8 -- --
Mers-El-	8 --	--	
Kébir			
Palmas			
Bahia			
New-Port			
Halifax			
Brest			
Cherbourg			
(yeni liman)			
Cherbourg			
(eski liman)			

Kaynak : Nicolas Serban, Pierre Loti, Sa Vie et Son Oeuvre, Paris, Les Presses Françaises, 1924, p.326.

Tablo IV Vaudreuil gemisinin rotasına ait tablo.

Gidilen Limanlar	Dönem			
	Varış		Ayrılış	
<i>VAUDREUIL</i>				
Lorient Limanı			15 Mart	1871
Lorient Önleri	15 Mart	1871	21 -	-
Lorient	21 -	-	8 Nisan	-
Belle-Ile-en-mer				
Lorient Limanı	8 Nisan	-	8 -	-
Belle-Ile-en mer	8 -	-	10 -	-
Lorient Limanı				
Groix	10 -	-	10 -	-
Lorient Limanı	10 -	-	11 -	-
Belle-Ile-en mer	11 -	-	11 -	-
Gironde	11 -	-	19 -	-
Bordeaux Limanı				
Lorient Limanı	19 -	-	21 -	-
Lisbonne Limanı				
Las Palmas Limanı	21 -	-	22 -	-
Dakar Limanı	22 -	-	13 Mayıs	-
Cayenne	14 Mayıs	-	18 -	-
Iles du Salut (Cayenne)	22 -	-	26 -	-
Bahia Limanı	31 -	-	2 Haziran	-
Montevideo	8 Haziran	-	14 -	-
Gregory Körfezi	27 -	-	27 -	-
(Magellan Geçidi)	27 -	-	5 Haziran	-
Punta Aréna	8 Ağustos	-	12 Ağustos	-
Magellan Geçidi	28 -	-	6 Eylül	-
Saint-Nicolas Burnu				
Borja Burnu	19 Eylül	-	21 -	-
Isthme Burnu				
Puerto Buêno	21 -	-	22 -	-
Grappier Limanı	22 -	-	24 -	-
Havre Eden	24 -	-	25 -	-
Valparaiso	25 -	-	26 -	-
	26 -	-	27 -	-
	27 -	-	29 -	-
	29 Eylül 1871		4 Ekim	1871
	11 Ekim -			

Kaynak : Nicolas Serban, **Pierre Loti, Sa Vie et Son Oeuvre**, Paris, Les Presses Françaises, 1924, p. 328

Tablo V Flore gemisinin rotasına ait tablo.

Gidilen Limanlar	Dönem			
	Varış		Ayrılış	
<i>FLORE</i>				
Valparaiso			19 Ocak	1871
Pâques Adası	3 Ocak	1872	7 janvier	1872
Nukaïva	19	–	24	–
Tahiti (Papéete)	29	–	27 Şubat	–
Moréa Adası	27 Şubat	–	29	–
Tahiti	29	–	23 Mart	–
Woahoo (Hono- Lulu Limanı)	9 Nisan	–	18 Nisan	–
San Francisco	8 Mayıs	–	1 Haziran	–
Tahiti	26 Haziran	–	4 Temmuz	–
Valparaiso	28 Temmuz	–	29 Ağustos	–
Montevideo	24 septembre	–	22 octobre	–
Rieo de Janeiro	20 Ekim	–	26	–
Brest Limanı	1 Aralık	–	4 Aralık	–
Brest Limanı	4	–		

Kaynak : Nicolas Serban, **Pierre Loti, Sa vie et Son Oeuvre**, Paris, Les Presses Françaises, 1924, p.329.

Tablo VI Atalante gemisinin rotasına ait tablo.

Gidilen Limanlar	Dönem		Ayrılış
	Varış		
<i>ATALANTE</i>			
Brest Limanı			29 Mayıs 1883
Alger	5 Haziran	1883	8 Haziran --
Port-Saïd	17 -- --		
Suez	20 -- --		
Aden	27 -- --		
Colombo (Ceylan)	11 Temmuz	--	13 Temmuz --
Singapoor	22 -- --		26 -- --
Ha-Long Körfezi	2 Ağustos	--	14 Ağustos --
Tourane Limanı	17 -- --		18 -- --
Hué Irmağı önleri			
Tourane Limanı			
Phai-Fo	19 -- --		24 -- --
Choumay	24 -- --		11 Eylül --
Tourane Limanı	12 Eylül	--	
Thuan-An	12 -- --		13 -- --
Tourane Limanı	14 -- --		24 -- --
Thuan-An	24 -- --		
Tourane Limanı	26 Eylül	1883	9 Kasım 1883
Thuan-An	10 Kasım	--	
Tourane Limanı	10 -- --		27 -- --
Thuan-An	28 -- --		1 Aralık --
Tourane Limanı	2 Aralık	--	9 -- --
	9 -- --		14 -- --
	15 -- --		

Kaynak : Nicolas Serban, **Pierre Loti, Sa Vie et Son Oeuvre**, Paris, Les Presses Françaises, 1924, p. 331.

Tablo VII Triomphante gemisinin rotasına ait tablo.

Gidilen Limanlar	Dönem			
	Varış		Ayrılış	
<i>TRIOMPHANTE</i>				
Nagasaki	8 Temmuz	1885	12 Ağustos	1885
Tchéfou Limanı	15 Ağustos	–	16 Eylül	–
Wakuro- Sima	19 Eylül	–		
Hiku- Sima				
Mitsuga- Hama-Maura	20	–		
Miwara-Sakaté	21	–		
Kobé	22	–		
Yura- no-ouchi	23	–	8 Ekim	–
Gozon- Ziva (Golfe de Zuru- ruga)	9 Ekim	–		
Yokohama	11	–		
Hong- Kong	11	–	17 Kasım	–
Soirap (Saïgon Nehri)	26 Kasım	–	7 Aralık	–
Saïgon	11 Aralık	–		
Güney Poulo-Aor – Sin- gapoor	12	–	15	–
Singapoor				
Mahé	18	–		
Aden	18 Aralık	1885	22 Aralık	1885
Obock	1 Ocak	1886	4 Ocak	1886
Port-Saïd	13	–		
Toulon Limanı	16	–	19	–
	29	–	2 Şubat	–
	10 Şubat	–		

Kaynak : Nicolas Serban, **Pierre Loti, Sa Vie et Son Oeuvre**, Paris, Les Presses Françaises, 1924, p. 333,334.

Tablo VIII Redoutable gemisinin rotasına ait tablo.

Gidilen Limanlar	Dönem	
	Variş	Ayrılış
<i>REDOUTABLE</i>		
Cherbourg		2 Ağustos 1900
Port-Saïd	14 Ağustos 1900	14 - -
Aden	19 - -	20 - -
Colombo	27 - -	28 - -
Saïgon	5 Eylül -	
Saïgon		13 Eylül 1900
Takou	24 Eylül 1900	1 Ekim -
Shan-hai-Kuan	2 Ekim -	3 - -
Takou	4 - -	3 Kasım -
Shan-hai-Kuan	4 Kasım -	6 - -
Takou	7 - -	5 Aralık -
Nagasaki	9 Aralık -	1 Nisan 1901
Takou	5 Nisan 1901	3 Haziran -
Baie de Shalow	4 Haziran -	5 - -
Shan-hai-Kuan	6 - -	8 - -
Takou	9 - -	15 - -
Chemulpo	17 - -	26 - -
Nagasaki	28 - -	16 Temmuz -
Takou	19 Temmuz -	23 Ağustos -
Nagasaki	26 Ağustos -	7 Eylül -
Obé-Hato		
Ura (mer Intérieure)	8 Eylül -	9 - -
Utchi-No-Umi	9 - -	10 - -
Kobé	10 Eylül -	20 Eylül -
Dé-		
troit d'Isumi	20 - -	21 - -
Mouillage à l'entrée de		
Yédo Körfezi	22 - -	23 - -
Yokohama	23 - -	1 Ekim -
Kobé	3 Ekim -	3 - -
Mivvara		
(İç Deniz)	4 - -	5 - -
Miya-		
Sauna (İç Deniz)	5 - -	7 - -
Yoshiro-Sima		
	7 Ekim 1901	8 Ekim 1901
Détroit de Shimono-		
saki		
Nagasaki	8 - -	9 - -

Nagasaki	9	-	-	10	-	-
Tourane	10	-	-	30	-	-
Cap St- Jacques. Cocotiers	5 Kasım	-		15 Kasım		-
Burnu						
Saigon	17	-	-	19	-	-
Tourane	19	-	-	8 Aralık	-	
Halong Burnu	11 Aralık		-	15	-	-
Mouillage du Cap St- Jacques. Cocotiers Burnu	16	-	-	7 Şubat	1902	
Saigon	10 Şubat	1902		10	-	-
	10	-	-			

...

Kaynak : Nicolas Serban, **Pierre Loti, Sa Vie et Son Oeuvre**, Paris, Les Presses Françaises, 1924, p.335,336.

Tablo IX Couronne gemisinin rotasma ait tablo.

<i>COURONNE</i>					
Toulon	17 Şubat	1876	3 Mayıs	1876	
Hyères Adaları Limanı	3 Mayıs	–	8 –	–	
Le Pirée	14 –	–			
Salonique Limanı	16 –	–	1 Ağustos	–	

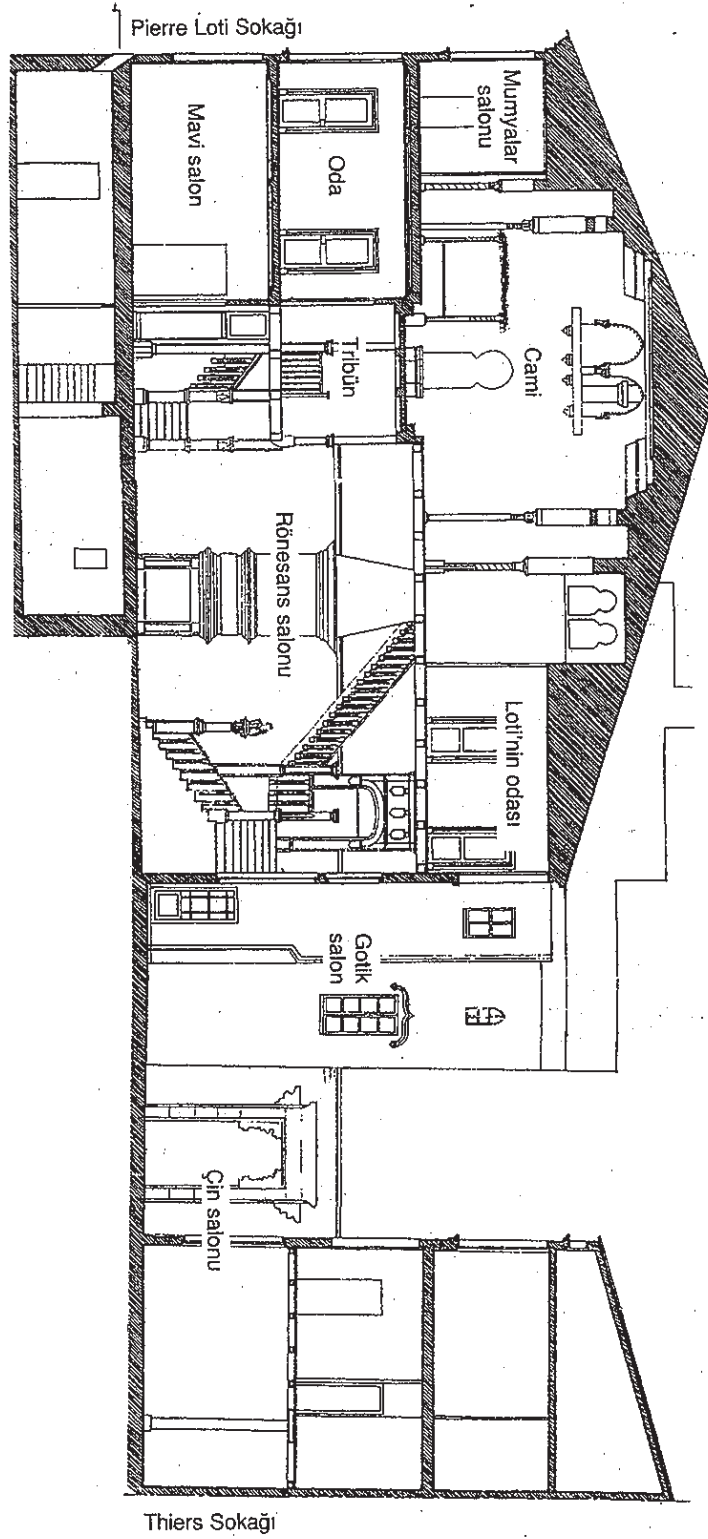
Kaynak : Nicolas Serban, **Pierre Loti, Sa Vie et Son Oeuvre**, Paris, Les Presses Françaises, 1924, p.329.

Tablo X Gladiateur gemisinin rotasına ait tablo.

Gidilen Limanlar	Dönem			
	Varış		Ayrılış	
<i>GLADIATEUR</i>				
Constantinople	1 Ağustos	1876	10 Ağustos	1876
Thérapia	10	–	18	–
Constantinople	18	–	24	–
Prinkipo (Ile des Princes)	18	–	19	–
Constantinople	25	–	3 Eylül	–
Thérapia	3	–	7	–
Constantinople	7	–	18	–
Prinkipo (Ile des Princes)	18	–	20	–
Constantinople	20	–	21	–
Thérapie	21	–	5 Ekim	–
Constantinople	5 Ekim	–	11 Aralık	–
Thérapia	11 Aralık	–	16	–
Constantinople	16	–	14 Mart	1877
Thérapia	14 Mart	–	14	–
Constantinople.	14	–	17	–
Chanak (Dardanelles)	18	–	19	–
Sigri	20	–	25	–
Le Pirée	26	–	31	–
Zante	2 Nisan	–	3 Nisan	–
Naples	6	–	14	–
Rade de Toulon	17	–	27	–
Port de Toulon	27	–	8 Mayıs	–

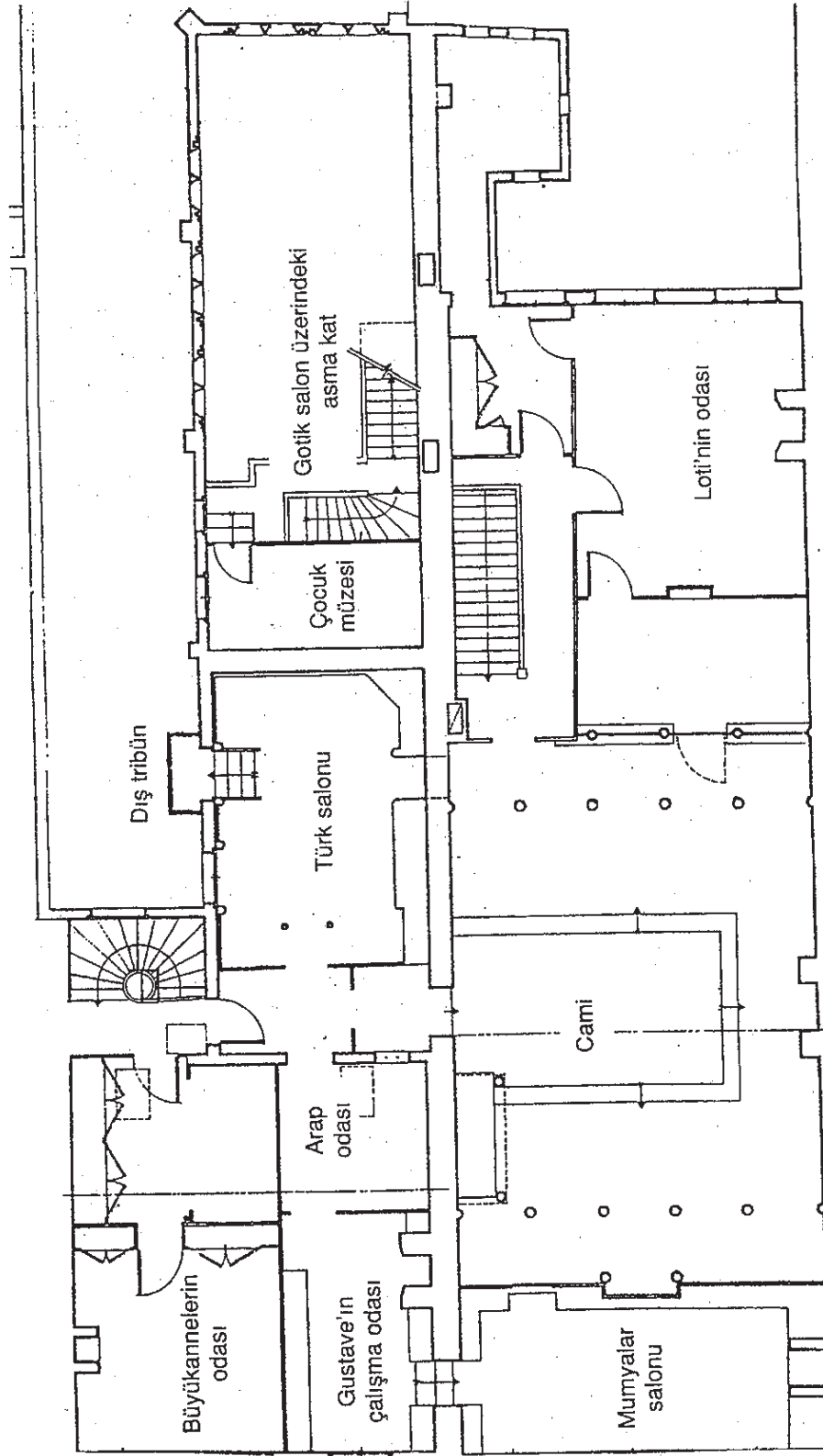
Kaynak : Nicolas Serban, **Pierre Loti, Sa Vie et Son Oeuvre**, Paris, Les Presses Françaises, 1924, p.330.

Tablo XI Pierre Loti'nin Rochefort'daki evine ait kat planı.

Kaynak: Alain Quella- Villéger, **Pierre Loti: Gezegen Seyyahı**, Çev. Aysel Bora, İstanbul, Y.K.Y , 2002, s. 369

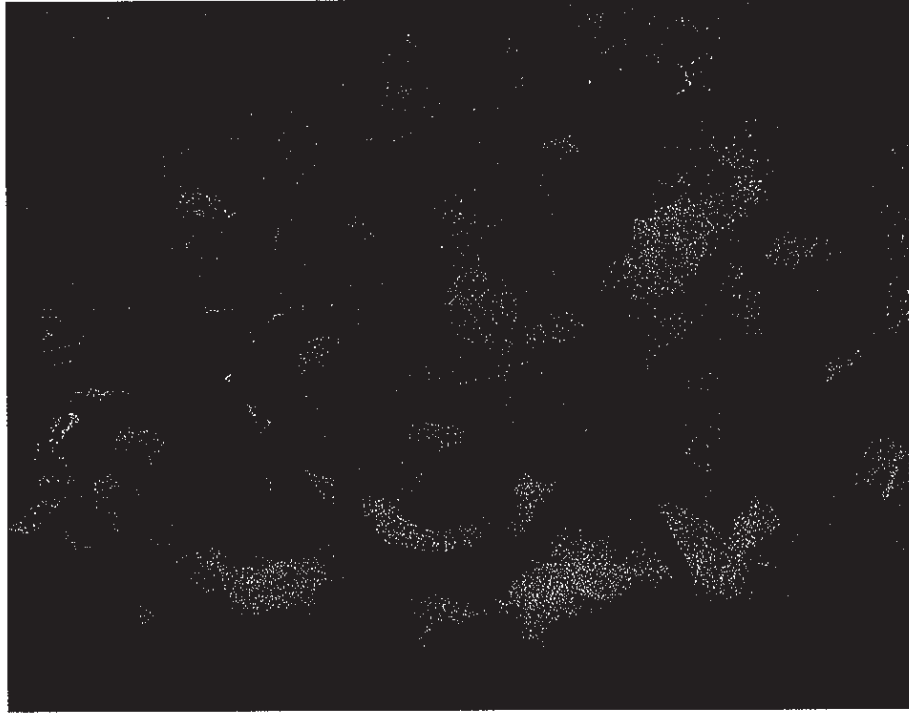
Tablo XII Pierre Loti'nin Rochefort'daki evine ait ikinci kat planı.

Kaynak: Alain Quella- Villéger, Pierre Loti: Gezegen Seyyahu, Çev. Aysel Bora, İstanbul, Y.K.Y , 2002, s. 368

EKLER

EK I Pierre Loti'nin Aile tablosu. (Loti'nin ablası Marie Viaud tarafından yapılmıştır)

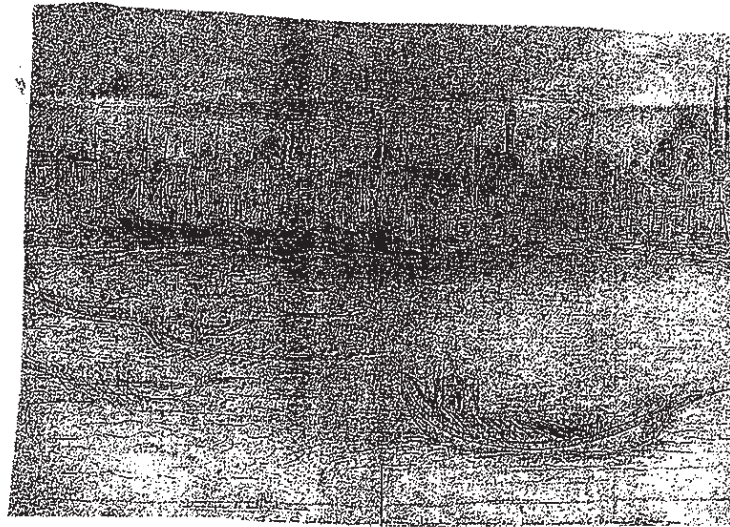
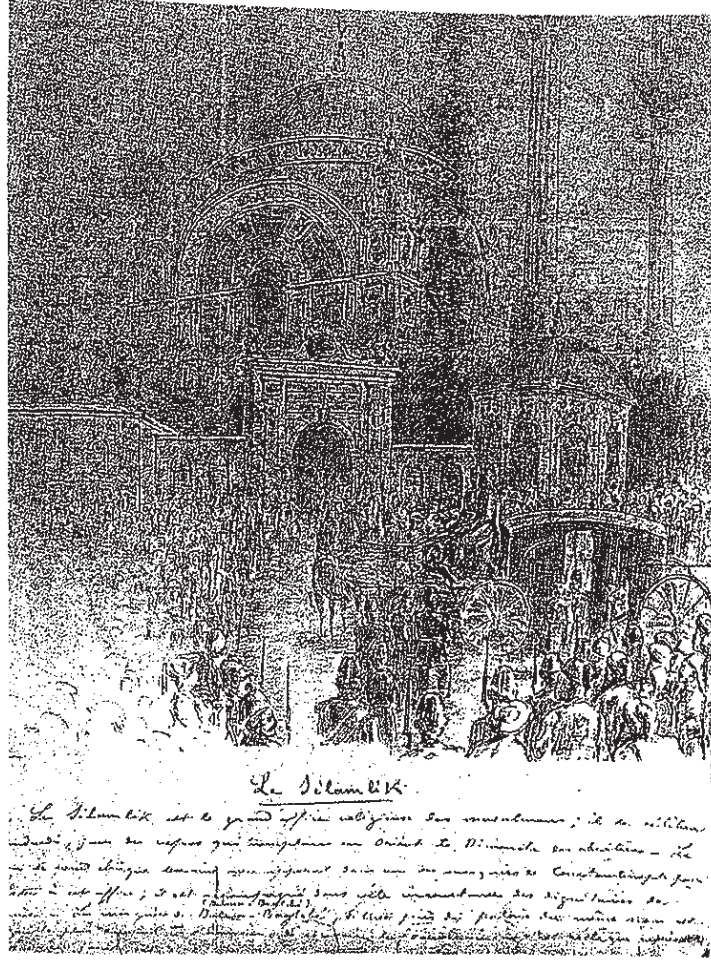

I. PIERRE LOTI.

2. Madame NADINE VIAUD (P. Loti'nin annesi).
3. M. THÉODORE VIAUD (P. Loti'babası).
4. Madame MARIE BON (P. Loti'nin kızkardeşi).
5. M. ARMAND BON (P. Loti'nin eniştesi).
6. Doktor GUSTAVE VIAUD (P. Loti'nin ağabeyi).
7. Mademoiselle CLARISSE TEXIER, *Teyze Claire* (Madame Nadine Viaud'un kızkardeşi).
8. Madame TEXIER (P. Loti'büyükannesi).
9. Madame VIAUD (P. Loti'nin büyükannesi).
10. Madame RENAUDIN (Madame Texier'nin annesi.)

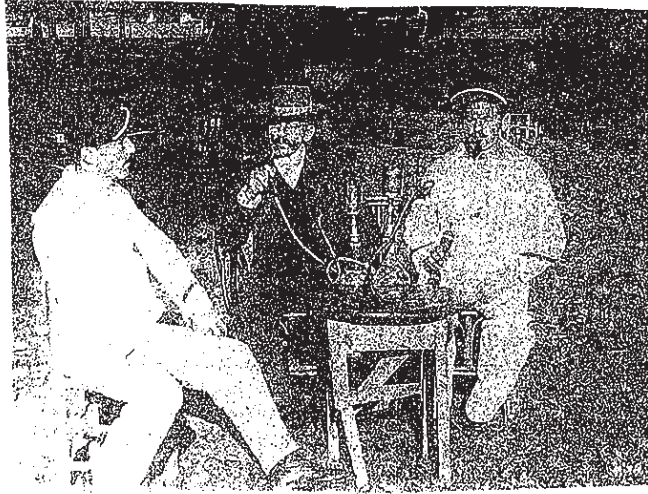
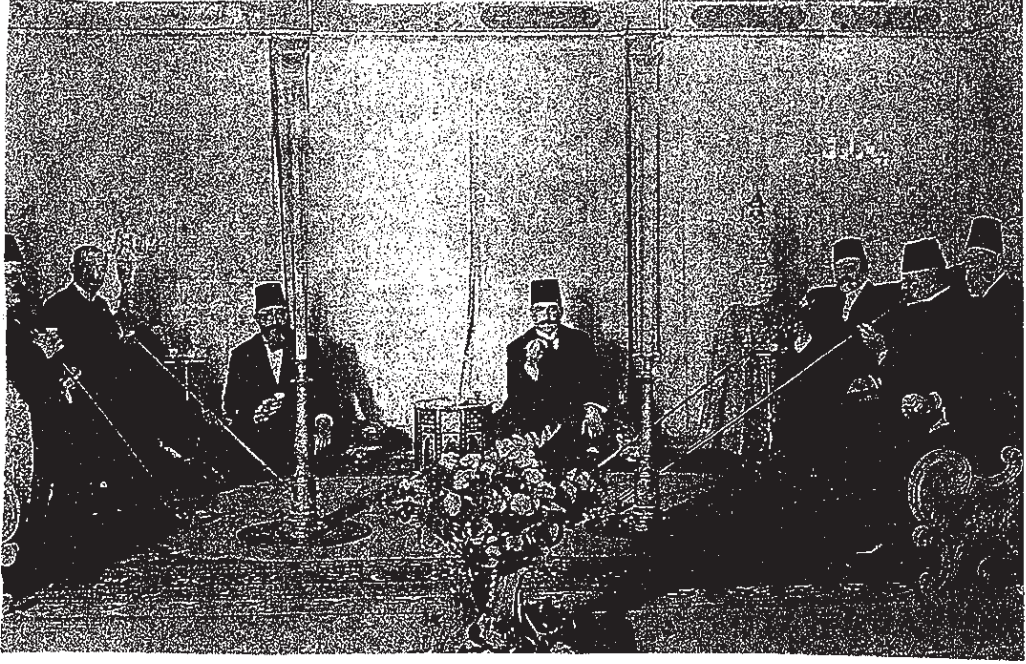
EK II Pierre Loti'nin çizgileriyle Abdülhamit'in Dolmabahçe Cami'sinde Cuma selamhği töreni ve Abdülhamit'in padişah olduğunda kılıç kuşanmak için saltanat kayığıyla Eyüp Sultan'a gidişi.

EK III Eugène Delacroix'nın 'La Mort de Sardanapale' adlı tablosu.

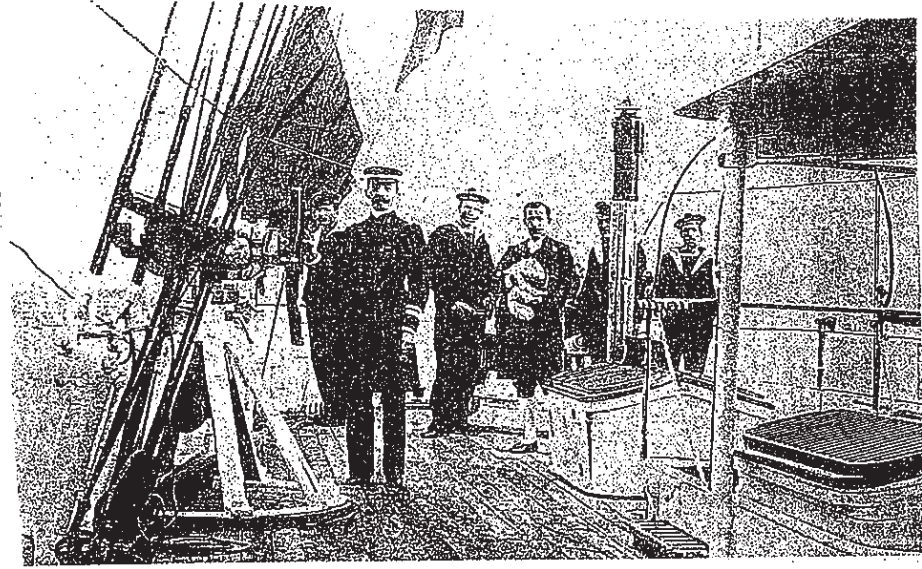
EK IV Pierre Loti'yi bir İstanbul kahvesinde ve Beykoz kır kahvesinde gösteren resimler.

EK V Pierre Loti için basılan, onu İstanbul manzarası önünde gösteren lal kırmızısı Fransız posta pulu.

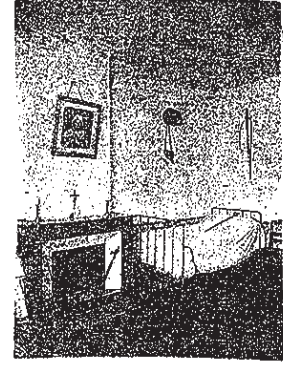
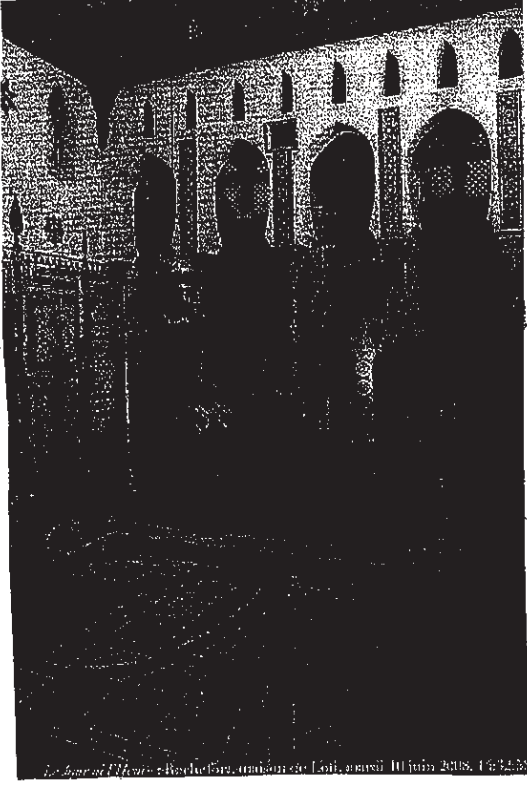
EK VI Pierre Loti'nin Ankara kedisini Vautour gemisinde vaftiz töreni ve kucağında Türkiye'den getirdiği Kedisi ile Rochefort'daki evinde çekilmiş resimleri.

EK VII Pierre Loti'nin doğduğu ev ve evin en görkemli salonu olan Rönesans salonu.

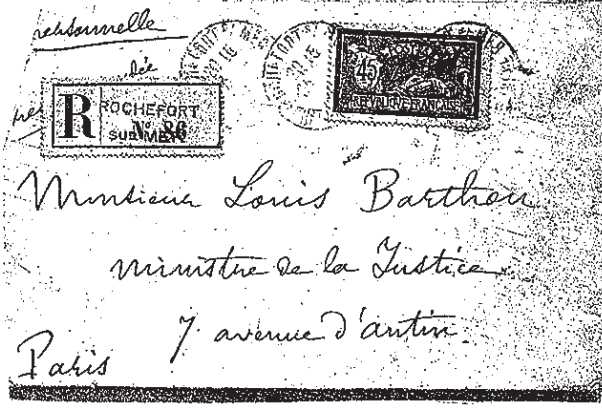
EK VIII Pierre Loti'nin evinde Cami bölümü, Çin salonunun açılış ve Loti'nin yatak odası resimleri.

EK IX Taçlı akbabaların bakışları altında parçalanan Balkanları gösteren bir İngiliz karikatürü.

EK X Pierre Loti'nin Louis Barthou'ya yazdığı bir mektup örneği.

Si vous saviez la
milanais de mon retour
à Honneur! La petite tante qui
me dit chose ayant de la copie, en
six années, un air de vieillesse et d'abandon!
Chez moi, l'absence est devenue
un plaisir!
Comme j'ai été touché
par votre lettre, au je crois
sentir de la vraie affection!
Je vous jure que je n'aurais
jamais plus de la main au tas
sans à vous écrire, j'aurais un

İstanbul'a dönüşümdeki sıkıntılı ruh halimi bir
bilseydiniz! Benim için eski olan o küçük mezar
altı yada böylece bir vakimlik ve terk edilmişlik
havaına dönüşümün ki! Ya yakında bitip
çıkacak olan tüm bu Doğu!

Sevgili dostum,

Gerçek sevgiyi bana hissettiren
mektubunuzun beni ne denli
duygulandırdığını tabii edemezsiniz!

Size yemin ederim ki, size yazmakta iki üç
günden fazla gecikmedim; sizi düşünerek

LE FIGARO

Les Turcs massacrèrent

Echos

LA VIE DE PARIS

La Fête des Chrysanthèmes

LA GUERRE

Victoire décisive des Bulgares

Table of contents and other text on the right side of the page.

EK XIII Pierre Loti'nin Ağustos 1913'de İstanbul'a gelişi sırasında halk tarafından coşkuyla karşılanması.

EK XIV Pierre Loti, 1913 yılında İstanbul'a gelişinde törenle karşılandığı İstanbul rıhtımında. Solunda Beyrut eski valisi Ebubekir Hazım bey, Yaver İbrahim Bey, sağında şair Mehmed Emin Yurdakul ve Osmanlı Meclis-i Mebusanı başkanı Celaleddin Arif Bey.

EK XVI Pierre Loti'nin Fransa Deniz Bakanına I. Dünya Savaşı'nda Fransa adına aktif görev alma isteğini ifade eden mektubundan bir bölüm.

Le capitaine de vaisseau de réserve J. Viard, en service à
Rochefort, a l'honneur de vous adresser le Ministère de la Marine, à Paris

CC + 4 = moderny
297
7

Demande d'un poste
actif, par mesure
exceptionnelle.

Paris &

Il est transmis au Ministère
étant donné la situation exceptionnelle
du Commandant Viard, à l'admission et
Grand-officier de la Légion d'Honneur.

Rochefort, le 19 Août 1914
Le Vice-Amiral Commandant en Chef
Etat-Major,

J. Viard

Monsieur le Ministre,

Quand j'ai été appelé à l'activité pour la guerre,
j'avais l'espoir de faire quelque chose de plus que le
petit service qui m'a été donné dans votre arsenal.

Je me réjouissais, voyez le côté, sachant
très bien que la Marine n'aura pas le premier rôle
et que tous mes camarades du même grade, à peu près
inutilisés eux aussi hélas! font le plaisir de
moi et souffrent.

EK XVII Pierre Loti'nin Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré'ye 27 Mayıs 1915 tarihli mektubundan bir bölüm.

Monsieur le Président

Je fais donc partir mon message
ce soir pour Genève où il sera demain
matin. J'ai la conviction que Trabaud
acceptera de venir, sur l'assurance, que
j'ai cru pouvoir lui donner après notre
entretien, que le décret relatif lui sera

2. B. 2

LE FIGARO

Mardi 24 Mars 1920

Abonnement: 12 francs par an
Publicité: 10 francs par ligne
Rédaction: 10, rue de Valenciennes
Paris

Parlementaire

LES ALLEGATIONS DE LA SEPTIEME

Déclaration de M. Millerand

M. Millerand a déclaré que les sept députés qui ont été accusés de s'être livrés à des actes de corruption, n'ont rien fait de tel. Il a déclaré que les accusations portées contre eux, sont purement infondées. Il a déclaré que les sept députés ont été accusés de s'être livrés à des actes de corruption, n'ont rien fait de tel. Il a déclaré que les accusations portées contre eux, sont purement infondées. Il a déclaré que les sept députés ont été accusés de s'être livrés à des actes de corruption, n'ont rien fait de tel. Il a déclaré que les accusations portées contre eux, sont purement infondées.

Echos

Le cabinet de M. Poincaré

Le cabinet de M. Poincaré a été réformé. Les ministres ont été remplacés. Les nouvelles nominations ont été annoncées. Les ministres ont été remplacés. Les nouvelles nominations ont été annoncées.

LA VIE CHÈRE

LA VIE CHÈRE

De 15,000 à 27,000 francs

Le prix de la vie a augmenté de 15,000 à 27,000 francs. Les prix des denrées alimentaires ont augmenté. Les prix des vêtements ont augmenté. Les prix des services ont augmenté.

En Allemagne

En Allemagne

La situation en Allemagne est tendue. Les tensions politiques sont fortes. Les tensions politiques sont fortes. Les tensions politiques sont fortes.

Les Turcs et les Grecs

Les Turcs et les Grecs

Les relations entre les Turcs et les Grecs sont tendues. Les tensions sont fortes. Les tensions sont fortes. Les tensions sont fortes.

LA HAUTE COUR DE JUSTICE

LA HAUTE COUR DE JUSTICE

La Haute Cour de Justice a rendu son verdict. Les juges ont déclaré que les accusés sont coupables. Les juges ont déclaré que les accusés sont coupables. Les juges ont déclaré que les accusés sont coupables.

LA HAUTE COUR DE JUSTICE

LA HAUTE COUR DE JUSTICE

La Haute Cour de Justice a rendu son verdict. Les juges ont déclaré que les accusés sont coupables. Les juges ont déclaré que les accusés sont coupables. Les juges ont déclaré que les accusés sont coupables.

LA HAUTE COUR DE JUSTICE

LA HAUTE COUR DE JUSTICE

La Haute Cour de Justice a rendu son verdict. Les juges ont déclaré que les accusés sont coupables. Les juges ont déclaré que les accusés sont coupables. Les juges ont déclaré que les accusés sont coupables.

LA HAUTE COUR DE JUSTICE

LA HAUTE COUR DE JUSTICE

La Haute Cour de Justice a rendu son verdict. Les juges ont déclaré que les accusés sont coupables. Les juges ont déclaré que les accusés sont coupables. Les juges ont déclaré que les accusés sont coupables.

LA HAUTE COUR DE JUSTICE

LA HAUTE COUR DE JUSTICE

La Haute Cour de Justice a rendu son verdict. Les juges ont déclaré que les accusés sont coupables. Les juges ont déclaré que les accusés sont coupables. Les juges ont déclaré que les accusés sont coupables.

LA HAUTE COUR DE JUSTICE

LA HAUTE COUR DE JUSTICE

La Haute Cour de Justice a rendu son verdict. Les juges ont déclaré que les accusés sont coupables. Les juges ont déclaré que les accusés sont coupables. Les juges ont déclaré que les accusés sont coupables.

LA HAUTE COUR DE JUSTICE

LA HAUTE COUR DE JUSTICE

La Haute Cour de Justice a rendu son verdict. Les juges ont déclaré que les accusés sont coupables. Les juges ont déclaré que les accusés sont coupables. Les juges ont déclaré que les accusés sont coupables.

EK XX Osmanlı Hakları Birliğinin Pierre Loti imzalı Maraş olayları bildirisi.

Genève, le 2 Mars 1920

LIGUE
pour la
DÉFENSE DES DROITS
DES OTTOMANS

Comité Central

*
OBJET:
Les événements de Maraş

*La vérité vraie sur
les terribles massacres d'Arméniens
insultés par les anglais
Pierre Loti*

La Ligue Ottomane dénonce le grossier procédé des politiciens arméniens qui répandent des récits inventés de massacres destinés à canaliser l'opinion en leur faveur, chaque fois que les circonstances politiques rendent opportuns de le faire. Elle constate avec amertume que cette façon de cracher des invasions politiques sur des principes humanitaires leur réussit encore auprès des masses et dans la presse.

Elle met l'opinion publique en garde, présentant au sujet des traits de récents massacres arméniens, que leur propagande peu scrupuleuse au cours, avec persistance, juste au moment où se débat le sort de la malheureuse Turquie. La campagne actuelle dépasse en cynisme, celles les plus furieuses de dénigrement et d'ignominieuses calomnies qui aient été menées jusqu'ici. La Ligue Ottomane démentit avec une profonde indignation ces allégations mensongères répandues dans un but intéressé et se fait un devoir de mettre en lumière les douloureux événements qui ont ensanguiné l'Anatolie Sud-Occidentale, et dont les victimes sont en grande partie des populations musulmanes.

L'occupation de la Province d'Adana, dont l'appellation, par le terme d'Asie de Cilicie, ne peut changer en rien son caractère fondamentalement turc, au lendemain de la violation de l'armistice du 31 octobre 1918. Des Arméniens, groupés sous le nom des *ligions arméniennes*, ayant un étendard particulier, mais habillés avec des uniformes français, firent, en grand nombre, partie des troupes d'occupation. Dès le début ils furent chargés du maintien de l'ordre, notamment dans les villes comme à Adana, à Hatchin, etc. et encouragés par l'immunité que leur conférait l'uniforme français, ils donnèrent libre cours à leurs vils et bas instincts. Les vexations de toutes sortes, les pillages, les viols, les meurtres commis contre de paisibles habitants musulmans; la destruction, l'incendie des villages turcs se succédèrent sans interruption. Les Arméniens

indigènes eurent la liberté de s'enfuir dans ces légions, et cette population baignée dans le sang permit les extravagances les plus crueles à l'égard des Musulmans. Les faits ont eu une telle ampleur tragique, que les cercles militaires français de Constantinople, péniblement impressionnés, envoyèrent à Paris des rapports détaillés sur les atrocités de ces légions. La Ligue Ottomane regrette profondément que ces rapports n'aient pas été rendus publics. Elle se contentera pour édicter l'opinion de relater ici quelques faits pris au hasard.

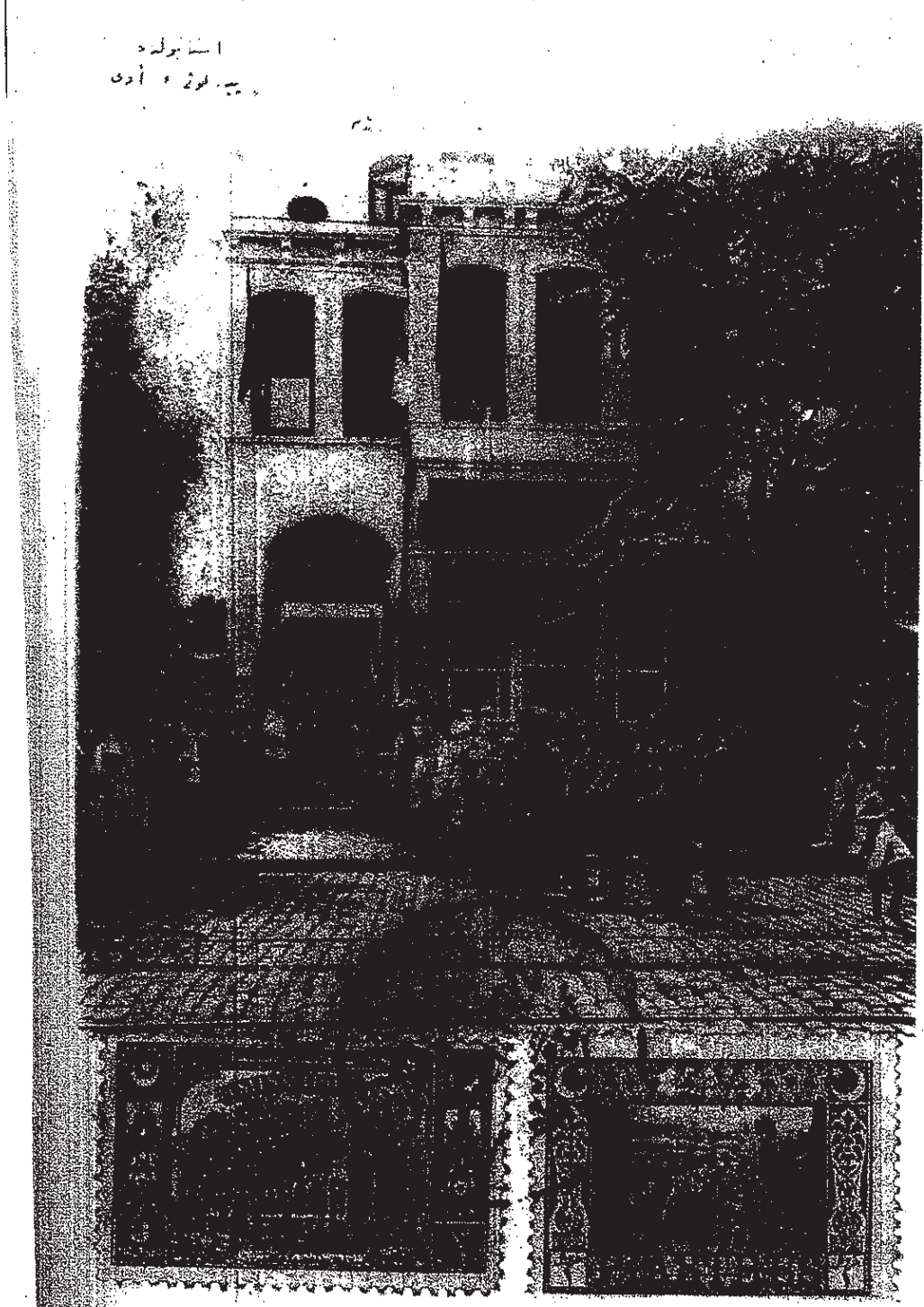
A Adana, dans le palais même du gouvernement du haut fonctionnaire turc, Kemal bey, un autre, le directeur des Fondations Pieuses, un journaliste Hasan bey et un commissaire de police furent tués. Récemment encore le Mufti et quatre notables furent assassinés et mis en plein jour. Aujourd'hui des assassinats ne fut arrêté.

A Hatchin, plusieurs centaines de musulmans furent tués avec d'incroyables tortures. De pauvres prisonniers turcs rentraient dans leurs foyers après de longs et lointains exils — quelques-uns revenant de Ceylan et d'Indo-Chine — furent systématiquement poursuivis et massacrés. Les cadavres atrocement mutilés de cinq de ces malheureux, égarés à un quart d'heure de distance de la ville, sont restés des jours, jonchant dans un ravin sans que les musulmans terrifiés aient osé les enterrer.

Deux musulmans turcs furent tués volontairement pour voler le mariage d'un musulman, un jeune homme, Miskat, les assassins turcs étaient composés de 10 Turcs, 10 Français, 10 Italiens et 10 Grecs. Ils se dirigèrent sur le village de Pozzi pour le même motif. Ces quelques faits crimiels donnent une idée de l'acharnement avec lequel les Arméniens veulent exterminer et chasser à l'étranger la population musulmane de Vildjer d'Adana. Les Musulmans qui forment le 80 % de la population totale de cette province (71.000 Turcs contre 60000 Arméniens) et qui sont établis depuis la Ville sainte, avaient subi avec une confiance calme et digne l'arrivée des contingents alliés. Devant les agressions et les persécutions croissantes des Arméniens, ils ont épuisé tous les moyens légaux de se faire rendre justice. Les faits perpétrés à Maraş, dépassant toute la limite de ce qui est humainement possible d'endurer, cette population décimée, jaugée par des guerres successives, qui quand même recourit aux armes pour défendre sa vie, son honneur et ses biens.

Les légions arméniennes qui ont occupé Adana, Ourfa et Maraş, sont immuables de l'armée française, ont commis dans ces localités des crimes terribles qui ont soulevé toute la population musulmane. L'agitation que provoqua les massacres en masse des Musulmans à Maraş fut générale à toute la région jusqu'à Haterieur de la Syrie. Le combat acharné qui dura plus de quinze jours a coûté la vie à des milliers de victimes musulmanes. La ville historique de Maraş, l'une des plus anciennes du monde, bombardée par un violent feu d'artillerie, était plus qu'un amas de ruines quand elle tomba finalement aux mains de la population. Malgré le rôle peu innocent qu'elle joua cette occasion, la mortelle au massacre des Arméniens est absolue.

EK XXI Pierre Loti'nin Divanyolu üzerinde bulunan evi önünde yapılan tören resmi.

Top section of the page containing publication information, including the date (January 24, 1920), issue number (EK XXIII), and the name of the newspaper (Tasvir-i Efkar). It also includes details about the publisher and subscription rates.

پیرلوقی (پیرلوقی) و جنتی و جنتی شرمینا نیک یورو مخصوصی

پیرلوقی (پیرلوقی) و جنتی و جنتی شرمینا نیک یورو مخصوصی

پیرلوقی (پیرلوقی) و جنتی و جنتی شرمینا نیک یورو مخصوصی

پیرلوقی (پیرلوقی)
تورک منق
عربی: و دوش اشرف

پیرلوقی (پیرلوقی) و جنتی و جنتی شرمینا نیک یورو مخصوصی

پیرلوقی (پیرلوقی) و جنتی و جنتی شرمینا نیک یورو مخصوصی

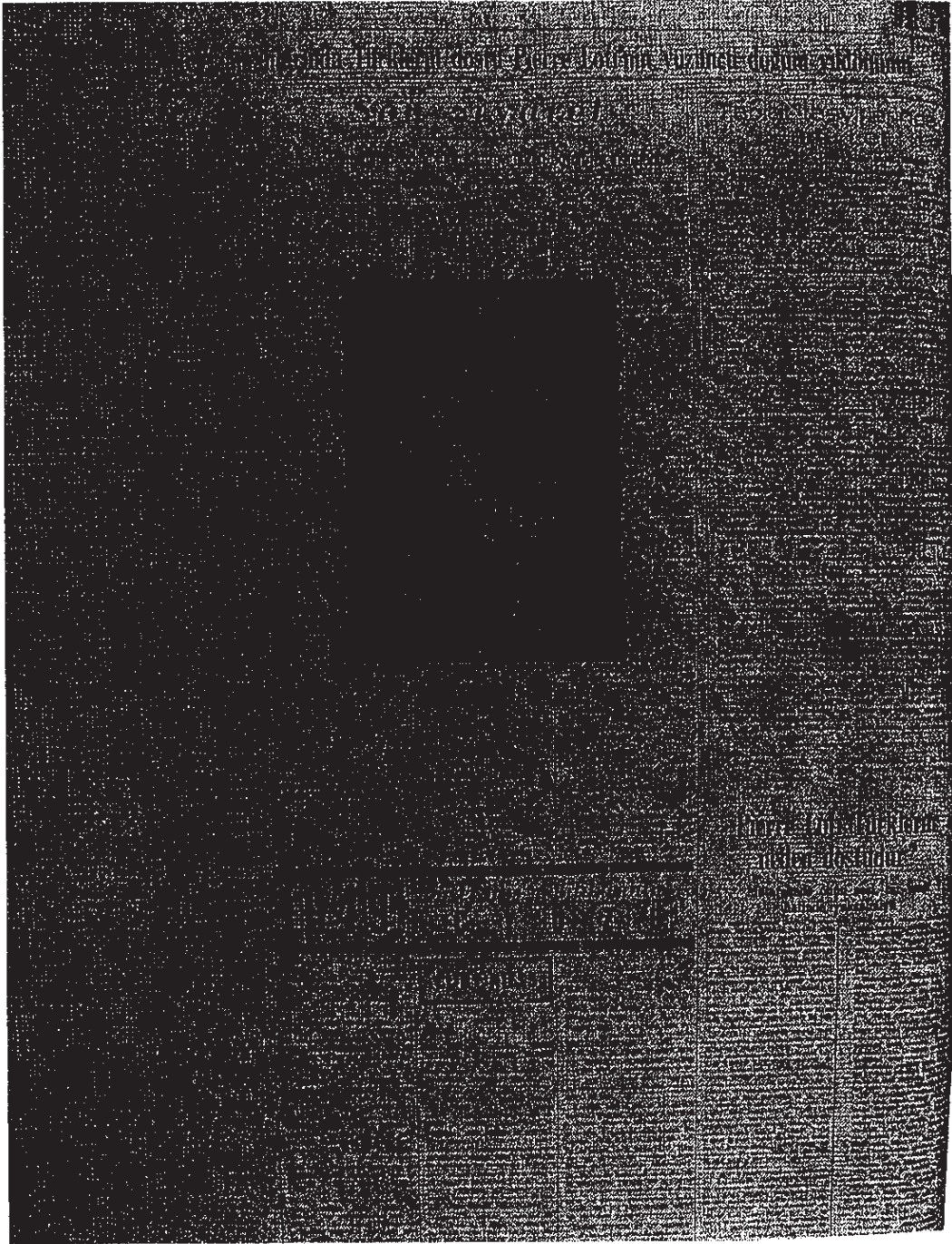
پیرلوقی (پیرلوقی) و جنتی و جنتی شرمینا نیک یورو مخصوصی

پیرلوقی (پیرلوقی) و جنتی و جنتی شرمینا نیک یورو مخصوصی

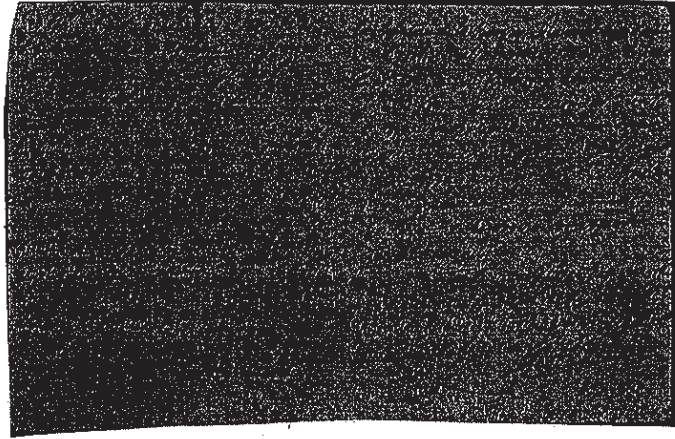
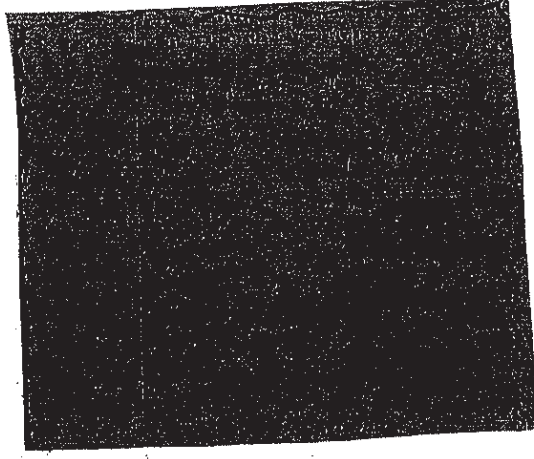
پیرلوقی (پیرلوقی) و جنتی و جنتی شرمینا نیک یورو مخصوصی

پیرلوقی (پیرلوقی) و جنتی و جنتی شرمینا نیک یورو مخصوصی

**EK XXIV 100. Doğum yıldönümü sebebiyle sayfalarını Pierre Loti'ye ayırmış
14 Ocak 1950 tarihli Yeni İstanbul gazetesi.**

EK XXV Pierre Loti'ye 81 Türk entelektüelinin gönderdiği imzalı mektup ve Abdülmecid'in Loti'ye göndermiş olduğu bir mektup.

EK XVI Pierre Loti'nin Rochefort'da gerçekleştirilen milli cenaze t3reni.

EK XVII Pierre Loti'nin Hayat Kronolojisi.

- 14 Ocak 1850 Louis – Marie – Julien Viaud adıyla Rochefort'da doğar.
- 10 Mart 1865 Ağabeyi Gustave Viaud ölür.
- 14 Ağustos 1868 Baugainville gemisiyle denizci olarak ilk deniz seferini gerçekleştirir.
- Ekim 1868 Jean – Bart gemisine geçer.
- 21 Aralık 1869-3 Ocak 1870 Tenerife, Cebelitarık, Mers-el Kebir, Oran'a gider.
- 20-25 Şubat 1870 Marmaris, Port Said, Malta Adası, Mers-el Kebir, Las Palmas (Kanarya Adaları) üzerinden Brezilya'ya gelir.
- 24 Haziran – 5 Temmuz 1870 Newport (Yeni Dünya), Halifax'a (9-23 Temmuz) gider ve Brest, Cherbourg'a geri döner.
- 8 Ağustos 1870 Decres Korvetine geçer. Kuzey Denizi'ne, Helgoland Adası, Kopenhag'a gider. Bu yolculuğundan İzlanda Balıkçısı adlı eseri çıkar.
- 15 Mayıs 1871 Vaudreuille gemisinde görev alır. İkinci sınıf askeri öğrencisi olarak Güney Denizleri Birliğine atanır.
- 18 Mayıs 1871 Lizbon, Kanarya Adaları, Dakar ve Guyane Adaları ve Güney Amerika'ya gelir.
- 19 Aralık 1871 Flore Gemisine geçer.
- 19-24 Ocak 1872 Nuku – Hiva, Markiz Adaları Papeete'ye gelir. Tahiti de kalır. Bu yolculuğundan Loti'nin Evliliği (Le Mariage de Loti) adlı kitabı çıkar.

21 Eylül 1873	Petrel adlı küçük bir tekne ile Espadon'a sonra da Senegal'e varır. Bu yolculuğundan ise Bir Sipahinin Romanı adlı eseri çıkar.
30 Ağustos 1874	Rochefort'a geri döner. Cenevre'ye gider.
Nisan 1876	Toulon'da Ertrüsk Sirkinde Akrobatlık yapar.
Mayıs 1876	Selanik'e Couronne zırhlısıyla gelir.
Ağustos 1876	İstanbul'a gelir.
14 Eylül 1880	Friedland ile Dubrovnik ve Karadağ'a gelir. Bu yolculuk sonrası Sıkıntı Çiçeklerini (Fleurs d'Ennui) yazar.
24 Şubat 1881	Filo teğmenliğine terfi eder.
13 Eylül 1881	Bir sipahinin romanı adlı eserinde Pierre Loti adını kullanır.
26 Eylül 1881	Le Figaro gazetesinde Viaud adıyla yazılan yazıların Pierre Loti'ye ait olduğu açıklanır.
22 Mayıs 1883	Atalante ile Süveyş Kanalından geçer, Kızıldeniz'e iner. Aden'e, Seylan'a ve Singapur'a ulaşır.
2 Ağustos 1883	Atalante gemisi ile Along Körfezine ulaşır. Annam İmparatorluğu, Fransızların eline geçer.
13 Ekim 1883	Kardeşim Yves (Mon Frere Yves) kitabını çıkarır.
5 Mayıs 1886	Pescadores Adalarına gider.
6-8 Ekim 1887	İstanbul'a gelir.
Ocak 1889	Fas'a yolculuk yapar.

Şubat 1890	Patenotre tarafından kendisine Micham berat'ı verilir.
12-15 Mayıs 1890	İstanbul'a gelir.
21 Mayıs 1891	Fransız Akademisinde 13. koltuğa seçilir.
12-28 Mayıs 1894	İstanbul'a gelir.
29-30 Mayıs 1894	Bursa'ya gider.
12 Kasım 1896	Annesi ölür.
10 Mart 1897	Ramuntcho adlı kitabını çıkarır.
6 Aralık 1899	Seylan Adasına gelir. Hindistan'a doğru yola çıkar.
27 Nisan – 2 Mayıs 1900	Şiraz'da kalır.
1 Temmuz 1900	Rochefort'a döner.
18 Ekim 1900	Pekin'e gider.
20 Haziran 1901	Seul'e gider.
9 Eylül 1903	Voutour Zırhlısında görevli olarak İstanbul'a gelir.
8 Aralık 1903	Voutour Zırhlısında kedisi için vaftiz töreni düzenler.
16 Ocak 1907	Sdney gemisiyle Mısır'a doğru yola çıkar.
24 Ocak 1907	Kahire'ye varır.
4-10 Temmuz 1909	Londra'ya gider.

14 Ocak 1910	Emekliliği kabul edilir. Albay olarak emekli olur.
26 Ocak 1910	Rochefort kenti Belediye binasında La Marseillaise eşliğinde onuruna çay verilir.
15 Ağustos 1910	İstanbul'a gelir.
4 Eylül 1910	Sultan V. Reşat huzuruna kabul eder.
5 Kasım 1910	Borda'dan eski arkadaşı olan Amiral Fauque de Janquieres'in elinden Légion d'Honneur nişanını alır.
21 Eylül 1912	Göğün kızı (La Fille du ciel) adlı oyununu sahneye koymak için Judith Gautier ile New York'a gider.
1 Ekim 1912	Başkan Taft ile buluşur.
12 Ekim 1912	NewYork'ta Century Tiyatrosunda Göğün Kızı (La Fille du Ciel) adlı oyununu sahneye koyar.
17 Ekim 1912	New York'tan ayrılır.
22 Ocak 1913	İlk politik kitabı Can Cekişen Türkiye'yi (La Turquie Agonisante) yazar.
28 – 29 Nisan 1913	Annales Üniversitesi'nde Kızılay yararına "Türk Dostlarım" adlı bir konferans verir.
12 Ağustos 1913	İstanbul'a gelir.
16 Ağustos 1913	Yıldız Sarayında padişah ile görüşür.
18 Ağustos 1913	Edirne'ye hareket eder
17 Eylül 1913	İstanbul'dan ayrılır.

11 Mart 1914	La Vie Feminine’de Türk kadını konulu bir konferans verir.
18 Mart 1915	Belçika kralı I. Albert ile görüşür.
7 Ağustos 1915	Raymond Poincaré ile Alsace bölgesine gider.
1 Ekim 1915	Savaş Bakanlığı hizmetine alınır.
24 Mayıs 1916	Denizcilik Bakanı Amiral Lacaze’in isteği üzerine Fransız denizcileri onuruna Comedie Française’de bir konferans verir.
6 Haziran 1916	Mirrecourt’da (Vosges) Doğu Orduları grubuna kumanda eden General Franchet d’Esperey’in yanında görevlendirilir.
14 Temmuz 1916	Rochefort’da, savaşta yaptığı hizmetlerden dolayı nişan takılır.
20 Ağustos 1916	San Sabestian’da İspanya Kralı XIII. Alfonso ile görüşür.
3 Haziran 1917	Belçika kral ve kraliçesi ile görüşür.
9-20 Ağustos 1917	İtalya’ya gider. İtalyan cephelerini gezer.
21 Nisan 1918	Kuzey orduları grubuna katılır. Savaş bakanı Georges Clemenceau ve General Foch’un gerekli görmesi ile cepheye dönmesi kabul edilir.
1 Haziran 1918	Sağlık sebepleriyle cepheden döner.
31 Mart 1919	İstanbul Üniversitesi Fahri Doktor ünvanı verir.
23 Ocak 1920	Adına İstanbul Üniversitesinde bir konferans düzenlenir.

18 Temmuz 1920	Divan yolunda bulunan evinin girişine kendisine Türklerin minnettarlıklarını ifade eden bir tabela konulur.
Eylül 1920	Sevgili Fransa'mızın Doğu'daki Ölümü (La Mort de Notre Chere France en Orient) adlı kitabı çıkar.
4 Eylül 1921	Mustafa Kemal Atatürk'ten Türk halkının teşekkürlerini ifade eden bir mektup alır.
27 Eylül 1921	Türkler tarafından kendisine bir Halı verilir.
26 Nisan 1922	Ankara Antlaşmasının imzalanmasının ardından Büyük Nişan takılır.
23 Ocak 1923	İstanbul'da bir sokağa adı verilir.
10 Haziran 1923	Handaye'da ölür.
16 Haziran 1923	Rochefort'da adına resmi cenaze töreni düzenlenir.

EK XVIII Pierre Loti'nin Eserlerinin Bibliyografyası

Ocak 1879	Aziyadé – Stamboul 1876-1877 (isimsiz olarak).
Mart 1880	Le Mariage de Loti – Rarahu (Aziyade'nin yazarından).
Eylül 1881	Bir Sipahinin Romanı (Le Roman d'un sipahi).
Kasım 1882	Fleurs d'ennui – Pasquala Ivannovitch – Voyage au Montenegro – Suleima (Plumkett'le ortak çalışma).
Ekim 1883	Mon frère Yves.
Haziran 1886	İzlanda Balıkçısı. (Pêcheur d'Islande).
Haziran 1887	Propos d'exil.
Aralık 1887	Madamme Chrysanthème (yay. Le Figaro – Calmann – Levy, 1888 tarihli).
Mart 1889	Japoneries d'automne.
Ocak 1890	Au Maroc.
Mayıs 1890	Le Roman d'un enfant.
Temmuz 1891	Le Livre de la pitié et de la mort.
Kasım 1891	L'Oeuvre de Pen-Bron, pres Le Croisic (14 sayfalık broşür, Tours, Mame önceki kitapta yayımlanmıştı).
Şubat 1892	Fantôme d'Orient.
Mart 1892	Constantinople (Paris, Hachette, “Dünya başkentleri”, IV. fasikül, daha sonra L'Exilée içinde yayımlandı).

Nisan 1892	Matelot (yay. A. Lemerre. Nisan 1898'de Calmann-Lévy'de).
Nisan 1892	Discours de reception a l'Academie française (Firmin Didot, daha sonra tam metin olarak Calmann-Lévy'den).
Şubat 1893	İzlanda Balıkçısı (Louis Tiercelin'le birlikte tiyatro uyarlaması).
Eylül 1893	La Grotte d'Isturitz (Bayonne Soc. Des Sciences et des Art bülteninden alıntı, daha sonra Figures et choses qui passaient içinde yeniden basıldı).
Ocak 1895	Le Désert
Mart 1895	Jérusalem
Ekim 1895	La Galilée (1896 tarihli)
Nisan 1897	Ramuntcho
Kasım 1897	Figures et choses qui passaient (1898 tarihli).
Mart 1898	L'île dur rêve (Andre Alexandre ve Georges Hartmann'la birlikte tiyatro).
Kasım 1898	Judith Renaudin (tiyatro)
Kasım 1898	Rapport sur les Prix de vertu (Firmin-Didot, sonra Calmann-Lévy), daha sonra "önünde diz çökülmesi gerekenler" başlığı altında Le Chateau de la Belle au – Bois – dormant içine alındı).
Aralık 1898	La Chanson des vieux epoux (Conquet – Carteret, 1899 tarihli; Livre de la Pitié et de la Mort'dan aktarma).
Mayıs 1899	Reflets sur la sombre route.
Şubat 1902	Les Derniers Jours de Pekin

Mart 1903	L'Inde (sans les Anglais).
Haziran 1903	La Belle ville de camaieu rose (Lemerre Koleksiyonu) [bir önceki kitaptan aktarma]
Mart 1904	Vers Ispahan
Kasım 1904	Shakespeare'den Kral Lear çevrisi (Le Roi Lear, Emile Vedel'le birlikte).
Nisan 1905	La Troisième Jeunesse de Madame Prune.
Temmuz 1906	Naşad Kızlar (Les Desenchantees)
Nisan 1908	Ramuntcho (tiyatro)
Ocak 1909	La Mort de Philae.
Aralık 1909	Discours a l'Academie pour la reception de Jean Aicard (Firmin-Didot, sonra Calmann-Lévy).
Mayıs 1910	Le Chateau de la Belle-au-Bois-dormant.
Haziran 1911	La Fille du Ciel (tiyatro, Judith Gautier ile birlikte).
Şubat 1912	Un pèlerin d'Angkor.
Ocak 1913	Can Çekişen Türkiye (La Turquie agonisante) [Aynı yıl yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş birçok basım]
Temmuz 1915	La Grande Barbarie (bölümler) (La Hyene enragée içinde alındı).
Ekim 1915	A Soissons (Firmin-Didot, daha sonra La Hyene enragée'ye alındı).
Temmuz 1916	La Hyène enragée.

Mart 1917	Quelques aspects du vertige mondial (Flammarion, Mayıs 1928'de Calmann-Lévy'den).
Temmuz 1917	L'Outrage des barbares (Malherbes Matbaası, Paris, daha sonra L'Horreur allemande'a alındı).
Haziran 1918	L'Horreur allemande.
Ağustos 1918	L'Horreur allemande.
Ocak 1919	Les Massacres d'Arménie.
Ocak 1919	Les Alliés qu'il nous faudrait (yazarın hesabından broşür, Bayonne, A. Foltzer, Kasım'da Calmann-Lévy'de genişletildi).
Temmuz 1919	Mon premier grand chagrin (Champion, alttaki kitapta yeniden basıldı).
Aralık 1919	Prime jeunesse
Eylül 1920	La Mort de Notre chère France en Orient.
Eylül 1921	Suprêmes visions d'Orient (oğlu Samuel Viaud'nun işbirliğiyle).
Temmuz 1923	Un jeune officier pauvre (oğlunun işbirliğiyle)

Kaynak: Alain Quella- Villéger, **Pierre Loti: Gezegen Seyyahı**, çev. Aysel Bora, İstanbul, Y.K.Y , 2002, s. 515-517.

ÖZGEÇMİŞ,

Adı, Soyadı : **Bahar Gidersoy**

Doğum Tarihi : **30/01/1975**

Doğum Yeri : **Paris**

Eğitim Durumu :

1990- 1991 **Yeni Levent Lisesi**

1992-1996 **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi**
Uluslararası İlişkiler Bölümü Lisans derecesi.

1998-2000 **Panthéon- Assas (Paris II) Üniversitesi Siyaset**
Bilimi Yüksek lisans derecesi.

2004-2010 **İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap**
Tarihi Enstitüsü Doktora programı.